

Маркази миллии қонунгузории назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан

Қонунгузорӣ

Законодательство

№ 1 (13), 2014
январь - март

Нашрияти мазкур бо дастгирии Барномаи «Мусоидат ба давлатдорӣ ҳуқуқӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ»-и GIZ (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ) нашр шудааст.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ) барномаи мазкурро бо супориши Вазорати федералии ҳамкорӣ ва рушди Олмон (BMZ) иҷро менамояд.

Хулосаҳо, ақидаҳо ва интерпретатсияҳои дар нашрияти мазкур зикргардида мавқеи муаллифон буда, бе ягон шарт мавқеи GIZ ё BMZ-ро инъикос наменамоянд.

Барои паҳн намудани ройгон (бепул) пешбинӣ шудааст.

Данное издание опубликовано при поддержке Программы GIZ «Содействие правовой государственности в странах Центральной Азии».

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Германское общество по международному сотрудничеству) осуществляет эту программу по заказу Федерального министерства экономического сотрудничества и развития Германии (BMZ).

Приводимые в настоящем издании данные, заключения, мнения и интерпретации являются позицией авторов и никак не могут рассматриваться как отражающие позицию GIZ или BMZ.

Предназначено для бесплатного распространения.

german
cooperation

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Исполнитель:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Сармухаррир

Главный редактор

Раҳимов М.З. – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор

Ҳайати таҳририя

Редакционная коллегия

Баҳриддинов С.Э.
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
кандидат юридических наук, доцент
Зоиров Қ.М.
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Меликов У.А.
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Менглиев Ш.
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Муртазоқулов Қ.С.
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ
доктор юридических наук
Саидвалиева Б.С.
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Селиверстов В.И.
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
ходими шоистаи илми Федератсияи Россия
доктор юридических наук, профессор
заслуженный деятель науки РФ

Шӯрои машваратӣ

Редакционный совет

Худоёров Б.Т.
Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҚТ
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
руководитель Исполнительного аппарата
Президента РТ
кандидат юридических наук, доцент
Давлатов Қ.М.
мушовири давлатии Президенти ҚТ оид ба
сиёсати ҳуқуқӣ-намоёндаи комилҳуқуқи Президенти ҚТ
дар Маҷлиси Олии ҚТ
государственный советник Президента РТ по
правовой политике-полномочный представитель
Президента РТ в Маҷлиси Оли РТ
Салимзода Ш.О.
Прокурори генералии ҚТ
Генеральный прокурор РТ
Маҳмудов М.А.
раиси Суди конституционии ҚТ
профессор, академики АИ ҚТ
председатель Конституционного суда РТ
профессор, академик АН РТ
Абдуллоев Н.А.
раиси Суди Олии ҚТ
председатель Верховного суда РТ
Мансуров Н.М.
раиси Суди Олии иқтисодии ҚТ
председатель Высшего экономического суда РТ
Ализода З.
ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
уполномоченный по правам человека в РТ
кандидат юридических наук, доцент

Мухаррирон: М.Зайниддин

Редакторы: Таиров С.С.

Маҷаллаи «Қонунгузорӣ» нашрияи Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, 17 декабри соли 2010 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти рақами 0137/мҷ ба қайд гирифта шудааст. Дар маҷалла маводи илмӣ, илмӣ-оммавӣ, таҳлилӣ, тафсириҳо ба санадҳои меърию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризҳо, саволу ҷавобҳо оид ба масъалаҳои ҳуқуқ ва маводи дигари вобаста ба ҳуқуқ ва давлатдорӣ ба таъби мерасанд.

Ҷонибдори густариши гуногунандешӣ будани маҷалла маънои ҳамакидаи муаллифон будани ҳайати таҳририяро ифода намекунад. Масъулият барои интихоб ва дақиқии фактҳо, далелҳо ва иқтибосҳо бар дӯши муаллифон аст.

Ба дастнависҳои, ки барои нашр пешниҳод мегарданд, тақриз дода намешавад. Дастнависҳо ба муаллифон баргардонида намешаванд.

Ҳангоми истифодаи маводи маҷалла истинод ба сарчашма ҳатмист.

Журнал «Законодательство» - издание Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан - зарегистрирован 17 декабря 2010 года в Министерстве культуры Республики Таджикистан. Регистрационный № 0137/мч. В журнале публикуются научные, научно - популярные, аналитические статьи, комментарии к нормативным правовым актам Республики Таджикистан, рецензии, вопросы и ответы, связанные с законодательством, а также другие материалы, относящиеся к государству и праву.

Точки зрения редакционной коллегии и авторов не всегда совпадают. Ответственность за подбор, точность фактов, цитат и данных несут авторы опубликованных материалов.

Рукописи, предоставляемые для опубликования, не рецензируются и не возвращаются.

При использовании материалов настоящего издания ссылка на источник обязательна.

Рахимов М. З.Саҳми Маркази миллии қонунгузорӣ дар ташаккул ва рушди қонунгузории муносири Тоҷикистон.....	4
Назариёи давлат ва ҳуқуқ.	Теория государства и права.
Ҳуқуқи конституционӣ	Конституционное право
Зоиров Дж.М. Конституционный принцип единства и разделения власти в механизме обеспечения институтов государственности.....	11
Юсуфов А.Х. Конституционно-правовые основы деятельности органов внутренних дел по ограничению прав и свобод человека и гражданина в условиях чрезвычайного положения.....	22
Ҳуқуқи ҷиноятӣ. Муҳофизати ҷиноятӣ	Уголовное право. Уголовный процесс
Азимов Н.Б. Вайрон намудани дахлнопазирии манзил ҳамчун яке аз ҷиноятҳо алайҳи ҳуқуқ ва озодиҳои шахсии конституционии инсон ва шаҳрванд.....	29
Назаров А.К. Тактика допроса при расследовании преступления разбоя	35
Ҳуқуқи граждани ва соҳибдорӣ	Гражданское и предпринимательское право
Бобочонов И.Х., Бадалов Ш.К. Ҳолати ҳуқуқии соҳтмони худсарона дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	39
Насиров Х.Т.Субсидиарные обязательства в англосаксонской системе гражданского права.....	45
Сангинов Д.Ш. К вопросу о понятии договора на оказание медицинских услуг.....	50
Ҳуқуқи байналхалқӣ	Международное право
Пулатов А.С. Стимулирование иностранной предпринимательской деятельности	54
в Республике Таджикистан	
Минбари олимони ҷавон	Трибуна молодых ученых
Абдурахимов С.Х. Понятие защиты авторских прав в законодательстве Республики Таджикистан	67
Рахимов Б.М. Сифат ҳамчун омилҳои муҳими хизматрасониҳои иттилоотӣ	72
Таҳлили қонунгузорӣ	Анализ законодательства
Ханс-Йоахим Шрамм. Правовое регулирование сделок с недвижимостью	77
Таҷрибаи хорича	Зарубежный опыт
Турлаев А.В. Влияние глобализации на универсальные права человека	84
Таҷрибаи судӣ	Судебная практика
Чамбасти таҷрибаи судии баррасии парвандаҳои оилавӣ оид ба фарзандхондӣ	90
Тафсир	Комментарии
Тафсири кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон, қисми 3	99
Навигариҳо дар қонунгузорӣ	Новое в законодательстве
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи соҳтмони давлатӣ, ҳифзи ҳуқуқ, мудофия ва амният.....	138
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи граждани, оилавӣ ва соҳибдорӣ	144
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ илм ва маориф	146
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи соҳаи молия, андоз, гумрук ва фарогириҳои бонкӣ	149
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи аграрӣ ва ҳифзи муҳити зист	151
Иттилоот	Сообщения
Ҳисоботи Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2013.....	153
Семинари илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон».....	158

Раҳимов М. З.,
*Директори Маркази миллии қонунгузори
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон,
доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор*

САҲМИ МАРКАЗИ МИЛЛИИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР ТАШАККУЛ ВА РУШДИ ҚОНУНГУЗОРИИ МУОСИРИ ТОҶИКИСТОН

Баҳшида ба 5-солагии таъсисёбии Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 17 марти соли 2009, №637 бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шудааст. Ин ниҳоди давлатӣ бо дарназардошти талаботи ҷомеа ва бо мақсади тақмили қонунгузорӣ, инчунин баланд бардоштани самаранокии ҳуқуқ-эҷодкунӣ, дастрасии иттилооти ҳуқуқӣ ба мақомоти давлатӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ таъсис дода шуда, муассисаи давлатии илмию таҳқиқотӣ ва иттилоотию таҳлилий мебошад. Марказ дар рафти фаъолияти худ ваколатҳои васеи назариявӣ, илмию амалӣ ва иттилоотию ҳуқуқиро иҷро менамояд. Вобаста ба ин самтҳои сохтори Маркази миллии қонунгузорӣ таъсис дода шудааст, ки аз роҳбарият ва ҳашт шӯъба иборат буда, шаш шӯъбаи зерини он ба таҳлили қонунгузорӣ машғул мебошанд:

1. Шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба сохтори давлатӣ, ҳифзи ҳуқуқ, мудофия ва амният;
2. Шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба муносибатҳои граждани, оилавӣ ва соҳибкорӣ;
3. Шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ;
4. Шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба масъалаҳои аграрӣ ва ҳифзи муҳити зист;
5. Шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ, фарҳанг, илм ва маориф;
6. Шӯъбаи ҳуқуқи байналмилалӣ.

Тибқи Низомнома ба зиммаи Марказ таҳияи консепсияҳои тақмили қонунгузорӣ, консепсияи лоиҳаҳои қонунҳо, таъминоти ташкилию методологии таҳияи лоиҳаи санадҳои қонунгузорӣ, инчунин таҳияи

лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, таҳияи лоиҳаи қонунҳо, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ бо супориши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин бо ташаббуси худи Марказ таҳияи пешниҳодот оид ба мутобиқ намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо муқаррароти Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо супориши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидани экспертизаи ҳуқуқии лоиҳаи қонунҳо, ки ба баррасии Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда мешаванд, таҳияи самтҳои афзалиятноки таҳқиқотҳои илмию ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳуқуқ-эҷодкунӣ, гузаронидани таҳқиқотҳои илмию таҳлилий оид ба ҳолат, раванди инкишоф ва амалияи истифодаи қонунгузорӣ, таҳияи пешниҳодҳо оид ба тақмили он, мусоидат ба инкишофи илми ҳуқуқ, пешниҳоди таклифҳо ба ташкилотҳои дахлдор оид ба мавзӯҳои таҳқиқотӣ дар соҳаи ҳуқуқ, гузаронидани таҳқиқотҳои муқоисавию ҳуқуқии қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузори давлатҳои хориҷӣ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳия ва интишори тафсири илмию амалии кодексҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ вогузор карда шудааст.

Кормандони Маркази миллии қонунгузорӣ то имрӯз ҷиҳати баланд бардоштани сифати қонунҳо ва дар ҳамин замина бартараф намудани муҳолифат байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва мукамалсозии онҳо, инчунин пешниҳод намудани ҳулосаҳои ҳуқуқӣ оид ба лоиҳаи қонунҳои алоҳида ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунанда, ба зиёда аз 700 лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҳулосаҳои ҳуқуқӣ пешниҳод намудаанд, ки дар маҷмӯъи зиёда аз 3500 таклифу пешниҳодхоро оид ба такмили қонунгузорӣ дар бар мегиранд.

Чи хеле зикр намудем, яке аз самтҳои фаъолияти Марказ таҳияи лоиҳаи қонунҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқии дигар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ бо супориши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин бо ташаббуси худи Марказ мебошад. Дар ин самт барои амалӣ намудани он, Марказ лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон», лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама»-ро таҳия намуда, ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намуд, ки аз ҷониби Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шудаанд. Ҳамзамон, дар асоси Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 июни соли 2013, №АП-2257 гуруҳи корӣ оид ба таҳрири нави Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси дастури роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 октябри соли 2012, №23.1/147, гуруҳи корӣ оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи арбитражи байналмилалӣ тижоратӣ» таҳти масъулияти Марказ таъсис дода шуда, таҳияи қонунҳои зикршуда идома дорад.

Таҳияи консепсияҳои такмили қонунгузорӣ ва консепсияи лоиҳаи қонунҳо вазифаи дигари Маркази миллии қонунгузорӣ ба ҳисоб меравад. Марказ дар ҳамкорӣ бо Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро таҳия намуд, ки он бо Фармони Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон аз 19 феввали соли 2011, №1021 тасдиқ карда шуд. Дар Консепсияи дурнамои инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон бодарназардошти рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ оид ба соҳаҳои алоҳидаи ҳуқуқ мавриди гузориш қарор дода шуда, ҷигунагии сатҳ ва сифати қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2012 - 2015 баҳо дода мешавад. Дар асоси Консепсияи мазкур 6 Барномаи давлатӣ оид ба татбиқи Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақшаи таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқиро дар соҳаҳои гуногун барои солҳои 2012-2015 таҳия карда шуд, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти соли 2012, №95 ва аз 3 апрели соли 2012, №144 тасдиқ гардиданд. Аз ҷумла:

1. Барномаи давлатӣ ва таҳияи нақшаи соҳаи қонунгузории сохтори давлатӣ, ҳифзи ҳуқуқ, муҳофизат ва амният;
2. Барномаи давлатӣ ва таҳияи нақшаи қонунгузории соҳаи граждании ва соҳибкорӣ;
3. Барномаи давлатӣ ва таҳияи нақшаи қонунгузории соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ;
4. Барномаи давлатӣ ва таҳияи нақшаи қонунгузории соҳаи меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ ва маориф;
5. Барномаи давлатӣ ва таҳияи нақшаи қонунгузории соҳаи аграрӣ ва ҳифзи муҳити зист;
6. Барномаи давлатӣ ва таҳияи нақшаи қонунгузории соҳаи таъминоти ҳуқуқии муносибатҳои байналмилалӣ.

Кормандони Маркази миллии қонунгузорӣ дар давраи сипаришуда тибқи нақшаи корӣ Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳия намуданд, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 ноябри соли 2013, №492 тасдиқ карда шуд. Консепсияи мазкур низоми расман дар кишвар муқарраргардидаро ифода менамояд, ки моҳият, мақсад, самт, афзалиятҳо ва меъёрҳои самаранокии фаъолияти ҳуқуққочдкуниро дар соҳаи ҷимояи шахс, ҷамъият ва давлат аз кирдорҳои ҷиноятии ба воситаҳои қонунгузории ҷиноятӣ ба миён омадаро муайян мекунад. Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тарҳрезии нақшаҳои ҳамасола ва ояндаи фаъолияти ҳуқуққочдкунии Ҳукумати Тоҷикистон дар соҳаи ҷимояи шахс, ҷамъият ва давлат аз

кирдорҳои ҷинояти ба воситаҳои қонунгузори ҷиноятӣ ба миён омада, таҳияи лоиҳаи санадҳои метёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи такмил додани қонунгузори ҷиноятӣ ва таҷрибаи татбиқи он, инчунин барои арзёбӣ ва тасҳеҳи минбаъдаи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятӣ асос мебошад.

Яке аз вазифаҳои амалии Маркази миллии қонунгузорӣ таҳқиқот ва мушоҳидаи инкишофи қонунгузори кишварҳои хориҷӣ мебошад. Дар ин ҷода қормандони Марказ таҳқиқотхоро дар соҳаи омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии танзими ҳуқуқии фаъолияти интернет, таҳлили қонунгузори Тоҷикистон доир ба омодагии ҳукумати электронӣ барои солҳои 2010–2012 дар ҳамкорӣ бо Фонди ҷамъиятии интернет, инчунин таҳқиқотҳо дар соҳаи омӯзиши вазъи ҳуқуқии бедарак гумшудаҳо, оид ба пешгирии бемориҳои Вируси норасоии масунияти одам ва таъмини ҳуқуқии соҳибқорӣ инфирадӣ, аз ҷониби қормандони Марказ ба анҷом расонида шудаанд. Таҳлилҳои мазкур минбаъд хангоми такмили қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, хангоми ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҳуқуқвайронқунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ», «Дар бораи муқовимат бо вируси пайдошудаи норасоии масунияти одам», «Дар бораи иттилоот», «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ба анҷом расонида шуд.

Дар давоми фаъолиятҳои қормандони Марказ дар ҳайати зиёда аз 100 гуруҳҳои қорӣ оид ба таҳияи лоиҳаи кодексҳо, қонунҳо, консепсияҳо, стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ дар соҳаҳои ҳуқуқҷодқунӣ фаъолони иштирок намуданд. Аз ҷумла, дар гуруҳҳои қорӣ оид ба таҳияи лоиҳаи Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи савдои хориҷӣ», «Дар бораи муқочирати меҳнати шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи фаъолияти адвокатӣ ва адвокатура», «Дар бораи политсия», инчунин оид ба таҳияи лоиҳаи Кодексҳои граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав оид ба таҳияи «Консепсияи такмили қонунгузори граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва «Консепсияи сиёсати ҳуқуқии

ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон», оид ба омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии танзими ҳуқуқии фаъолияти интернет, оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи арбитражи байналмилалии тичоратӣ» ва ғайраҳо.

Маркази миллии қонунгузорӣ тибқи Низомнома самтҳои афзалиятноки таҳқиқотҳои соҳаи илми ҳуқуқ (мавзӯҳои илмӣ-таҳқиқотӣ)-ро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо номгӯи зиёда аз 1000 мавзӯҳои илмӣ-таҳқиқотӣ муайян намуд. Мавзӯҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ҳамаи соҳаҳои илми ҳуқуқшиносӣ, аз ҷумла, ҳуқуқи конститусионӣ, маъмурӣ, молиявӣ, ҷиноятӣ, криминалогия, криминалистика, гражданий, соҳибқорӣ, оилавӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ, ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ, ҳуқуқи мурофиавии гражданий, ҳуқуқи мурофиавии судии иқтисодӣ, ҳуқуқи мурофиавии ҷиноятӣ ва дигар соҳаҳои ҳуқуқро дар бар мегирад. Ҳамаи мавзӯҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар сомонии Маркази миллии қонунгузорӣ барои интихоб ва истифода ба муҳаққикон, аспирантон ва докторантҳо дастрас буда, ҳамқорӣ ва робитаи мунтазам ба роҳ монда шудааст.

Аз замони таъсис додани Маркази миллии қонунгузорӣ қормандони он зиёда аз 30 монография, тафсири қонунҳо ва маҷмӯи қорҳои илмиро нашр намудаанд. Онҳо дар як муддати кӯтоҳ дар соҳаи илми ҳуқуқ мавқеи арзандаро сазовор гардида, на танҳо ба мутахассисони соҳаи ҳуқуқ, балки барои доираи васеи хонандагон муфид мебошанд. Аз ҷумла: Каримов А.Қ., «Проблемаҳои танзими ҳуқуқии фаъолияти рақобат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2010), «Танзими ҳуқуқии фаъолияти арбитражи байналмилалии тичоратӣ» (2010), Ғафуров А.Д., «Танзими ҳуқуқии фаъолияти бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2010), Меликов У.А., «Танзими ҳуқуқии фаъолияти соҳибқорӣ хангоми эҷод ва паҳн намудани воситаҳои ахбори омма» (2011), Раҳимов М.З., Неъматов А.Р., «Техникаи қонунгузорӣ» (2011), Маҳмадшоев Ф.А., «Таъминоти ҳуқуқии фаъолияти соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2012), Бобоев Ҷ.К. «Шартномаи консессияи тичоратӣ аз қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2012), Саидвалиева Б.С., «Проблемаҳои ҳуқуқӣ - ҷиноятӣ ва криминалогии афв дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2013) ва ғайра таҳқиқ ва нашр қарда шудаанд.

Аз ҷониби дигар қорҳои эътирофгардида

ва ҷавобгӯи талаботи имрӯзаи Маркази миллии қонунгузорӣ таълифи тафсири қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки дар тайёр намудани онҳо олимони шинохта ва кормандони соҳибтаҷриба ширкат меварзанд. Тафсириҳои эҷодкардашуда характери илмӣ – амалӣ дошта, барои истифодаи доираи васеи кормандони соҳаи ҳуқуқ ва хонандагон равона карда шудаанд. Дар давраи сипаргардида Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)»(2010); Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» (2012); Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рақобат ва маҳдудкунии ғаъолияти инҳисорӣ дар бозорҳои мол»(2011); Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2012); Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» (2012); Тафсир ба Кодекси муҳофизати гражданию Ҷумҳурии Тоҷикистон (2012); Тафсири Кодекси гражданию Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми сеюм) (2013); Тафсири Кодекси муҳофизати иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон (нашри дуввум) (2013); Тафсири Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон (2013) таҳия ба нашр гардиданд.

Дар қатори монография ва тафсири қонунҳо кормандони Марказ китобҳо ва маҷмӯи корҳои илмиро нашр менамоянд, ки дар онҳо таҳлили қонунгузорию Тоҷикистон аз лиҳози илмию амалӣ мавриди гузориш қарор дода мешаванд. Аз ҷумла, китобҳои «Проблемаҳои инкишофи қонунгузорию гражданию Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2009); «Забон ва сифати қонун» (маводҳои конференсия) (2010); «10 солагии Кодекси гражданию Ҷумҳурии Тоҷикистон» (2010); «Ҳуқуқи инсон» (2010); «Масоили назариявӣ ва амалию ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (маводҳои конференсия) (2011); «Нақши таърихию иҷтисоии XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдорию тоҷикон» (маводҳои конференсия) (2012); «20-солагии аъзошавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони Милали Муттаҳид» (2013) (бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ, маводҳои конференсия); «Ҷавобгарии но болиғон: масоил ва роҳҳои ҳалли он» (маводҳои конференсия) (2013); «Ҳуқуқи байналмилалӣ дар ҳуччатҳо» (2010); «Маҷмӯи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ доир ба ғаъолияти Маҷлиси Олии Ҷумҳурии

Тоҷикистон(2011) ва ғайра.

Дар солҳои сипаришуда бо ташаббуси Марказ 27 конференсияи илмӣ-амалию ҷумҳуриявӣ, байналмилалӣ, симпозиум, семинарҳои илмӣ - амалӣ ва мизҳои мудаввар баргузор карда шуданд. Аз ҷумла, тибқи нақшаи қорӣи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Маркази миллии қонунгузорӣ Конференсияҳои илмӣ-амалию ҷумҳуриявиро дар мавзӯҳои «Забон ва сифати қонун» (22 июни соли 2010); «Масоили назариявӣ ва амалию ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (8 декабри соли 2010); «Тафтишоти пешакӣ дар мамлакатҳои Осиёи Марказӣ байни раванди маҷбурсозӣ ва муҳофизатӣ» (12-13 октябри соли 2010); «Дар бораи эътироф ва ба иҷро расонидани ҳалномаҳои арбитражи хориҷӣ» (3 апрели соли 2010); «Инкишофи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврию истиқлолият» (26 - 29 августи соли 2011); «20 солагии узвияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Созмони Милали Муттаҳид» (2-3 марти соли 2012); «Ҷавобгарии но болиғон: масоил ва роҳҳои ҳалли он» (27-28 майи соли 2013); «Симпозиуми ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Нақши таърихию иҷтисоии XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдорию тоҷикон» (9 ноябри соли 2012). Ҳамзамон, мизҳои мудаввар дар мавзӯҳои «Техникаи қонунгузорӣ» (27-28 майи соли 2010); «Инкишофи давлатдорӣ ва Қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи соҳибистиқлолию» (3 сентябри соли 2010); «Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон ва рушди қонунгузорию миллию» (31 ноябри соли 2010); «Рушди қонунгузорию оилавию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврию соҳибистиқлолию» (11 майи соли 2011); «Ҳуқуқ, коррупсия ва ҷомеа» (8 июни соли 2011); «Ҳуқуқи корпоративӣ: назария, қонунгузорӣ ва таҷриба» (22 декабри соли 2011); «Концепсияи тақмили қонунгузорию гражданию Ҷумҳурии Тоҷикистон» (3 апрели соли 2012); «Проблемаҳои муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: назария ва амалию он» (11 майи соли 2012); «Проблемаҳои тақмили қонунгузорию бонкӣ ва дигар ташкилотҳои молиявӣ» (13 июли соли 2012); «Инкишофи қонунгузорию замин ва масоили ҳуқуқи он» (24 августи соли 2012); «Нақши таърихию иҷтисоии XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳкими давлатдорию тоҷикон ва рушди қонунгузорӣ» (24 октябри соли 2012); «Никоҳ ва проблемаҳои танзими ҳуқуқи он»,

(26 апрели соли 2013); «Қонунгузори андоз: инкишоф ва проблемаҳои он» (23 августи соли 2013); «Таъминоти ҳуқуқи амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» семинари илмӣ-амалиро дар мавзӯи «Техникаи қонунгузорӣ ва ҷараёни ҳуқуқҷодкунӣ дар Тоҷикистон» (25-26 майи 2011) ва ғайра баргузор гардиданд.

Дар рафти конференсияҳо ва мизҳои муддавар намояндагони мақомоти ҳокимияти давлатӣ, қонунгузорӣ, Шӯрои адлия, Прокуратураи генералӣ, мақомоти судӣ, намояндагони ҷамъияти шахрвандӣ, олимону мутахассисони соҳаҳои ҳуқуқ иштирок намуданд. Дар ҷараёни фаъолияти онҳо масъалаҳои инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ дар даврони истиқлолият мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шуда, оид ба такмили қонунгузори граждани, ҷиноятӣ, молиявӣ, бонкӣ, меҳнатӣ, байналмилалӣ, муҳофизати иқтисодӣ, муҳофизати граждани, муҳофизати ҷиноятӣ ва дигар соҳаҳои ҳуқуқ тақлифҳои мушаххас пешниҳод карда шудаанд, ки ҳангоми таҳияи лоиҳаи қонунҳо ба эътибор гирифта мешаванд.

Кормандони Марказ дар зиёда аз 200 конференсияҳои илмӣ-амалӣ, мизҳои мудаввар ва семинарҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ иштирок карда, бо маърузаҳо баромад намудаанд, аз ҷумла, дар конференсияҳои байналмилалӣ бахшида ба меъёрҳои инсонӣ, (Варшава - аз 30 октябр то 8 ноябри соли 2010); «Муҳофизати судии маъмури ва амалияи татбиқи ҳуқуқи маъмури», (Киев 15-17 ноябри соли 2010); «Озодии интернет» (ш.Дублин, Ирландия 17-18 июн соли 2012); дар конференсияи субминтақавӣ дар мавзӯи «Иҷрои Конвенсияи Орхус имрӯз ва пайдо намудани роҳҳои беҳтар барои фардо», (ш. Алмаато, Ҷумҳурии Қазоқистон, (22- 23 майи соли 2012); конференсияи байналмилалӣ зиддикорупсионии АвруОсиё (ш.Москва, 30-31 майи соли 2012); семинари омӯзишӣ оид ба ташаккули фаъолияти адвокатӣ дар Ҷумҳурии Федеративии Олмон (ш.Берлин, 3-11 ноябри соли 2012), конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи «Интернет-2013: ташаккули сиёсати мусоидат ба озодии ВАО» (шаҳри Венаи Австрия, 14-15 феввали соли 2013); Форуми байналмилалӣ ҳуқуқшиносон (ш.Санкт-Петербург, Россия, 15-18 майи соли 2013); конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқи граждани ва муносибатҳои

корпоративӣ» (Алмаато, Қазоқистон, 13 - 14 майи 2013) ва ғайраҳо.

Дар солҳои сипаришуда панҷ нафар кормандони Марказ рисолаҳои номзодии худро бомувафакият Ҷимоя намудаанд. Аз ҷумла, Каримов А.Қ. дар мавзӯи «Проблемаҳои таъмини ҳуқуқи фаъолияти рақобат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»; Меликов У.А., дар мавзӯи «Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ ҳангоми офаридан ва паҳн намудани воситаҳои ахбори омма»; Саидвалиева Б.С., дар мавзӯи «Масоили ҳуқуқӣ-ҷиноӣ ва криминалологии афв дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»; Сафаров А.С., дар мавзӯи «Ҷавобгарии ҷиноятӣ оид ба расмият даровардани (қонунӣ гардонидани) маблағҳои пулӣ ё амволи дигари ғайриқонунӣ ба дастовардашуда» ва Маҳмадшоев Ф.А., дар мавзӯи «Таъминоти ҳуқуқи соҳибкорӣ инфиродӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». Ҷамзамон, ду нафар корманди Марказ Табаров Н.А. ва Пулотов А.С., рисолаи номзодии худро дар мавзӯҳои «Танзими ҳуқуқӣ-граждани додани ҳуқуқҳои истисноӣ аз рӯи шартномаи консессияи тичоратӣ» (Табаров Н. А.) ва «Танзими ҳуқуқи фаъолияти соҳибкорӣ субъектҳои хоҷагии хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Пулотов А.С.) ба итмом расонида, ба Ҷимоя пешниҳод намудаанд.

Дар баробари ин, кормандони Марказ бо корҳои илмию таҳқиқотӣ машғуланд, аз ҷумла, 3 нафар кормандони Марказ ба навиштани рисолаҳои докторӣ ва 10 нафар ба навиштани рисолаҳои номзадӣ дар соҳаҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, граждани, соҳибкорӣ, кишоварзӣ, ҷиноятӣ ва конституционӣ машғул мебошанд.

17-уми март соли 2010 бо дастгирии филиали Ассотсиатсияи Швейтсария оид ба ҳамкорӣ байналхалқии «Хелветас» дар Тоҷикистон сомонӣ Марказ (www.mmk.tj) дар шабакаи умумиҷаҳонӣ интернет ба кор оғоз кард. Тавассути ин сомона қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар иттилооти мавриди ниёзи аҳоли ба ду забон (тоҷикӣ ва русӣ) ба тариқи ройгон дастраси аҳоли гардонида шуд. Бояд гуфт, ки бахшҳои «Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Қонунҳои конституционӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Кодексҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ бисёрҷониба», «Санадҳои ҳуқуқи бийналмилалӣ минтақавӣ»,

«Санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дучониба», «Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Тафсир ба қонунгузорӣ», «Қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ» ва «Китобхона» бахшҳо ва саҳифаҳои муҳимтарини сомонӣ ин Марказ мебошанд. То ба имрӯз аз сомонӣ мазкур зиёда аз як миллион нафар муштариён истифода бурдаанд.

Кормандони Марказ баҳри ташвиқи тарғиби қонунгузорӣ ва бомақсади баланд бардоштани маърифати ҳуқуқи шаҳрвандон бо намояндагони кишрҳои гуногуни аҳоли дар маҳалҳо, зиёда аз 100 вохӯриро мулоқотҳо гузаронида, тавассути воситаҳои ахбори омма аз ҷумла, телевизион, радио ва рӯзномаю маҷаллаҳои ҷумҳуриявӣ зиёда аз 1000 маротиба баромад кардаанд. Қорҳои ташвиқотию тарғиботӣ ба воситаи телевизион, аз ҷумла, тавассути «Шабакаи аввал», «Сафина», «Ҷаҳоннамо» ва «Баҳористон», инчунин дар вохӯриҳои бевосита бо аҳоли амалӣ гардидаанд. Кормандони Марказ ба воситаи Радиои Тоҷикистон ва барномаҳои шабакаи «Садои Душанбе» оид ба мавзӯҳои гуногуни ҳуқуқӣ баромад намудаанд.

Дар давоми солҳои фаъолият кормандони Марказ бо мақсади таҷрибаомӯзӣ ба Австрия, Белоруссия, Ирландия, Туркия, Туркменистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Эрон, Олмон, Полша, Украина ва Русия сафарҳо намудаанд.

Аз соли 2011 маҷаллаи илмӣ-таҳлилии «Қонунгузорӣ»-и Маркази миллии қонунгузорӣ мунтазам нашр мегардад. Интишори маҷаллаи «Қонунгузорӣ» яке аз дастовардҳои оғозӣ, ки Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти тарбияи ҳуқуқи шаҳрвандон ба роҳ мондааст. Маҷаллаи «Қонунгузорӣ» бо наشري мақолаҳои илмӣ, илмӣ-оммавӣ ва таҳлилии кӯшиш менамояд, ки тарбияи ҳуқуқи шаҳрвандон дар самти дуруст ҷараён гирад ва савияи дониши ҳуқуқи онҳо баланд бардошта шавад. Бо ин мақсад дар саҳифаҳои маҷалла масъалаҳои назариявии илми ҳуқуқ ва қонунгузории соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ, аз ҷумла, ҳуқуқи конститусионӣ, молиявӣ, андоз, ҷиноятӣ, маъмури, граждонӣ, соҳибқорӣ, кишоварзӣ, оилавӣ, меҳнатӣ, бонкӣ, байналмилалӣ, муҳофизати ҷиноятӣ, муҳофизати граждонӣ, муҳофизати иқтисодӣ, инчунин тафсири қонунҳо, таҷрибаи судӣ, таҷрибаи давлатҳои хориҷа дар соҳаи ҳуқуқҷодкунӣ, навигарии қонунгузории Тоҷикистон ва як қатор

мушкилоти дигари ҳуқуқӣ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода мешаванд. Тафсирҳои расмӣ оид ба қонунҳо, санадҳои меъёрию ҳуқуқи дигар ва посухҳои ҳуқуқшиносон ба саволҳои хонандагон ба нашр мерасанд. Ҷанбаи дигари фаъолияти редакцияи маҷалла ба он равона карда шудааст, ки робитаи илмӣ ва амалии ҳуқуқшиносони Тоҷикистон бо ҳуқуқшиносони хориҷии худ беш аз пеш қавитар гардад. Бо мақсади иҷрои ин уҳдадорӣ маҷалла, ки бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ ба нашр мерасад, дар хориҷ аз Тоҷикистон ҳам паҳн карда мешавад, ҳамчунин мақолаҳои ба масъалаҳои муҳими рӯз дахлдори олимони хориҷӣ низ дар он ҷой мешаванд.

Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо тамоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ, созмонҳои байналмилалӣ, ки дар масъалаи қонунгузорӣ фаъолият доранд, аз қабиле Ҷамъияти Олмонӣ оид ба ҳамкории байналмилалӣ (GIZ), Ассосиатсияи байналмилалӣ Швейтсария, Агентии рушди байналмилалӣ Туркия, намояндагии САҲА дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ассосиатсияи ҳуқуқшиносони Амрико, Кумитаи байналмилалӣ Салиби Сурх ва дигар созмонҳои ҷумҳуриявӣю байналмилалӣ дар иртибот аст. Инчунин, Маркази миллии қонунгузорӣ бо Институти қонунгузорӣ ва ҳуқуқшиносии муқоисавӣ назди Ҳукумати Федератсияи Русия, бо Маркази миллии қонунгузорӣ ва таҳқиқотҳои ҳуқуқи маъмурияти Президенти Ҷумҳурии Беларус, Институти илмию таҳқиқотии ҳуқуқи хусусии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Ҷумҳурии Қазоқистон, Институти давлат ва ҳуқуқи Академияи илмҳои Федератсияи Русия, Институти давлат ва ҳуқуқи назди Президенти Туркменистон, Институти давлат ва ҳуқуқи Академияи илмҳои Русия, Донишгоҳи давлатии Урали Ҷанубӣ, Академияи байналмилалӣ Савдои берунаи Умумирусиягӣ, Донишқадаи илмӣ-таҳқиқотии ҳуқуқи хусусии Донишгоҳи гуманитарии Қазоқистон, факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи ба номи М.В. Ломоносови шаҳри Москва ва ғайраҳо ҳамкории бевосита дорад.

Бо мақсади таҳким ва рушди ҳамкориҳои тарафайн, инчунин омӯзиши таҷрибаи мушобеҳи мақомоти таҳассусии дигар давлатҳо ва дар ин ҷода ривож додани муносибатҳои байналмилалӣ, Маркази миллии қонунгузорӣ бо Маркази миллии қонунгузорӣ

ва таҳқиқоти ҳуқуқии маъмурияти Президенти Ҷумҳурии Беларус Ёддошти тафохум ва бо Маркази миллии иттилооти ҳуқуқии маъмурияти Президенти Ҷумҳурии Беларус Созишномаи ҳамкорӣ (соли 2011), бо Институти давлат ва ҳуқуқи назди Президенти Туркманистон Ёддошти тафохум (соли 2013) ба имзо расонидаанд. Дар Санадҳои ба имзорасида масъалаҳои таҳлил ва тақмили қонунгузори миллии тарафҳо, гузаронидани таҳқиқотҳои муқоисавии қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷумҳурии Беларус ва Туркманистон, омӯзиши таҷрибаи татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, таъмини методии

фаъолияти меъёрҷодкунӣ, ба танзим даровардани қонунгузорӣ, тадқиқотҳои илмӣ дар соҳаи ҳуқуқ ва инкишофи илми ҳуқуқ, дастрасии иттилооти ҳуқуқӣ ба ҳамдигар, тайёр намудани кадрҳои илмӣ дар соҳаи ҳуқуқшиносӣ, мусоидат ба чопи мақолаҳои кормандон дар маҷаллаҳои тарафҳо, амалӣ намудани лоиҳаи муштараки илмӣ-таҳқиқотӣ дар соҳаи иттилоот ва иттилооти технологӣ дар ҳуқуқ, аз ҷумла ташаккули захираҳои иттилоотии ҳуқуқӣ ва як қатор масъалаҳои дигар мавриди ҳамкориҳои тарафҳо қарор дода шудаанд.

Зоиров Дж.М.,

Начальник академии МВД РТ, заслуженный работник РТ, генерал-майор милиции, доктор юридических наук, профессор

КОНСТИТУЦИОННЫЙ ПРИНЦИП ЕДИНСТВА И РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТИ В МЕХАНИЗМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНСТИТУТОВ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

Калидвожаҳо: Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, тақсимоти ҳокимият, ягонаӣ, эъломия.

Ключевые слова: Конституция Республики Таджикистан, разделение власти, единство, декларация.

Keywords: Constitution of the Republic of Tajikistan, separation of powers, unity, declaration.

Основы традиций и принципов обеспечения институтов государственности таджикского народа первоначально были заложены основателем Ханафитской религиозно-правовой школы Абуханифом Нуман Ибн Собитом (699-767), «...которые оказали огромное влияние на развитие Ислама...»¹ и правила управления государствами в мусульманских странах, в том числе и в Республике Таджикистан.

На рубеже XX-XXI в.в. на территории бывшей советской империи сложилась новая геополитическая и правовая реальность – постсоветское пространство. Образующим его суверенным государствам, в том числе и независимому Таджикистану, предстоит решать много сложных проблем политического, экономического, социального характера; искать и находить ответы на непростые вопросы – как жить в мире и согласии с другими государствами, как научиться веротерпимости, обеспечить достойный уровень жизни населения, необратимость демократических преобразований и т.д. Для нахождения верных ответов на все эти вопросы необходимо правильное понимание и применение конституционных норм.

6 ноября 2014 года исполняется 20 лет таджикской Конституции. За это время путем всенародных референдумов 26 сентября 1999 года и 22 июня 2003 года в неё были внесены изменения и дополнения.

В Конституции Республики Таджикистан

¹ см. Рахмонов Э.Ш. «О религии (отв.ред.С.Фаттоев – Душанбе, 2006-с.151 (на тадж.яз.)

(РТ), как и в других конституциях развитых стран нормы, содержащих словосочетание «государственная власть», как правило, кратки, и в структуре конституций обычно следуют за нормами, устанавливающими, что власть в государстве исходит от народа. В этой связи возникает необходимость уточнения самого термина «власть», как с точки зрения понимания её в государствоведении, так и с точки зрения воплощения в конституционных нормах и нормах национального законодательства.

В современном государствоведении понимание феномена власти обусловлено разными концептуальными подходами². Согласно западной традиции первичным видом власти является власть индивидуальная, как производная от естественного права на свободу действия, распоряжения собой, вещами, всем, что доступно. Поэтому распространенными моделями власти являются межперсональные конструкции, отношения между двумя и большим числом субъектов. Согласно позитивистскому подходу основу определения власти составляет признание асимметричности отношений между субъектами, существующая в связи с этим возможность одного субъекта влиять или воздействовать на другой субъект³. Власть интерпретируется и

² См.Авдийсуский В.И. Механизм легитимации государственной власти (историко-теоретическое исследование): Автореф.дис...д-ра юрид.наук СПб.2002 с.15-22

³ См.Чиркин В.Е. Государствоведение: учебник. М.: Юрист, 1999. С.82

как способность или менять отношения людей, или сохранять их, как способность добиваться цели. Весьма показательно в этой связи замечание классика американской политико-правовой мысли Г. Лассвелла о том, что власть начинается там, где информация, рекомендация, решение реализуется, переходя в достижение цели¹. Известно и ставшее классическим определение власти М. Вебером, рассматривающим её как «возможность проводить собственную волю даже вопреки сопротивлению»². Английский социолог Э. Гиденс определяет власть как «способность вмешиваться в данный ряд событий так, чтобы некоторым образом изменять их»³. Такого подхода придерживаются сторонники и так называемой «силовой модели», возникшей в рамках англо-американской школы «политического реализма». С точки зрения такого подхода и во внутренней (Д. Кэтлин), и в международной (Г. Моргантау) политике власть выступает как силовое воздействие политического субъекта, контролирующего определенные ресурсы и при необходимости использующего даже прямое насилие.

Идея единства власти находит свое выражение в трех различных аспектах:

– социальное единство власти, что должно проистекать из единства природы господствующих в обществе социальных групп;

– единство принципиальных целей и направлений деятельности всех государственных органов, что обусловлено необходимостью согласованного управления обществом как условия предотвращения анархии и распада;

– организационно-правовое единство, когда отвергается разделение властей и органами государственной власти признается только определенный вид органов.

Первый аспект. Социальное единство государственной власти как отражение единства природы господствующих в обществе социальных групп провозглашалось в Конституции СССР и конституциях союзных республик, в конституциях государств «социалистического лагеря», олицетворяющих её с принадлежностью политической власти трудящимся. Считалось, что эксплуататорские классы и элементы в ходе социалистического строительства ликви-

дированы, власть принадлежит всему народу, за исключением «антиобщественных элементов». Но реального единства природы господствующих в обществе социальных групп в социалистических странах достигнуто не было: фактическая власть находилась в руках партийно-государственной номенклатуры, занимавшей привилегированное положение в обществе.

Второй аспект единства государственной власти – единство принципиальных целей и направлений деятельности всех государственных органов – также отражен в социалистических конституциях и конституциях бывших стран социалистической ориентации, поскольку без такого единства невозможно целенаправленное управление обществом, а такое управление, хотя и в разной степени и в неодинаковом объеме, в обычной ситуации существует во всех странах. Проблема заключалась лишь в том, что декларируемые в конституциях стран «социалистического лагеря» принципиальные цели первоначально носили утопическо-абстрактный характер, затем – характер откровенно классовый и антидемократический, а на завершающем этапе существования «социалистической государственности» – фактически невыполнимые в условиях существующего политико-правового режима.

Третий аспект единства государственной власти получил наиболее детальное закрепление в социалистических конституциях и доктринальную разработку в марксистско-ленинском правоведении как концепция советов – единственных органов государственной власти снизу доверху. Считалось, что все другие органы государственной власти находятся под контролем советов и подотчетны им.

Единство власти как сосредоточение всей полноты государственной власти в руках какого-либо органа или определенного вида органов (не имеет значение, будут это советы или президент) в принципе не является плодотворной идеей, в то же время при определенных условиях общественного развития – острейший политический кризис, анархия, иностранное военное вторжение и т.д. – единство власти может способствовать стабилизации положения, преодолению распада государственности. Юридически подобное единство в определенной степени предусмотрено такими правовыми режимами, как чрезвычайное или военное положение, однако, такая ситуация допустима лишь на определенный период и имеет мало общего с концепцией единства власти, предполагающей

¹ Lasswell G. Propaganda. Technique in the world war. L: N-Y, 1927. P.37

² см. Вебер М. Избранные произведения. М: Прогресс, 1990. с. 58

³ Collins Dictionary of Sociology/ Glasgow: Harper Collins Publishers. 1995. P.513

постоянное единовластие определенного вида органов.

Таким образом, обе модели политической власти в государстве – её единство и разделение – не являются абсолютными, самодовлеющими. Такое понимание в последние годы стало находить отражение и в практике государственно-правового строительства многих стран, сформировавших свою независимую государственность на постсоветском пространстве. Представляется, что есть необходимость обратить внимание на два обстоятельства, относящихся к характеру единства и разделения власти в государстве на примере РТ.

Первое. Конституция РТ сформировавшаяся на постсоветском пространстве, стремится юридически закрепить рассредоточение власти в пределах всего общества для того, чтобы она не концентрировалась в руках тех или иных социальных групп и корпоративных объединений. Отсюда следует первое крупное конституционное деление власти на источник власти и организационно-правовые формы её существования. Источником власти и носителем суверенитета признается народ, и это – важнейший принцип конституционного строя.

В Декларации о государственном суверенитете и Конституции используется широкая трактовка понятия народ, отождествляя его с населением республики. Декларация о государственном суверенитете Таджикской ССР от 24.08.1991 г. констатирует, что граждане Таджикистана независимо от их национальности составляют народ Республики (ст.12). Аналогичное положение воспроизведено и в ст.6 Конституции Таджикистана: «В Таджикистане народ является носителем суверенитета и единственным источником государственной власти...» В этой же статье уточняется: «Народ Таджикистана составляют граждане Таджикистана, независимо от национальности».

У народовластия есть ещё одна важная с точки зрения нашего исследования черта: с одной стороны, оно не отдельная форма демократии, а проявление её сущности, реальное, практическое участие граждан в управлении социальными процессами, т.е. в разработке, обсуждении и принятии государственных решений; с другой стороны, народовластие – это своеобразная граница, которая отделяет гражданское общество от государства и которую государственная власть не может нарушить без риска трансформации в тоталитарный и анти-

народный режим.

Мировой практике известны две формы осуществления народовластия в республиках – представительная и непосредственная. Представительные органы власти получают полномочия непосредственно от народа. Это – органы государственной власти автономных образований, например, Маджлис народных депутатов Горно-Бадахшанской автономной области Таджикистана; низовые исполнительно-распорядительные органы и органы местного самоуправления – Маджлис народных депутатов области, города, района, хукуматы и джамоаты в Таджикистане и др.

Формами непосредственной демократии являются референдум, свободные выборы, народная законодательная инициатива, съезд (конференции) народов, сельские сходы, национально-культурная автономия. Практически во всех странах Содружества приняты и действуют законодательные акты, регламентирующие процедуру организации и проведения референдума. Это – Конституционный Закон РТ «О референдуме Республики Таджикистан»¹ и др.

Для референдума в странах Содружества характерно: свободное участие граждан в референдуме; непосредственная народная инициатива проведения референдума; добровольное голосование по предмету референдума на основе всеобщего, равного, прямого и тайного избирательного права. В референдуме участвуют граждане республики, достигшие возраста политического совершеннолетия, т.е. возможности осуществлять активное избирательное право. Какое бы то ни было прямое или косвенное ограничение прав граждан на участие в референдуме не допускается, кроме случаев, прямо указанных в законе.

Круг вопросов, выносимых на референдум, не имеет четких границ. Предметом всенародного референдума могут быть: принятие нового закона, в том числе конституции; изменение либо отмена действующего закона, в том числе конституции; принятие решения, представляющего основное содержание, т.е. концепцию закона и других актов.

В то же время законодательство стран Содружества четко определяет круг вопросов, которые не могут быть предметом референдума. Это, в частности, вопросы о налогах и бюджете; об амнистии и помиловании; о чрезвычайных

¹ см.: Ахбор Маджлиси Оли РТ. 1995. №2. ст.245; 2001. №4. ст.212

мерах по обеспечению общественного порядка, здоровья и безопасности населения.

В Таджикистане запрещается выносить на референдум вопросы, связанные с изменением статуса Горно-Бадахшанской автономной области, назначением и освобождением должностных лиц, относящихся к компетенции палат парламента; выполнением обязательств по международным договорам Республики.

В соответствии со ст.9 Конституционного Закона РТ «О референдуме Республики Таджикистан» инициатива проведения референдума по вопросам внесения изменений и дополнений в Конституцию принадлежит Президенту РТ или минимум одной трети от общего числа членов Маджлиси милли (ММ) и депутатов Маджлиси намояндагон (МН) Маджлиси Оли (МО) РТ. Инициатива о проведении референдума по иным вопросам принадлежит не менее одной трети от общего числа членов ММ МО РТ или не менее одной трети от общего числа депутатов МН МО РТ. Ст.10 предусматривает, что предложения о проведении референдума представляется Президенту РТ или МН МО РТ. Предложение о проведении референдума должно содержать обоснование необходимости проведения референдума, четкую формулировку вопросов, предлагаемых на референдум и подписей не менее одной трети от общего числа членов ММ МО РТ или не менее одной трети от общего числа депутатов МН МО РТ, а при внесении изменений и дополнений в Конституцию РТ не менее чем одной трети от общего числа ММ и депутатов МН МО РТ.

Особенностью проведения референдумов в Таджикистане является то, что все они носят императивный характер, решения, принятые в ходе референдума, обладают высшей юридической силой, в каком-либо утверждении не нуждаются и обязательны для применения на всей территории Таджикистана (ст.1).

Выборы в органы государственной власти и местного самоуправления, так же как и референдум, являются важнейшей формой прямой демократии. Они обеспечивают гражданам непосредственное участие в формировании органов государственной власти и местного самоуправления.

Выборы в РТ являются свободными, всеобщими, равными, прямыми при тайном голосовании. В отдельных странах сочетается мажоритарная и пропорциональная системы представительств. Избирателям гарантирова-

но свободное волеизъявление в условиях гласности и широкого общественного контроля за законностью выборов. Посредством выборов народ делегирует право на осуществление своей власти представительным органам¹.

Второе. Теоретическое государствоведение, рассматривая государство как особый политический институт в стратифицированном, асимметричном обществе, выделяет в его рамках различные институты государственности – обособленные организационно-функциональные структуры в системе государственного регулирования. Их отличает ряд признаков.

Во-первых, институт государственности – это не система норм (как в праве) и не определенная часть, компонент в политической системе (как в политологии), а элемент государственности, основная единица для её анализа в той или иной стране². К таким элементам государственности относят институты, относящиеся к формам и способам осуществления как народовластия (институт выборов, институт референдума), так и государственной власти (институт главы государства и его подинститут президентства, имеющийся в большинстве стран мира; институт парламента и т.д.) Государственность этих институтов связана с тем, что все они, во-первых, являются внешним, формально-юридическим выражением государственной независимости, суверенности государства, во-вторых, участвуют в реализации государственной власти, формируя и контролируя её, а также формируя правовую основу её функционирования. С этих позиций мы можем говорить о том, что формирование, обеспечение и развитие государственности в политико-правовом и юридическом отношении связано с институтами государственности, в равной степени, представленными как институтами народовластия, так и институтами государственной власти.

Во-вторых, роль и место любого института государственности могут быть объяснены только с учетом взаимосвязей с другими институтами, а более точно – с другими общественными явлениями. Такой институт – это всегда относительно обособленная часть государ-

¹ См.: КЗ РТ от 10.12.99г. №856 «О выборах Маджлиси Оли РТ»// Ахбор Маджлиси Оли РТ. 1999. №12. ст.296; КЗ РТ от 10.12.1999. №858 «О выборах депутатов в местные Маджлиси народных депутатов»// Ахбор Маджлиси Оли РТ. 1999. №12. ст.298

² см. Чиркин В.Е. Государствоведение, М., 1999, с.126

ственности, обладающая определенной автономией. Свои сферы деятельности и юридические процедуры присущи правительству; специфические задачи и юридические процедуры свойственны институту чрезвычайного положения; своя роль и механизм её реализации отличает институты судебного, финансового и административного надзора и контроля. Являясь частью более широкой структуры – государства, институт государственности по существу является относительно самостоятельной регулятивно-охранительной системой, функционирующей на основе материальных и процессуальных норм.

Порядок функционирования таджикского парламента предусмотрен в соответствующих постановлениях верхней и нижней его палаты. Аналогично решен вопрос и в других республиках СНГ¹.

В-третьих, институт государственности всегда является способом организации определенных связей и отношений как целостной структуры – например, институт выборов или отзыва депутатов избирателями, институт референдума выступают как реализованные формы народовластия; институт чрезвычайного положения выступает как реализованная форма предусмотренного Конституцией ограничения прав граждан в интересах обеспечения установленного правопорядка, защиты конституционного строя, а в более широком смысле – сохранения государственности. Аналогичные функции в механизме обеспечения государственности в присущих им конституционно-правовых и организационных формах реализуются институтом главы государства, институтом конституционного правосудия.

В-четвертых, институт государственности – это способ связей регулируемых им отношений с их «материальным субстратом». Такие связи имеют разную степень организованности, но их «материальный субстрат», правда по-разному, очевиден. Он хорошо заметен, например,

¹ В частности, ст.88 Конституции Азербайджанской Республики; глава 4 Конституции Кыргызстана – «Жоргу-Кенеш»; ст.59,60 Конституции Казахстана; часть 1 «Организация и деятельность» глава 14 – «Парламент» Конституции Молдовы, глава 3 Конституции Таджикистана (Маджлиси Оли) и др. Регламент Халк Маслахаты Туркменистана от 14.12.1992г.; Регламент Парламента Молдовы от 31.03.1994; Регламент Верховной Рады Украины от 27.07.1994; Регламент Национального Собрания республики Армения от 15.10.1995; Регламент Парламента Казахстана от 20.05.1996; Регламент Маджлиси Оли Таджикистана от 10.10.2000 и др.

в институте парламента (его члены – лица, избираемые гражданами) или конституционного суда – граждане, назначаемые и избираемые в установленном законодательном порядке), причем и в том, и в другом институте юридическое значение имеет персонифицированный состав субъектов: возраст, образование; строго персонифицирован «материальный субстрат» института главы государства. Несколько иначе «материальный субстрат» представлен в институте чрезвычайного положения: здесь на первое место выдвигаются четко оговоренные в законодательстве организационные структуры – силы безопасности или правопорядка, персонифицированный состав которых для обеспечения самого института юридического значения зачастую не имеет.

В-пятых, любой институт государственности всегда имеет не только свою организацию (она может быть различной), но и свое функциональное назначение. Такие институты создаются или санкционируются государственной властью именно для того, чтобы выполнять задачи по регулированию определенной сферы общественных отношений.

Исходя из этого, институты государственности можно сгруппировать в два больших блока: во-первых, институты государственности, организационно и функционально связанные с народовластием как источником государственной власти, во-вторых, институты государственности, функционально и организационно связанные с осуществлением государственной власти. В осуществлении функций государственной власти принцип единства и разделения властей, как институтов государственности и институтов государственной власти, получает свое предметное конституционно-правовое отношение.

Практически все конституции стран Содружества содержат разделы (главы), закрепляющие институты государственной власти, причем в этих вопросах наблюдается значительное разнообразие в степени детализации конституционного регулирования.

Общие принципы осуществления государственности власти в конституциях стран СНГ сформулированы по-разному, например:

– Конституция РТ: «Государственная власть осуществляется на основе её разделения на законодательную, исполнительную и судебную» (ст.9, Глава первая «Основы Конституции»

онного строя»¹).

«Уравновешены» полномочия Президента и Парламента в части формирования высших органов государственной власти.

В Таджикистане Президент представляет ММ МО РТ кандидатуры для избрания и отзыва председателя, заместителей председателей и судей Конституционного суда РТ, Верховного суда РТ и Высшего экономического суда РТ; с согласия ММ МО РТ назначает и освобождает Генерального прокурора РТ и его заместителей (ст.69).

Указанные и иные конституционно-правовые нормы, содержащиеся в текстах конституций всех стран СНГ, позволяет сделать общий вывод о том, что на формально-юридическом уровне значительная часть вопросов конструкции государственной власти, включая механизмы сдержек и противовесов, в целом решена. Другой вопрос – насколько четко и удачно. С этих позиций во многих конституциях стран СНГ мы найдем немало проблем, связанных именно с конструированием и воплощением принципа единства и разделения властей.

Отметим, что право роспуска парламента президентом нельзя назвать демократическим. Даже в такой традиционно сильной президентской республике, как США, президент не вправе распускать парламент. Из стран Содружества только президент Таджикистана не обладает правом роспуска парламента.

Многообразие формулировок конституционных норм, регламентирующих организацию государственной власти в странах СНГ, требуют особой взвешенности при их оценке, поскольку проблемы сохранения государственности в большинстве из них диктовали и про-

должают диктовать свою логику государственно-правового строительства. Вместе с тем, нельзя не обратить внимание, что большинство действующих в странах Содружества конституций моделируют сильную президентскую власть при известной неопределенности конструкции исполнительной власти² и недостаточности юридических механизмов, обеспечивающих подлинную независимость законодательной и судебной властей. Применительно к судебной ветви власти показательны, например, конституционные нормы, предусматривающие создание в системе государственной власти различного рода структур, с помощью которых президент может активно влиять на организацию и функционирование судебной системы.

В таджикской юридической литературе Конституция 1994 года оценивается неоднозначно. Наряду с признанием её несомненного значения в укреплении таджикской государственности, отмечаются и слабые стороны, технико-юридические просчеты, «скупость» в прописывании ряда конституционно-правовых институтов и т.д. Несомненно, таджикская конституция, как впрочем, и большинство конституций государств мирового сообщества имеет свои слабые стороны и недостатки; очевидно, что не всё из задуманного и предлагавшегося участниками конституционного процесса удалось реализовать в тексте этого документа. Но у Таджикистана не было иного выбора – стране нужен был Основной закон для того, чтобы остановить противостояние легитимной власти и оппозиции, преодолеть раскол в обществе, закрепить всё, то позитивное, что было накоплено за последние годы.

Сходные движущие силы в 1993 году обусловили появление и Конституции Российской Федерации, содержание которой уже более десяти

¹ Этот принцип – принцип сдержек и противовесов при конституционно-правовом регулировании институтов государственной власти – использован в конституциях всех стран СНГ. На этой основе строится, например, отношения между Парламентом и Президентом. В конституциях практически всех государств СНГ за Парламентом закреплены полномочия назначать дату выборов Президента, возбуждать процедуры его отрешения от занимаемой должности. В свою очередь, Президент полномочен распускать в предусмотренных конституцией и национальным законодательством случаях парламент, назначать очередные и внеочередные выборы. В ряде республик Президент активно участвует в формировании верхней палаты парламента, назначая, например, в Беларуси одну треть сенаторов, в Казахстане – семь депутатов Сената, в Грузии (после формирования двухпалатного парламента Президент Республики) – пять членов Сената, в Таджикистане – одну четвертую часть членов Маджлиси милли.

² см.: ФКЗ РФ от 17.12.1997, №2-ФКЗ «О Правительстве РФ» (с изм. и доп. От 31.12.1997)// СЗ РФ. 1997. №51. ст.5712; Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу КЗ, от 18.12.1995. «О Правительстве Республики Казахстан»// Ведомости Парламента Казахстана.1995.№23.ст.145; Закон Украины от 12.09.1991 «О Правительстве Украины»// Ведомости Верховного Совета Украины. 1991. №46.ст.617; Закон Республики Молдова от 31.05.1990 «О правительстве» (с изм. и доп. от 17.05.1991 и 24.01.1997)//Ведомости Верховного совета Республики Молдова.1992. №7.ст.150; 1994. №4.ст.77; Официальный монитор Республики Молдова. 1994.№6.ст.35; 1995.№29-30.ст.324;1997.№9.ст.111; Конституционный закон Республики Таджикистан от 12.05.2001 «О Правительстве»// Ахбор Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 2001. №4.ст.21

ти лет вызывает дискуссии российских ученых. Один их разработчиков российской конституции – С.Шахрай, вспоминая обстоятельства её подготовки, прямо пишет, что общественно-политическая ситуация не оставляла выбора: либо «хасбулатовская» конституция в неопределённом будущем, с вертикалью Советов и всевластием съезда, либо конституция, подготовленная в сжатые сроки, но способная выдержать испытанием временем за счет гибкой системы прописанных сдержек и противовесов¹. Обстоятельства, отмеченные С.Шахраем, применительно к Конституции Таджикистана не должны восприниматься как некое оправдание её недостатков – была, мол, сложная обстановка, поэтому и получилось так, как получилось. Дело в ином, в подходе к оценке предложенной модели действующего Основного Закона РТ с позиций науки конституционного права. Отметим ряд важных для такой оценки моментов.

Первое. Как известно, теория конституционализма различает конституцию юридическую и фактическую или формально-юридическую. Под конституцией в формальном смысле, как правило, понимается закон, принимаемый и изменяемый в особом порядке и обладающий высшей юридической силой по сравнению с иными нормативными актами. Под конституцией в материальном смысле понимается совокупность норм, предметом регулирования которых является главным образом организация государственной власти. При этом не имеет значения происхождение норм: содержатся ли они в одном особом правовом акте, нескольких актах или вообще являются нормами неписаного, судебного и обычного права.

При всем многообразии к пониманию конституции и её сущностных свойств в демократической конституционной доктрине издавна подчеркивается главное: конституция призвана ограничить государственную власть. Известный российский государствовед Е.В.Спекторский ещё в 1917 году писал, что конституционное государство – это государство, в котором власть не только организована, но юридически ограничена и «совокупность таких ограничений образует конституцию данного государства»².

Современный французский исследователь Б.Шантебу констатирует: **конституция** – это

¹ см. Шахрай С.. 10 лет Конституции России: Мифы и факты/ Аргументы и факты.2003.№50.с.4,8

² см. Спекторский Е.В. Что такое конституция? М.1917. с.8

«хартия, которая ограничивает власть в рамках государства и власть государства в рамках общества»³. «Усилить конституционализм, по мнению японского ученого Х.Йохи, – это значит усилить эффективность ограничения власти государства»⁴.

Реализация тезиса в практике конституционно-правового строительства Таджикистана была крайне важна. Как известно нам, участникам событий 1992 года, «диффузия власти» при отсутствии механизмов контроля за принимаемыми решениями нередко приводила к тому, что эти решения, принимаемые «за закрытыми дверями» приводили к эскалации насилия и углублению раскола в обществе – достаточно вспомнить факты применения оружия против митингующих в Душанбе. Именно поэтому в Конституции заложен юридический механизм ограничения власти. Речь идет, прежде всего, о прямом запрещении узурпации власти или присвоения её кем бы то ни было (ст.6); о конституционном закреплении принципа «разделения властей» (ст.9); о Конституционном суде (ст.84), призванном обеспечить цивилизованное разрешение возможных споров о власти и «увести» конфликтующие стороны с улиц и баррикад в зал судебного заседания.

Второе. При характеристике сущности конституций и причин их появления, как правило, доминирует два подхода, достаточно условно обозначаемых как классово-политический и рационалистический⁵. Суть первого подхода, ориентированного на закрепление нормами конституции классовых или групповых интересов, сформулирована Ф.Лассалем: «Конституция является действительным отношением общественных сил страны»⁶, а позднее воспроизведена В.И.Лениным в тезисе: «сущность конституции в том, что основные законы государства...выражают действительное отношение сил в классовой борьбе»⁷.

Сторонники рационалистического подхода, не отрицая роль социально-политических факторов, акцентируют внимание на служебной

³ см.Chantebout В. Droit constitutijnnen et science politique.1986.p.25

⁴ см. Voichi Н. Le constitutionalism. Japanese Reports for the XIIIth international Congress of Comparative law/ Tokyo.1991. p.180

⁵ см. Авакьян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность. М.1997. с.47

⁶ см. Ленин В.И. Полное собрание сочинений.Т.17. с.345

⁷ см. Б.А.Страшун. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть. Т1-2. М.1996. с.42

роли конституции как позитивного документа, закрепляющего государственную организацию и основы статуса личности, упорядочивающего общественные отношения и содействующего их движению вперед.

Не секрет, что очень часто именно общественные катаклизмы, борьба различных сил за власть и итоги этой борьбы, как бы мы не называли этот процесс – «классовой борьбой» или «борьбой социальных сил», обуславливают один из главнейших результатов – появление новой конституции. Её появление можно рассматривать и как проявление определенного консенсуса, не зависимо от того, каким путем стороны пришли к нему. Главное – не допустить или прекратить вооруженные или физические столкновения, не «задушить в конституционных объятиях» плюрализм мнений и идей, поскольку без борьбы идей не обходятся даже внутренне достаточно стабильные общества.

Не менее важна и конструктивистская роль конституций, поскольку с появлением основного закона, адаптированного к социально-политическим реалиям и учитывающего их динамику, общество получает фундаментальную государственно-правовую основу, дает начало новому общественно-политическому укладу жизни, становится обязательной, в том числе и для тех, кто сопротивлялся её появлению. В соответствии с ней создаются и начинают действовать государственные органы, появляются развивающие конституцию законодательные акты, складывается запрограммированный ею политический режим.

Конституция Таджикистана должна была сыграть, и действительно сыграла эту роль. Как позитивный документ она закрепила основы государственного и политического устройства страны, продемонстрировала силу и уверенность легитимной власти, способной в условиях продолжающейся вооруженной конфронтации не просто подготовить проект конституции, но и организовать его широкое обсуждение и принятие путем всенародного голосования. Откажись непримиримая оппозиция от участия в этом процессе, она продемонстрировала бы свое противостояние не власти, а народу. Как конструктивный документ, Конституция предложила всем общественно-политическим силам страны тот государственно-правовой фундамент, который способен обеспечить консолидацию общества и национальное согласие.

Конституция, определив народ Таджикистана носителем суверенитета и единственным источником власти, консолидировала под этим понятием всех граждан республики, независимо от национальности (ст.6). Учитывая полиэтничный состав страны, эта констатация сама по себе несла консолидированную нагрузку. Но Конституция пошла дальше, легализовав право на существование политических партий не только светского, но и религиозного характера (ст.28). По справедливому мнению профессора Тохирова Ф.Т. «В тоже время это получило признание, как уникальное государственно-правовое явление, особенно в части легализации религиозной партии, под которой имелась в виду Исламская партия возрождения Таджикистана. Конституционная легализация религиозной партии в демократическом, правовом и светском государстве, каким является РТ, это весьма редкое явление в мировой практике.

На первый взгляд может показаться, что такое изменение ст.28 противоречит ст.100 Конституции РТ, которая, наряду с неизменностью республиканской формы правления, территориальной целостностью, демократической, правовой и социальной сущностью таджикского государства, провозглашает светский характер РТ. Здесь может возникнуть мысль о гипотетической вероятности изменения светской сущности государства при победе на выборах в Парламент или на пост Президента религиозной партии, какой является Исламская партия возрождения Таджикистана. Однако и юридически, и фактически дело обстоит иначе¹. В любом случае нам предстоит вернуться к ст.28, в части религиозности политических партий, т.к, среди самих верующих много неясности и спорных моментов о месте и участии религии в каких либо политических партиях.

Уравновешивая это право с интересами неизблемости конституционного строя и сохранения статуса светского государства, Конституция РТ отделила религиозные организации от государства, запретила им вмешиваться в государственные дела, а, также поставив вне закона те общественные объединения и партии, которые пропагандируют расовую, национальную, социальную, и религиозную вражду (ст.8), т.е. «... юридически и фактически только светское, демократическое и правовое государство

¹ см. Тохиров Ф.Т. 15 лет Независимости Республики Таджикистан: действительность и перспективы развития. Душанбе-2006. с.7

обеспечивает развитие общественной жизни на основе политического и идеологического плюрализма....»¹.

Третье. Содержание основного закона образует совокупность конституционных норм, институтов и принципов, регулирующих общественные отношения, определяющие организацию государственной власти, её взаимоотношения с обществом и образующими его социальными группами. Отсюда – проблема определения предмета и пределов конституционного регулирования, которая в той или иной конституционной модели – либеральной, этатистской и либерально-этатистской – определяется ролью государства, масштабами его вмешательства в жизнь общества и граждан.

При внешней привлекательности либеральной модели, для которой характерна ограниченность предмета конституционного регулирования лишь организацией государственной власти и закреплением правового статуса личности, ограничений гражданских и политических прав и свобод, она для современных условий развитых демократических стран во многом архаична. Тем более она не подходит странам, где процесс перехода к новому обществу находится на начальной стадии и где более или менее длительное время государство осуществляло тотальное вмешательство в экономическую, социальную и духовную сферы жизни общества, что особенно характерно для постсоциалистических и развивающихся стран.

В либерально-этатистской модели предмет конституционного регулирования, в отличие от либеральной модели, расширен за счет включения общественных отношений, определяющих основы организации общества, а также отношений между личностью и государством (предоставление первым ряда социальных благ в форме экономических, социальных и культурных прав, реализация которых невозможна без содействия государства), но такое расширение предмета конституционного регулирования, в отличие от этатистской модели, осуществляется в оптимальных пределах, обеспечивающих нормальное функционирование механизма саморегулирования общества и исключающих возможность чрезмерного вмешательства в него государства.

К этой модели относятся основные законы многих стран «зрелой» демократии (консти-

туции «второго поколения» в ФРГ, Франции, Италии, Испании, Португалии и др.), всех постсоциалистических и большинства развивающихся стран. В Конституции Таджикистана либерально-этатистская модель получила воплощение во второй главе, предусматривающей права, свободы, основные обязанности человека и гражданина. Отражена она и в ст.12, провозгласившей многоукладность национальной экономики и государственные гарантии свободы экономической и предпринимательской деятельности, правовой защиты всех форм собственности, в том числе частной.

Четвертое. Конституция как основной закон является главным источником системы национального права, юридической базой правотворческой и правоприменительной практики. В конституции определены главные цели и объекты правового регулирования, т.е. предусмотрены сферы общественных отношений, подлежащие правовому регулированию, и указаны те конкретные законы, которые должны быть приняты.

В этой связи важнейшее юридическое свойство конституции как основного закона – её верховенство, означающее приоритетное положение в системе источников права, которое обеспечивается особым порядком принятия и изменения конституции и придания ей высшей юридической силы. Все правовые акты должны соответствовать конституции и в случае противоречия ей являются недействительными. В этом свойстве конституции находит отражение один из признаков правового государства – верховенство права и, прежде всего конституции.

В конституциях значительной группы стран «зрелой демократии» прямо не говорится ни об их верховенстве, ни о высшей юридической силе. Это свойство как бы презюмируется, само собой подразумевается как присущее конституции правового государства по определению.

В Конституции Таджикистана, как и в конституциях всех постсоветских государств, зафиксирована её высшая юридическая сила, а также прямой характер действия конституционных норм (ст.10). Учитывая, что конституции являются «генеральным планом» государственного устройства, в Конституции Таджикистана предусмотрено некое «поле правовой свободы», которое по мере развития и укрепления государственности, уточнения функциональных возможностей институтов публичной власти, должно заполняться конкретизирующими этот

¹ см. Тохиров Ф.Т. 15 лет Независимости Республики Таджикистан: действительность и перспективы развития. Душанбе-2006. с.8

«план» законодательными нормами.

Вместе с тем в новой Конституции не удалось избежать норм неопределенно уполномочивающего характера, адресованных высшим государственным органам и должностным лицам. Так, в пунктах 26 ст.49, 7 ст.52, 8 ст.54, 26 ст.69 и 3 ст.89 Конституции 1994 года за соответствующими субъектами предусмотрено право осуществления (исполнения) «других полномочий, определяемых конституцией и законами». Такая норма, по справедливому замечанию А.Имомова, считается «очень скользкой и не характерной для конституций, поэтому конституции других стран воздерживаются от установления таких норм, так как они дают шанс высшим структурам власти через законы обойти или смягчить некоторые неугодные им конституционные нормы и расширить пределы своей компетенции»¹.

Пятое. Одним из юридических свойств конституции как основного закона является её стабильность – важнейшее условие режима законности, устойчивости всей правовой системы и организации государственной власти, определенности отношений между личностью и государством. Стабильность конституции зависит от многих объективных и субъективных факторов (например, от состояния наиболее важных общественных отношений, составляющих предмет конституционного регулирования, от отношения к ней общества и государственной власти, от уровня политической и правовой культуры и т.д.).

Стабильность конституции, отмечает С.А.Авакьян, основывается на незыблемости самого социального строя, отраженного в ней². Вместе с тем, стабильность конституций определяется и её содержанием, в частности, степенью конкретизации и детализации системы организации государственной власти, и возможностью внесения изменений и дополнений в Основной закон.

Как правило, чем больше в Конституции конкретных детализированных норм, которым место в обычном законодательстве, тем чаще возникает необходимость внесения поправок в основной закон. В ходе подготовки проекта Конституции Таджикистана 1994 года в одном из альтернативных проектов предлагалось до-

полнить его специальным разделом, посвященным силовым структурам³. Конституционная комиссия не пошла по этому пути и не стала прописывать в Конституции саму систему организации исполнительной власти, отнеся этот вопрос к компетенции Президента и Правительства республики. Аналогичным и верным, как представляется путем, идут и конституции иных государств, в том числе и Российской Федерации. Однако в отличие от Конституции России Основной закон Таджикистана выделил в отдельную главу нормы, посвященные прокуратуре.

Стабильность конституций связана со сложными процедурами её изменения. Эта сложность имеет двоякое последствие. С одной стороны, специальные процедуры обеспечивают длительность действия конституции без внесения существенных изменений, с другой стороны – сложные процедуры изменения конституции могут превратить её в конституцию формальную, оторванную от действительности.

Конституция Таджикистана предусматривает возможность её изменения и устанавливает необходимые для этого процедуры (глава 10). В силу ст.100 не может быть изменена форма правления, территориальная целостность, демократическая, правовая, светская и социальная сущность государства.

В рамках ст.100 Конституции РТ, по нашему мнению справедливо высказал свою точку зрения и профессор Тохиров Ф.Т.: «Юридически статья 100 Конституции РТ не подлежит изменению ни по каким соображениям и исключает возможность внесения её на референдум, о чём ясно сказано в данной статье»⁴.

В этой связи положения ст.100 Конституции Таджикистана в части неизменности сущностных характеристик государственности должно вызывать не удивление, а удовлетворение, поскольку неизменными провозглашаются цели и содержание деятельности государства. Иными словами, всенародным голосованием закреплено, что при любых содержательных изменениях в функционировании государства (расширение или сужение полномочий Президента или парламента, упразднении института президентуры, расширении или сужении полномочий центральных и местных органов испол-

1 см. А.Х.Имомов. Укрепление государственности и создание гражданского общества в Таджикистане. Душанбе.2003.с.120

2 см. С.А.Авакьян. Указ.соч.с.30

3 см.А.Х.Имомов. Указ.соч.с.110

4 см. Тохиров Ф.Т. 15 лет Независимости Республики Таджикистан: действительность и перспективы развития. Душанбе-2006. с.7-8

НАЗАРИЯИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ. ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

нительной власти) само государство не должно трансформироваться в клерикальное, тоталитарное, антинародное.

Аннотатсия

Принципи конститусионии ягонагӣ ва таҷзияи ҳокимият дар механизми таъмини падидаҳои давлатӣ

Дар мақола суҳан оиди принципи конститусионии ягонагӣ ва таҷзияи ҳокимият дар механизми таъмини падидаҳои давлатӣ рафта ва таҳлили падидавии ҷабҳаҳои ҳокимияти давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода шудааст.

Аннотация

Конституционный принцип единства и разделения власти в механизме обеспечения институтов государственности

В статье речь идет о конституционном принципе единства и разделения власти в механизме обеспечения институтов государственности и анализируются институциональные аспекты государственной власти в Республике Таджикистан.

Annotation

The constitutional principle of unity and power-sharing mechanism to ensure the institutions of statehood

The article focuses on the constitutional principle of unity and power-sharing mechanism to ensure the institutions of statehood and analyzed the institutional aspects of state power in the Republic of Tajikistan.

Юсуфов А.Х.,
адъюнкт¹ кафедры государственно-
правовых дисциплин Академии управления
МВД России

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПО ОГРАНИЧЕНИЮ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА В УСЛОВИЯХ ЧРЕЗВЫЧАЙНОГО ПОЛОЖЕНИЯ

Калидвожаҳо: ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд, мақомоти корҳои дохилӣ, вазъияти ҷаҳулодда, асосҳои конституционӣ-ҳуқуқӣ, қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, органы внутренних дел, чрезвычайное положение, конституционно-правовая основа, законодательство Республики Таджикистан, международные правовые акты.

Keywords: human rights and freedoms of man and citizen, police, emergency, constitutional and legal framework, the legislation of the Republic of Tajikistan, international legal acts.

¹ Ранее преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин Академии МВД Республики Таджикистан, капитан милиции.

В соответствии с законодательством Республики Таджикистан (РТ), наряду с другими компетентными органами, для поддержания режима чрезвычайного положения, привлекаются также силы и средства органов внутренних дел, которые наделены особыми полномочиями по непосредственной защите прав и свобод человека и гражданина, обеспечению должного правопорядка, защите конституционного строя, и устранению в этих целях обстоятельств, послуживших основанием для введения чрезвычайного положения. Для эффективного функционирования системы органов внутренних дел и выполнения возложенных на них задач, в частности в условиях чрезвычайного положения, нужна достаточная правовая основа², которая представляет собой совокупность нормативных правовых актов, так или иначе регламентирующих общественные отношения, обязательным участником которых являются органы внутрен-

них дел и их сотрудники. По мнению Д.Н. Назарова особенность этих актов состоит в том, что они направлены на обеспечение надлежащего выполнения обязанностей, и являются важнейшим средством регулирования охраны общественного порядка, в частности в условиях чрезвычайного положения³.

Сегодня деятельность органов внутренних дел (ОВД РТ) строго регламентирована соответствующими взаимодополняющими нормативными правовыми актами, которые указывают правильные направления действий и ограничивают их деятельность в таких условиях. Действующие правовые основы деятельности ОВД РТ составляют: Конституция РТ; международные правовые акты, признанные Таджикистаном; внутригосударственные нормативные правовые акты, в частности ведомственные.

Основным целезадающим правовым базисом деятельности ОВД РТ является Конституция, которая имеет высшую юридическую

² Бутылин В. Н. О совершенствовании правовой основы организации и деятельности милиции как условия обеспечения безопасности государства // Демократия и безопасность государства: правовые, исторические и социальные аспекты: Сборник научных трудов. – М.: Академия управления МВД России. 2008. С. 57.

³ Назаров Н. Д. Организационно-правовые основы становления и развития милиции Таджикистана (1917-2006) : дис. д-ра юрид. наук. М., 2007. С. 23.

силу, прямое действие и применяется на всей территории страны, в том числе в зоне действия чрезвычайного положения. Конституция устанавливает важнейшие «правила поведения» правоохранительных органов и возлагает на них обязанности уважать, защищать и гарантировать права человека ни без каких различий. В частности, ОВД РТ в своей деятельности, даже в условиях чрезвычайного положения, должны исходить из того, что «человек, его права и свободы являются высшей ценностью, и они признаются, соблюдаются и защищаются государством». По данному факту Президент страны Э. Рахмон в своем выступлении отметил, что «каждый сотрудник органов внутренних дел должен ставить в центр ежедневной своей деятельности защиту и уважение прав человека»¹.

В правовую основу деятельности ОВД РТ включаются и международные правовые акты. В соответствии с ч.3 ст.10 Конституции страны «международные правовые акты, признанные Таджикистаном, являются составной частью правовой системы республики».

Международные правовые акты являются составной частью правовых основ деятельности ОВД РТ, как это закреплено в Законе РТ «О милиции»² и Положении «О Министерстве внутренних дел Республики Таджикистан»³. На сегодняшний день имеется достаточно широкая сеть международных правовых актов, содержащих положения о правах человека и их гарантиях в процессе правоохранительной деятельности. Число этих актов стремительно возрастает вместе с озабоченностью по поводу эффективности их осуществления на национальном уровне. Перечислим некоторые из них, имеющие непосредственное отношение к деятельности ОВД РТ: Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка⁴;

Процедуры эффективного осуществления минимальных стандартных правил обращения с заключенными⁵; Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка⁶; Декларация о защите всех лиц от пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказаний⁷ и многие другие.

В этих актах содержатся принципы, такие как неизменное уважение и защита достоинства и прав каждого человека (ст. 2 Кодекса), недопущение пыток и других жестоких, бесчеловечных, унижающих достоинство видов обращения и наказания; ссылки на распоряжения вышестоящих лиц или исключительные обстоятельства, как чрезвычайное положение для оправдания таких отношений (ст. 5 Кодекса); использование должностными лицами по поддержанию правопорядка при осуществлении своих функций, насколько это возможно, ненасильственных средств до вынужденного применения силы или огнестрельного оружия (п. 4 Основных принципов); применение при разгоне собраний насильственного характера огнестрельного оружия лишь в том случае, если нельзя применять менее опасные средства и в той мере, в какой это минимально необходимо (п. 14 Основных принципов).

Также, в Резолюции VIII Конгресса ООН предлагается государствам-членам довести основные принципы до сведения должностных лиц по поддержанию правопорядка и других работников органов исполнительной власти, судей, юристов, законодательных органов и населения в целом. Сегодня, в нашем государстве содержание этих документов уже не является недоступным, хотя имеются серьезные недостатки по их распространению и толкованию среди руководителей и рядовых сотрудников ОВД РТ.

Перечисленные международные правовые акты играют определенную положительную роль в обеспечении общественной безопасности в любой обстановке. Однако они не позволяют достичь больших результатов, так как не могут установить механизм ответственности государств-участников за ненадлежащее вы-

¹ Выступление Президента Республики Таджикистан Э. Рахмона на торжественном собрании в честь Дня таджикской милиции (10 ноября 2012 г.) // www.president.tj (дата обращения: 2.01.2014).

² О милиции : закон Республики Таджикистан от 17 мая 2004 г. № 41 (по состоянию на 19 марта 2013 г.) // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 2004. № 5. Ст. 348; 2013. № 941.

³ Положение о Министерстве внутренних дел Республики Таджикистан (по сост. на 30 декабря 2011 г.) // Законодательство стран СНГ. – Режим доступа: URL: <http://base.spinform.ru> (дата обращения: 2.01.2014).

⁴ Сборник международных документов и законодательство Республики Таджикистан по правам человека (для сотрудников правоохранительных органов). – Душанбе, 2006. С. 85-89.

⁵ Там же. С. 90-100.

⁶ Права человека. Сборник международных и национальных документов в 8-ми томах. Т. 2. Отв. ред. Диноршоев А. М. – Душанбе. 2009. С. 33-38.

⁷ Там же. Т. 3. С. 28-30.

полнение их рекомендаций и требований.

В то же время, есть международные правовые акты, которые возлагают на государства юридические обязательства соблюдать закрепленные ими нормы: Устав ООН¹, Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах; Международный пакт о гражданских и политических правах²; Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания³ и др.

Например, в Международном пакте о гражданских и политических правах признаются права каждого человека на жизнь, свободу и личную неприкосновенность, право не подвергаться пыткам или жестокому обращению, на защиту от произвольного ареста, на презумпцию невиновности, справедливый суд и другие права и свободы. Государства, ратифицировавшие Пакт, признают свою ответственность за создание благоприятных условий жизни людей.

Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания закрепляет, что «никакие исключительные обстоятельства, какими бы они ни были, будь то состояние войны или угроза войны, внутренняя политическая нестабильность или любое другое чрезвычайное положение, не могут служить оправданием пыток. Приказ вышестоящего начальника или государственной власти не может служить оправданием пыток» (ст. 3).

Таким образом, данные международные акты закрепили принцип современного международного права, согласно которому определенные фундаментальные права и свободы должны соблюдаться в любой ситуации, включая периоды чрезвычайных обстоятельств. Перечисленные международные гарантии являются важнейшими правовыми предпосылками демократизации деятельности правоохранительных органов, в том числе ОВД РТ.

Безусловно, внутригосударственным нормативным правовым актам, регуливающим основные аспекты обеспечения прав и свобод человека и гражданина в условиях чрезвычай-

ного положения, является Конституционный Закон РТ «О правовом режиме чрезвычайного положения»⁴. Данный конституционный закон непосредственно не регулирует практическую деятельность ОВД РТ по обеспечению данного режима, в том числе в исследуемой сфере.

Однако анализ ст.4 указанного конституционного закона позволяет определить основные задачи ОВД РТ по обеспечению режима чрезвычайного положения. Нормы этой статьи устанавливают чрезвычайные меры, применяемые при введении чрезвычайного положения. Среди них, применительно к деятельности ОВД РТ по ограничению прав и свобод человека и гражданина:

- запрещение проведение собраний, митингов, уличных шествий и демонстраций, влияющих на дестабилизацию обстановки;
- усиление охраны общественного порядка и объектов, обеспечивающих жизнедеятельность населения и народного хозяйства;
- обеспечение особого режима въезда и выезда граждан;
- запрещение проведения забастовок;
- ограничение движения транспортных средств и их досмотр;
- введение комендантского часа;
- проверка документов граждан, а в необходимых случаях, при имеющихся данных о наличии у граждан оружия, боеприпасов, взрывчатых, сильнодействующих химических и ядовитых веществ, проводить личный досмотр, досмотр вещей и транспортных средств и др.

Деятельность ОВД РТ урегулирована Законом РТ «О милиции», который регламентирует важнейшие направления ее деятельности, определяет назначение, принципы, основные задачи, обязанности и права милиции⁵. Так, в соответствии с поставленными задачами (ст.10) в случае введения чрезвычайного положения основными обязанностями милиции являются: предупреждение правонарушения, выявление причины и условия их совершения и принятие мер к их устранению; проведение оперативно-розыскной деятельности в целях предупрежде-

¹ Устав Организации Объединенных Наций // Действующее международное право. Сборник документов. Сост. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. – М. : 2002. Т. 1. С. 11-35.

² Диноршоев А. М. Указ. соч. Т. 1. С. 16-45.

³ Сборник международных документов и законодательство Республики Таджикистан по правам человека (для сотрудников правоохранительных органов). – Душанбе, 2006. С. 44-53.

⁴ О правовом режиме чрезвычайного положения: конституционный закон Республики Таджикистан от 3 ноября 1995 г. № 94 (по состоянию на 6 октября 2008 г.) // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 1995. № 21. Ст. 333; 2008. № 10. Ст. 795.

⁵ О милиции : закон Республики Таджикистан от 17 мая 2004 г. № 41 (по состоянию на 19 марта 2013 г.) // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 2004. № 5. Ст. 348; 2013. № 941.

ния, выявления и раскрытия преступлений; обеспечение правопорядка; розыск лиц, совершивших преступления, скрывающихся от следствия, дознания и суда, уклоняющихся от исполнения уголовного наказания, пропавших без вести, взятых в заложники и других лиц; оказание помощи лицам, пострадавшим от правонарушений и несчастных случаев, а также находящихся в беспомощном, либо ином состоянии, опасном для их здоровья и жизни; осмотр места хранения и использования оружия, боеприпасов к нему, взрывчатых материалов, а также объектов, где они обращаются и в исключительных случаях изъятие указанных предметов; принятие неотложных мер по ликвидации последствий аварий, катастроф, пожаров, стихийных бедствий и других чрезвычайных событий, по спасению людей и оказанию им помощи, охране имущества, оставшегося без присмотра, участие в соответствии с законодательством в обеспечении правового режима чрезвычайного (военного) положения в случаях их введения, а также в проведении карантинных мероприятий во время эпидемий и эпизоотий. Однако данный закон излагает только общие требования, регулирующие деятельность милиции в повседневных условиях, не регламентируя всю совокупность общественных отношений, в частности возникающих в условиях чрезвычайного положения.

По нашему мнению, представляется необходимым включить в Закон РТ «О милиции» отдельную главу, определяющую задачи, функции и применяемые силы и средства ОВД РТ в условиях чрезвычайного положения.

Еще одним важным правовым средством регулирования деятельности ОВД РТ является Закон РТ «Об оперативно-розыскной деятельности»¹. Одним из оснований для проведения оперативно-розыскных мероприятий является наличие сведений о событиях или действиях, создающих угрозу государственной, военной, экономической или экологической безопасности РТ. Данная норма является действенным механизмом пресечения незаконных действий, угрожающих правам, свободам и безопасности страны, в частности при чрезвычайном положении социального характера. Это естественно, что при проведении данных мероприятий даже законом предусмотрена возможность ограничения прав и свобод человека и гражданина. По нашему мнению, оператив-

но-розыскная деятельность является не менее важным направлением работы ОВД РТ по обеспечению режима чрезвычайного положения.

Другим законодательным актом в сфере правового обеспечения чрезвычайного положения является Закон РТ «О безопасности»². Согласно ст.7 данного закона при обеспечении безопасности допускается ограничение прав и свобод граждан. Хотя в Конституции РТ слова «безопасность» не упоминается, как цель возможного ограничения прав и свобод граждан. Анализ конституционных положений показывает, что названные в Основном законе цели таких ограничений – обеспечение прав и свобод других граждан, общественного порядка, защиты конституционного строя и территориальной целостности есть не что иное, как конкретизированное выражение содержания обеспечения безопасности.

Иными словами, отсутствие в Конституции РТ термина «безопасность» не означает, что права и свободы не могут быть ограничены при обеспечении безопасности. Безопасность – интегративный термин, включающий в свое содержание конституционно обозначаемые цели возможного ограничения прав и свобод. Применительно к теме статьи, наряду с другими государственными органами к силам обеспечения безопасности ст. 12 этого закона относит ОВД РТ.

Правовой основой деятельности ОВД РТ в условиях чрезвычайного положения, также является Закон РТ «О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера»³. Закон подробно регламентирует деятельность государственных органов в области защиты населения и территорий от чрезвычайных ситуаций, а также определяет права и обязанности этих органов. К сожалению, деятельность ОВД РТ в нем никак не регламентируется, но несут основную нагрузку в этих условиях, и на них ложится особая ответственность по обеспечению безопасности граждан. Ст.16 Закона определяет лишь порядок использования ОВД РТ при ликвидации чрезвычайных ситуаций – «для ликвидации чрезвычайных ситуаций применяются силы и средства

² О безопасности : Закон Республики Таджикистан от 28 июня 2011 г. № 721 // Законодательство стран СНГ. URL: <http://base.spinform.ru> (дата обращения: 2.01.2014).

³ О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера: Закон Республики Таджикистан от 15 июля 2004 г. № 53 // Там же. (дата обращения: 2.01.2014).

¹ Об оперативно-розыскной деятельности: Закон Республики Таджикистан от 25 марта 2011 г. № 687

органов внутренних дел Республики Таджикистан в соответствии с задачами, возложенными на органы внутренних дел законами и иными нормативными правовыми актами Республики Таджикистан». Силы и средства ОВД РТ в таких условиях обеспечивают охрану общественного порядка, осуществляют оцепление зоны заражения, участвуют в отселении жителей в безопасные районы, устанавливают личности погибших и выполняют в зависимости от обстановки целый ряд других функций.

По нашему мнению, если в условиях чрезвычайных ситуаций ОВД РТ не имеют очерченные полномочия, то это может породить различные негативные моменты в их деятельности, и существует реальная возможность неправомерного ограничения прав и свобод. Поэтому законодателю необходимо обратить внимание на четкую регламентацию деятельности ОВД РТ в таких условиях, которая будет способствовать, в первую очередь уменьшению возможности привлечения к выполнению других задач, выходящих за рамки их компетенции.

Следует также отметить такой нормативный правовой акт, как Закон РТ «О внутренних войсках Министерства внутренних дел Республики Таджикистан»¹. На внутренние войска возлагается оказание содействия ОВД РТ в охране общественного порядка, обеспечении общественной безопасности и правового режима чрезвычайного положения. В нашем случае, перечень задач, для решения которых они привлекаются – это поддержание особого режима въезда и выезда граждан на территорию, где объявлено чрезвычайное положение; ограничение свободы передвижения; поддержание режима комендантского часа; обеспечение ограничения движения транспортных средств и их досмотр; участие в пресечении массовых беспорядков; охрана особо важных и особо режимных объектов; участие в ликвидации последствий аварий, катастроф, пожаров, стихийных бедствий и других чрезвычайных обстоятельств и др.

Помимо основополагающих законов, неотъемлемым элементом системы правовых основ деятельности ОВД РТ в условиях чрезвычайного положения, являются нормативные правовые акты Президента РТ и Правительства

РТ, которые детализируют положения рассмотренных законов. В них определяются основания введения чрезвычайного положения; территории, на которых вводится чрезвычайное положение; государственные органы, привлекаемые для обеспечения данного положения; меры, ограничивающие права и свободы человека и т.д.

К правовым основам деятельности ОВД РТ в условиях чрезвычайного положения относятся также внутриведомственные нормативные акты. Они должны: а) не противоречить Конституции РТ и законам РТ; б) соответствовать положению о том, что права и свободы могут быть ограничены только законом и в той мере, в какой это необходимо для защиты конституционного строя, законных прав и интересов граждан.

С помощью таких нормативных актов государство обеспечивает конкретизацию, оперативность и дифференцированность руководства сферой внутренних дел. Сказанное не означает, что для правового регулирования деятельности ОВД РТ в условиях чрезвычайного положения необходимо полностью упразднить ведомственное нормотворчество. В нем существует объективная необходимость. Законодатель не имеет возможности предусмотреть и регламентировать всю совокупность возникающих общественных отношений в условиях чрезвычайного положения. Для этого существует ведомственное нормотворчество, позволяющее оперативно отзываться на изменение обстоятельств в зоне чрезвычайного положения, а значит позволяющее эффективно решать те задачи, которые стоят перед ОВД РТ.

Нормотворческая деятельность ОВД РТ осуществляется путем принятия ведомственных нормативных правовых актов. Данные нормативные правовые акты, имея подзаконный характер, проявляются в условиях чрезвычайного положения весьма специфично. Их цель – регулирование различных сторон функционирования ОВД РТ. Однако в какой бы отрасли не регулировалась их деятельность, они неизменно преследуют главную цель – защиту прав и свобод человека и гражданина. Ограничение же прав и свобод здесь выступает как элемент механизма регулирования².

¹ О внутренних войсках Министерства внутренних дел Республики Таджикистан: Закон Республики Таджикистан от 28 декабря 1993 г. № 916 (по сост. на 22 апреля 2003) // Там же. (дата обращения: 2.01.2014).

² Барбин В. В. Конституционно-правовые основания ограничений прав и свобод человека и гражданина и их реализация в деятельности органов внутренних дел: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2003. С. 104.

В нормативную правовую основу деятельности ОВД РТ при чрезвычайном положении кроме ведомственных, еще включаются и межведомственные нормативные правовые акты, издаваемые по линиям соответствующих министерств и ведомств, которые во взаимодействии с ОВД РТ выполняют общие с ними задачи по охране и защите прав и свобод человека.

Далее, следует несколько слов сказать о нормативных правовых актах коменданта или органа (или должностного лица) осуществляющие особые формы правления на территории, где введено чрезвычайное положение.

Комендант назначается Президентом страны для осуществления единого управления силами и средствами, обеспечивающими режим чрезвычайного положения. Он вправе издавать в пределах своих полномочий приказы и распоряжения по вопросам обеспечения режима чрезвычайного положения, предусматривающие ограничение прав и свобод человека и гражданина; обязательные для исполнения всеми государственными органами, предприятиями, учреждениями и организациями, объединениями, расположенными в соответствующих зонах, и в том числе для ОВД РТ.

Здесь необходимо отметить, что в большинстве случаев введения чрезвычайного положения комендантом назначался сотрудник ОВД РТ, даже министр. Например, Указом Президента Верховного Совета РТ от 6.01.1993 года, во время чрезвычайного положения Министр внутренних дел РТ Салимов Я. был назначен комендантом города Душанбе, а его заместителем был назначен первый заместитель Министра внутренних дел РТ – Г.В. Блинов¹.

¹ Назриев Д., Сатторов И. Республика Таджикистан: история независимости (хроника событий). Год 1993-й. Том III. Душанбе, «Ирфон». 2006. С. 552.

Подводя итог вышеизложенному, можно сказать, что правовые основы деятельности ОВД РТ по ограничению прав и свобод человека и гражданина в условиях чрезвычайного положения представляют собой разветвленную систему взаимодополняющих внутригосударственных и международных правовых актов, определяющих полномочия органов внутренних дел, принципы деятельности, средства и условия их применения, гарантии законности и другие аспекты по обеспечению данного положения при минимальном ограничении прав и свобод человека и гражданина.

Конституционно-правовая база, регулирующая деятельность органов внутренних дел в условиях чрезвычайного положения по своим главным параметрам и характеристикам приближена к требованиям современного этапа развития таджикского общества. Основными ее чертами являются:

- закрепление общечеловеческих ценностей в качестве принципов деятельности ОВД РТ;
- закрепление основных параметров функционирования ОВД РТ в актах высшей юридической силы;
- охват правовым регулированием всех важнейших направлений оперативно-служебной деятельности ОВД РТ;
- наличие базовых законодательных актов, определяющих организационно-правовой статус ОВД РТ и большинство направлений их работы;
- приближение к требованиям международных правовых стандартов, имплементация в законодательство, регулирующее деятельности органов внутренних дел, норм международного права.

Аннотатсия

Асосҳои конститусионӣ-ҳуқуқии ҷаъолияти мақомоти қорҳои дохилӣ оид ба маҳдуд кардани ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар шароити вазъати ғавқулӯдда

Дар мақолаи мазкур асосҳои ҳуқуқии ҷаъолияти мақомоти қорҳои дохилӣ оид ба маҳдуд кардани ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд ҳангоми таъмин намудани вазъати ғавқулӯдда дида баромада шуда, баъзе роҳҳои тақмили онҳо пешниҳод ва аломатҳои ҳоси онҳо изҳор карда шудаанд.

Аннотация

Конституционно-правовые основы деятельности органов внутренних дел по ограничению прав и свобод человека и гражданина в условиях чрезвычайного положения

В настоящей статье рассматриваются правовые основы деятельности органов внутренних дел по ограничению прав и свобод человека и гражданина при обеспечении режима чрезвычайного положения, предлагаются некоторые направления по их совершенствованию и излагаются их основные черты.

Annotation

Constitutional and legal framework of internal affairs bodies to restrict the rights and freedoms of man and citizen in an emergency

This article discusses the legal basis for the law-enforcement bodies to restrict the rights and freedoms of man and citizen, while ensuring the state of emergency, suggests some directions for their improvement and outlines their main features.

Азимов Н. Б.,

*профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятии факултети
ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ*

ВАЙРОН НАМУДАНИ ДАХЛНОПАЗИРИИ МАНЗИЛ ҲАМЧУН ЯКЕ АЗ ЧИНОЯТҲО АЛАЙҲИ ҲУҚУҚ ВА ОЗОДИҲОИ ШАХСИИ КОНСТИТУТСИОНИИ ИНСОН ВА ШАҲРВАНД

Калидвожаҳо: манзил, дахлнопазирӣ, гайриқонунӣ дохил шудан, зӯроварӣ.

Ключевые слова: жилище, неприкосновенность, незаконное проникновение, вторжение.

Keywords: house, inviolability, illegal penetration, invasions.

Боби II-уми Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон ба «Ҳуқуқ, озодӣ, вазифаҳои асосии инсон ва шаҳрванд» бахшида шудааст, ки он аз 33 модда иборат буда, ҳар кадом меъёри он дорои мазмун ва аҳамияти хос мебошанд. Маҳз ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, ки дар ин боб зикр шудаанд, ба воситаи Конститутсия, дигар қонунҳо ва санадҳои байналмилалӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, мустаҳкам гардидаанд.

Бояд гуфт, ки саҳми сиёсати ҳуқуқи ҷиноятӣ низ дар ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд беҳамто мебошад. Далели ин гуфтаҳо ҷой доштани 24 меъёри мустақил, ки дар қонунгузори ҷиноятии амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар шудааст, мебошанд.¹ Аниқтараш, дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон боби 19-ум ба «Ҷиноятҳо ба муқобили ҳуқуқ ва озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд» бахшида шудааст, ки он бо 22 модда ва 24 меъёр (143¹-153¹) ҳуқуқ ва озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрвандро ҳифз менамояд.

Ҷиноятҳо ба муқобили ҳуқуқ ва озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд, ки дар боби 19 КҶ ҚТ аз моддаи 143 то 164 муқаррар шудаанд, вобаста ба характер ва дараҷаи хавфнокӣ ба ҷамъият ба 3-гурӯҳ тасниф карда шудаанд:

- 1) Ҷиноятҳо алайҳи ҳуқуқ ва озодиҳои иҷтимоӣ (мм. 150-151-160-161 КҶ).
- 2) Ҷиноятҳо алайҳи ҳуқуқ ва озодиҳои сиёсӣ

¹ Боби 19. Моддаҳои 143-164-и Кодекси ҷиноятии амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

(мм. 143-143¹-152-153-153¹-154-155-156-162 КҶ).

- 3) Ҷиноятҳо алайҳи ҳуқуқ ва озодиҳои шахсӣ (мм. 144-145-146-147-148-149-157-159-163-164 КҶ).

Мавзӯи интихобнамудаи мо, ба яке аз намудҳои ҷиноятҳо алайҳи ҳуқуқ ва озодиҳои шахсӣ тааллуқ дорад. Ба ҳуҷҷати расмӣ байналмилалӣ, яъне Эъломияи умумии ҳуқуқи башар, ки 10.12.1948 қабул шудааст муроҷиат намуда, қайд менамоем, ки меъёрҳои он ба ҳар инсон ҳимояи ҳуқуқ аз ҳар гуна таҷовуз ба дахлнопазирӣ манзилро қафолат медиҳад. Ҳамчунин, чунин меъёрҳо дар Паймони байналхалқӣ «Оид ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва ҳуқуқҳои сиёсӣ» (аз 16.12.1966), Конвенсияи Аврупо «Оид ба ҳимояи ҳуқуқи инсон ва озодиҳои сиёсӣ» (аз 21.09.1970), Конвенсияи Давлатҳои Муштараку Манофеъ «Оид ба ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон» (аз 26.05.1995) ва дар дигар принципҳои умумиэътирофшуда ва меъёрҳои ҳуқуқи байналхалқӣ, дар Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон низ муқаррар карда шудаанд.

Мувофиқи моддаи 22 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон – ба манзили шахс зӯран даромадан ва касеро аз манзилаш маҳрум кардан манъ аст, ба истиснои мавридҳои, ки қонун муқаррар кардааст.

Инчунин, мувофиқи моддаи 1 Кодекси манзили Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба манзил ҳуқуқ дошта, қонуни мазкур ҳамагуна амалро, ки барои татбиқи ҳуқуқи шаҳрвандон ба манзил монъ

мегардад, манъ кардааст.

Манзили шахс дахлнопазир аст. Умри инсон аслан дар манзили истиқоматиаш мегузарад. Ҳаёти шахсӣ мафҳуми хеле васеъ мебошад ва он ҷанбаҳои гуногун дорад. Аз ин рӯ, манзили шахс ва ҳаёти шахсии ӯ дахлнопазиранд. Тибқи муқаррароти Паймони байналмилалӣ «Оид ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ» аз 16.12.1966, дахлнопазирии манзил дар қатори дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ ва оилавӣ гузошта шудааст, ки ин яке аз кафолатҳои муҳими моддаи 22 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Инак, мегузарем ба қисмати таҳлили ҳуқуқӣ – ҷинояти тавсифи дахлнопазирии манзил, камбудӣ ва бартариҳои КҶ ҚТ ва тақлифу хулосаҳо.

Моддаи 147. Вайрон намудани дахлнопазирии манзил

қ.1 Ғайриқонунӣ даромадан ба манзил бар хилофи хоҳиши шахси дар он истиқоматкунанда ё касеро аз манзил маҳрум кардан.

1) Масъалаи мувофиқат намудани диспозитсияи моддаи 147 КҶ ҚТ ба меъёр ва принципҳои байналмилалӣ ва Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон бениҳоят муҳим аст, чунки мазмуни дахлнопазирии манзил васеъ буда, натавонанд даромадан ба манзилро баён мекунад, балки дар ин ҷо (ду фикри ба ҳам зид) мушкilot ба вучуд меояд: яъне дигар ҳаракатҳое, ки ғайриқонунӣ набуда ва бо дигар тариқ ба манзил ворид мешаванд, оё қонунгузор метавонад чунин ҳаракатро ҳамчун таҷовуз ба ҳуқуқи таҳлилшаванда эътироф намуда, онро тибқи м. 147 барои вайрон намудани дахлнопазирии манзил банду баст намояд? Масалан: хешу табор, рафиқ, дӯсти соҳибхона бо розигии соҳибхона ба манзили ӯ ворид мешавад ва ҳангоми баҳсу мунозира соҳибхона аз онҳо талаб менамояд, ки манзилашро тарк намоянд, аммо онҳо тарк намекунанд. Ё ин ки соҳибхона манзилашро ба иҷора медиҳад ва минбаъд ба иҷора додан (давом додан) даст мекашад. Дар ин маврид иҷорагиранда ҳоло аз хона барои баромадан тайёр нест. Иҷорагиранда 5-6 соат ё 1 шабонарӯзи дигар дар манзил монд. Савол ба миён меояд, ки ин гуна ҳолатҳоро чи тавр қонунгузор баҳо медиҳад? Охир таркиби ҷиноят (тибқи КҶ ҚТ ва дигар давлатҳо КҶ ФР, Қазоқистон, Узбекистон, Грузия) расмӣ буда, ҷинояти мазкур аз вақти рад кардани хоҳиши соҳибхона тамомшуда эътироф мешавад. Дар ин ҳолат аломатҳои

зарурати ниҳойи дида намешавад, яъне чунин шахсон аллақай ҷинояткоранд. Савол ба миён меояд: наҳод, ки онҳо ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шаванд? Дар ин ҷо мо бо соҳибхона баҳс карда наметавонем ва нисбати соҳибхона ягон эътироз ҳам надорем, чунки танҳо соҳибхона метавонад ҳал намояд, ки ба манзили ӯ кӣ мебарояд ва ба кадом муҳлат меистад.

Аммо дар кирдори хешу табор, рафиқ ё шиноси соҳибхона ягон аломатҳои ғайриқонунӣ даромадан ба манзил, зӯран даромадан, бо таҳдид даромадан, вайрон кардани моликият ва зарари молумулкӣ дида намешавад, охир аломати ҳатмии ҳар ҷиноят – ин ба ҷамъият хавфнок будани кирдори шахс, дар ин ҳолат чунин аломат дар кирдори шахс дида намешавад.

Аммо кирдори шахс (рад кардан оиди баромадан аз манзил) ҷой дорад, пас ба ин ҳолат бояд ҷӣ тавр баҳо дод? Ба фикри мо барои барқарор намудани ҳуқуқи вайроншуда татбиқи ҷораҳои маҷбурии маъмури кифоя аст. Дар ҳамин асос чунин хулоса кардан мувофиқи мақсад аст, ки қонунгузори ҷиноятӣ чунин ҳолати дар боло гуфташударо асоснок ба диспозитсияи моддаи 147 КҶ ҚТ ҷойгир накардааст. Барои ҳамин, оиди номувофиқ ҳисобидани ҳаҷми ҳуқуқҳои ҳифзшавандаи м. 147 КҶ ҚТ бо вазъи принципҳои умумиэтирофшуда ва меъёрҳои ҳуқуқи байналхалқӣ асосе ҷой надорад, чунки ҳар як ҳолати ҳаётӣ, ки аломати ба ҷамъият хавфнокро надошта ба дахлнопазирии манзил даҳлаткунанда мебошад, ҳамчун ҷиноят эътироф карда намешавад.

Ҷӣ тавре, ки дар боло қайд намудем, он ҳаракат бояд ба тариқи татбиқи ҷораҳои маъмури ҳал карда шавад. Аммо, бо сабаби он, ки имрӯз чунин меъёр дар қонунгузори маъмури ҷой надорад, мувофиқи мақсад меҳисобем, ки дар боби 6 КҶМ ҚТ (Кодекси ҳуқуқвайронкуни маъмури Ҷумҳурии Тоҷикистон) (Ҳуқуқвайронкунии маъмури вобаста ба ҳуқуқ озодиҳои инсон ва шахрванд – мм. 57 то 109) ҷавобгарии маъмуриро таҳти номи «Вайрон кардани дахлнопазирии манзил» ворид карда, дар чунин таҳрир муқаррар карда шавад: «Радди ғайриқонунӣ барои тарки манзил бо хоҳиши шахси дар он манзил истиқоматкунанда».

2) Боз як ҳолати дигарро оиди мафҳуми «манзил» муқаррар кардан қобили қабул аст. Зеро хусусияти дигари қонунгузориҳои

баъзе мамлакатҳои хориҷа оид ба мафҳуми «манзил» дар он аст, ки дар принсипҳои умумиэтирофшуда ва меъёрҳои ҳуқуқи байналхалқӣ дахлнопазирии маҳз манзил эълон карда шудааст. Чунки дар давлатҳои хориҷа аз фарқият дар меъёрҳои ҳамхӯдуд (сегментӣ) на танҳо тарз, балки ҷойи ҷиноят низ дахл дорад. Масалан: моддаи 264 КҶ Дания дар зерин маънои мазил, манзили шахси дигар ва замини шахсро низ дар бар мегирад. Мувофиқи моддаи 165 КҶ Латвия ҳамчун манзил (ҷой) хона, квартира ва дигар ҳудуде, ки ба манзил дахл дорад, муайян кардааст.¹

Мувофиқи м.170 КҶ Болгария ғайр аз манзил, инчунин ҷойи содир кардани ҷиноят дар воситаҳои нақлиёт ва манзили хизматиро низ муайян кардааст. Кодекси ҷиноятии Корея бошад оиди муайянкунии сарҳади манзил дуртар рафта, ба мундариҷаи манзил киштии обӣ ва ҳавопайморо низ ворид кардааст.²

Дар боби 21 КҶ Озарбойҷон «Ҷиноятҳо ба муқобили ҳуқуқ ва озодиҳои конституционии инсон ва шахрванд» ду модда оиди дахлнопазирии манзил ҷой дода шудааст:

- 1) м. 157. Вайрон кардани дахлнопазирии манзил
- 2) м. 158. Вайрон кардани дахлнопазирии бинои шахсони ҳуқуқӣ.³

Баъди таҳлили қонунгузориҳои ҷиноятии давлатҳои номбаршуда, гуфтан ба маврид ва танқид кардан низ боадолатона аст, зеро дар дигар ҷойҳо, воситаҳои нақлиёт, нақлиёти обӣ, ҳавопаймо, ки ба мундариҷаи манзил ҳамроҳ карда шудаанд, ба ҳуқуқҳои конституционии инсон ва ба дахлнопазирии манзил ягон муносибат надоранд. Аҷиб ва шавқовар ин аст, ки дар қонунгузориҳои аксар давлатҳои хориҷа то ба ҳол, кӯшиши муайян кардани мафҳуми меъёрии «манзил» коркард нашудааст. Ҳатто дар боби 30 КҶ штати Техас, ки ба «Берглэри» бахшида шудааст, дар зерин мафҳуми «манзил», манзил ё воситаи нақлиёте, ки рӯзу шабро дар он гузаронидан мумкин аст, қонунгузор ҳамин истилоҳотро муайян кардааст.⁴

Барои ҳамин ҳам, мо бояд ба олимони соҳаи ҳуқуқи ҷиноятӣ, ки дар коркарди

қонунгузориҳои ҷиноятӣ саҳми худро гузоштаанд аҳсан ғӯем, чунки танҳо дар КҶ Тоҷикистон, Узбекистон, Қазоқистон ва Россия ин масъала ҳалли худро ба пуррагӣ ёфтааст.

Қайд кардан ба маврид аст, ки дар эзоҳи м.147 КҶ мафҳуми «манзил» оварда шудааст, ки дар он, дар зерин мафҳуми «манзил» дар худин ҳамин модда ва дигар моддаҳои Кодекс, ҳонаи истиқомати фардӣ бо биноҳои истиқоматӣ ва ғайриистіқомати ба он дохилшаванда, биноҳои истиқомати новобаста аз шакли моликият ба фонди манзил дохилшаванда, ки барои истиқомати доимӣ ё муваққатӣ мувофиқ ҳастанд, ҳамчунин дигар бино, сохтмониҳои ба фонди манзил дохилшаванда, вале барои истиқомати муваққатӣ таъин гардида, фаҳмида мешаванд.

Мафҳуми манзил маънои васеъро дар бар мегирад. Дар тафсири Конститутсия бошад, манзил ба ду маъно (васеъ ва маҳдуд) фаҳмида мешавад ва олимону донишмандон бештар тарафдори маънои васеъи ин мафҳум мебошанд. Яъне манзил ин хонаест, ки шахс ё ғуруҳи шахсон ба таври доимӣ ё муваққатӣ дар он зиндагӣ мекунанд (ҳонаи алоҳида, хучра, меҳмонхона, хобгоҳ, манзили истироҳатӣ, бӯстонсарой, палаткаҳои сайёҳӣ ва ғайра).⁵

Тибқи Қарори Пленуми Суди Олии ҶТ аз 25 июни соли 2004 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ», тахти мафҳуми «манзил» биное фаҳмида мешавад, ки барои ба таври доимӣ ё муваққатӣ зиндагонӣ кардани одамон пешбинӣ шудааст (ҳонаи инфиродӣ, утоқ дар меҳмонхона, дар бӯстонсарой, хобгоҳ). Ҳамчунин, он қисмҳои таркибии бино, ки барои истироҳат, нигоҳ доштани молу мулк ё қонунгардонидани дигар талаботҳои инсон истифода мешаванд (балкон, пешайвони шишабандишуда, анборхона ва ғайра) фаҳмида мешавад.⁶

Биноҳое, ки барои доимӣ ё муваққатан зиндагӣ кардан пешбинӣ ва мувофиқ карда нашудаанд (масалан, тахона, анборхона, гараж ва дигар биноҳои хоҷагӣ, ки аз сохтмониҳои манзил ҷудо мебошанд) ҳамчун манзил доништа намешаванд.

1 Курманов А.С. Уголовное законодательство России об охране конституционных прав и свобод человека: сравнительно – правовое исследование. Дисс. докт. юрид. наук. Екатеринбург, 2011. С. 203.

2 См. там же. С. 218-220.

3 См. там же. С. 229-231.

4 Макеев П. В. К вопросу о понятии нежилого помещения. // Гражданин и право. М., 2011. №7. С. 33-41.

5 Тафсири Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2009. С. 138-140.

6 Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25.06.2004 «Дар бораи таҷрибаи судӣ оид ба парвандаҳои марбут ба дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ». Душанбе, 2011. Маҷмуи ҚПСОҶТ аз 1992 то 2011 сол.

Тахти мафҳуми бино бояд иморат ё иншооте, ки барои ҷойгир кардани одамон ё арзишҳои моддӣ пешбинӣ шудаанд, фаҳмида мешавад (масалан анбор, гараж, корпусҳои корхонаҳо, биноҳои муассисаҳо, мағозаҳо).

3) Дар диспозитсияи м. 147 калимаи «бар хилофи хоҳиши шахс» истифода шудааст. Дар забони русӣ калимаи «бархилоф - против» ҳамчун эътирознопазир, қатъӣ ба маънои муқобили ҳаракат барои мубориза бо чизе, зидди чизе маънидод шуда, калимаи «ирода» бошад ҳамчун қобилияти расидан ба мақсади гузошташуда, кӯшиш ва шавқу рағбат барои ноил шудан ба мақсадро мефаҳмонад.

Албатта, кӯшишҳои инсонро барои андешидани чораҳои зарурӣ оиди пешгирии ғайриқонунӣ воридшавии каси дигарро ба манзили шахсӣ бо роҳҳои мустақкам намудани тарзи ҳифзи манзил бо шинонидани дари оҳанин, шинонидани панҷара дар тирезаҳои хона, шинонидани сигнализатсия эътироф карда метавонем. Аммо ин гуфтаҳо маънии онро надорад, ки шахс ҳамеша дар ҳолати тайёрии ҷангӣ ё ҳаяҷон қарор дошта, дар ҳама гуна ҳолату вақт барои ҳимоя тайёр аст ва ҳамеша тайёр аст, ки манзилашро ҳимоя намояд. Истилоҳи «зидди ирода, бар хилофи хоҳиш» танҳо дар ҳолате ҷой дошта метавонад, ки агар ба соҳибхона – зурӣ, таҳдид нишон дода шуда, бо мақсади шикастани иродаи ӯ ва баъди мағлуб кардани муқобилияти ӯ барои ворид шудан ба ҳудуди манзил равона шуда бошад. Аммо, чи тавре ки таҷриба нишон медиҳад, ғайриқонунӣ даромадан ба манзил аксар вақт ҳангоми набудани соҳибхона ба амал меояд ва дар ҷунин ҳолат ягон зӯрвариҳои ҷисмонӣ ё рӯҳӣ дида намешавад.

Аз ҳамин лиҳоз, саволи ҳуқуқие ба миён меояд, ки оё мо метавонем тасдиқ намоем, ки ғайриқонунӣ даромадан ба манзил бар хилофи хоҳишу иродаи соҳибхона содир шудааст, вақте ки ӯ баъди ҷанд рӯз, моҳ ё сол инро мефаҳмад? Ё ба рафтори шахс, бе зӯриву таҳдид, ки соҳибхона дар хона нест ҳамчун зидди ирода ҳаракати шахсро банду баст намоем? Дар ин ҳолат на ба мағлуб кардани ирода, балки ба мавҷуд набудани розигӣ, беиҷозат, ҳамчун омили ҳаматарафа, ки бо аҳамияти ҳуқуқии худ яқин имконият медиҳад ва ду тасвия (формулировка)-ро ихота намояд (яъне тасвияи зиддият ва бархилофи иродаи шахс) дуруст аҳамият диҳем. Дар асоси гуфтаҳои боло, ҳуб мебуд агар аз диспозитсияи м. 147 ҚЧ

ҚТ калимаи «бархилофи хоҳиши шахси дар он истиқоматкунанда» хорич карда шавад. Инҷунин оиди ҷунин категорияи ҷиноятҳо танҳо ҷабрдида ташаббускори таъкиби ҷиноятӣ мебошад, зеро ҷабрдидае, ки дахлнопазирии манзил ӯ вайрон карда шудааст, бо сабабҳои номаълум намехоҳад аризаи даъвогӣ нависад.

4) Дар диспозитсияи м.22 Конститутсия калимаи «зӯран даромадан» истифода шудааст. Дар диспозитсияи м. 147 ҚЧ ҚТ бошад, калимаи «ғайриқонунӣ даромадан» муқаррар шудааст. Дар забони русӣ ин ду калима ҷунин маънидод шудаанд:

- 1) Вторжение – бо зӯри (ҳучум);
- 2) Проникновение – даромадан, дохил шудан.¹

Дар диспозитсияи м.22 Конститутсия калимаи «бо зурӣ» «вторжение» истифода шудааст. Инҷунин калимаи «бо зурӣ» ворид шудан ба манзил дар м. 145 ҚЧ Қазоқистон низ номгузори шудааст.

Аммо вақте, ки мо тибқи диспозитсияи м. 147 ҚЧ ҚТ ғайриқонунӣ (незаконное проникновение) даромадан ба манзилро истифода мебарем, калимаи ғайриқонунӣ даромадан маънои зӯриро медиҳад (зурӣ, таҳдид, истифодаи маҷбуркунии ҷисмонӣ, рӯҳӣ). Ҳуб мебуд агар дар Конститутсия калимаи «зурӣ» (вторжение) ба калимаи «ғайриқонунӣ» (незаконное проникновение) иваз карда шавад.

Мувофиқи Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25.06.2004 «Дар бораи таҷрибаи судӣ марбут ба парвандаҳои дуздӣ, қаллобӣ, ғоратгарӣ ва роҳзанӣ», тахти мафҳуми «ғайриқонунӣ дохил шудан ба манзил ва бино» истилоҳоти «пинҳонӣ», «ошқоро», «таҳдид» ва «зурӣ бо мақсади муайян» муқаррар карда шудаанд. Аз ин рӯ, вайрон кардани дахлнопазирии манзил ҳуб мебуд агар аз нигоҳи ҳуқуқи ҷиноятӣ ба тариқи «ғайриқонунӣ даромадан ба манзил» истифода мегардид.

5) Дар моддаи таҳлилшаванда ғайр аз таркиби асосии ҷиноят боз бояд ба аломатҳои банду бастшавандаи он низ аҳамияти ҷиддӣ дода шавад. Бо мақсади такмилидигарии м. 147 ҚЧ, ба фикри мо ин аломат бояд «Аз ҷониби гуруҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ» муайян карда шавад. Ба ҷамъият хавфнокии содир кардани ҷиноятҳо аз ҷониби гуруҳи шахсон ин дар он гуруҳ шомил будани онҳо мебошад

¹ Русско – таҷикский словарь. / Под. ред. Члена – корреспондента АН СССР. М. С. Асимова. Москва, 1985.

ва маҳз чунин ҳолати ба чамъият хавфнокро қонунгузор ба инобат гирифта, қариб дар бисёре аз ҷинойтҳои бандубастшаванда чунин аломатҳоро муқаррар кардааст: ба чамъият хавфнокии ҷинойтҳои дар гуруҳ содиршаванда аз ҳисоби он, ки дар гуруҳ содир кардани ҷинойт осонтар аст. Содир кардани ҷинойт вақти камро гирифта, нақшаи ҷинойт байни якдигар тақсим шуда, ошкор кардани ҷинойтро мушкул мегардонад. Ғайр аз ин, ҷинойтҳои дар гуруҳ содиршаванда ҳамчун қоида оқибати вазнинро ба миён меоваранд. Чи тавре ки таҷриба нишон медиҳад, ҳангоми омӯзиши парвандаҳои ҷинойтӣ тибқи м. 147 КҶ, аломати гуруҳии ҷинойтҳои дидашаванда 27%-ро ташкил медиҳанд (дар солҳои 2010-2013).

Дар ҳамин асос, мувофиқи мақсад аст агар дар қисми 2 м. 147 КҶ дар банди «вайрон намудани дахлнопазирии манзил» ибораи «аз ҷониби гуруҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ» ворид карда шавад.

б) Дигар аз масоили ҷиддие, ки метавонад ба сифати аломати бандубасти вайроншавии дахлнопазирии манзил баромад намояд, ин расонидани зарари ҷиддӣ мебошад. Чунин муқаррароти зарар ба тариқи мисол метавонад банди 2 м. 614 КҶ Италия бошад.¹

Даромадан ба манзил аксар вақт бо роҳи шикастани дарҳо, деворҳо, қулфҳо ё шикастани тирезаву панҷараҳои он ё аз байн бурдани мамониатҳо (масалан саги назди ҳавлигӣ) содир карда мешавад. Ё ин ки ҳангоми дар манзили

шахси дигар доимӣ ё муваққатан истиқомат кардан, ба молу мулки дохили манзил зарар мерасонад (ба монанди шикастани люстра, хат кашидани деворҳо, вайрон кардани телевизор ё дигар ашёҳо). Ҳамаи ашёҳо, ки номбар намудем, мувофиқи меъёрҳои қонунгузорию граждании ҚТ молу мулк эътироф карда шудаанд. Масъалаи муайян кардани ҳаҷми зарарро бошад бо таъя ба эзоҳи м. 244 КҶ аз рӯи аҳволи моддии ҷабрдида муайян намоем.

Ҳамин тариқ, ба ақидаи ман бояд дар м. 147 КҶ ҚТ чунин тағйиротҳо ворид карда шаванд:

м. 147. Вайрон намудани дахлнопазирии манзил

1. Ғайриқонунӣ даромадан ба манзили шахси дигар ё касеро аз манзилаш маҳрум кардан.

2. Ҳамин кирдор, агар:

а) бо истифодаи зурварӣ;

б) аз ҷониби гуруҳи ашхос бо маслиҳати пешакӣ;

в) бо расонидани зарари ҷиддӣ ба шахрванд;

г) бо истифодаи мақоми хизматӣ;

д) бо ғайриқонунӣ васл намудани воситаҳои гӯшандозӣ ё дигар воситаҳои махсус дар манзили истиқоматӣ содир шуда бошад.

Эзоҳ: Зарари ҷиддии ба ҷабрдида расонидашуда дар ин модда бо назардошти аҳволи моддии ҷабрдида муайян карда мешавад.

¹Петрухин И. Неприкосновенность жилища. // Государство и право. 1994. №7. С. 29.

Аннотатсия

Вайрон намудани дахлнопазирии манзил ҳамчун яке аз қиноятҳо алайҳи ҳуқуқ ва озодиҳои шахсии конституционии инсон ва шахрванд.

Манзили ҳар як шахрванд тибқи моддаи 22 Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон дахлнопазир аст. Ғайр аз ин, дахлнопазирии манзил аз ҷониби қонуни қиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳимоя карда шуда, барои ғайриқонунӣ дохил шудан ба манзили шахси дигар ҷавобгари қиноятӣ муқаррар карда шудааст.

Аннотация

Нарушение неприкосновенности жилища как одно из преступлений против личных конституционных прав и свобод гражданина.

Жилище каждого гражданина согласно статье 22 Конституции Республики Таджикистан является неприкосновенностью. Кроме того, неприкосновенность жилища гражданина охраняется Уголовным кодексом Республики Таджикистан и за незаконное проникновение в чужое жилище закреплена уголовная ответственность.

Annotation

The Breach to inviolability of house as one of the personal constitutional rights and liberties of the person.

House of each person according to article 22 Constitutions of the Republic Tadjhikistan are an inviolability. Besides, inviolability house of person is protected by penal codes of the Republic Tajikistan and for illegal penetration in someone else to house is bolted criminal responsibility.

Назаров А.К.,

*заведующий кафедрой криминалистики и
судебной экспертной деятельности
юридического факультета ТНУ,
кандидат юридических наук*

ТАКТИКА ДОПРОСА ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ РАЗБОЯ

Калидвожаҳо: роҳзанӣ, тактикаи пурсиш, криминалистика, амали тафтишӣ, шахсияти пурсидашаванда.

Ключевые слова: разбой, тактика допроса, криминалистика, следственное действие, допрашиваемое лицо.

Keywords: robbery, interrogation tactics, criminalistics, investigative actions, the person questioned.

Специфика расследования разбоя требует особых процедур расследования и выработки новых подходов к организации этой работы на всех этапах деятельности следователя и других участников расследования по установлению и изобличению преступника, начиная с производства первоначальных следственных действий, и кончая завершением следствия по уголовному делу¹.

Основным разделом криминалистики, является тактика следственных действий и большинством ученых, например, Белкиным, Е.П. Ищенко, Л.Я. Драпкиным, определяется как подсистема научных положений и разрабатываемых на их основе рекомендаций, типовых тактических приемов, операций и комбинаций, осуществляемых с учетом следственных ситуаций и направленных на поиск эффективных источников информации, получение, собирание, исследование и использование доказательств следователем в ходе раскрытия и расследования преступлений.

Под тактикой следственных действий понимается органическое сочетание тактических приемов и психологических методов, обуславливающих эффективность отдельных процессуальных мер, а также оптимальность расследования уголовного дела. В тактику следственных действий включаются и многие организационные вопросы их проведения, особенно на этапе

подготовки.²

Криминалистическая тактика является наиболее устойчивым к изменениям разделом криминалистики. Проблемам тактики производства следственных действий посвящены работы многих авторитетных ученых-криминалистов, на результатах исследований которых основана тактика производства следственных действий по преступлениям отдельных категорий.³ Таким образом, криминалистическая тактика – это система положений и рекомендаций, разработанных наукой криминалистикой, по организации и планированию расследования, определению линии поведения лиц его осуществляющих, разработке наиболее эффективных тактических приемов выполнения отдельных следственных действий с учетом конкретной следственной ситуации⁴.

Так, особенностям тактики производства следственных действий по делам разбойных нападений, уделено внимание в работах ряда авторов. В связи с этим отсутствует необходимость дополнительного рассмотрения общеизвестных положений. Одной из задач нашего исследования является установление тактических

¹ Ищенко Е.П. проблемы первоначального этапа расследования преступлений. Красноярск, 1987; и др.

² Долинин В.Н. Тактика следственных действий. Учебно-практическое пособие. Екатеринбург, 2002. С. 2-6

³ Баев О. Я. Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него. Следственная тактика: научно-практическое пособие. М., 2003. С- 432

⁴ Криминалистика. Под редакцией проф. И.Ф. Герасимова и проф. Л.Я. Драпкина. Москва «Высшая школа» 2000. С-279

особенностей производства допроса, осуществляемых в рамках тактических комбинаций и имеющих целью решение следственных ситуаций, складывающихся на первоначальном этапе расследования уголовных дел о разбойных нападениях.

Первоначальный этап расследования разбойных нападений, характеризуется информационным и временным дефицитом и имеет своей целью получение максимального количества доказательств, в связи с этим все следственные действия в указанный период направлены на достижение единого результата расследования.¹

Первоочередным следственным действиям, производимым на первоначальном этапе расследования разбойных нападений, следует отнести: осмотр, допрос потерпевших, свидетелей и подозреваемых, проведение обыска.

На первоначальном этапе расследования уголовных дел о разбойных нападениях, неопределимое значение имеет допрос. Сущность допроса как самостоятельного следственного действия состоит в получении от допрашиваемого лица достоверных сведений об обстоятельствах, имеющих значение для установления истины по делу.

Допрос на предварительном следствии можно определить как следственное действие, заключающееся в получении и фиксации в установленном законом порядке показаний свидетелей, потерпевших, подозреваемых или обвиняемых, экспертов и специалистов об известных им фактах, имеющих значение для расследуемого дела.²

Тактике допроса лиц различных категорий при расследовании разбойных нападений в истории развития криминалистической науки посвящены труды учёных.

В теории уголовного процесса и криминалистике существует классификация допроса по различным основаниям, но наиболее оптимальной в тактическом отношении представляется классификация допроса по самому важному основанию – наличию или отсутствию существенных противоречий, конфликта между следователем и допрашиваемым.

В криминалистической литературе существует довольно много мнений о тактике

допроса различных участников уголовного судопроизводства, допустимости применения тактических приемов, психологической обстановке допроса.³

К общим положениям тактики допроса относят его активность, целеустремленность, объективность и полноту, необходимость учета свойств личности допрашиваемого. В то же время, каждый вид допроса имеет свою процессуальную регламентацию и тактически проводится по-своему. При расследовании разбоя в соответствии с общими правилами производства допросов проводятся следующие их виды: допрос потерпевшего, допрос свидетеля, допрос подозреваемого, допрос обвиняемого, допрос специалиста, допрос эксперта.

Так, перед допросом следователь изучает личность допрашиваемого, оценивает оперативную информацию о нем и его связях и т.д. Во время допроса следователь использует такие тактико-психологические приемы, как внезапность: внезапный вызов на допрос, внезапная постановка вопросов, и др.

Н.А. Селиванов отмечает, что во всех случаях допрашиваемого следует выявлять среди тех, кто так или иначе был связан с преступлением или потерпевшим, его близких, родственников, друзей, соучастников, сослуживцев, соседей по дому, квартире, иных знакомых.⁴

С точки зрения А.А. Протасевич, подготовка и проведение любого следственного действия состоит из следующих действий:⁵

1. построение мысленной модели сложившейся ситуации, определение на основе ее изучения проблем, требующих разрешения;
2. принятие решения о проведении следственного действия;
3. определение цели, задач, разработка плана проведения следственного действия с учетом организационного, информационного, кадрового, технического, оперативного и иного его обеспечения;
4. поэтапная реализация плана следственного действия;

3 Ароцкер Л.Е. Тактика и этика судебного допроса. – М., 1969; Карнеева Л.М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования. – Волгоград, 1978; Комарков В.С. Тактика допроса – Харьков, 1976; Лавров В. Тактика допроса и очной ставки

4 Селиванов Н.А. Расследование убийств //Справочная книга криминалиста. М., 2000. С. 232-233

5 Протасевич А.А. Серийные преступления, сопряженные с насилием, как объект криминалистики. Иркутск, 1999. С. 40

1 Кузнецов А. А., Хмелев Б. Н. Особенности осмотра места происшествия в жилых помещениях: лекция. Омск, 1999. 36 с;

2 Криминалистика / Под ред. А.Г. Филиппова. - М.: Спарк, 2005. - С. 237

5. подведение итогов проведенного следственного действия и принятие решения о дальнейшем ходе расследования.

Правильно избранная тактика подготовки и проведения допроса с помощью оперативных данных и специалиста-психолога почти всегда приведёт к успеху, подскажет пути установления психологического контакта с подозреваемым, а также обратит внимание на его психологический портрет.¹

Выбрав основную линию поведения, следователь при подготовке к допросу совместно с психологом разрабатывает приемы, позволяющие установить психологический контакт с допрашиваемым; готовит доказательства, которые могут быть использованы в ходе допроса; решает вопросы о способе предъявления доказательств; продумывает тактические приемы, которые позволят усилить психологическое воздействие предъявляемых доказательств; составляет план допроса, в котором предусматривается цель допроса, обстоятельства, устанавливаемые при этом, а также последовательность их выяснения; используемые тактические приемы и порядок предъявления доказательств; решает вопрос о времени и месте допроса; порядок вызова допрашиваемого; готовит необходимые технические средства фиксации показаний, воспроизведения имеющихся доказательств.

На результат допроса большое влияние оказывает также внезапность постановки вопроса, способная нарушить логику изложения допрашиваемым своей позиции, в том числе так называемую «логику лжи». Со стороны следователя – «это не хитрость, не уловка, а проявление избранной позиции, системы правомерных действий для достижения цели, продуманная логика поведения в конкретной ситуации общения». При производстве допроса наиболее эффективным в следственной практике приёмом является внезапно задаваемый в процессе допроса вопрос, неожиданный в данной ситуации для допрашиваемого лица. Суть этого приема заключается в том, что допрашиваемому предоставляется возможность свободно излагать ложные объяснения по предмету допроса, создавая впечатление, что они убеждают следователя. Следователь при этом подыгрывает допрашиваемому, задавая ему несущественные вопросы, характер которых должен укрепить мнение допрашиваемого в том, что его показан

ния приняты следователем за достоверные.² В таком состоянии допрашиваемый обычно эмоционально расслабляется, и в этот момент следователь должен внезапно задать вопрос, который мгновенно ломает убежденность допрашиваемого относительно принятия следователем его ложных показаний. Неожиданность такого вопроса, разрушая построения и надежды допрашиваемого, часто побуждает его дать правдивые показания.

Центральными обстоятельствами, подлежащими выяснению на допросе, являются: общая характеристика преступления; признаки внешности преступников (выясняются с максимальной тщательностью для изготовления субъективного портрета и последующего опознания преступников); сведения о похищенных вещах с детальным описанием их признаков: наименование предмета, его размеры, вес, цвет, индивидуальные приметы, год выпуска, фабричный номер, рыночная цена и т.п.; круг лиц, которых может подозревать потерпевший; выяснение негативных обстоятельств. Особо нужно отметить, что рассматриваемый тактический прием должен сочетаться с другими приемами допроса – морального стимулирования (разъяснение обстоятельств, смягчающих уголовную ответственность и т.д.), приёмами, основанными на использовании психологических факторов (например, внезапность проведения того или иного тактического приема, учитывающего неподготовленность допрашиваемого к перестройке своих ложных показаний) и т.д. При этом необходимо помнить, что внезапный вопрос должен всегда опираться не на следственную интуицию, не на оперативные данные, не закрепленные процессуальным путем, а на материалы, имеющие доказательственное значение³

По результатам проведенного исследования можно выделить ряд особых практических рекомендаций для проведения допроса при расследовании разбойных нападений:

1. Необходимо ознакомиться с материалами уголовного дела и получить как можно больше информации о личности допрашиваемого.
2. С начала допроса следует использовать подсознательное стремление допрашиваемого к последовательности, чтобы добиться

¹ Богинский В.Е. Система тактических приемов допроса подозреваемого: дис.. канд. юр. наук. Харьков, 1980.

² Ларин А.М. Работа следователя с доказательствами. М., 1966. С. 46.

³ Криминалистика/Под ред. А.Г. Филиппова. - М.: Спарк, 2005. - С. 244.

- положительных результатов.
3. Эффективность допроса также во многом зависит от знания психологических основ этого следственного действия, т.е. следователь должен налаживать психологический контакт с допрашиваемым.
 4. Следователь должен прибегать к помощи психологических методов воздействия: убеждения, постановки контрольных вопросов, предупреждения.
 5. При применении методов психологического воздействия следователю необходимо быть очень осторожным и не допускать перерастания правомерного психологического воздействия в психическое насилие.
 6. Недопустимы со стороны следователя проявления грубости, насмешки, недоверчивости, невнимательности, торопливости и т.п. по отношению к допрашиваемому, так как это может разрушить установленный психологический контакт.
 7. По нашему мнению, на допросе возможно применение такого приёма, который можно отнести к следственной хитрости, то есть сокрытие намерения относительно целей допроса.
 8. Для проверки и оценки объективных и субъективных условий восприятия потерпевшего в план допроса должны включаться вопросы о времени восприятия (дата, время суток, час), погодных условиях (облачно, ясно), продолжительности наблюдения, состоянии освещения, расположении источника света по отношению к наблюдателю и объекту, а также наблюдателя по отношению к объекту (расстояние, поза наблюдателя и позиции объекта наблюдения), какими предметами был окружен наблюдаемый объект, наличие шумов (постоянных и временных)¹

Аннотация

Тактикаи пурсиш Ҳангоми тафтиши ҷиноятӣ оиди роҳзанӣ

Дар мақолаи мазкур суҳан дар бораи методи пурсиш Ҳангоми тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ оиди роҳзанӣ меравад. Ҳамзамон, муаллиф хусусиятҳои тактикий пурсиш дар мавриди тафтиши ҷиноятҳои роҳзаниро пешниҳод намудааст.

Аннотация

Тактика допроса при расследовании преступления разбоя

В данной статье речь идёт о тактике проведения допроса при расследовании уголовных дел, связанных с разбоем. Также автором представлены особенности тактики допроса при расследовании преступления разбоя.

Annotation

Interrogation tactics when investigating crimes of robbery

This article refers to the tactics of interrogation investigation at the crime of robbery. Also provides features interrogation tactics in investigating the crime of robbery.

¹ Бурданова В.С. Иммуниет свидетеля в уголовном процессе: Лекция. Волгоград, 1998. С. 31.

Бобочонов И.Х.,

*Раиси суди ноҳияи Рӯдакӣ,
номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент*

Бадалов Ш.К. *дотсенти кафедраи
ҳуқуқи граждани факултети
ҳуқуқшиносии ДМТ,
номзади илмҳои ҳуқуқ*

ҲОЛАТИ ҲУҚУҚИ СОХТМОНИ ХУДСАРОНА ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (баъзе масъалаҳои танзими ҳуқуқӣ ва таҷрибаи судӣ)

Калидвожаҳо: сохтмони худсарона; объектҳои сохтмони нотаҷриба; сохтмон; молу мулкҳои ғайриманқул

Ключевые слова: самовольная постройка; объекты незавершенного строительства; строение; недвижимое имущество

Keywords: self-willed building; the objects unachieved construction; the construction; immovable thing

1. Мафҳум ва аломатҳои сохтмони худсарона

Бо қабул шудани қисми якуми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон¹ (минбаъд-КГ ҚТ) аз 30 июни соли 1999 дар танзими ҳуқуқҳои ашёи таҳаввулот назаррас мушоҳида мешавад. Яке аз чунин таҳаввулот дар ҷорӣ шудани падидаи эътирофи ҳуқуқи моликият (моддаи 321 КГ ҚТ) ва ҳамчун шакли чунин восита – эътирофи ҳуқуқи моликият ба сохтмони худсарона (моддаи 246 КГ ҚТ) мебошад. Ҳарчанд ба вучуд омадани падидаи эътирофи ҳуқуқи моликият ба сохтмони худсарона (ва умуман падидаи сохтмони худсарона) ҷиҳати ҳимояи ҳуқуқҳои маданӣ равона шуда бошад ҳам, таҷрибаи судии давлатҳои аъзои ИДМ аз он шаҳодат медиҳад, ки номукамалии меъёрҳо баъзан боиси ҳимоя нашудани ҳуқуқҳо ва баъзан боиси сӯйистифода шуда истодааст. Татбиқи меъёрҳои дахлдор вобаста ба сохтмони худсарона, дар амал боиси мушкилоти зиёд гардида, аз лиҳози илмию назариявӣ ва танзим

таҷдиди назарро хоҳон аст. Аз ин рӯ, дар доираи мақолаи мазкур баъзе паҳлуҳои мушкилот вобаста ба сохтмони худсарона баррасӣ шуда, роҳҳои ҳалли онҳо дар доираи имконият пешниҳод карда мешавад.

Дар қисми 1 моддаи 246 КГ ҚТ мафҳуми расмии сохтмони худсарона дода шудааст. Тибқи он, сохтмони худсарона - сохтмони ҳонаи истиқоматӣ, биною иншоот ё дигар молу мулкҳои ғайриманқуле мебошад, ки дар қитъаи замини мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун ва дигар санади ҳуқуқӣ барои чунин мақсад ҷудонашуда ё бидуни гирифтани иҷозати зарурӣ ё ба таври назаррас вайрон кардани меъёру қоидаҳои шахрсозӣ бунёд шудааст².

Аз мафҳуми мазкур аломатҳои зерини сохтмони худсаронаро ҷудо намудан мумкин аст:

Якум, сохтмони худсарона молу мулкҳои ғайриманқулест, ки дар қитъаи замини мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун ва дигар санади ҳуқуқӣ барои чунин мақсад ҷудонашуда, бунёд шудааст. Яъне, агар қитъаи замин барои дигар мақсадҳо (кишоварзӣ ва

¹ Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 1999, № 6, мод. 153, 154; соли 2001, № 7, мод. 508; соли 2002, № 4, қ.1, мод. 170; соли 2005, №3, мод. 125; соли 2006, №4, мод. 193; соли 2007, №5, мод. 356; соли 2010, №3, мод. 156, №12, қ.1, мод. 802; соли 2012, №7, мод.700; №12 қ.1, мод. 1021; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 июли соли 2013, №976.

² Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 июли соли 2013, №976 ба мафҳуми мазкур тағйирот ворид гардида, ба таври назаррас вайрон кардани меъёру қоидаҳои бинокорӣ ҳамчун аломати сохтмони худсарона аз мафҳум хориҷ карда шудааст.

гайра) чудо шуда бошад, сохтмони анҷомёфта дар он худсарона доништа мешавад. Чудо намудан ва истифодаи минбаъдаи қитъаҳои замин бояд дорои хусусияти мақсадноки қотеона бошад. Масалан, агар қитъаи замин барои кишоварзӣ, бидуни ҳуқуқи дар он бунёд намудани ин ё он сохтмони асосӣ чудо шуда бошад, пас сохтмон дар он ҳамчун худсарона эътироф карда мешавад. Инчунин сохтмони бинои маъмурӣ дар қитъаи замин, ки барои сохтмони дигар объекти ғайриманқул – манзили истиқоматӣ чудо шудааст, метавонад ҳамчун сохтмони худсарона эътироф гардад¹.

Қонунгузори замин дар баъзе мавридҳо анҷом додани сохтмонро дар дигар қитъаҳои замин низ иҷозат медиҳад. Масалан, мувофиқи моддаи 24 Қонуни ҚТ «Дар бораи хоҷагии деҳқонӣ (фермерӣ)»² аз 19 майи соли 2009 хоҷагии деҳқонӣ ҳуқуқ дорад дар мавриди беш аз як гектар будани масоҳати қитъаи замин дар асоси лоиҳаи заминсозӣ мутобиқи Кодекси замини ҚТ бинои ёрирасон (бошишгоҳи саҳроӣ) созад³. Чунин ҳолатҳо низ ҳамчун ба мақсадҳои сохтмонӣ дода шудани қитъаи заминро дар назар дорад (албатта, дар доираи меъёр ва тартиби муқарраршуда). Дар адабиёти ҳуқуқӣ ақидае ҷой дорад, ки сохтмонҳои сабук ва иншооти муваққатӣ молу мулки ғайриманқул нестанд, мувофиқан меъёрҳои КГ оид ба сохтмони худсарона нисбат ба чунин сохтмонҳо паҳн намешавад⁴. Дар ин масъала ба андешаи мо муносибати қатъии яктарафа нодуруст буда, вобаста ба ҳолатҳои мушаххаси қор суд бояд меъёрҳо оид ба сохтмони худсаронаро нисбат ба чунин молу мулк татбиқ намояд.

Дар айни ҳол манбаи асосӣ дар соҳаи муносибатҳои ҳуқуқии замин Кодекси замини ҚТ⁵ аз 13 декабри соли 1996 ба ҳисоб меравад.

1 Ниг.: Маҳмудов М.А., Тағойназаров Ш.Т., Бобочонов И.Х., Бадалов Ш.К. Тафсири Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2010. С.580.

2 Аxbори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2009, №5, мод.333.

3 Мувофиқи Қонуни қаблӣ дар бораи хоҷагҳои деҳқонӣ (фермерӣ) дар мавриди беш аз як гектар будани масоҳати қитъаи замин ба хоҷагии деҳқонӣ ҳуқуқ дода шуда буд, ки дар масоҳати на бештар аз 0,03 гектар бинои ёрирасон созад.

4 Ниг.: Шерстнева О.О. Самовольное строение: признание право собственности. М., 2007. С.15.

5 Аxbори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон № 23 соли 1996, мод. 351, Аxbори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1997, № 23-24, мод. 333; соли 1999, № 5, мод.59; соли 2001, № 4, мод.176; соли 2004, № 2, мод.55; с.2006, №7, мод.347; с.2008, №1. қ.2 м. 22; с.2008, №6, м.463; с.2011, №3, м.171; с.2012, №4, м.269; №8, мод.828.

Кодекси замини ҚТ тартиби додани қитъаи заминро пешбинӣ кардааст (қоидаҳои умумии он дар боби 3 пешбинӣ шудааст). Дар навбати худ, Кодекси замин оид ба масъалаҳои ҷудогона ба дигар санадҳо низ ҳавола кардааст (масалан, Қоидаҳои чудо кардани қитъаҳои замин барои шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 сентябри соли 2005, №342 тасдиқ карда шудааст). Тартиби муқарраршудае, ки КГ ҚТ дар назар дорад, риоя намудани тамоми санадҳои ҳуқуқии мазкурро дар назар дорад.

Сохтмони худсаронае, ки моддаи 246 КГ ҚТ дар назар дорад, мумкин аст ҳам дар қитъаи замини ҷудогона (барои мақсадҳои ғайрисохтмонӣ) ва ҳам дар қитъаи замини дигар (худсарона ишғолшуда ва гайра) анҷом ёфта бошад. Оқибати онҳо аз якдигар фарқ дорад.

Дуюм, сохтмони худсарона молу мулки ғайриманқулест, ки бидуни гирифтани иҷозати зарурӣ бунёд шудааст. КГ зикр наменамояд, ки ин иҷозатҳо кадоманд. Ба ин савол метавон аз қонунгузори махсус ҷавоб дарёфт намуд. Ин аломатро дар адабиёти ҳуқуқӣ баъзан хеле маҳдуд (дар доираи иҷозати шахсе, ки ба қитъаи замин ҳуқуқи моликияти хусусӣ дорад) шарҳ медиҳанд⁶. Вале иҷозате, ки дар моддаи 246 КГ ҚТ дар назар дошта шудааст, мазмунан хеле васеъ буда, тамоми иҷозатҳои муқарраршудаеро дар назар дорад, ки барои анҷоми сохтмон (аз иҷозати оғози қорҳои сохтмонӣ то ба истифода додани он) зарур мебошанд, аз ҷумла иҷозатҳое, ки Қонуни ҚТ «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ»⁷ пешбинӣ кардааст. Хусусияти иҷозатгирӣ барои сохтмон дар он аст, ки ҷараёни мазкур пайваста буда, бидуни риояи амали пешина гирифтани иҷозати минбаъда имконнопазир аст. Масалан, агар иҷозат барои оғоз намудани қорҳои сохтмонӣ аз мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон гирифта нашуда бошад, санад оид ба қабули иншоот барои истифодабарӣ аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ тасдиқ карда намешавад. Дигар ин ки ислоҳи иҷроӣ накардани амали дархлдор дар марҳилаи дахлдор одатан имконнопазир аст.

6 Ниг.: Постатейный комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, частям первой, второй, третьей/ Под ред. Т.Е. Абовой, М.М. Богуславского, А.Ю. Кабалкина, А.Г. Лисицына-Светланова. М., 2007. С.234.

7 Аxbори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №7-8, мод. 606: соли 2012, №4, мод.252; №7, мод.686; №12 қ.1, мод.1024.

Дар мисоли болой шахси манфиатдор баъди анҷоми сохтмон дигар наметавонад, ки иҷозат барои оғоз намудани корҳои сохтмониро аз мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меъморӣ ва сохтмон гирад.

Дар таҷрибаи Тоҷикистон аксари сохтмонҳо бо ҳамин аломат ҳамчун сохтмони худсарона бандубаст мегарданд. Ҳарчанд барои ҷойгир кардан, бунёд ва ба истифода додани объектҳо бидуни ҳуҷҷатҳои лоиҳавии тасдиқшуда, ҳулосаи мусбати экспертиза, қарори мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, бидуни иҷозати мақомоти назорати давлатии сохтмон иҷро намудани корҳои сохтмонию васлқунӣ, инчунин риоя накардани дигар қоидаҳои сохтмони иншоот ва барои худсарона сохтани объектҳои таъйиноти мухталиф, аз ҷумла бунёди хонаи истиқомати шахсӣ, ҷавобгарии маъмури (моддаҳои 409 ва 427 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҚТ¹) ва инчунин барои сохтмони худсарона дар қитъаи замини худсарона ишғолшуда ҷавобгарии ҷиноятӣ (моддаи 338 Кодекси ҷиноятии ҚТ)² пешбинӣ шуда бошад ҳам, дар амал вайронкунии талаботи қонунгузорӣ хеле зиёд мушоҳида мешавад.

Сеюм, сохтмони худсарона молу мулки ғайриманқулест, ки бо ба таври назаррас вайрон кардани меъёру қоидаҳои шахрсозӣ бунёд шудааст. Меъёру қоидаҳои мазкур тибқи муқаррароти Кодекси шахрсозии ҚТ³ аз 28 декабри соли 2012 ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда мешаванд. Вайрон намудани ҷунин қоидаҳо аз риоя накардани

банақшагирии сохтмони нуктаи аҳолинишин, иморатҳои иловагӣ, ки намуди зоҳирии биноро бадтар менамояд ва ғайра иборат аст. Вайрон кардани қоида ва меъёрҳо метавонад вобаста ба мазмун мухталиф бошад, аз ҷумла дар паст гардидани устуворӣ ва бозътимодии сохтмон зоҳир гардад.

Бояд дар назар дошт, ки аломатҳои зикршуда хислати мустақил дошта, барои сохтмонро худсарона доништан кофӣ аст, ки ҳадди ақал яке аз онҳо ҷой дошта бошад.

Бо сабаби он ки баъд аз ба даст овардани соҳибхитӣ дар Тоҷикистон раванди ислохоти ҳуқуқӣ оғоз ёфт, қоидаҳои оид ба ҷудо кардан ва вобаста намудани қитъаи замин, тартиби барасмиятдарории ҳуҷҷатҳои вобаста ба сохтмон ва ғайра қомилан дигар шуд. Дар ин замина ҳолати ҳуқуқии сохтмонҳое, ки қаблан анҷом ёфта буданд, боиси мураккабиҳо ва нофаҳмиҳои зиёд шуд. Мушкилоте, ки дар таҷриба ба миён омадааст, ин ҳолати ҳуқуқии сохтмонҳо дар қитъаҳои замин мебошад, ки қаблан (то қабули Кодекси замини амалқунанда) барои сохтмон ҷудо шудаанд, вале ҳуҷҷати ҳуқуқмуайянқунанда надоранд; қитъаҳои замин, ки қаблан ҷудо шудаанд, вале сохтмон дар онҳо наваз анҷом ёфтааст (бидуни сертификати ҳуқуқи истифодаи замин); сохтмонҳое, ки ягон ҳуҷҷати ҳуқуқмуайянқунанда надоранд (баъзан шиносномаҳои техникӣ ягона ҳуҷҷат аст, вале ин ҳуҷҷат таъйиноти ҳуқуқмуайянқуниро надорад); сохтмонҳои қаблан анҷомёфтае, ки баъди амали қонунгузории наваз таҷдид шудаанд; сохтмонҳое, ки аҳдҳо вобаста ба онҳо анҷом дода шудааст (хариду фурӯш, васият, ҳамчун мерос гирифта шудааст ва ғайра); сохтмонҳои дорои «шаҳодатномаи бақайдгирӣ», ки ҳуқуқи моликиятро тасдиқ мекунад ва ғайра.

Барои то як дараҷа ҳал намудани масъалаҳои мазкур дар мавриди хонаҳои истиқоматӣ, Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар банди 2 қарор аз 25 июни соли 2004, №2 «Дар бораи баъзе масъалаҳои, ки дар таҷрибаи аз ҷониби судҳо баррасӣ намудани бахшҳои оид ба ҳуқуқи моликият ба хонаи истиқоматӣ пайдо мегарданд» (бо тағйироте, ки бо қарори Пленум аз 19 марти соли 2009, №2 ворид карда шудааст) ба судҳои ҷумҳурӣ тавзеҳоти роҳбарикунанда додааст. Мувофиқи он ҳуҷҷатҳои тасдиққунандаи ҳуқуқи моликият ба хонаи истиқоматӣ инҳо шуда метавонанд:

- шартномаи аз ҷониби нотариус тасдиқгардида дар хусуси ба таври бемуҳлат

1 Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2008, №12, қ.1, мод. 989, мод. 990; соли 2009, №5, мод.321, №9-10, мод. 543; соли 2010, № 1, мод.2, мод. 5; №3, мод.153, №7, мод. 547; №12, қ.1, мод. 812; соли 2011, №6, мод. 430, мод. 431; №7-8, мод. 610; №12, мод.838; соли 2012, №4, мод.256; №7, мод.685, мод.693; №8, мод.814; №12 қ.1, мод.1004; соли 2013, №3, мод.181; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 августи соли 2013, №980.

2 Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 1998, № 9, мод. 68, мод. 69, №22, мод. 306; соли 1999, №12, мод. 316; соли 2001, № 4, мод. 149, мод.167; соли 2002, №11, мод. 675, мод.750; соли 2003, № 8, мод. 456, мод. 468; соли 2004, №5, мод. 346, №7, мод. 452, мод. 453; соли 2005, №3, мод. 126, №7, мод. 399, №12, мод. 640; соли 2007, №7, мод. 665; соли 2008, №1, қ.1, мод. 3, №6, мод. 444, мод. 447, №10, мод. 803, №12, қ.1, мод.986, №12, қ.2, мод. 992; соли 2009, № 3, мод.80, №7-8, мод.501; соли 2010, №3, мод.155, №7, мод. 550; соли 2011, №3, мод. 161, №7-8, мод. 605; соли 2012, №4, мод.258; №7, мод.694; соли 2013с, №6, мод.403, мод.404; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 ноябри соли 2013, №1028.

3Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2012, №12, қ.1, мод.998.

ба истифода додани қитъаи замин барои сохтмони инфиродии хонаи истиқоматӣ бо ҳуқуқи моликияти хусусӣ ба он (шартнома оид ба ҳуқуқ ба сохтмон, ки то 26 августи соли 1948 баста шудааст), ҳамчунин шартнома дар бораи ба коллективи манзилию сохтмони сохтмончиҳои инфиродӣ, барои сохтмони хонаи истиқоматӣ бемухлат ба истифода додани қитъаи замин;

- шартномаи аз ҷониби нотариус тасдиқкарда (ё ин ки аз ҷониби мақомоти коммуналӣ дар давоми солҳои 1931-1936 ба кайд гирифта) оид ба хариду фурӯш, ҳада, иваз, бегона кардани хона бо шартӣ якумра нигоҳубин кардан;

- нусхаи санад оид ба аз савдои озод ба даст овардани хонаи истиқоматӣ;

- шаҳодатномаи ҳуқуқ ба мерос;

- шаҳодатнома оид ба ҳуқуқи моликият ба ҳисса дар молу мулки умумии ҳамсарон;

- нусхаи ба қувваи қонунӣ даромадаи ҳалномаи суд, ки ҳуқуқи моликиятро ба хона тасдиқ менамояд;

- шаҳодатномаи бақайдгирӣ.

Қарори мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ оид ба чудо намудани қитъаи замин асос барои сохтмони хонаи истиқоматӣ бо ҳуқуқи моликияти хусусӣ гардида, ҳуқуқ ба моликиятро тасдиқ наменамояд. Дар маҳалҳои дехот маълумотномаҳои дахлдори ҷамоатҳо, ки қарорҳои колхоз ва совхозҳоро оид ба чудо намудани қитъаи замин тасдиқ менамоянд, аз мансубияти хона шаҳодат дода метавонанд.

Баъзе аз паҳлуҳои ин мавқеъ баҳсноқ буда, асосноққуниро талаб менамояд.

Дар амалия тайи солҳои охир якбора «қонунгардонӣ»-и сохтмонҳо авҷ гирифта, дар баробари ҳалли бисёр мушкилот, таҷрибаи судӣ ба роҳе рафт, ки чандон ба муқаррароти дақиқи қонунгузори амалқунанда мувофиқ нест. Дар баробари дигар масъалаҳо, чунин ба назар мерасад, ки амалияи ҳуқуктатбиққунӣ дар масъалаи ҳолати ҳуқуқи сохтмонҳои қаблӣ то ҳаде ба амали санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қувваи бозгашт додааст. Ба андешаи мо тамоми сохтмонҳое, ки то мавриди амал қарор гирифтани талаботи нави қонунгузори Тоҷикистон анҷом дода шуда буданд, бояд қонунӣ эътироф карда шаванд. Азбаски ин санадҳо дар давраҳои гуногун қабул шудаанд, пайгирии онҳо бисёр душвор аст. Аз ин рӯ, роҳи самараноки ҳалли масъала ин авфи саросарии сохтмонҳои анҷомёфта бо шартӣ қонунӣ будани ҳуқуқи истифодаи қитъаи замини зери

он мебошад (агар чунин сохтмонҳо ба ҳаёт ва саломатӣ хатарноқ бошанд, пас бояд садамавӣ дониста шаванд).

Ба сифати сохтмони худсарона сохтмони тамоми молу мулки ғайриманқул¹ эътироф шуда метавонад. Мувофиқан аҳамият надорад, ки сохтмон бо мақсадҳои зист аст ва ё табиноти ғайр дорад. Вале ҳуди мафҳуми «сохтмон» баҳсноқ буда, дар адабиёти ҳуқуқӣ яқранг баррасӣ нашудааст. Аслан «сохтмон» ҷараёнро ифода мекунад. Ба чунин маъно тамоми молу мулки ғайриманқулро дар марҳилаи дилхоҳи бинокорӣ ҳамчун сохтмони худсарона баррасӣ намудан мумкин аст. Вале чунин фаҳмиш ба моҳият ва табиноти моддаи 246 КГ ҚТ хилоф аст. Барои мақсадҳои моддаи мазкур сохтмон бояд раванди итмомёфта бошад, он бояд шакли муайянро гирифта бошад, то ин ки онро аз дигар объектҳои монанд тафовут гузоштан мумкин бошад. Дар дигар шакл сохтмон аз лиҳози ҳуқуқи маданӣ бояд ҳамчун маҷмӯи масолеҳи сохтмонӣ ва ё дар мавриди зарурат ҳамчун «девор», «пойдевор», «сутун» ва ғайра баррасӣ гардад, яъне ба маънои ҳуқуқӣ чунин сохтмонҳо молу мулки ғайриманқул нестанд.

Ҳамчунин бояд дар назар дошт, ки баъзан сохтмон ба итмом нарасида бошад ҳам, онро ба маънои моддаи 246 КГ ҚТ сохтмони худсарона эътироф намудан мумкин аст. Сухан дар бораи падидаи объектҳои сохтмони нотамоқ меравад. КГ ҚТ (моддаи 142) ва Қонуни ҚТ «Дар бораи бақайдгирии давлатии молу мулки ғайриманқул ва ҳуқуқҳо ба он»² аз 20 марти соли 2008 чунин объектҳоро ҳамчун молу мулки ғайриманқул эътироф намудаанд. Объектҳои сохтмони нотамоқ объекти сохтмонаш мавқуфгузошта мебошад, ки барои ба вучуд омадани он ҳамчун бинои истиқоматӣ ва ғайриистіқоматӣ мутобиқи қонунгузори ҚТ иҷозат дода шудааст, вале нотамоқ мебошад, бо замин алоқамандии мустақкам дошта, табиноқ, ҷойгиршавӣ ва андозаи он дар ҳуҷҷатҳои феҳристи яғонаи давлатии молу мулки ғайриманқул ва ҳуқуқҳо ба он сабт шудааст. Тартиб ва шартҳои мавқуфгузори

1 Аз тасвиия КГ ҚТ чунин бармеояд, ки иморат (сохтмон) аз объекти ғайриманқул иборат аст, ки дар натиҷаи чунин фаъолият ба миён омадааст ва метавонад ҳамчун сохтмон дараҷабандӣ карда шавад. Мутаносибан, масалан, худсарона шинондани ниҳолҳои бисёрсола дар қитъаи замин, ки ба шахс марбут намебошад, тахти таъсири моддаи 246 КГ ҚТ қарор намегирад.

2 Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2008, № 3, мод.194; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 июли соли 2013, №997.

сохтмон дар моддаи 79 Кодекси шаҳрсозии ҚТ пешбинӣ шудааст.

Объектҳои сохтмони нотамои ҳарчанд «итмомрасида» набошанд ҳам¹, дар муомилоти маданӣ иштирок карда метавонанд. Онҳоро ба қайд гирифтани низ мумкин аст. Тибқи моддаи 49 Қонуни ҚТ «Дар бораи бақайдгирии давлатии молу мулки ғайриманқул ва ҳуқуқҳо ба он» ҳуҷҷатҳое, ки ташкилҳои воқеии бинои истиқоматӣ ва ғайриистиқоматии нотамои мавқуфгузошташударо тасдиқ менамоянд, инҳоянд:

- иҷозат ба сохтмони бинои истиқоматӣ ва ғайриистиқоматии аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ додашуда;

- ҳуҷҷате, ки мавқуф гузоштани бинои истиқоматӣ ва ғайриистиқоматии нотамои тасдиқ менамояд;

- ҳуҷҷате, ки ба лоиҳа, меъёр ва қоидаҳои сохтмонӣ мувофиқ будани сохтмонро тасдиқ мекунад.

Ҳамин тавр, дар сурати мавҷуд будани аломатҳои сохтмони худсарона, объектҳои сохтмони нотамои низ сохтмони худсарона доништан мумкин аст.

Аз тарафи дигар, сохтмонҳое мавҷуданд, ки объекти қаблан ҷойдоштаро таҷдид мекунад ва онҳо низ бояд чун сохтмони худсарона баррасӣ шаванд (дар маҷмӯъ). Сабаб дар он аст, ки таҷдиди объекти мавҷуда боиси номувофиқӣ бо ҳуҷҷатҳои лоиҳавӣ мегардад, андозаҳо тағйир меёбанд ва ғайра. Чунин ба назар мерасад, ки ҳамаи чунин сохтмонҳо зери амали моддаи 246 КГ ҚТ қарор мегиранд (яъне, мазмуни моддаи мазкур шарҳи васеъро талаб мекунад). Таҷрибаи судии Тоҷикистон низ нишон медиҳад, ки таҷдиди объектҳои мавҷуда низ ҳамчун сохтмони худсарона доништа мешавад.

Таҷриба дар аввал онҳоро эътироф намекард. Дар банди 2 қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 августи соли 2007, №6 «Дар бораи баъзе масъалаҳои, ки ҳангоми аз ҷониби судҳо баррасӣ намудани парвандаҳо оид ба ҳуқуқи моликият ба сохтмони худсарона (хонаи истиқоматӣ) бармеоянд» (бо тағйироте, ки бо қарори Пленум аз 24 декабри

¹ Қабули қарор оид ба муомилоти маданӣ баровардани объектҳои сохтмонашон нотамои (хонаҳои истиқоматию иншооти ёрирасон) дар ҳолате мавриди баррасӣ қарор дода мешавад, ки ҳаҷми иҷрои қорҳои сохтмони он на камтар аз 60 фоизро ташкил дода, ба он таҳкурсеӣ, девор ва конструкцияҳои оҳану бетонӣ, плахтаҳои болопӯши байни ошёнаҳо, боми хона ва дару тирезаҳо дохил мешаванд.

соли 2010, №36 ворид карда шудааст) омада буд, ки хонаи истиқоматиро инчунин дар он ҳолат сохтмони худсарона эътироф намудан мумкин аст, ки агар он нисбат ба хонаи истиқоматии мавҷудбуда ё вучуддошта сохтмони алоҳида ба ҳисоб равад. Вале ба таври илова сохтани қисми манзили истиқоматӣ ба хонаи кӯхнаи аллақай вучуддошта, ки хонаи ягонро ташкил мекунад, ин объект сохтмони худсарона ҳисоб намешавад. Аз ин рӯ, ин гуна муносибат таҳти амали моддаи 246 КГ ҚТ қарор дода намешавад. Ҳалли чунин масъала ба салоҳияти мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дохил мешавад. Вале дар амал масъалаҳое пеш омаданд, ки таҷрибаи судӣ ноғузир ба самти эътирофи чунин объектҳо ташаққуқ ёфт.

Аз ин рӯ, дар банди 2 қарори нави Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 ноябри соли 2012, №14 «Дар бораи таҷрибаи қонунгузорӣ оид ба баъзе масъалаҳое, ки дар таҷрибаи судӣ ҳангоми баррасии парвандаҳо марбут ба эътирофи ҳуқуқи моликият ба сохтмони худсарона ба миён меоянд» омадааст, ки объекти сохтмони худсарона на танҳо манзили истиқоматӣ, балки сохтмонҳои иншооти таъиноти истеҳсоли, ёрирасон ва ғайра низ шуда метавонанд. Яъне, бо роҳи муайян намудани номгуӣи кушода дигар ба масъалаи мазкур дахл карда нашуд.

Таҳлили амалияи ҳуқуқтаҷрибакунии дигар давлатҳо низ нишон медиҳад, ки таҷрибаи якранг вобаста ба ин масъала ҷой надорад. Масалан, дар Федератсияи Русия судҳо баъзан таҷдидро сохтмони худсарона эътироф намудаанд, баъзан онро амали мустиқиле доништаанд, ки ба ҳуқуқи моликият нисбат ба ашё таъсир намерасонад, мувофиқан низоми ҳуқуқи чунин амалҳо дар қонун муқаррар нашудааст.

Ҷиҳати пешгирии ҳама гуна нофаҳмиҳо ва мушкилоте, ки дар ин замина ба вучуд омада метавонанд, таҳрири зерини қисми 1 моддаи 246 КГ ҚТ-ро зарур мешуморем:

«Сохтмони худсарона сохтмоне (хонаи истиқоматӣ, бинои иншоот ё дигар молу мулки ғайриманқул, аз ҷумла таҷдиди онҳо) мебошад, ки дар қитъаи замини мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ барои чунин мақсад ҷудошуда ё бидуни гирифтани иҷозати зарурӣ ё ба таври назаррас вайрон кардани меъёру қоидаҳои шаҳрсозӣ бунёд шудааст».

(Давом дорад)

Аннотатсия

Ҳолати ҳуқуқии сохтмони худсарона дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Падидаи сохтмони худсарона дар амалия яке аз масъалаҳои мураккаб ва ҳалталаб гардидааст. Яке аз сабабҳои он номукаммалии қонунгузори Тоҷикистон мебошад. Дар доираи қисми якуми мақолаи мазкур баъзе масъалаҳои мафҳуми сохтмони худсарона ва аломатҳои он баррасӣ шудааст.

Аннотация

Правовое положение самовольной постройки в Республике Таджикистан

Институт самовольной постройки в практике стал одним из сложных вопросов требующий решения. Одной из причин является несовершенство законодательства Таджикистана. В рамках части первой данной статьи рассмотрены некоторые вопросы понятия самовольной постройки и ее признаки.

Annotation

Legal status of unauthorized construction in the Republic of Tajikistan

The Institute of the self-willed building one of the complex question became in practical person and requiring decisions. One of the reasons is an imperfection legislation Tajikistan. Within the framework of a part first given article are considered some questions of the notion of the self-willed building and its signs.

Насиров Х.Т.,

*заведующий кафедрой гражданского права
Российско – Таджикского (славянского)
университета, кандидат юридических наук,
доцент*

СУБСИДИАРНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА В АНГЛОСАКСОНСКОЙ СИСТЕМЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА

Калидвожаҳо: уҳдадориҳои иловагӣ, кредитор, қарздори асосӣ, қарздори иловагӣ, ҳуқуқу уҳдадориҳои субъективии граждони

Ключевые слова: *субсидиарное обязательство, кредитор, основной должник, субсидиарный должник, субъективные гражданские права и обязанности.*

Key words: *subsidiarity obligation, the creditor, the principal debtor, the subsidiary debtor, the subsidiarity succession, the subjective civil rights and obligations.*

В англосаксонской системе права институт субсидиарного обязательства также известен в качестве меры обеспечения обязательств, возникающих, как правило, из договорных взаимоотношений между кредитором и дополнительным должником, принимающим на себя обязанности ответить перед кредитором за неисполненную часть обязательств основного должника. Однако прецедентный характер положений англосаксонской системы гражданского права об обеспечительных средствах исполнения обязательств в значительной мере отличает их от предписаний континентального права. Прежде всего, в английской системе права все нормы, регулирующие обеспечительные мероприятия, связанные с надлежащим исполнением обязательств, выработаны судебной практикой, как правило, строятся на договорных взаимоотношениях, и преследуют только компенсационные цели. Еще большие, чем в Англии, сложности, связанные с прецедентным правом, возникли в США из-за ее федерально-устройства, где заимствованное общее право развивалось в судах США – как в федеральных, так и в судах отдельных штатов.

Так, согласно своду английского гражданского законодательства¹ в качестве средств

¹ Свод английского гражданского законодательства представляет собой частную кодификацию всего английского гражданского права, составленную под руководством английского профессора Эдуарда Джейма. Более подробно см.: Свод английского гражданского права: ученые труды. Вып. IV. Общая часть. Обязательственное право / под ред. Э. Дженкса. - М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. 304 с.

обеспечения надлежащего исполнения обязательств в англосаксонском правовом порядке рассматривается поручительство и страхование. Единообразный торговый кодекс США (ЕТК) (Uniform Commercial Code)², также в качестве средств обеспечения рассматривает поручительства и страхование. При этом под поручительством понимается договор, в силу которого поручитель обещает кредитору нести ответственность, в случае если третье лицо (главный должник) не выполнит своего обязательства, которое принято на себя этим третьим лицом в отношении кредитора, а под страхованием понимается договор, в силу которого страховщик обязуется перед страхователем за встречное удовлетворение уплатить последнему (или его представителю или выгодоприобретателю) денежную сумму в случае наступления смерти или случайного события, в результате которого предвидится потеря или расход для такого страхователя или выгодоприобретателя³. Из представленных определений ясно, что в английском и американском гражданском пра-

² Единообразный торговый кодекс США. Официальный текст - 1990: Перевод с английского / Науч. ред.: Лебедев С.Н.; Пер.: Артемьева Н.М., Афанасьева Л.А.; Вступ.: Саммерс Р., Уайт Д. - М.: Изд-во Междунар. центра финансово-эконом. развития, 1996. 428 с.

³ См.: Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран: Сборник нормативных актов: гражданские и торговые кодексы Учеб. пособие/Под. ред. В. К. Пучинского, М. И. Кулагина – М.: Изд-во УДН, 1986. С.239. Mentschikoff S. Reflections of a Drafter (1982) // Litowitz D. Perspectives on the Uniform Commercial Code. Durham, 2001. P. 40-48

ве из обеспечительных мероприятий, близкие к субсидиарным правоотношения возникают в основном вследствие договорных поручительств. Для наступления договорных поручительств существенным становится не действительность предшествующего ему основного обязательства, а наличие основной и длящейся ответственности главного должника, при отсутствии которой англосаксонский порядок предусматривает уже возникновение правоотношений из договора гарантии убытков.

В английском и американском гражданском праве договор поручительства следует отличать от договора гарантии от убытков, направленного на то, чтобы обеспечить другое лицо от убытков независимо от того, будет ли убыток результатом неисполнения обязательства со стороны третьего лица и независимо от наличия какого либо обязательства третьего лица. Часто в конкретном случае бывает трудно определить, имели ли в виду стороны заключить договор гарантии от убытков или договор поручительства. В первом случае обязанность должника является основной и самостоятельной, во втором она носит субсидиарный и обеспечительный характер, так как приводится в исполнение лишь при неисправности основного должника. Договор может иметь вид поручительства, но на самом деле быть договором гарантии от убытков, например, когда лицо ручается по долгу несовершеннолетнего за поставку товаров, не являющихся необходимыми. Так как в этом случае не возникает основной ответственности несовершеннолетнего, то давший ручательство становится обязанным не в качестве поручителя, а в качестве главного должника.¹

Как и в континентальных правовых порядках, в законодательстве Англии и США поручительство является аксессуарным обязательством по отношению к основному долгу, по которому предусматривается возможность заключения договора поручительства и для обеспечения обязательств, способных возникать в будущем, или по своему характеру являющихся условными. Поручительство существует лишь постольку, поскольку существует основной долг. В данном случае обязанность поручителя носит субсидиарный и обеспечительный характер, так как приводится в исполнение лишь при неисправности основного должника. Как

в странах Европы в англосаксонском праве с отпадением основного долга, а также в случае недействительности основного обязательства соответственно прекращается поручительство.² При этом в отличие от континентальной конструкции субсидиарного поручительства, в Англии и в США при наступлении срока исполнения кредитор может сразу предъявить требование к поручителю, так как он не обязан предварительно извещать поручителя о том, что должник не исполнил обязательство, и не обязан предпринимать каких-либо мер для взыскания долга с основного должника. В данных случаях основанием привлечения поручителя становится сам факт неисполнимости главного должника, после которого ответственность поручителя тотчас же становится основной ответственностью. Опять— таки наступление данной ответственности не зависит от отлагательных условий, «когда кредитор известит поручителя о неисполнении основного должника, или чтобы кредитор предпримет меры к взысканию по требованию против главного должника»³. Столь широкая возможность кредитора привлечь поручителя к исполнению неисполненных обязательств должника, дает нам основание назвать данную конструкцию поручительства прокредиторской. Однако, учитывая договорной характер данного способа обеспечения исполнения обязательств, англосаксонское право все же предоставляет участникам договорного поручительства избрать другой порядок предъявления неисполненных требований, например, когда поручитель может быть привлечен к удовлетворению неисполненных требований только после признания основного должника неплатежеспособным. В этом случае английские судьи при принятии решения, относительно привлечения поручителя, должны будут убедиться, что кредитором были предприняты все возможные меры, чтобы компенсировать исполнение своих требований за счет имущества основного должника.

В английском праве поручительство также может распространяться на часть долга или на весь долг в целом, но оно не должно превышать размер основного долга. В частности,

2 Это еще один признак, при помощи которого можно отличить субсидиарное поручительство от договора гарантии от убытков, которая носит самостоятельный характер и не прекращается в случае недействительности основного долга.

3 Май С.К. Очерк общей части буржуазного обязательственного права. М., 1953. С.211.

1 См.: Свод английского гражданского права: ученые труды.... С. 197.

в п.680 Свода английского гражданского права Э. Дженксом отмечается, что «пределы ответственности поручителя перед кредитором определяется по договору поручительства. Они могут быть меньшими, чем ответственность главного должника, но не могут превышать ответственности последнего»¹. Наряду с этим в английском гражданском праве, поручителю также предоставляется право на предъявление возражений против требований кредитора от имени должника. Причем данное право предоставляется поручителю даже в случаях, когда сам должник отказывается от этих возражений или сам признает свой долг. И соответственно в случае, если поручитель решил добровольно удовлетворить требования кредитора, не поставив в известность должника об уплаченном долге, то английское законодательство предоставляет уже возможность должнику противопоставить поручителю все те возражения, которые имелись у него по отношению к основному кредитору. В случаях же когда, в договоре поручительства его участники выберут продолжниковскую конструкцию субсидиарного поручительства (когда поручитель привлекается к ответственности только при условии отсутствия или нехватки у основного должника имущества, необходимого для исполнения обязательств), то англосаксонское законодательство, предоставляет поручителям возможность на возражение против первоначального иска, заключающаяся в том, что пока кредитор не предъявил иск должнику и не получил удовлетворения из имущества должника, поручитель имеет право отказать в погашении долга.

Весьма интересным представляется, закрепленные в Своде английского гражданского права, правила особого доверия (*uberrima fides*), согласно которому поручитель вправе требовать добросовестного сообщения ему действительного характера сделки между кредитором и основным должником, по которой он принимает на себя ответственность. То есть, несмотря на то, что поручитель не является участником основной сделки между кредитором и основным должником, он должен быть посвящен в существо этой соглашения и быть ознакомлен с основными правами и обязанностями, участвующих в этой сделке сторон. При этом в случае если какая-либо существенная часть главной «сделки была представлена поручите-

лю в ложном свете или обманным образом от него была скрыта до или в момент принятия им на себя ответственности, то поручительство недействительно»².

Аналогично гражданскому законодательству Таджикистана и России, в США и в Англии поручительство прекращается с прекращением обеспеченного обязательства, например, надлежащие исполнение основным должником кредитного договора, в обеспечении которого было дано поручительство, прекращает и само это поручительство. Также поручительство может быть прекращено в результате каких-то изменений ответственности главного должника перед кредитором, сделанных без согласия поручителя, если такие изменения явились существенными и могут нанести ущерб поручителю. Причем определить критерии существенного возлагается на суд, когда в рамках английской доктрины о судебном прецеденте судья, при рассмотрении возникшего спора, обязан отыскать ту или иную норму, сформулировать ее и применить в процессе разрешения возникшего между участниками договора поручительства спора. Таким образом, в англосаксонском праве судьям предоставлены очень большие возможности в урегулировании отношений возникших из субсидиарных поручительств. Отказ кредитора от предоставленного обеспечения в виде представленного поручительства, еще одно основание прекращения поручительства по англосаксонскому праву.

Интересным образом в англосаксонском праве освещен вопрос о сроках субсидиарного поручительства. Как и в большинстве стран континентальной Европы, английское законодательство определяют срок поручительства временем действия самого договора поручительства. Поручительство прекращается по истечении указанного в договоре поручительства срока, на который оно дано. В отличие от Франции, в Германии и Швейцарии где перерыв и приостановление срока исковой давности по требованиям к главному должнику соответственно распространяются и на требования к поручителю, в Англии поручительство прекращается по истечении указанного в договоре срока и соответственно не может быть прервано, приостановлено или восстановлено. Поручитель несет ответственность за главного должника в пределах срока действия договора поручительства. Если указанный в договоре

¹ Свод английского гражданского права: ученые труды.... С. 199

² Там же. С.200.

поручительства срок истек, то поручение считается прекращенным. Однако учитывая, что английское гражданское законодательство предоставляет участникам торгового оборота в договорном порядке устанавливать продолжниковскую конструкцию субсидиарного поручительства, согласно которой поручитель имеет право на возражение против первоначального иска, и где кредитор может обратиться к нему с требованием только после принудительного взыскания имущества должника, то в этих случаях представляется, что во время прохождения процесса рассмотрения иска кредитора к должнику и исполнения решения суда, течение срока поручительства прерывается, и после перерыва оно начинается заново.

Согласно п.673 Свода английского гражданского права для действительности договора поручительства требуется ее совершение в письменной форме. При этом сумма обеспечиваемого поручительством обязательства и срок его исполнения не имеет значения. В то же время, в английском законодательстве предусматривается, что сами встречные удовлетворения поручителя, возмещение которых он вправе требовать от основного должника по всякой ответственности и потерям, которые он (поручитель) понес в силу договора поручительства, в результате неисполнения со стороны главного должника, могут быть выражены и не в письменной форме. Фактически требования англосаксонского гражданского законодательства относительно формы субсидиарного поручительства почти идентичны требованиям гражданского законодательства России и Таджикистана, согласно которым несоблюдение письменной формы сделки влечет ее полную недействительность.

Помимо поручительства в англосаксонском праве в качестве средства обеспечения исполнения обязательств может выступать также институт новации, который также обладает сходными с субсидиарными обязательствами признаками и элементами. Новация (novation) означает прекращение обязательства путем установления нового обязательства. В отличие от Таджикского и Российского законодательства, где новация в значительной мере утратила свое практическое значение, поскольку на современном этапе развития допускается внесение очень многих изменений в обязательство без нарушения его тождества, например путем заключения дополнительных соглашений, либо

осуществление замены лиц в обязательстве посредством уступки требований или передачи долга,¹ в англо-американском праве новация сохраняет свое значение и для замены должника по обязательству, так как перевод долга и поныне в Англии и в США возможен лишь с помощью института новации. Как вариант новации в англо-американском праве можно рассматривать институт merger. Подобно новации, merger приводит к прекращению старого и возникновению нового обязательства, однако, в отличие от новации, не происходит никакого изменения в самой структуре обязательства, не изменяются стороны в обязательстве, неизменным остается и его содержание. Новое обязательство возникает лишь в новой правовой форме, более надежно обеспечивающей интересы кредитора.

Анализ обязательственных правоотношений гражданского права Англии и США, по своему содержанию близких к субсидиарным обязательствам, прежде всего, выявил их обеспечительную функцию надлежащего исполнения обязательств, посредством предоставления кредитору гарантированной защиты его интересов в случае ненадлежащего исполнения его требований со стороны должника. При этом в противоположность континентальному законодательству в Великобритании и США нормы, регулирующие правоотношения из поручительства выработаны судебной практикой, и, как правило, строятся на договорных взаимоотношениях. В договорах поручительства его участники чаще всего четко оговаривают о невозможности использования поручителем правом возражения против первоначального иска к кредитору и привлечения его к ответственности с момента неисполнимости главного должника. Тем не менее, диспозитивный характер договоров в англо-американских правовых системах предоставляет участникам поручительских правоотношений самим избрать и продолжниковскую конструкцию поручительства, когда компенсация неисполненных требований кредитора должна быть осуществлена в первую очередь за счет имущества основного долж-

¹ В гражданском законодательстве стран континентальной Европы новация сохранила практическое значение главным образом при изменении основания обязательства (например, долг покупателя, возникший из договора купли-продажи, может быть оформлен как договор займа), где каузальное обязательство может быть трансформировано в абстрактное (например, покупатель выдает продавцу простой вексель)

ника. В прочем, как в первом, так и во втором случае, гражданское законодательство Англии и США защищает имущественные интересы кредитора не установлением для должника каких-либо дополнительных санкций за ненадле-

жащее исполнение обязательств, а посредством ввода третьего лица, принявшего на себя обязанность восполнить требования кредитора в их неисполненной основным должником части.

Аннотатсия

Уҳдадориҳои иловагӣ дар низомҳои англосаксонии ҳуқуқи граждани

Мақола ба таҳлили муқоисавии мазмуни ҳуқуқи уҳдадориҳои иловагӣ дар низомҳои англосаксонии ҳуқуқи граждани бахшида шудааст. Дар мақола асоснок карда мешавад, ки мақсади дар доираи қонунгузориҳои граждани ИМА ва Британияи Кабир овардани таркиби уҳдадориҳои иловагӣ ба тарафи ҷабридаи ҷаброн кардани тамоми қисми иҷро карданашудаи уҳдадорӣ аз ҷониби қарздори асосӣ ба воситаи дохил кардани қарздори иловагӣ, ки иҷрои талаботи боқимондаи кредитори қафолат медиҳад, мебошад.

Аннотация

Субсидиарные обязательства в англосаксонской системе гражданского права

Статья посвящена сравнительному анализу правового содержания субсидиарных обязательств в англосаксонских системах гражданского права. В работе обосновывается, что, в рамках представленной в гражданских законодательствах США и Великобритании конструкций субсидиарного обязательства преследуется цель компенсировать потерпевшей стороне всю неисполненную основным должником часть обязательств посредством ввода дополнительного должника, гарантирующего восполнить оставшиеся требования кредитора.

Annotation

Default rules of liabilities in Anglo-Saxon system of civil law

This article is devoted to the Analysis of legal contents of subsidiary obligations in civil legislation of CIS countries. In this paper it is proved that, in the framework presented in the civil legislation of CIS the design of subsidiary obligations aims to compensate the injured party all unexecuted portion of obligations by principal debtor by entering additional debtor, guaranteeing to make up the rest of the creditor.

Сангинов Д.Ш.,
 заведующий кафедрой
 предпринимательского и коммерческого
 права юридического факультета
 Таджикского национального университета,
 кандидат юридических наук, доцент

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ ДОГОВОРА НА ОКАЗАНИЕ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

Калидовжаҳо: шартномаи хизматрасони тиббӣ, хизмати тиббӣ, ёри тиббӣ, субъектони фаъолияти тиббӣ, хизматрасони тиббӣ, тандурустӣ, ташиклоти тиббӣ, фаъолияти хусусии тиббӣ.

Ключевые слова: договор на оказание медицинских услуг, медицинская услуга, субъекты медицинской деятельности, медицинская помощь, медицинское обслуживание, здравоохранение, медицинская организация, частная медицинская деятельность.

Keywords: contract for the provision of medical services, medical service, medical subjects activities, medical care, health care, health care, medical organization, private medical activity.

В соответствии со ст.798 Гражданского кодекса Республики Таджикистан (ГК РТ) предметом договора возмездного оказания услуг наряду с другими услугами являются и медицинские услуги¹.

В юридической литературе договоры между гражданами и медицинскими организациями именуется по-разному: договор на оказание медицинской помощи, договор по медицинскому обслуживанию, врачебный договор, договор о предоставлении медицинской помощи². В качестве объекта гражданско-правовых отношений по поводу оказания медицинской помощи было принято рассматривать медицинскую услугу, «услугу по врачеванию»³ или «услугу медицинского характера, то есть действия по диагностике и лечению»⁴. Также было высказано мнение, что «особенности, свойственные рассматриваемому договору, позволяют выделить его в самостоятельный вид»⁵. Про-

фессор Ш.Т.Тагайназаров поддерживая данную позицию отмечает, что «Включение в ГК РТ договора по оказанию медицинских услуг в виде разновидности договоров по оказанию услуг имеет важное юридическое и социальное значение ... необходимо в ГК РТ предусмотреть этот договор в качества самостоятельного вида, что позволит учесть все особенности этих отношений по всестороннему удовлетворению потребности граждан»⁶. С данным мнением мы не согласны. Выделение отдельных договоров в сфере услуг, которые являются предметом договора возмездного оказания услуг это необоснованная классификация, расширение норм ГК РТ и противоречие юридическому и социальному значению договора возмездного оказания услуг. Положение главы 37 ГК РТ в данное время справляется с частноправовым регулированием отношений по оказанию медицинских услуг. Особенности этих отношений по всестороннему удовлетворению потребностей граждан на основе договора предусматриваются в отдельных законах сферы здравоохранения.

В действующем законодательстве Республики Таджикистан (РТ) в сфере здравоохранения для определения данного договора используются разные словосочетания: «договор

1 См.: Гражданский Кодекс Республики Таджикистан (Часть вторая) от 11 декабря 1999 года, № 884 // Электронный ресурс: <http://mmk.tj/ru/legislation/codecs/> (дата обращения: 15.01.2014г.).

2 См.: Ломакина И.Г. Гражданско-правовое регулирование отношений по оказанию медицинских услуг в Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2006. С.105.

3 См.: Савицкая А.Н. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. Львов, 1982. С.44.

4 См.: Суховерхий В.Л. Гражданско-правовое регулирование отношений по здравоохранению// Советское государство и право. 1975. №6. С. 108.

5 См.: Малеева М.Н. Человек и медицина в современном

праве. Учебное и практическое пособие. М., 1995. С.32.

6 См.: Тагайназаров Ш.Т. Медицинские услуги – объект гражданско-правового регулирования// Вестник Цивилистики. №1. Душанбе, 2009. С.12-13.

об оказании медицинской помощи и услуг», «договор заключенный непосредственно с больным», «договор с предприятиями, учреждениями и организациями и частными лицами по оказанию медицинской помощи», «договор, заключенный с организациями медицинского страхования», «договор, заключенный по благотворительным программам», «договор по медицинскому обслуживанию» и т.д.

В соответствии со ст.12 Закона РТ «О частной медицинской деятельности», договор об оказании медицинской помощи и услуг между субъектами частной медицинской деятельности, а также физическими и юридическими лицами, порядок его изменения, продления срока и его прекращения заключается по обоюдному соглашению сторон и должен соответствовать требованиям гражданского законодательства РТ. В этом Законе также предусматривается, что оплата медицинской помощи и услуг, оказанных субъектами частной медицинской деятельности производится на основании: договоров, заключенных непосредственно с больными; договоров с предприятиями, учреждениями и организациями и частными лицами по оказанию медицинской помощи; договоров, заключенных с организациями медицинского страхования за оказание медицинской помощи и услуг по обязательному и добровольному медицинскому страхованию; договоров, заключенных по благотворительным программам» (ст.13)¹.

Закон РТ «Об охране здоровья населения» предусматривает, что граждане РТ по своему усмотрению и желанию пользуются на платной основе услугами частных медицинских учреждений или частнопрактикующих врачей, действующих в соответствии с законодательством РТ и в порядке, установленном Правительством РТ (ч.5 ст.22)².

Специалисты семейной медицины имеют право в установленном порядке заключать договора с ведомствами, учреждениями, предприятиями и другими организациями по медицинскому обслуживанию, а также использовать имущество амбулаторий семейной медицины,

городского или районного центра здоровья и за оказание медицинской услуги, согласно договору, получить плату за медицинское обслуживание³

С учетом же содержания ст.798 ГК РТ представляется более правильным придерживаться легального определения – договор на оказание медицинских услуг. А также для устранения противоречий законодательства в сфере здравоохранения по поводу договора и его соответствия ст. 39 Закона РТ «О нормативных правовых актах» предлагаем в нормативных правовых актах сферы здравоохранения, использовать словосочетание «договор на оказание медицинских услуг».

Обоснованием является то что, «Специальная терминология может использоваться в нормативном правовом акте только в том понимании, в каком она употребляется в соответствующей специальной области. Специальная терминология должна поясняться в нормативном правовом акте»⁴.

В научной литературе даются разные понятия договора на оказание медицинских услуг. Например, В.Н. Соловьева говорит о том, что «Договор на оказание медицинских услуг, во всяком случае, является возмездным договором, так как его специальное регулирование осуществляется в рамках гражданско-правового института возмездного оказания услуг. Медицинское учреждение в целях удовлетворения потребностей пациента оказывает медицинскую услугу, являющуюся в условиях рыночной экономики разновидностью товара, имеющего стоимость, а пациент в порядке ответных действий оплачивает цену услуги. В науке гражданского права сложилось убеждение, что без имущественного отношения не возникает обязательства⁵. Под возмездным договором традиционно понимается договор, в котором каждая из вступающих в него сторон имеет в виду удовлетворение известного имущественного интереса, под безвозмездным договором – договор, заключенный в интересе исключительно одной

1 См.: Закон Республика Таджикистан от 2 декабря 2002 г., №60 «О частной медицинской деятельности»// Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2002г, №11, ст. 663; 2005г, №12, ст. 634; 2009г., №3, ст. 97.

2 См.: Закон Республики Таджикистан от 15 мая 1997 г., №420 «Об охране здоровья населения»// Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 1997 г., №9, ст. 115; 2003г. №4, ст.149; 2004 г., №2, ст. 45; 2005 г., №12, ст. 651; 2009 г., № 5, ст.339; 2013г. №1009; 2013г. №1057.

3 См.: ст. 9 Закона Республики Таджикистан от 29 декабря 2010 г., № 676 «О семейной медицине»// Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2010г., №12, ст.835.

4 См.: ч.4 ст.39 Закона Республики Таджикистан от 26 марта 2009 г., № 506 «О нормативных правовых актах»// Ахбор Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2009г., №3, ст.99; 2010г., №3, ст.152; 2011г., №6, ст.442.

5 См.: Иоффе О.С Обязательственное право. М., 1975. С. 14-15.

стороны¹.

Ш.Т. Тагайназаров анализируя особенности данного договора, пришел к выводу что: «Любой договор характеризуется тем, что он представляет собой волеизъявление сторон. В рассматриваемом договоре способом выражения воли гражданина является обращение за помощью в лечебное учреждение. Ответным действием другой стороны является запись на приём к врачу. Действия со стороны поликлиники (запись, выставление книг записи и т.д.) не представляют собой административного акта. В ряде случаев инициатива оказания медицинской помощи исходит от лечебного учреждения в лице его работника. В этой связи по своим специфическим чертам договор, возникающий между больным и лечебным учреждением, является гражданско-правовым договором. Порождаемые обязательственные отношения представляют собой гражданско-правовые обязательства по оказанию медицинских услуг. Следует отметить, что значительный теоретический и практический интерес представляет определение характера гражданско-правовой ответственности. Наступает ли здесь договорная ответственность, то есть ответственность за нарушение обязательства, возникшего из договора по оказанию медицинских услуг, или деликтная (внедоговорная) за совершение деликта»².

И.Г. Ломакиной предлагается следующее определение: договор возмездного оказания медицинских услуг – это соглашение, по которому одна сторона – исполнитель медицинской услуги (медицинская организация, частнопрактикующий врач) обязуется обеспечить квалифицированную помощь по поддержанию или восстановлению здоровья пациента, избрав для этого соответствующие методы медицинского воздействия, а другая сторона – гражданин обязан оплатить оказанные ему услуги (либо представить доказательства последующей компенсации расходов по обслуживанию из других источников)³.

М.В. Болотиной отмечается, что «Основой формирования гражданско-правовых от-

ношений между исполнителем и потребителем медицинских услуг является гражданско-правовой договор на оказание медицинских услуг, в соответствии с которым одна сторона – исполнитель (медицинская организация, частнопрактикующий врач) обязуется с согласия пациента, а в предусмотренных законом случаях и без такового, оказывать медицинские услуги, имеющие целью выздоровление и (или) поддержание здоровья пациента, а другая сторона – заказчик (пациент, страховщик или третье лицо в интересах пациента) обязан содействовать оказанию услуги и оплатить ее в определенном договором размере. Медицинская услуга вне зависимости от источника ее финансирования, обладает признаками публичности: медицинская организация не вправе отказать потребителю в заключении договора, когда у нее есть возможность предоставить ему соответствующие услуги; цена услуг, а также другие условия договора на оказание медицинских услуг должны быть одинаковыми для всех потребителей. Следовательно, медицинская организация любой организационно-правовой формы по характеру своей деятельности должна осуществлять обязанности по оказанию медицинских услуг в отношении каждого, кто к ней обратится. Не оказывать медицинскую услугу организация вправе только в тех случаях, когда пациент настаивает на получении такой услуги, которая не входит в перечень видов деятельности данной организации, либо когда выполнение такой услуги нецелесообразно, опасно для здоровья пациента⁴.

По мнению О.Е. Жамковой «По договору возмездного оказания медицинских услуг исполнитель обязуется оказать медицинские услуги, имеющие целью выздоровление и (или) поддержание здоровья, а пациент обязуется содействовать оказанию услуги и оплатить ее в определенных соглашением случаях. Договору оказания медицинских услуг присущ возмездный характер отношений, что предполагает обязательное получение исполнителем услуги платы или иного встречного предоставления»⁵.

Н.К. Елина предлагает выделить договор на осуществление медицинской деятельности в

1 См.: Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве. М, 1950. С. 130.

2 См.: Тагайназаров Ш.Т. Медицинские услуги – объект гражданско-правового регулирования// Вестник Цивилистики. №1. Душанбе, 2009. С.13.

3 См.: Ломакина И.Г. Гражданско-правовое регулирование отношений по оказанию медицинских услуг в Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2006. С.13-14.

4 См.: Болотина М.В. Гражданско-правовое регулирование прав потребителей при оказании медицинских услуг. Дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. С.9-10.

5 См.: Жамкова О.Е. Правовое регулирование оказания медицинских услуг по законодательству Российской Федерации. Дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. С.9-10.

самостоятельный тип – «договор на оказание медицинских услуг», в котором отражаются отличительные особенности сложных, многогранных отношений, возникающих при осуществлении медицинской деятельности. В таком договоре предметом может быть «чистая» услуга: деятельность по оказанию воздействия на организм человека или действия по исследованию организма человека (его органов и тканей), деятельность по укреплению (поддержанию) организма и сохранению (восстановлению) организма. В предмете договора по оказанию медицинской услуги такая деятельность (услуга) может быть соединена с выполнением работ, то есть может иметь определенный результат (материальный и нематериальный). Автор считает, что в специальном правовом акте (на уровне закона) необходимо отразить, что договор, регулирующий отношения, возникающие при осуществлении медицинской деятельности, имеет ограниченную публичность. С одной стороны, по своей природе он требует особого внимания со стороны государства, так как медицинская деятельность имеет разрешительный характер. С другой стороны, любое

медицинское учреждение не обязано оказывать медицинскую услугу в тех случаях, когда заказчик (пациент) настаивает на выполнении такой услуги, которая либо не входит в перечень деятельности данного медицинского учреждения, либо медицинское учреждение не имеет необходимых средств для оказания конкретной услуги, либо, по мнению медицинского работника, услуга не только не целесообразна и не разумна, но и опасна для пациента, то есть, не соразмерны ожидаемый результат услуги и степень опасности, которой подвергается пациент¹.

Таким образом, на основе анализа законодательства РТ в сфере здравоохранения и мнений ученых мы предлагаем следующее понятие: «По договору на оказание медицинских услуг, как подвида договора на оказания социально-культурных услуг, одна сторона (физическое или юридическое лицо сферы здравоохранения) обязуется по заданию потребителя (тертого лица) оказать услугу (поддерживать, восстанавливать или улучшить состояние здоровья), а потребитель (пациент) обязуется оплатить оказание данной услуги.

Аннотатсия

Оид ба масъалаи мафҳуми шартномаи хизматрасонии тиббӣ

Дар мақола меъёрҳои қонуғузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва андешаи илмии олимони оид ба мафҳуми шартномаи хизматрасонии тиббӣ таҳлил гардидааст. Муаллиф барои бартарарф намудани муҳолифатҳои қонуғузори оид ба масъалаи баррасишаванда пешниҳодҳои мушаххас ва мафҳуми шартномаи хизматрасонии тиббиро пешкаш намудааст.

Аннотация

К вопросу о понятии договора на оказание медицинских услуг

В статье проанализированы нормы законодательства РТ и научные взгляды ученых о понятии договора на оказание медицинских услуг. Автор для устранения противоречий законодательства по рассматриваемому вопросу предлагает конкретные предложения и авторское понятие договора на оказание медицинских услуг.

Annotation

On the notion of a contract for the provision of health services

In the article we analyzed applicable laws of the Republic of Tajikistan and the scientific views of scholars on the concept of the contract for the provision of medical services. Copyright legislation for elimination of contradictions on the issue and offered specific suggestions copyright term contract for the provision of medical services.

¹ См.: Елина Н.К. Правовые проблемы оказания медицинских услуг. Дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2006.С.8-9.

Пулатов А.С.,
и.о. начальника отдела законодательства
по аграрным вопросам и охране
окружающей среды Национального
центра законодательства при Президенте
Республики Таджикистан

СТИМУЛИРОВАНИЕ ИНОСТРАННОЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: ҳавасмандкунӣ, кафолат, имтиёз, фаъолияти соҳибқори хориҷӣ, субъекти хоҷагидори хориҷӣ.

Ключевые слова: стимулирование, гарантии, льготы, иностранная предпринимательская деятельность, иностранный хозяйствующий субъект.

Keywords: incentives, guarantees, benefits, foreign entrepreneurial activity, a foreign economic entity.

В современных условиях международного хозяйственного оборота вопрос стимулирования иностранной предпринимательской деятельности является самой важной частью государственной политики развивающихся стран, поскольку именно стимулирование предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов способствует решению таких проблем социально-экономического характера как: ускорение экономического и технического прогресса; внедрение новых форм управления и освоение передовых форм организации производства; обновление и модернизация производственного аппарата; развитие малого и среднего бизнеса; активизация конкуренции и повышение конкурентоспособности отечественного производства; подготовка кадров, отвечающих требованиям рыночной экономики; продвижение отечественных товаров и технологий на внешний рынок; содействие в расширении и диверсификации экспортного потенциала страны и развитии импортозамещающих производств в отдельных отраслях; создание новых рабочих мест и повышение уровня занятости населения; содействие притоку капитала в районы с богатыми природными ресурсами для ускорения их освоения; содействие развитию производственной инфраструктуры. Кроме того, стимулирование иностранного предпринимательства может сыграть положительную роль в усилении социальной направленности проводимых рыночных реформ. Прежде всего, этого касается вопросов

снижения уровня бедности. Таким образом, вопрос стимулирования иностранной предпринимательской деятельности на территории Республики Таджикистан (РТ) имеет существенное значение.

Необходимо отметить, что цели и объективная необходимость использования стимулирования заключаются в том, что у общества и государства есть насущная потребность в социально полезном и активном поведении субъектов права в различных сферах жизнедеятельности: 1) социально-экономической; 2) духовно-творческой; 3) политико-юридической. Подобные потребности создают предпосылки для установления в законодательстве соответствующих правовых стимулов, которые призваны влиять на поведение субъектов в желаемом для общества и государства направлении, побуждать личность действовать определенным образом. Отсюда потребность правового стимулирования заключается в том, что выбранная субъектом форма поведения соответствует целям стимулирования, целям тех, кто эту ситуацию создавал¹.

Стимулирование иностранной предпринимательской деятельности призвано повысить число иностранных хозяйствующих субъектов на территории РТ. Вместе с тем следует учитывать, что для надлежащего стимулирования иностранной предпринимательской деятельности требуется, прежде всего, создать необхо-

¹ Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. М., 2004. С. 84

димые благоприятные условия, поскольку активизация иностранной предпринимательской деятельности зависит от того, насколько благоприятны условия ведения предпринимательской деятельности для иностранных хозяйствующих субъектов на территории принимающего государства. В данном контексте считаем целесообразным замечания Президента РТ Эмомали Рахмона, в том, что: «В чувствительных условиях современности главной задачей государства, прежде всего, являются обеспечение устойчивого экономического развития, постепенное повышение уровня и качества жизни народа посредством ... создания благоприятного климата для развития предпринимательства, привлечения инвестиций, импорта новейшей технологии и создание на этой основе новых рабочих мест»¹.

Вместе с тем Президент РТ Эмомали Рахмон в своем Послании, адресованный им Парламенту страны в 2010 году отметил, что «увеличение бюджета можно обеспечить, в основном, за счет развития производственного предпринимательства, поощрения развития приоритетных отраслей экономики, в том числе энергетики, легкой промышленности, горнодобывающей промышленности, производства и обработки сельскохозяйственной продукции, транспорта, коммуникаций, экономного и плодотворного использования природных ресурсов, воды и земли»².

В данном контексте немаловажным является также мнение отечественных ученых-экономистов, о том, что в настоящее время к приоритетным направлениям привлечения иностранных хозяйствующих субъектов в РТ относятся: развитие гидроэнергетики, завершение строительства гидроэлектростанций и других объектов энергетического хозяйства; развитие горнодобывающей промышленности, создание комплексов по добыче минерального сырья и его переработки; модернизация предприятий легкой и текстильной промышленности, основанных на глубокой переработке хлопкового волокна; создание и реконструкция предприятий по переработке и хранению овощей, фруктов и бахчевых культур; создание предприятий по производству упаковочной продукции; увеличение объемов переработки гранита, мрамора,

ра, полудрагоценных и поделочных камней и производства изделий из них; развитие системы телекоммуникаций и связи; производство товаров бытовой техники; строительство туристических комплексов, развитие международного альпинизма и охоты, создание курортно-санаторных комплексов международного значения на базе минеральных и термальных источников и лечебных грязей³.

Таким образом, в Таджикистане в настоящий момент наиболее привлекательными для иностранных хозяйствующих субъектов являются, прежде всего, те отрасли, которые связаны с эксплуатацией природных ресурсов и имеют хороший экспортный потенциал и те, которые имеют широкий немонополизированный внутренний рынок. Наряду с этим, целесообразно также стимулировать иностранные хозяйствующие субъекты в строительном комплексе, с целью создания современной транспортной инфраструктуры, а также улучшения жилищных условий населения страны.

Как правило, «стимулирование достижения конечного результата (в данном случае иностранной предпринимательской деятельности – прим. наше) прежде всего, основано на заинтересованности самих его участников и государства в развитии той или иной сферы»⁴, и в связи с этим государственная политика по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ должна базироваться, прежде всего, на изучении интересов иностранных хозяйствующих субъектов, намеривающихся осуществлять предпринимательскую деятельность в Таджикистане.

Вместе с тем, при разработке государственной политики по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ не стоит забывать также о безопасности национальной экономики государства. В связи с этим, разработчикам следует найти оптимальный вариант, направленный как на создание благоприятных условий ведения предпринимательской деятельности иностранными хозяйствующими субъектами, так и на предотвращение всевозможных негативных воздействий на национальную экономику страны со стороны иностранных хозяйствующих

¹ Послание Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан. Душанбе, 2012. С. 4

² См.: Джумхурият, 19 января 2010 года, № 11-12.

³ Внешнеэкономическая деятельность: анализ торговли и инвестиций в Республике Таджикистан/ под ред. Л.Х. Саидмурадова. – Душанбе: «Ирфон», 2006. С. 148.

⁴ Рахимов М.З. Конечный результат предпринимательской деятельности: теория и правовое регулирование. Душанбе, 2007. С. 207.

субъектов, и тем самым обеспечить национальную безопасность и интересы нашего государства.

Следует заметить, что различные аспекты стимулирования в юридической науке рассматриваются как на общетеоретическом уровне, так и в гражданском и предпринимательском праве, а также других отраслях права.

В теории права стимулирование определяется как «процесс, направленный на побуждение человека к активной деятельности путем создания заинтересованности в достижении поощряемого результата, включающий критерий правового одобрения активного правомерного поведения, вследствие чего субъект приобретает какие-либо положительные последствия»,¹ или «процесс воздействия на сознание и психику человека имеющихся реальных правомочий, связанных с реализацией субъективного права либо с получением лицом награды за свое социально-активное правомерное поведение»². Вместе с тем в гражданском и предпринимательском праве стимулирование рассматривается в качестве средств воздействия на имущественные отношения, обеспечения обязательств исполнения договоров и иному совершенствованию предпринимательской деятельности (В.С. Константинова, С.Т. Максименко, М.Г. Масевич, М.Г. Пронина, Г.А. Свердлык, Б.М. Сейнаров, А.А. Серветник, М.К. Сулейменов, В.А. Тархов, К.Э. Торган и др.)³.

Различают следующие критерии, по которым правовое средство относится к правовым стимулам: 1) предмет воздействия – конкретные интересы субъектов права; 2) характер воздействия – благоприятный (обещание либо предоставление ценности) и неблагоприятный (угроза либо лишение ценности)⁴.

Наиболее общие признаки стимулирования заключаются в том, что они: 1) связаны с благоприятными условиями для осуществления собственных интересов личности, так как выражаются в обещании либо предоставлении ценностей, а иногда в отмене либо снижении меры лишения ценностей (например, отмена или снижение меры наказания есть стимул); 2) сообщают о расширении объема возможностей, свободы, ибо формами проявления правовых стиму-

лов выступают субъективные права, законные интересы, льготы, привилегии, иммунитеты, надбавки, доплаты, компенсации, поощрения, рекомендации; 3) выражают собой положительную правовую мотивацию; 4) направлены на упорядоченное изменение общественных отношений, выполняют функцию развития социальных связей; 5) предполагают повышение позитивной активности.⁵

Следует отметить, что положительные действия могут стимулироваться не только всевозможными видами поощрения, но и возможностью наступления негативных последствий, т.е. стимулирование реализуется посредством как поощрения так и ответственности⁶. Ответственность оказывает стимулирующее воздействие на достижение конечного результата. Она заложена в его потенциальной силе, в том, что угроза ее применения служит стимулом к надлежащему достижению конечного результата. Это, в то же время, предостерегает субъекта предпринимательства от повторения в будущем нарушений⁷. В связи с этим различают позитивные меры стимулирования и негативные меры стимулирования.

Однако когда говорят о стимулировании иностранной предпринимательской деятельности, торговли и т.п., имеется в виду влияние на интересы соответствующих субъектов таких мер и средств, которые являются по своей сути позитивными (благоприятными) для этих интересов⁸. Более того, в новых условиях хозяйствования обеспечением достижения конечного результата наилучшим образом должны способствовать позитивные экономико-правовые стимулы. Эти меры могут быть установлены не только в нормативных актах, но и в договоре с учётом перспективы получения определенных благ. К позитивным экономико-правовым стимулам относятся меры поощрения, льготы, преимущества, создание благоприятных условий, цена, кредит, налоги и т.п. Они связаны с наступлением благоприятных последствий для субъекта в виду его позитивного отношения к результату. Позитивным стимулам не присущи

5 Малько А.В. Указ. раб. С. 60

6 См.: Рахимов М.З. Позитивные экономико-правовые стимулы достижения конечного результата предпринимательской деятельности // Государство и право. Душанбе, 1997, № 2-3. С. 43

7 Рахимов М.З. Конечный результат предпринимательской деятельности: теория и правовое регулирование. Душанбе, 2007. С. 224.

8 Малько А.В. Указ. раб. С. 55

1 Левин О.В. Стимулирование в праве: теоретические и практические аспекты. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2006. С. 10

2 Мирошник С.В. Указ. раб. С. 279.

3 См.: Малько А.В. Указ. раб. С. 49-50

4 Малько А.В. Указ. раб. С. 55

категоричность, поскольку они одобряют то или иное действие, положительно его оценивают. В них заложено стремление увлечь в нужное направление интересы субъектов предпринимательства с помощью заинтересованности их в достижении конечного результата¹.

Таким образом, для надлежащего стимулирования иностранной предпринимательской деятельности требуется, прежде всего, создать необходимые благоприятные условия, поскольку активизация иностранной предпринимательской деятельности зависит от того, насколько благоприятны условия ведения предпринимательской деятельности для иностранных хозяйствующих субъектов на территории принимающего государства.

Из всего вышеизложенного стимулирование иностранной предпринимательской деятельности можно определить следующим образом: стимулирование иностранной предпринимательской деятельности – это процесс, направленный на побуждение иностранных хозяйствующих субъектов к активной предпринимательской деятельности путем создания благоприятных условий.

Говоря о стимулировании иностранной предпринимательской деятельности, следует учитывать, что как показывает мировая практика, не существует универсальной и единой успешной политики стимулирования предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов, поскольку использование государствами различных стратегий во многом зависит от состояния экономики принимающей страны, этапа развития на котором она находится, а также географического месторасположения. Тем не менее, можно выделить ряд существенных факторов, свидетельствующих о благоприятности иностранной предпринимательской деятельности на территории определенного государства.

Иностранный хозяйствующий субъект, определяя вопрос насколько благоприятны в той или иной стране условия ведения предпринимательской деятельности, прежде всего оценивает такие факторы, как существующие в принимающей стране политическая обстановка и экономическое благосостояние государства. В первом случае решающую роль играют такие параметры, как государственная политика в от-

ношении иностранной предпринимательской деятельности, традиция соблюдения международных договоров, склонность к национализации иностранной собственности, прочность государственного вмешательства в экономику и др.

Наряду с этим не стоит забывать также о влиянии коррупции на благоприятность иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ. Как отмечается в юридической литературе, коррупция представляет собой один из наиболее деструктивных факторов общественной жизни, отрицательно воздействующих на экономическую безопасность государства в целом, и инвестиционную активность субъектов хозяйствования.² Следует отметить, что в РТ осознали существенность данной проблемы и для борьбы с данным негативным явлением принят Закон РТ «О борьбе с коррупцией»³ от 25.07.2005 г. Кроме того, в 2008 году РТ ратифицировала Конвенцию Организации Объединенных Наций против коррупции⁴. Вместе с тем, в целях расширения системы борьбы против правонарушений и преступлений коррупционного характера Указом Президента РТ⁵ создано Агентство по государственному финансовому контролю и борьбе с коррупцией РТ.

Вместе с тем, как отмечает М.З. Рахимов, один из существенных факторов, способствующих развитию коррупции – это правосознание самих предпринимателей, для которых лозунги вроде «выгода любой ценой», «в коммерции все средства хороши», «не обманешь – не продашь» и др., стали обычной нормой их поведения в процессе осуществления предпринимательской деятельности⁶. Таким образом, учитывая дан-

2 Алтухов А.В. Влияние коррупции на развитие инвестиционной деятельности предприятий в России // Проблемы в российском законодательстве, №2, 2011. С. 316-317

3 Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 2005. №7. Ст. 402; 2007. №7. Ст.660; 2008. №10. Ст.800.

4 См.: Постановление Маджлиси Намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан №952 «О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции» от 16 апреля 2008 года // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 2008. №4. Ст.330

5 См.: Указ Президента Республики Таджикистан № 143 «Об Агентстве по государственному финансовому контролю и борьбе с коррупцией Республики Таджикистан» от 10 января 2007года // Централизованный банк правовой информации Республики Таджикистан. ADLIA. Версия 6.00

6 Рахимов М.З. Предпринимательская этика и коррупция (на тадж. яз.) // Законодательство. 2011. №2. С.28.

1 Рахимов М.З. Конечный результат предпринимательской деятельности: теория и правовое регулирование. Душанбе, 2007. С. 208.

ный фактор, а также учитывая то, что государство может способствовать психологической переориентации основной части населения, считаем целесообразным включить, в круг важных вопросов государственной политики стимулирования иностранной предпринимательской деятельности, формирование нового гражданского сознания, основанного на принципах здорового патриотизма, уважения к своему и чужому труду, возможностях самореализации и ответственности за выбранные личные цели.

Из ряда экономических параметров на благоприятность иностранной предпринимательской деятельности влияют общее состояние экономики, объем рынка, положение в валютной, финансовой и кредитной системах страны, таможенный режим, а также затраты на использование рабочей силы.

Необходимо подчеркнуть, что объем рынка довольно существенный фактор для иностранных хозяйствующих субъектов, намеривающихся расширить пределы своей предпринимательской деятельности, особенно для тех, которые ориентированы на внутренний рынок, и поскольку численность населения РТ небольшая по сравнению с другими странами региона, постольку этот фактор снижает уровень привлекательности РТ для иностранных хозяйствующих субъектов, ориентированных на внутренний рынок. Однако вместе с тем богатая ресурсная база РТ привлекает иностранных хозяйствующих субъектов, в особенности тех иностранных предпринимателей, которые ориентированы на природные ресурсы. Более того, дешевизна квалифицированной рабочей силы в Таджикистане привлекает иностранных хозяйствующих субъектов, поскольку в данном случае затраты производства товаров и оказания услуг снижаются.

Таким образом, как нами было отмечено выше, иностранные хозяйствующие субъекты, прежде чем приступить к предпринимательской деятельности на территории РТ должны быть уверены в том, что в РТ созданы благоприятные условия для иностранной предпринимательской деятельности, которые определяется существующими в принимающей стране политической обстановкой и экономическим благосостоянием государства.

Вместе с тем, создание благоприятного климата для предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов означает создание благоприятного «правового

климата» для иностранной предпринимательской деятельности. На наш взгляд, состояние и степень благоприятности правового климата страны определяется такими организационно-правовыми факторами как закрепление правовых гарантий и правовых льгот для иностранных хозяйствующих субъектов, а также наличием комплексной государственной программы, направленной на стимулирование иностранной предпринимательской деятельности.

Эффективная правовая база, направленная на стимулирование предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов, должна состоять из таких правовых инструментов стимулирования иностранной предпринимательской деятельности, как «правовые гарантии» и «правовые льготы», поскольку с помощью правовых гарантий и правовых льгот законодатель сможет гибко реагировать на происходящие в обществе изменения, при этом адекватно учитывая интересы хозяйствующих субъектов. Например, в ряде развивающихся стран, в целях стимулирования иностранных хозяйствующих субъектов в приоритетных отраслях экономики, на законодательном уровне установлено несколько разновидностей экономических льгот и привилегий в зависимости от сроков реализации предпринимательских проектов, размеров иностранного капиталовложения и сфер их приложения. К примеру, в франкоязычных странах Африки привилегированный режим подразделяется на режимы А, В, С (Центральноафриканская Республика, Чад, Габон и др.) и даже D (Конго, Камерун). В Конго, Камеруне и во всех странах, входящих в Экваториальный таможенный союз, в инвестиционных кодексах указывается, что режим «А» применяется не более 10 лет к предприятиям, деятельность которых ограничивается территорией данного государства. Режим «В» может быть предоставлен компаниям, чья деятельность распространяется на территорию двух или более государств-членов Экваториального таможенного союза. Наконец, предприятия, имеющие важное значение для экономического развития страны, могут получить режим «С», что предполагает долгосрочный стабильный налоговый режим и другие значительные экономические преимущества¹. Вместе с тем, в Корее в соответствии с положениями

¹ См.: Вознесенская Н.Н. Иностранные инвестиции: Россия и мировой опыт (сравнительно правовой комментарий). С. 17.

закона «О контроле за предоставлением налоговых льгот и уменьшением налоговых ставок» (1993 г.) при привлечении иностранного капитала в наукоемкие отрасли (высокие технологии) иностранный хозяйствующий субъект полностью освобождается от уплаты налога на прибыль (корпоративного налога), налога на приобретения, поимущественного налога, специального акцизного налога, налога на добавленную стоимость и совокупного земельного налога в течение первых 5 лет. После этого в течение 3 лет налоговая ставка уменьшается на 50 %¹.

Следует отметить, что правовые гарантии и правовые льготы являются весьма сложными правовыми инструментами, которые требуют тонкого подхода. С одной стороны, безусловно, нельзя ими злоупотреблять, поскольку это может привести к дисбалансу в правовом регулировании, с другой стороны – полный отказ от использования каких бы то ни было правовых средств стимулирования, значительно обеднит весь юридический арсенал, создаст дополнительные трудности в правовом опосредовании общественных отношений, что в целом негативно скажется на процессе стимулирования иностранной предпринимательской деятельности.

В данном контексте считаем целесообразным рассмотреть понятия «правовых гарантий» и «правовых льгот». Необходимо отметить, что термин «гарантия» от французского «garantie» – означает «условие, обеспечивающее успех чего-либо»². В то же время в правовой литературе отмечается, что правовые гарантии представляют собой совокупность провозглашенных в законодательстве прав и свобод субъектов права, определяющих порядок их существования в правовых средствах, обеспечивающих их реализацию и защиту, определяющих обязанности государственных органов, общественных организаций, а также должностных лиц по охране прав и свобод, устанавливающих конкретные способы защиты с целью восстановления имущественных и неимущественных прав посредством применения мер ответственности или защиты. Наряду с этим отмечается, что правовые гарантии предоставляются не всем субъектам, а лишь тем субъектам, в полезной деятельности которых заинтересовано государство и вместе

с тем правовые гарантии направлены на создания реальных условий для использования прав гражданами и юридическими лицами в своих интересах в пределах установленных законодательством, а в случае нарушения – надлежащую их защиту³. Вместе с тем, государство, устанавливая те или иные правовые гарантии для иностранных хозяйствующих субъектов, тем самым берет на себя конкретные обязательства в связи с обеспечением надлежащих условий осуществления предпринимательской деятельности иностранными хозяйствующими субъектами. В данном случае речь идет о том, что государство принимает на себя обязательство совершить по отношению к иностранному хозяйствующему субъекту определенные действия или же воздержаться от действий, нарушающих права и интересы иностранных хозяйствующих субъектов. В связи с этим, следует признать, что правовые гарантии направлены, прежде всего, на создание условий, обеспечивающих иностранным хозяйствующим субъектам возможность с уверенностью осуществлять предпринимательскую деятельность на территории принимающего государства.

Следует отметить, что в отличие от правовых гарантий «правовые льготы» представляют собой правомерное облегчение положения субъекта, позволяющее ему полнее удовлетворить свои интересы и выражающееся как в предоставлении дополнительных, особых прав (преимуществ), так и в освобождении от обязанностей⁴, тем самым данный правовой инструмент дополняет основные права и свободы субъектов права возможностями юридического характера и может рассматриваться как особая разновидность правовых стимулов, создающая для удовлетворения собственных интересов субъекта права режим благоприятствования⁵. По своей форме льготы могут выражаться как в предоставлении особых прав (дополнительные преимущества), так и в освобождении от установленных обязанностей (нормативные изъятия). Дополнительные преимущества связаны с развитием, совершенствованием правомочий, с их помощью, с одной стороны, реализуются интересы, с другой – создаются предпосылки для формирования качественно новых потреб-

1 См.: Ким С.К. Правовое регулирование иностранных инвестиций в Республике Корея // Информационно-правовое обеспечение «ГАРАНТ». Версия 7.03.0.143

2 Словарь иностранных слов. М., 1988. С. 111.

3 Менглиев Ш.М. Защита имущественных прав граждан. – Душанбе: Ирфон, 1989. С. 17.

4 Политология для юристов: Курс лекций /Под ред. Проф. Н.И. Матузова и А.В. Малько. М., 1999. С. 639.

5 Морозова И.С. Теория правовых льгот. Автореф. докт. юрид. наук. Саратов. 2007. С. 24.

ностей. Нормативные изъятия, суть которых заключается в освобождении субъектов от установленных законом обязанностей, уменьшают приходящуюся на них правовую «нагрузку», облегчая бремя различного рода долженствований, что позволяет расширить простор для деятельности лиц в рамках правового поля¹.

Правовые льготы, как и правовые гарантии, предоставляются тем субъектам, в социально полезной деятельности которых заинтересовано государство. Вместе с тем, категорию «правовая льгота» нужно отличать от категории «правовая гарантия», которая является более широкой по своему объему, ибо включает, кроме правовых льгот, и другие юридические средства стимулирования, такие, как поощрения, компенсации, и т.п. Поэтому вполне закономерно, что в нормативных правовых актах правовые льготы нередко фиксируются в разделах, главах и статьях, посвященных гарантиям².

Следует отметить, что одним из основных нормативных правовых актов РТ, предусматривающий правовые гарантии и правовые льготы в ходе осуществления иностранными хозяйствующими субъектами предпринимательской деятельности на территории РТ, является Закон РТ «Об инвестиции» от 12.05.2007 г.³. В данном контексте необходимо подчеркнуть, что особенность правового регулирования инвестиционных отношений заключается в том, что регулирование капиталовложений практически неотделимо от регулирования предпринимательской деятельности, и поскольку предпринимательская деятельность требует капиталовложений, постольку любое капиталовложение можно рассматривать как разновидность самостоятельной деятельности, осуществляемой на свой риск, и направленной на систематическое получение прибыли. Вместе с тем, в юридической литературе отмечается, что поскольку инвестор, вкладывая инвестиции в объект предпринимательской деятельности, преследует цели получения прибыли, постольку инвестиционная деятельность относится к видам предпринимательской деятельности⁴. Более того, ввозить капитал гораздо проще с точки зрения законодательных установлений по сравнению с

ввозом товаров, а во многих государствах таковой импорт гарантирует определенные льготы и преимущества. В этой связи было бы неправильно не рассматривать инвестирование как вид предпринимательской деятельности вообще, учитывая, что подавляющее большинство иностранных хозяйствующих субъектов именно посредством капиталовложений осваивают рынок. Можно без преувеличения сказать, что именно инвестирование в недалеком будущем станет основной формой международного сотрудничества и основой всех мирохозяйственных связей.

Таким образом, предпринимательская деятельность иностранных хозяйствующих субъектов неразрывно связана с инвестиционной деятельностью, и тем самым учитывая данный фактор можно с уверенностью утверждать, что правовые гарантии и правовые льготы, предусмотренные в Законе РТ «Об инвестиции» распространяются на предпринимательскую деятельность иностранных хозяйствующих субъектов в Таджикистане.

В законе закреплены следующие правовые гарантии и правовые льготы: гарантия равенства прав инвестора; гарантия правовой защиты инвестора и инвестиционной деятельности; гарантия права на перемещение иностранных инвесторов; гарантия права использования доходов; валютные операции; гласность деятельности государственных органов в отношении инвесторов; недопустимость вмешательства органов государственной власти в инвестиционную деятельность; гарантии прав инвестора при национализации и реквизиции; передача прав инвестора другому лицу по гарантии страховых договоров; обязательство РТ по инвестициям; гарантия права инвестора на вывоз имущества и информации; права инвестора на объекты интеллектуальной собственности; права инвестора на использование природных ресурсов; гарантии для инвестора, осуществляющего реинвестирование.

В данном контексте следует подчеркнуть, что по сравнению с ранее действовавшим Законом РТ «Об иностранных инвестициях в РТ» от 10.03. 1992 г., новый закон расширил перечень гарантий, предоставляемых инвесторам. В частности, законодатель в круг правовых гарантий включил «гарантии равенства прав инвестора», «гарантию права на перемещение иностранных инвесторов», «гласность деятельности государственных органов в отношении

1 Морозова И.С. Указ. раб. С. 13.

2 Проблемы теории государства и права. Учебное пособие. / Под ред. М.Н. Марченко. – М., 2001 – С.394.

3 Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан. 2007. №5. Ст.65.

4 Рахимов М.З. Предпринимательское право (на таджикском языке): Учеб. пособие. Душанбе, 2005. С. 358

инвесторов», «недопустимость вмешательства органов государственной власти в инвестиционную деятельность» и «передача прав инвестора другому лицу по гарантии страховых договоров». Однако вместе с тем необходимо заметить, что основная часть правовых гарантий и правовых льгот, которые содержатся в законе носят исключительно декларативный и отсылочный характер. Например, правовые гарантии, предусмотренные в ч.1 и ч.3 ст.5, ч.1 ст.7, ст.8, ст.9, ст.10, ст.14, ст.15 и ст.16 Закона РТ «Об инвестициях», ограничиваются лишь отсылкой к действующему законодательству РТ. Более того, согласно ст. 19 данного закона предоставление соответствующих правовых льгот, т.е. льгот по налогообложению и таможенные льготы, осуществляются в порядке, установленном Налоговым кодексом РТ и Таможенным кодексом РТ, а также выдача государственных грантов в порядке, определенным Правительством РТ.

Следует отметить, что согласно ч.3 ст.7 Закона РТ «Об инвестициях» инвесторы имеют право свободно, по своему усмотрению, распоряжаться доходами, полученными от инвестиционной деятельности. Более того, данный закон предусматривает, что в случае прекращения инвестиций не по вине инвестора, он имеет право на возмещение причитающихся ему инвестиций и полученных в связи с ними доходов в денежной или товарной форме по реальной стоимости на момент прекращения инвестиционной деятельности. Однако данное положение имеет существенные недостатки, поскольку, во-первых, не определено в каких случаях прекращение инвестиционной деятельности будет считаться происшедшим не по вине инвестора, во-вторых, кто будет возмещать инвестору инвестиции и причитающиеся доходы, в-третьих, из какого имущества будет производиться возмещение, и в-четвертых, в каком порядке должен разрешаться спор о возмещении. При таких обстоятельствах это положение носит декларативный характер. Более того, прекращение инвестиционной деятельности может быть связано с обычными для предпринимательской деятельности рисками или форс-мажорными обстоятельствами. В связи с изложенным право на возмещение должно регламентироваться общим порядком, установленным гражданским законодательством.

В ст. 11 Закона также содержатся положения, содержащие нормы о компенсации

и возмещении убытков инвесторам, согласно которым РТ будет возмещать убытки в случае национализации или реквизиции имущества, являющегося объектом инвестиции. Заинтересованность инвесторов в названной защите их прав не вызывает сомнения. Но вместе с тем обращает на себя внимание тот факт, что нигде в законе нет четкого указания на лицо, которое будет возмещать инвестору связанные с национализацией и реквизицией убытки.

Следует отметить, что единственной реальной гарантией в Законе РТ «Об инвестициях» является так называемая стабилизационная оговорка, закрепленная в ч.2 ст.5 указанного Закона, согласно которой: «В случае внесения изменений и дополнений в инвестиционное законодательство РТ, инвесторы в течение пяти лет, с даты официальной публикации таких изменений или дополнений, имеют право выбора наиболее благоприятных для них условий. Данный режим не распространяется в отношении изменений и дополнений, вносимых в Конституцию РТ и в законодательство РТ, связанных с вопросами национальной безопасности, здравоохранения, защиты окружающей среды, нравственности и этики». Суть данной гарантии заключается в том, что в случае внесения изменений и дополнений в законодательство РТ, иностранный инвестор, которого не устраивают данные изменения и поправки, вправе выбирать в течении 5 лет наиболее благоприятные условия ведения инвестиционной деятельности. Однако инвестор лишается данного права, в случае внесения изменений и дополнений в Конституцию РТ или в нормативные правовые акты, регулирующие вопросы национальной безопасности, здравоохранения, защиты окружающей среды, нравственности и этики. В данном контексте, необходимо подчеркнуть, что осуществляя предпринимательскую деятельность в развивающихся странах с переходной экономикой со свойственной им политической и экономической нестабильностью, иностранный хозяйствующий субъект рискует тем, что в случае изменения законодательства он может быть лишен ожидаемых финансовых результатов¹. Иностранному хозяйствующему субъекту хочется иметь гарантию, что условия предпринимательской деятельности не изменятся в дальнейшем. Он должен быть уверен, что, принимая

¹ Фархутдинов И.З. Стабилизационная оговорка - важная гарантия иностранных инвестиций // Законодательство и экономика. 2003. №5. С.17.

решение относительно осуществления предпринимательской деятельности на территории РТ, любые изменения в законодательстве не ухудшат конечные результаты его предпринимательской деятельности, на достижение которых он рассчитывает. Таким образом, успех стимулирования иностранных хозяйствующих субъектов с целью ведения предпринимательской деятельности на территории нашей страны базируется, в первую очередь, на стабильности законодательства об иностранной предпринимательской деятельности, поскольку для иностранных хозяйствующих субъектов определяющее значение имеет стабильность законодательства, особенно в области налогообложения. Иностранных хозяйствующих субъектов не пугает высокая шкала налога, их волнует, прежде всего, быстро меняющееся законодательство в сфере налогообложения. Такая ситуация способна породить у готовых к осуществлению предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов чувство неуверенности в стабильности и предсказуемости своего положения, основой которого является законодательство.

Однако наряду с этим следует учитывать, что сегодня в мире отношение к стабилизационной оговорке все более меняется. Как отмечается в правовой литературе, отказ от стабилизационной оговорки является составной частью общей тенденции, заключающейся в том, чтобы не выделять вообще или как можно меньше выделять правовой режим иностранного инвестора из правового режима страны – получателя инвестиций, поскольку как свидетельствует накопленный опыт, «двухрежимный» подход, в конечном счете, невыгоден иностранному инвестору, ибо в данном случае падает интерес отечественного бизнеса к делам своей страны и начинается отток национального капитала¹. В связи с этим, отечественный законодатель, учитывая данный фактор, снизил срок стабилизационной оговорки с 10 до 5 лет, поскольку в ст. 8 ранее действовавшего Закона РТ «Об иностранных инвестициях в РТ» от 10.03.1992 г. срок стабилизационной оговорки равнялся 10 годам.

В ч. 4 ст.5 Закона РТ «Об инвестициях» от 12.05.2007 г., законодатель также предусматри-

вает государственную гарантию стабильности условий договоров, заключенных между инвесторами и уполномоченными государственными органами, за исключением случаев, когда изменения и дополнения в договоры вносятся соглашением сторон. Однако вместе с тем непонятно, что законодатель подразумевает под понятием «стабильность условий договора». Если имеется в виду установление правовой гарантии на исключение возможности изменения условий договора какой-либо из сторон в одностороннем порядке либо принятием решения об этом со стороны государства без учета мнения сторон, то подобная гарантия вполне объяснима. Но при этом означает ли это, что после изменения условий договора по соглашению сторон подобной гарантии не будет представляться и в последующем любая из сторон либо государство вправе будут по своему усмотрению изменять условия договора? Любое изменение условий договора, если оно осуществлено в рамках действующего гражданского законодательства, должно сопровождаться государственной гарантией их стабильности. В связи с этим, считаем целесообразным исключить из ч.4 ст.5 рассматриваемого закона положение об отказе государства от гарантии стабильности условий договора в случае их изменения по соглашению сторон.

Необходимо подчеркнуть, что из содержания Закона РТ «Об инвестициях» от 12.05.2007 г., в первую очередь, обращает на себя внимание существенное расхождение между его названием и содержанием, поскольку основное внимание в Законе РТ «Об инвестициях» от 12.05.2007 г. отведено именно гарантиям в области инвестиций и если в действовавшем Законе РТ «Об иностранных инвестициях в РТ» от 10.03.1992 г., гарантиям было посвящено 3 статьи (ст.ст. 8, 9, 10), то в ныне действующем законе гарантиям посвящено 14 статей (ст.ст. 4-17), что составляет более половину его объема, тем самым считаем целесообразным переименовать Закон РТ «Об инвестициях» от 12.05.2007 г., на Закон РТ «О государственных гарантиях осуществления инвестиционной деятельности в РТ».

Следует подчеркнуть, что в процессе стимулирования иностранной предпринимательской деятельности наряду с национальным (внутренним) законодательством, также существенную роль играют международные договоры, регулирующие предпринимательскую деятельность иностранных хозяйствующих го-

¹ Топорнин Б.Н. Российское право и иностранные инвестиции: актуальные проблемы //Правовое регулирование иностранных инвестиций в России. 2005. С. 17.

сударств на территории государств-реципиентов. Как отмечает Менглиев Ш.М. «международные договоры представляют собой нормы более высокого порядка по отношению к национальному законодательству, обеспечивающие нормальную динамику имущественных отношений с иностранным элементом»¹. Гарантии, предоставленные национальным законом, в любое время могут быть отменены или изменены по причине принятия нового закона. Однако государство не может отменить гарантии, предоставленные международным договором, в одностороннем порядке, и тем самым в силу данной своей правовой природы международные договоры вносят элемент стабильности в меняющееся национальное законодательство. Таким образом, международно-правовое регулирование иностранного капиталовложения наиболее выгодно в силу своей стабильности и имеет важное значение для иностранных хозяйствующих субъектов.

В вопросе закрепления гарантий для иностранных хозяйствующих субъектов на первый план выходят двусторонние соглашения о поощрении и взаимной защите капиталовложений². Смысл подобного рода соглашений состоит в следующем. Во-первых, государство получает возможность для реализации прав своих хозяйствующих субъектов в иностранной стране. Во-вторых, такие соглашения усиливают степень сохранности, защиты капитала иностранных хозяйствующих субъектов. Они чувствуют себя спокойнее за судьбу своих ка-

питалов, зная, что гарантии им предоставляет не только внутригосударственное, но и международное законодательство. Это важно потому, что при возможном изменении внутреннего законодательства, ухудшающем положение хозяйствующих субъектов, в действие вступают нормы международного договора (соглашения). Это устоявшееся правило во взаимоотношениях государств, императивная норма международного права. В-третьих, посредством таких соглашений происходит формирование национального законодательства исходя из потребностей обоих государств – участниц данного соглашения. Таким образом, государство, посредством согласования условий в двусторонних соглашениях с другим государством, обеспечивает для иностранных хозяйствующих субъектов гарантии от всевозможных рисков и убытков.

Двусторонние соглашения о поощрении и взаимной защите капиталовложений наряду с определением понятия инвестиций включают четыре основные обязательства, которые государства принимают на себя в связи с деятельностью на их территории инвесторов другого государства. В частности, договаривающиеся государства обязуются: создавать благоприятный режим для предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов; обеспечивать надлежащую защиту иностранной собственности; предоставлять иностранным хозяйствующим субъектам возможность беспрепятственно переводить свои доходы; согласие сторон на рассмотрение споров по вопросам капиталовложений с иностранным хозяйствующим субъектом в международном арбитраже.

Цель таких соглашений состоит в том, чтобы обеспечить взаимное признание и соблюдение имущественных и личных прав хозяйствующих субъектов одного государства на территории другого для облегчения процесса осуществления предпринимательской деятельности между ними. Международные соглашения о поощрении и взаимной защите капиталовложений строго исходят из принципов равенства и уважения суверенитета каждой страны.

С развитием общих интересов различных государств в сфере иностранной предпринимательской деятельности на первый план выступает взаимный интерес иностранного хозяйствующего субъекта вкладывающего капитал и государства принимающего капитал. Для того

1 Менглиев Ш.М. Международное частное право. Душанбе, 2002. С.88.

2 Республика Таджикистан заключила двусторонние соглашения о взаимной защите капиталовложений с Соединенными Штатами Америки (25 июня 1992г.), Китайской Народной Республикой (9 марта 1993г.), Чешской Республикой (11 февраля 1994г.), Словацкой Республикой (14 февраля 1994г.), Пакистаном (4 апреля 1994г.), Кувейтом (18 апреля 1995г.), Республикой Корея (27 июля 1995г.), Турецкой Республикой (10 сентября 1995г.), Объединенными Арабскими Эмиратами (17 декабря 1995г.), Республикой Вьетнам (19 января 1999г.), Российской Федерацией (16 апреля 1999г.), Республикой Казахстан (16 декабря 1999г.), Украиной (6 июля 2001г.), Республикой Армения (2 апреля 2002г.), Королевством Нидерландов (24 августа 2002г.), Республикой Молдова (5 ноября 2002г.), Французской Республикой (4 декабря 2002г.), Федеративной Республикой Германии (15 октября 2003г.), Республикой Индонезия (28 октября 2003г.), Королевством Таиланд (9 августа 2005г.), Сирийской Арабской Республикой (8 февраля 2007г.), Азербайджанской Республикой (15 марта 2007), Катаром (6 мая 2007), Республикой Туркменистан (4 октября 2007г.) и Монголией (27 марта 2009г.).

чтобы интересы сторон на уровне частных лиц совпадали, государства обеспечивают им условия, которые устраняют коллизию законов, а в тех случаях, когда это сделать невозможно, обеспечивают гарантиями. Государства в двусторонних соглашениях устанавливают общие положения, касающиеся той или иной терминологии, определяют понятия капиталовложений, доходов, круг потенциальных инвесторов и т. д., для того, чтобы устранить различия в действующем национальном законодательстве государства – участника двустороннего соглашения.

Наряду с двусторонними соглашениями о поощрении и взаимной защите капиталовложений, также двусторонние соглашения об избежании двойного налогообложения¹ играют существенную роль в процессе стимулирования иностранной предпринимательской деятельности. Соглашения об избежании двойного налогообложения обеспечивают условия, при которых хозяйствующие субъекты каждого из договаривающихся государств не будут уплачивать налоги с одного и того же дохода или вида имущества дважды, т.е. в своей стране и в стране осуществления предпринимательской деятельности. Таким образом, основной целью соглашений об избежании двойного налогообложения является предотвращение обложения налогом одного и того же объекта (имущества, дохода, дивидендов) на территории договаривающихся государств.

Наличие государственной программы, направленной на стимулирование иностранной предпринимательской деятельности. Несмотря на определенные достижения по совершенствованию законодательства РТ об иностранной предпринимательской деятельности, тем не менее, действующее законодательство РТ в

¹ Республика Таджикистан заключила соглашение об избежании двойного налогообложения с Объединенными Арабскими Эмиратами (17 декабря 1995г.), Турецкой Республикой (6 мая 1996г.), Исламской Республикой Иран (31 декабря 1996г.), Российской Федерацией (31 марта 1997г.), Кыргызской Республикой (6 мая 1998г.), Республикой Беларусь (23 марта 1999г.), Республикой Казахстан (16 декабря 1999г.), Украиной (7 сентября 2002г.), Республикой Молдова (5 ноября 2002г.), Федеративной Республикой Германии (27 марта 2003г.), Республикой Польша (27 мая 2003г.), Республикой Индонезии (28 октября 2003г.), Исламской Республики Пакистан (13 мая 2004г.), Республикой Армении (30 июня 2005г.), Чешской Республикой (7 ноября 2006г.), Румынией (6 декабря 2007г.), Туркменистаном (9 декабря 2007г.), Китайской Народной Республикой (27 августа 2008г.) и Республикой Индии (20 ноября 2008г.).

данной области по-прежнему нуждается в дальнейшем совершенствовании. В данном контексте следует руководствоваться существующей в правовой литературе точкой зрения о том, что на сегодняшний момент необходима благоприятная стратегия законотворчества и ее реализация, с учетом решения долгосрочных задач в социальной, экономической, оборонной, технологической и других областях развития законодательства. В связи с этим современное законодательство должно развиваться в соответствии с долгосрочными программами и концепциями и содействовать дальнейшему развитию и процветанию страны².

Таким образом, благоприятность правового климата иностранной предпринимательской деятельности зависит от надлежущей разработки государственной программы по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ. В связи с этим, на наш взгляд, добиться существенного увеличения числа иностранных хозяйствующих субъектов в экономике РТ можно путем разработки и принятия Правительством РТ «Государственной программы по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ».

Следует заметить, что РТ обладает большим потенциалом и в связи с этим, в процессе разработки Государственной программы по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ, разработчикам следует выявить приоритетные направления национальной экономики для целей эффективного вложения средств иностранных хозяйствующих субъектов, поскольку важность выявления приоритетов обусловлена крайней необходимостью концентрации иностранной предпринимательской деятельности на наиболее острых проблемах развития экономики нашей страны. Кроме того, выбор приоритетных направлений государственной политики иностранной предпринимательской деятельности позволяет сосредоточивать средства иностранных хозяйствующих субъектов на четко обозначенных в ней целях.

Необходимо подчеркнуть, что одним из существенных факторов, тормозящих процесс развития как отечественного, так и иностран-

² Рахимов М.З. Развитие законодательства Республики Таджикистан в период независимости // Законодательство. 2012. №2. С.11-12.

ного предпринимательства является наличие противоречий в нормативных правовых актах и постоянно меняющиеся условия ведения предпринимательской и коммерческой деятельности¹. Вместе с тем в правовой системе существует множество проявлений противоречий. Например, ряд противоречий обусловлен объективными процессами. Роль закона падает, возрастает роль локального нормотворчества, увеличивается роль международного нормотворчества. Где-то право обгоняет объективные процессы, но бывают и задержки в развитии отраслей и институтов. Наряду с этим низкое качество нормативных правовых актов также создает определенные противоречия². Как показывает практика, низкое качество законов проявляется в следующих случаях: неоднозначное и нечеткое отражение в законах возникших тенденций в обществе; описательный или абстрактный характер некоторых законов; не соблюдение правил законодательной техники; наличие стилистических и грамматических ошибок; не учитываются требования системности в законодательстве; копирование и нарушение принципа внутренней согласованности в принятых нормативных правовых актах; регулирование несущественных или второстепенных вопросов³. Учитывая данные факторы, в целях повышения качества законов и устранения существующих противоречий в законодательстве об иностранной предпринимательской деятельности, предлагаем в Государственной программе по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ «развивать и совершенствовать такие механизмы предотвращения юридических противоречий, как диагностика, аналитика и прогнозирование противоречий»⁴.

1 См.: Рахимов М.З. Предпринимательская этика и коррупция (на тадж. яз.) // Законодательство. 2011. №2. С.29.

2 Рахимов М.З. Вопросы устранения противоречий законодательства в решениях Конституционного суда Республики Таджикистан // Конституционное правосудие. Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. Выпуск 1(51). Ереван. 2011. 176.

3 Рахимов М.З. Качество закона как гарант повышения его эффективности (на тадж. яз.) // Язык и качество закона. Душанбе. 2010. С.17.

4 Рахимов М.З. Вопросы устранения противоречий законодательства в решениях Конституционного Суда Республики Таджикистан // Конституционное правосудие. Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. Выпуск 1(51). Ереван. 2011. 176.

Необходимо отметить, что благоприятный климат предпринимательской деятельности создает необходимые предпосылки для роста числа иностранных хозяйствующих субъектов в экономике государства. Однако ключевую роль в определении поведения инвесторов и характера, принимаемых ими решений играет получаемая ими информация об инвестиционном климате в той или иной стране, т.е. об инвестиционном имидже. Имидж государства – важный инструмент ее глобального позиционирования. Благоприятный имидж – это капитал, способствующий укреплению геополитического статуса государства на мировой арене, обеспечению его безопасности от внешних и внутренних вызовов и угроз, защите и продвижению национальных интересов. На основе имиджа складываются репутация, представление о соответствующем государстве, оценка его внутренней и внешней политики⁵.

Инвестиционный имидж – это комплексное отражение различных аспектов инвестиционного климата в представлениях инвесторов. Последние в значительной степени определяются информацией, получаемой инвесторами⁶. Инвестиционный имидж тесным образом связан с инвестиционным климатом, который может быть представлен как специфический ресурс, повышающий конкурентные преимущества той или иной страны или территории в борьбе за иностранные инвестиции. Реально существующий в стране благоприятный инвестиционный климат – базовое условие для притока капиталовложений из-за рубежа. Однако его оценка потенциальными инвесторами зависит от множества факторов. Отсюда самостоятельное значение инвестиционного имиджа. Естественно, благоприятный инвестиционный климат создает необходимые предпосылки для притока в национальную экономику иностранных инвестиций. Однако ключевую роль в определении поведения инвесторов и характера, принимаемых ими решений играет получаемая ими информация об инвестиционном климате в той или иной стране. Инвестиционный имидж формируется на основе того, как воспринимается потенциальными инвесторами различные составляющие инвестиционного климата соот-

5 Данилин И.В., Джус И.В., Соловьев Э.Г. Политические риски иностранных инвестиций в РФ. М., 2010, С. 5.

6 Концепция «Программы улучшения инвестиционного имиджа России за рубежом». С.4. URL: <http://www.sulimoff.ru/wp-content/uploads/2007/10/russiapr.pdf> (дата обращения: 24.12.2012).

ветствующей страны¹. В связи с этим было бы целесообразно в Государственной программе по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории РТ включить вопрос улучшения инвестиционного имиджа РТ.

Подводя итог нашему исследованию, хотелось бы подчеркнуть, что эффективное стимулирование иностранной предпринимательской деятельности может быть обеспечено также за счет снижения активности государства в тех сферах, где в этом нет необходимости. Как правильно замечает Рахимов М.З. «достижение конечного результата невозможно обеспечить лишь одними юридическими средствами, не приводя в действие заинтересованность самих

участников. В условиях рынка недопустима чрезмерная исключительно правовая регламентация, поскольку подобная регламентация не повышает заинтересованность субъектов предпринимательской деятельности в достижении конечного результата»². Следовательно «на современном этапе хозяйствования систему стимулирования нужно строить с учетом расширения прав, свободы и самостоятельности, инициативы и предприимчивости субъектов предпринимательской деятельности и на основе осуществления предпринимателями своих прав по своей и в своих интересах, в рамках любых, не противоречащих законодательству условий договора»³.

1 Данилин И.В., Джус И.В., Соловьев Э.Г. Указ. раб. С. 5-6.

2 Рахимов М.З. Конечный результат предпринимательской деятельности: теория и правовое регулирование. Душанбе, 2007. С. 206..

3 Рахимов М.З. Указ. раб. С. 204.

Аннотатсия

Ҳавасмандкунии фаъолияти соҳибқори хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур омилҳое, ки барои ҳавасманд кардани фаъолияти соҳибқории хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудаанд, баррасӣ гардиданд. Меъёрҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати то кадом андоза беҳтар будани фазои ҳуқуқии фаъолияти соҳибқории субъектони хоҷагидорӣ хориҷӣ дар Тоҷикистон таҳлил карда мешаванд. Барои баланд бардоштани андозаи субъектони хоҷагидорӣ хориҷӣ дар иқтисодиёти Тоҷикистон пешниҳод карда мешавад, ки барномаи давлатии ҳавасмандкунии фаъолияти соҳибқории хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шавад.

Аннотация

Стимулирование иностранной предпринимательской деятельности в Республике Таджикистан

В настоящей статье рассматриваются факторы, стимулирующие иностранную предпринимательскую деятельность на территории Республики Таджикистан. Анализируются нормы законодательства Республики Таджикистан относительно благоприятности правового климата предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов в Таджикистане. Для увеличения числа иностранных хозяйствующих субъектов в экономике Таджикистана предлагается принять Государственную программу по стимулированию иностранной предпринимательской деятельности на территории Республики Таджикистан.

Annotation

Stimulation of foreign entrepreneurial activity in Republic of Tajikistan

This article discusses the factors contributing to the foreign business in the Republic of Tajikistan. Analyzes the legislation of the Republic of Tajikistan relatively favorable legal climate of foreign business in Tajikistan. To increase the number of foreign business entities in Tajikistan's economy is proposed to adopt a state program to encourage foreign business in the Republic of Tajikistan.

Абдурахимов С.Х.,
главный специалист Отдела
законодательства по гражданской,
семейной и предпринимательской
деятельности Национального центра
законодательства при Президенте
Республики Таджикистан

ПОНЯТИЕ ЗАЩИТЫ АВТОРСКИХ ПРАВ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: ҳуқуқҳои муаллиф, ҳимоя, ҳифз, чорабиниҳои ҳимоявӣ, чорабиниҳои ҳифзи ҳифзи ҳуқуқӣ, вайронкунӣ.

Ключевые слова: авторские права, защита, охрана, меры защиты, меры ответственности, правовая охрана, нарушение.

Keywords: copyright, protection, security, protection measures, measures of liability, legal security, infringement.

Следует отметить, что нигде в законодательстве мы не встретим наглядного определения понятия «защита», или «защита авторских прав».

Основой законодательства о защите авторского права составляют часть третья Гражданского кодекса Республики Таджикистан (РТ) от 11.02.2005 г. и Закон РТ «Об авторском праве и смежных правах» от 13.11.1998 г. (далее – Закон).

Исследование понятия «защита» предполагает, в свою очередь, выяснение содержания и соотношения ряда взаимосвязанных понятий, к числу которых в первую очередь относится «охрана».

Понятием «охрана авторских прав» охватывается вся совокупность мер, обеспечивающих нормальный ход реализации прав. В него включаются меры не только правового, но и экономического, политического, организационного и иного характера, направленные на создание необходимых условий для осуществления субъективных прав. В этом смысле, весь спектр законодательства, в целом можно охарактеризовать как охрану комплексную.

Что касается собственно правовых мер охраны (или правовую охрану), то к ним относятся все меры, с помощью которых обеспечиваются как развитие гражданских правоотношений в их нормальном, ненарушенном состоянии, так и восстановление нарушенных или оспоренных прав и интересов. В законодательстве об авторском праве, в частности в самом

Законе термин «охрана» связывается с условиями, при которых авторские права могут существовать нормально. Например, использование символа ©, когда в соответствии со ст. 9 Закона обладатель исключительных авторских прав как бы оповещает о своих правах, который помещается на каждом экземпляре произведения и состоит из трех элементов: латинской буквы «С» в окружности, имени (наименования) обладателя исключительных авторских прав, года первого опубликования произведения.

Гаврилов Э.П. пишет «Следует различать охрану прав и защиту. Охрана есть установление общего правового режима, а защита – те меры, которые предпринимаются в случаях, когда гражданские права нарушены или оспорены».¹

Следовательно, под правовой охраной понимается установление всей системы правовых норм, создающих нормальные условия для обеспечения прав авторов и их правопреемников. Тогда как защита – это совокупность мер, направленная на восстановление нарушенного авторского права.

В законодательстве сущность защиты в этих статьях связана с понятием «нарушение». Нарушение субъективного права означает, что в силу внешних препятствий осуществление его

¹ Гаврилов Э.П. - /Постатейный комментарий к Закону РФ «Об авторском праве и смежных правах»/ М.: Фонд «Правовая культура», 1996./Комментарий приведен в соответствии с изменениями, внесенными в Закон в 1995 году/Электронный ресурс.

становится невозможным или затруднено.¹

Нарушение – это определённое, несоответствующее нормам законодательства действие (или бездействие) или комплекс действий правонарушителя, следствием чего может явиться негативное изменение, а также нежелательное приостановление нормального хода реализации, того или иного субъективного авторского права. Под негативным изменением реализации права, понимается такое изменение, которое не соответствует интересам субъекта права и предписаниям законодательства. И в данной ситуации владелец субъективного права с помощью защиты может восстановить нормальный ход реализации своего права, привлечь виновного к ответственности и т.д.

В литературе под защитой авторских прав понимается совокупность мер, направленная на восстановление и признание этих прав при их нарушении или оспаривании².

«О защите авторских прав говорят в тех случаях, когда они нарушены или могут быть нарушены, т.е. имеется угроза неправомерного вторжения в сферу авторского права, принадлежащего определённому лицу»³. Об этом свидетельствует и положения Закона (ст.47)

В.А.Хохлов, отмечает, что под «защитой прав традиционно понимается система специальных мер (средств), обеспеченных государственным принуждением и направленных на пресечение незаконных действий и восстановление нарушенных прав»⁴.

Защита авторских прав – это совокупность, как мер защиты, так и мер ответственности, объединённые единым понятием. В тоже время следует различать такие понятия, как меры защиты и меры ответственности.

Способы защиты гражданских прав, перечисленные в Гражданском кодексе «необходимо подразделять на меры государственно-принудительного порядка, обладающие признаками мер гражданско-правовой ответственности, и на меры защиты в узком смысле слова, не обладающие признаками гражданско-правовой ответственности.»⁵

1 См.:Кархалев Д.Н. Гражданско-правовые меры защиты и меры ответственности: Учебное пособие. - Уфа: РИО БашГУ, 2004. - 148с. (Электронный ресурс)

2 См.: «Гражданское право» учебник/ А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой/Издание пятое, переработанное и дополненное / ПРОСПЕКТ Москва 2001 /Том 3/Электронный ресурс

3 См.:Гаврилов Э.П. Издательские договоры. Авторский гонорар. М.,1988-с.12/Электронный ресурс.

4 Там же.

5 См.: Красавчиков О.А. Ответственность, меры защиты

Так, Т.И. Илларионова, характеризуя гражданско-правовую защиту, пишет, что «она представлена в форме специальных мер (их совокупности), направленных на пресечение конкретных нарушений, восстановление (компенсацию) нарушенных интересов или обеспечение условий их удовлетворения в иных формах»⁶. Отсюда видно, что защита и меры защиты это не одно и то же понятие: защита относится к мерам защиты как общее (родовое) понятие (защита) относится к частному (видовому – меры защиты), так как защита это понятие более широкое, и, как отмечалось, защита включает и меры ответственности и меры защиты.

Меры защиты это «средства правового воздействия, применяемые к обязанному субъекту независимо от его вины и направленные на защиту субъективного гражданского права или правопорядка путем восстановления имущественных или личных неимущественных благ управомоченного или путем пресечения действий, нарушающих право»⁷.

Основной задачей гражданско-правовых мер защиты является приведение в соответствие с требованиями закона (договора) поведения обязанного субъекта и соответствующее удовлетворение имущественных требований потерпевшего, поэтому большинство мер защиты направлено на защиту субъективного гражданского права (или интереса) управомоченного субъекта.⁸

Таким образом, на наш взгляд - меры защиты, это совокупность специальных мер, основной задачей которых является пресечение правонарушений и восстановление уже нарушенных прав и интересов лиц, направленных, прежде всего на защиту субъективного гражданского права (или интереса).

Отсюда следует, что меры защиты авторских прав представляют собой совокупность мер, применяемых после нарушения авторских

и санкции в советском гражданском праве // Сборник ученых трудов. Вып. 39. Свердловск, 1975. С. 11 - 12.

6 См.: Илларионова Т.И. Система гражданско-правовых охранительных мер. Томск, 1982. С. 56. См. также: Тычинин С.В. Гражданско-правовые способы защиты прав граждан и организаций при чрезвычайных ситуациях. Дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук. Спб., 1996. С. 90; Шевченко А.С. Возмещение вреда, причиненного правомерными действиями. Владивосток, 1989. С. 34.

7 См.:Стоякин Г.Я. Меры защиты в советском гражданском праве. Дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук. Свердловск, 1972. С. 94.

8 См.:Кархалев Д.Н. Гражданско-правовые меры защиты и меры ответственности: Учебное пособие. - Уфа: РИО БашГУ, 2004. - 148с.(Электронный ресурс)

прав и направленных на их восстановление. Основной целью мер защиты является восстановление правового положения (права) автора произведения в том объеме, который существовал до нарушения. Восстановить авторские права, также как и правовое положение вообще в гражданском обороте можно и без государственного принуждения. Например, такая мера защиты как самозащита авторских прав, которая заключается в пресечении действий правонарушителя самостоятельными действиями самого автора (например, изъятие произведения из свободного обращения, предупреждение правонарушителя). К внесудебным или неюрисдикционным способам защиты можно отнести непосредственное предъявление требования о признании права «- к лицу, которое отрицает или иным образом не признает право, нарушая тем самым интересы правообладателя»¹; предъявление требования о возмещении убытков и т.д.

Наряду с мерами защиты в авторском праве применяются и меры ответственности. В общем виде «сущность гражданско-правовой ответственности кратко может быть определена как установленная законом неотвратимая негативная реакция государства на гражданское правонарушение, выражающаяся в лишении определенных гражданских прав или возложении внеэквивалентных обязанностей имущественного характера»².

Определение гражданско-правовой ответственности как лишения права, либо возложения на лицо определенных имущественных лишений, т.е. наказания, является важнейшим квалифицирующим признаком ответственности.³

Пока общественные отношения не нарушены, существует потенциальная возможность ответственности, воздействующая на субъекты проспективным образом, или предупреждающим, когда субъекты воздерживаются от правонарушения. Сама же ответственность может наступить только после соответствующего правонарушения.

В литературе отмечаются два аспекта ответственности: позитивный (или проспектив-

ный) и негативный (или ретроспективный)⁴.

В первом случае говорится о будущем поведении человека, которое осознается через призму ответственности при несоблюдении действующих в обществе норм. В данном случае лицо несет моральную, общественную (или социальную) ответственность. Применительно к авторским правам, мы можем отметить, что проспективная ответственность относится более к сфере правовой охраны, а не защиты авторских прав, так как при проспективной ответственности нарушения как такового нет. Соблюдая предписания правовых норм, действуя в соответствии и в рамках закона, лицо способствует правовой охране. То есть, как мы отмечали, охрана это та совокупность условий, способствующих нормальному обеспечению прав авторов, к коим относится и проспективная ответственность.

Во втором случае налицо ответственность ретроспективная, ответственность за уже совершенное нарушение. Она связана не только с осознанием ее личностью, но и с внешним воздействием со стороны общества, государства. Именно в этом случае имеет место юридическая (гражданско-правовая) ответственность, которую следует рассматривать только в ее ретроспективном (за совершенное действие) аспекте. То есть в данном случае речь идет уже о защите авторских прав, так как ретроспективная ответственность, которая наступает, уже после их нарушения. Следовательно, ретроспективная (негативная) ответственность, это ответственность которая относится к защите авторских прав (в то же время оставаясь одним из элементов правовой охраны).

В целом ответственность в ретроспективном плане аналогично рассматривается и другими авторами.⁵

Неблагоприятное имущественное воздействие на правонарушителя является квалифицирующим признаком ответственности и в большинстве случаев позволяет отграничивать меры ответственности от иных мер принуждения, имеющихся в арсенале гражданского права. Оно характеризуется возложением на правонарушителя определенных имущественных ли-

1 И. А. Близнац, К. Б. Леонтьев Авторское право и смежные права, (под ред. И. А. Близнаца) Издательство: Проспект, 2010 г., 416стр.(Электронная книга)

2 См.:Красавчиков О.А. Гражданско-правовая ответственность. В кн.: Советское гражданское право. / Под ред. О.А. Красавчикова. М., 1985. С. 502.

3 См.:Кархалев Д.Н. Гражданско-правовые меры защиты и меры ответственности: Учебное пособие. - Уфа: РИО БашГУ, 2004. - 148с.(Электронный ресурс)

4 См.: Шабуров А.С. Юридическая ответственность. В кн.: Теория государства и права. / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., 1998. С. 416-417 и др.

5 См.например: Иоффе О.С. Обязательственное право. М, 1975. С. 97./ См.:Красавчиков О.А. Гражданско-правовая ответственность. В кн.: Советское гражданское право. / Под ред. О.А. Красавчикова. М., 1985. С. 502.

шений, обременении. И важным моментом является то, что указанные лишения носят дополнительный (субсидиарный) характер. В авторском праве, это может, например, выражаться в изъятии материального носителя, содержащего произведение с нарушением авторских прав. Соответствующие оборудование, устройства и материалы по решению суда подлежат изъятию из оборота и уничтожению за счет нарушителя, либо передаче в доход государству (ст.48 Закона), вследствие чего правонарушитель понесет имущественные потери, из тех средств, которые он потратил на изготовление, хранение перевозку, данного материального носителя. Соответственно нарушитель несет имущественные потери, вследствие уничтожения материалов, оборудования, посредством которых он изготавливал экземпляры произведений с нарушением авторских прав.

Таким образом, ответственность – это прежде всего обеспеченная государственным принуждением обязанность лица, нарушившего авторские права, претерпевать определённые лишения, в том числе имущественного характера (уничтожение материалов и оборудования, выплата штрафа).

Самое главное, это то, что мерам защиты не свойственна штрафная функция. Наказание – это прерогатива ответственности¹. Сказанное отнюдь не означает, что применение мер защиты не сопровождается определенным нежелательным воздействием на нарушителя. Оно есть, но по содержанию не несет в себе безэквивалентных (в данном понимании, дополнительных –*прим.автора*) имущественных лишений, характерных для мер ответственности.² При применении мер защиты, например при требовании возмещения убытков, к лицу, неправомерно использовавшему произведение без заключения соглашения с правообладателем, либо иным образом нарушившему его исключительное право и причинившему ему ущерб, единственной целью является восстановление положения правообладателя. А при применении мер ответственности, например при изъятии или уничтожении материалов или оборудовании посредством которых изготавливался контрафакт, правонарушитель лиша-

ется имущества: лишение имущества, действует как дополнительная санкция.

Таким образом, использование мер ответственности, в отличие от мер защиты, существенно влияет на имущественное положение правонарушителя, так как те лишения имущества, которым он подвергается, носят дополнительный характер.

Главной же функцией мер защиты является восстановительная. Суть ее в том, что анализируемые меры направлены на защиту имущественного или неимущественного гражданского права путем восстановления правового положения, существовавшего до нарушения.

Меры защиты и меры ответственности авторских прав, на наш взгляд, являются как бы двумя сторонами одной медали-защиты. С одной стороны-меры защиты, которые являются прерогативой и инициативой автора нарушенного права и исходят от него, а с другой меры ответственности – которые направлены на правонарушителя, и который обязан претерпевать определенные лишения, в том числе и имущественного характера. И в совокупности они составляют защиту авторских прав.

Проблемы защиты авторских прав возникают и в международном коммерческом обороте. В этой связи обращает на себя внимание ст. 1230, Гражданского Кодекса, которая предусматривает коллизионную привязку, согласно которой применяется право страны, где испрашивается защита авторских прав. В теории международного частного права одни указывают на коллизионную привязку закон суда «*lex fori*», которая предполагает применение закона, где рассматривается спор, если защита авторских прав испрашивается посредством обращения в суд. Суд или иной правоприменительный орган при рассмотрении возникшего спора применяет право своей страны, независимо от наличия иностранного элемента.³

Другие указывают на привязку закон места совершения акта «*lex loci actus*». Это формула прикрепления представляется наиболее общей и означает применение права государства, на территории которого совершен акт частного-правового характера, порождающий права и обязанности для конкретных субъектов.⁴ Одна из коллизионных привязок к данной формуле (место причинения вреда) содержится в ст.1209 ч.3 ГК РТ, в соответствии с которой защита

1 См.:Кархалев Д.Н. Гражданско-правовые меры защиты и меры ответственности: Учебное пособие. - Уфа: РИО БашГУ, 2004. - 148с. (Электронный ресурс)

2 См.:Кархалев Д.Н. Гражданско-правовые меры защиты и меры ответственности: Учебное пособие. - Уфа: РИО БашГУ, 2004. - 148с. (Электронный ресурс)

3 См.:Ш.М. Менглиев/ Международное частное право Ч.1/Душанбе/ «Деваштич» 2002, 328 стр./стр.166

4 Там же.с.159

личных неимущественных прав осуществляется по праву страны, где имело место действие или обстоятельство, послужившее основанием для требования о защите таких прав. Следовательно, при нарушении личных неимущественных прав автора, защита будет осуществляться по законодательству той страны, где они были нарушены. Таким образом, действует так называемая коллизонная привязка *lex loci delicti commisi* – закон места причинения вреда. Как видно из названия, данная формула прикрепления используется при совершении правонарушения и предполагает применение права того государства, на территории которого оно совершено.¹

На наш взгляд, само существование законодательства об авторском праве есть условие нормальной реализации этих прав, то есть это одно из условий именно правовой охраны авторских прав. Вот почему в международном праве, как отметил профессор Ш.Менглиев, используется термин «международная охрана авторских прав», а не «международная защита авторских прав», так как в международном плане можно создать только условия для нормальной реализации авторских прав, а далее уже на национальном плане будет предоставлена защита. В то же время М.Богуславский отмечает, что

1 См.: Ш.М. Менглиев/ Международное частное право Ч.1/Душанбе/ «Деваштич» 2002, 328 стр./стр.163

«... Каждое государство определяет условия такой охраны. Поэтому, в частности, ставший общепризнанным в литературе термин «международная охрана авторского права имеет сугубо условный характер».² В этом заключается территориальный принцип авторского права, когда каждое государство самостоятельно определяет объемы охраны и защиты авторского права, основываясь на тех международных нормах, которые оно ратифицировало.

Из вышеизложенного можно сделать вывод, что защита, в том числе и авторских прав, понимается в двух смыслах. В широком понимании защита авторских прав – это совокупность не только мер защиты, но также и мер ответственности, применимых при нарушении авторского права, и направленные на его восстановление, а также наложение на правонарушителя обязанности претерпевать определенные внешнеэквивалентные неблагоприятные для себя последствия. В узком смысле защита авторских прав – это инициатива и прерогатива обладателя тех или иных субъективных авторских прав побуждать компетентные органы, а также действовать самостоятельно при нарушении авторских, применяя соответствующие меры защиты.

2 См.: М.М.Богуславский/вопросы авторского права в международных отношениях. Международная охрана произведений литературы и науки/Издательство <Наука>/Москва,1973/с.17

Аннотация

Мафхуми ҳуқуқҳои муаллифӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои, ки мафхуми ҳимояи ҳуқуқҳои муаллифиро дар бар мегирад ва мавҷуд будани ҳамин истилоҳ дар санадҳои меъёрий-ҳуқуқӣ асосӣ, ки муносибатҳои оид ба ҳуқуқҳои муаллифӣ танзим мекунад, муоина карда шудаанд. Мафхумҳои ҳимояи ҳуқуқҳои муаллифӣ ва ҳифзи ҳуқуқҳои муаллифӣ ва фарқияти ин истилоҳҳо дода шудааст. Инчунин масъалаҳои таносуби чорабиниҳои ҳимоявӣ ва чорабиниҳои ҳифзӣ муҳокима карда шудааст.

Аннотация

Понятие защиты авторских прав в законодательстве Республики Таджикистан

В данной статье рассматривается вопрос понятия защиты авторских прав, и наличие определения данного термина в основных нормативных актах, регулирующих отношения связанные с авторским правом. Даются понятия защиты авторских прав и охраны авторских прав, и различие данных терминов. Также рассматривается вопрос соотношения мер защиты и мер ответственности при нарушении авторского права.

Annotation

The Concept of copyright protection in the legislation of the Republic of Tajikistan

This article discusses the notion of copyright protection and the presence of the term in the definition of basic normative acts governing relations related to copyright. The concepts of copyright protection and copyright security, and the difference between these terms. Also discusses ratio of protection measures and measures of liability for copyright infringement.

Раҳимов Б.М.,
аспиранти шӯъбаи ҳуқуқи хусусии
Институтуи фалсафа, сиёсатишиносӣ
ва ҳуқуқи Чумҳурии Тоҷикистон

СИФАТ ҲАМЧУН ОМИЛИ МУҲИМИ ХИЗМАТРАСОНИҲОИ ИТТИЛООТӢ

Калидвожаҳо: сифат, хизматрасониҳои иттилоотӣ, сифати хизматрасониҳои иттилоотӣ

Ключевые слова: качество, информационные услуги, качество информационных услуг

Keywords: objective; information service; objective of information service

Бояд қайд кард, ки масъалаи сифат дар хизматрасониҳои иттилоотӣ мушкилоти мубрами рӯз дар фаъолияти ҳуқукатбиккунӣ буда, на қонунгузор ва на доктринаи ҳуқуқӣ концепсияи муайяне оид ба ҳалли ин мушкилот ба иштироҷиёни муносибатҳои ҳуқуқи граждани ва суд пешниҳод накардаанд. Барои батанзимдарории ҳуқуқи хизматрасониҳои иттилоотӣ нахуст бояд дар шартнома талаботи сифатро дарҷ намуд ва аз иҷроқунанда иҷроиши ин шартро талаб кард. Дар КГ ҚТ ягон талаботи махсусе нисбати субъектони хизматрасониҳои иттилоотӣ дарҷ нагаштааст, ки онҳоро барои хизматрасонии бесифат ба ҷавобгарӣ кашад ва дар навбати худ номбурдагон барои иҷроиши ин гуна талабот кӯшиши зиёд бахарҷ диҳанд. Ин норасогии қонунгузориро истифода намуда, ҳар шахс метавонад ба хизматрасонӣ шугл варзад ва сифати хуби хизматрасониро кафолат додани ӯ аз имкон дур аст. Бинобар ин, талаботи сифатро дар меъёрҳои КГҚТ инъикос кардан ба манфиати қор хоҳад буд.

Агар ба маъхазҳои илмӣ нигарем, дарк мекунем, ки таърифи сифатро ҳар муҳаққиқ бар асоси ақидаи ботинию илмӣ ва ҷаҳонбинии худ шарҳ медиҳад. Ин масъала бо тамоми тафсилоти ҷузъиёташ дар осори файласуфи бузурги тоҷик Абуалӣ ибни Сино дуруст инъикос ёфтааст. Ба ақидаи вай «сифат хосияти чизҳост ва чизҳо вобаста ба сифати худ мухталифанд».¹ Сифат хусусиятҳои гуногун дорад. Аввалан, мустақил нест ва агар мустақил мебуд, на сифат, балки ҳисм ба ҳисоб мерафт ва чун ҳисм ба пораҳои

мухталиф тақсим мегардид, ҳол он ки сифат тақсимнашаванда аст.²

Аз сабаби он, ки хизматрасониҳои иттилоотӣ намудҳои алоҳида дорад, вобаста ба ин нисбати ҳар як аз онҳо маҳакҳои ҷудогона чи дар қонунҳои алоҳида ва чи дар меъёрҳои умумии КГ ҚТ пешбинӣ шудааст, ки баёнгари бунёди хизматрасонии бесифат мебошад. Аммо аз аксари қонунҳои соҳавӣ бармеояд, ки талабот оиди сифат на он қадар дар дараҷаи зарурӣ инъикос гардидааст ё тамоман ба ин масъала аҳамияти ҷиддӣ дода нашудааст ва ин худ як норасогии қобили мулоҳиза ба шумор меравад.

Р.Ф. Шайдуллин дар илми сивилистика мафҳуми «воситаҳои ҳуқуқи таърифи сатҳи сифати хизматрасонӣ»-ро пешниҳод намудааст, ки ба гуфтаи вай, он аз маҷмӯи воситаҳои ҳуқуқие иборат аст, ки бо ёрии онҳо хусусиятҳои мусбӣ ва арзишноки хизматрасонӣ ифшо мегардад ва мутобиқати он ба сатҳи талаботҳои муайяни муқаррарнамудаи қонунгузории амалқунанда мебошад.

Ин муҳаққиқ таснифи воситаҳои ҳуқуқи таърифи сатҳи сифатро дар баҳши хизматрасониҳои баҳодихӣ пешниҳод намудааст, ки ҳар кадоми онҳоро чи санаде танзим ва муқаррар менамояд:

- меъёрӣ-ҳуқуқӣ (муқаррар намудани талабот ба сифат дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ);
- локалӣ (муқаррар намудани талабот ба сифат дар санадҳои локалии ҳуди баҳодихандагон, иттиҳодияҳо ва асосиатсияҳои онҳо, низоми аттестатсияқуно-

¹ Султонов У. Ақидаҳои фалсафӣ, иҷтимоӣ ва ахлоқии Абуалӣ ибни Сино. Нашриёти «Дониш», Душанбе- 1975. с.40.

² Султонов У. ҳамон. с.41.

нӣ ва сертификатсиякунонӣ);

- шартномавӣ (муқаррар намудани талабот ба сифат бевосита дар шартномаи расонидани хизмати баҳодихӣ, ки дар байни баҳодиханда ва супоришгар баста мешавад);

- судӣ (муқаррар намудани талабот ба сифати хизмати расонидаи баҳодиханда бо қарори суд ҳангоми баррасии баҳои мушаххас бо роҳи гузаронидани ташҳиси судии ҳисоботи баҳодихӣ ва дигар санадҳое, ки ба суд пешниҳод мегарданд).¹

Воқеандуруст аст, ки талаботҳоро нисбати сифати хизматрасониҳои иттилоотӣ метавон дар санади батанзимдароранда инъикос намуд. Масалан, дар ҳар як намуди уҳдадорӣ оид ба хизматрасонии иттилоотӣ маҳаки сифат ва ба таври мухталиф шарҳ дода мешавад ва дар ҳар сурат амали иҷроқунанда бояд ба предмети шартнома нигаронида шуда бошад. Вақте сухан аз расонидани «хизмати сифатнок» меравад, бояд дар назар дошт, ки ҳуди хизмат ва ё фаъолият бояд мутобиқи маҳақҳои муайяни маъмул бошад. Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон омада аст, ки «Ҳар шахс аз лаҳзаи дастгир шудан метавонад аз ёрии адвокат истифода кунад» (мод.19). Ин меъёр дар ин ҷо талаботи муҳиме гузошта аст, ки тибқи он ёрии ҳуқуқиро танҳо шахсе метавонад ба муштарӣ расонад, ки дорои маълумоти кофӣ ҳуқуқӣ буда, аз имтиҳони таҳассусӣ гузашта ва дорои иҷозатномаи махсус бошад. Яъне, ин ҷо принсипи таҳассусӣ будани расонидани ёрии ҳуқуқӣ баръало намудор аст. Вале, ин маънои онро надорад, ки ҳар шахси дорои маълумоти олии ҳуқуқӣ хизматрасонии ҳуқуқиро босифат иҷро менамояд, балки дар қадом сатҳ дониши ҳуқуқӣ ва таҷрибаи зиёди қорӣ дорад ва муоширати хуби хулосаи асосноку мантиқӣ баровардани ӯ дар ин ҷо нақши ҳалқунанда мебозад. Бинобар ин, на ҳама хизматрасониҳои сифатнок мебарояд, зеро ин аз нерӯю тавоноии иҷроқунанда вобастагӣ дорад. Дуруст қайд мекунад Н.А.Подольный, ки «Қонунгузор ба сифатнок расонидани ёрии ҳуқуқӣ диққат медиҳад. Бинобар ин, барои он ки онро амалӣ намояд, зарур аст дипломи хатми макотиби олии бо ихтисоси «ҳуқуқшинос» дошта бошад. Дипломи мазкур шояд аз он шаҳодат диҳад, ки дорандаи он мутахассис дар баҳши ҳуқуқ аст, вале онро тасдиқ намекунад, ки дорандаи он

1 Шайдуллин Р.Ф. Гражданско-правовые особенности регулирования оценочной деятельности. Дисс. на соиск. ученой степ. канд. юрид. наук. Казань 2006 г. С.161-162.

ёрии ҳуқуқии сифатнок мерасонад».²

Ҳамчунин, Т.И.Ильина дуруст қайд мекунад, ки маҳаки сифати тамоми хизматрасониҳо, аз ҷумла хизматрасониҳои ҳуқуқӣ (юридикӣ) бояд бо қонун мутобиқ бошад. Маҳаки сифат-ин мутобиқати амали ҳуқуқшинос бо меъёрҳои ҳуқуқ (ҚМҶ, ҚМГ, ҚММ), инчунин меъёрҳои моддии ҳуқуқ, дар ҳолате агар ба ҳуқуқшинос ҳангоми тафсир ё татбиқи меъёрҳои моддии ҳуқуқ муроҷиат намоянд, дар асоси мавқеи худ ҳуқуқшинос махсусан меъёрҳои моддии ҳуқуқро истифода менамояд.³

Бояд қайд кард, ки яке аз нишондиҳандаҳои сифати хизматрасонӣ ин беҳатарии хизматрасонӣ мебошад, зеро беҳатарӣ на фақат дар технологияи расонидани иттилоотӣ, балки дар беҳатарии натиҷаи фарорасанда, ки мумкин баъди ба охир расонидани он падида гардад низ муҳим аст.

Сифати хизматрасониҳои иттилоотиро натиҷаи ниҳии хизмати расонидашуда нишон медиҳад ва уҳдадорӣ бевоситаи иҷроқунандаи он мебошад. Ба ақидаи А.Е.Шерстобитов натиҷаи ниҳии шартномавӣ дар шартномаи хизматрасонӣ - сифати хизматрасонӣ, қисми таркибии ҷудонопазири маданияти хизматрасонии шахрвандон мебошад.⁴

Яке аз намудҳои хизматрасониҳои иттилоотӣ ин хизматрасонии аудиторӣ аст ва муносибатҳои ҷамъиятии ин самтро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти аудиторӣ»⁵ ба танзим медиҳад. Тибқи моддаи 26 Қонуни мазкур, ташкилоти аудиторӣ уҳдадор аст расмиёти сифати аудиторӣ мутобиқи стандартҳои миллии ё байналмилалӣ аудит ва Кодекси одоби касбии аудиторон таҳия ва назорат намояд. Назорати дохилӣ ва берунаи сифати аудит намудҳои назорати аудит ба ҳисоб меравад. Назорати дохилии сифати аудиторӣ ташкилоти аудиторӣ тибқи стандартҳои миллии ё байналмилалӣ аудит мустақилона анҷом медиҳад. Назорати

2 Подольный Н.А. Право на квалифицированную юридическую помощь в уголовном судопроизводстве. Адвокатская практика, 2005, №4. – С.37.

3 Ильина Т.И. Обязательства по оказанию правовых услуг в Российской Федерации.. Дисс. на соиск. ученой степ. канд. юрид. наук. Москва, 2007, С.-130.

4 Шерстобитов А.Е. Гражданско-правовое регулирование договорных отношений в сфере обслуживания. М., 1987. С.- 33, 39.

5 Ниг.рӯномаи «Садои мардум» №89-90 (3074-3075) аз 23.07.2013с.

берунаи сифати аудити ташкилотҳои аудиторӣ ва аудиторони инфиродӣ аз тарафи мақоми ваколатдори давлатӣ ва ташкилотҳои касбии аудиторон анҷом дода мешавад.

Ба ақидаи А.А.Чумаков, маҳаки баҳодихӣ ба сифати хизматрасонии аудиторӣ бояд бо шартномаи мушаххас на танҳо риояи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори фаъолияти аудиторӣ, балки дурустии ақидаи аудитор аз саҳеҳ будани ҳисоботи молиявӣ (бухгалтерии) фармоишгар иборат аст.

Мутобиқан, агар дар ин раванд хизмати расонидашуда ба онҳо ба вазъи ҳисоботи молиявӣ (бухгалтерӣ)-и фармоишгар нодуруст дода шавад, ин хизмат ҳамчун бесифат баҳогузори карда мешавад ва аудитор барои ба таври дахлдор иҷро накардани уҳдадори худ мумкин аст ба ҷавобгарии граждани-ҳуқуқӣ кашида шавад.

Дар хизматрасонии рекламавӣ, ки яке аз намудҳои хизматрасонии иттилоотӣ ба ҳисоб меравад, сифат низ дар вақти истехсол ва паҳн намудани реклама нақши муассир мебозад ва дар ин ҳолат нишондиҳандаи сифат – риояи қонунгузори реклама аст, ки иҷрокунандаи уҳдадорӣ ҳатман бояд онро ба инобат гирад.

Дар раванди ҷаҳонишавӣ, ки нақши таълиму тарбияи наврасону ҷавонон дар мадди назари сиёсати давлат қарор гирифтааст, ба масъалаи сифатнок расонидани хизматрасониҳо дар ин самт эътибори ҷиддӣ дода мешавад. Ба ақидаи В.В.Кванина «...сифати раванди таълим мумкин аст ба воситаи сифати ҷунин омилҳо ба мисли идоракунии раванди таълим, таъминоти таълимӣ-методӣ, ташкили таҷрибаомӯзии истехсолӣ, мавҷудияти синфхонаҳои компютерӣ ва аудиторияҳои бароҳат барои гузаронидани машғулиятҳо, фаъолияти касбии ҳайати профессорону муаллимон ва ғайраҳо пешниҳод гардад. Сифати натиҷаи таълим дар шакли дониш, ақл ва малакаи гирифтаи донишҷӯён тибқи талаботҳои стандарти давлатии таълим (ГОС), дарҳости корфармоён, ва ҷаҳондарккунии ҳуди омӯзандагон арзёбӣ гардад».¹

Тавре, ки дар боло ишора кардем, масъалаи муқаррар намудани маҳаки баҳодихӣ ба сифати хизматрасониҳо дар боби 41 КГ ҚТ дарҷ нагардидаст. Танҳо ба меъёри дар моддаи 965 КГ ҚТ таъя намуда, ин имкони татбиқи

субсидиарии меъёри муқаррароти пудратро медиҳад, ки талаботҳои дар моддаи 732 КГ ҚТ баёнгаштаре бамаврид истифода намудан лозим меояд: «Кори анҷомдодаи пудратчӣ бояд ба шартҳои шартнома мутобиқат намояд ва дар сурати мавҷуд набудани шарт ё комилан пурра набудани он ба талаботе, ки одатан ба ҷунин кори навъи дахлдор пешниҳод мегардад, ҷавобгӯ бошад».

Ҳангоме, ки тибқи қонунҳо, шартнома ё тибқи анъанаҳои муомилоти корӣ аз ҷониби пудратчӣ ба фармоишгар додани қафолати сифати кор пешбинӣ шуда бошад, пудратчӣ вазифадор аст ба фармоишгар дар тӯли тамоми муҳлати қафолат натиҷаи кореро, ки бояд ба талаботи қисми 1 моддаи 732 ҳамин Кодекс мутобиқ бошад, супорад.

Қафолати сифати натиҷаи кор, агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, ба ҳамаи он чизе, ки натиҷаи корро ташкил медиҳад, татбиқ мегардад (моддаи 733 КГ ҚТ).

Дар мавриди хизматрасонии сифатноки иттилоотӣ механизми таъсиррасонии давлатӣ дар шакли иҷозатномадихӣ (литсензияқунонӣ) бешубҳа мавқеи калон дорад. Ин ҳолатро ба инобат гирифта, қонунгузор чанд намуди хизматрасониҳои иттилоотиро бо гирифтани иҷозатномаи махсус (литсензия), бевосита дар қонун ҷой додааст, ки ба хизматрасонии сифатнок мусоидат менамояд.

Мувофиқи моддаи 17 Қонуни ҚТ «Дар бораи иҷозатномадихӣ ба баъзе намудҳои фаъолият»² номгӯйи намудҳои фаъолиете, ки барои амалӣ намудани онҳо иҷозатнома зарур аст, дарҷ гардидаанд, ки дар баробари дигар намуди фаъолиятҳо фаъолияти баҳодихӣ (наҳзгӯзори), фаъолияти аудиторӣ, фаъолияти адвокатҳои ваколатдор, фаъолияти соҳаи маориф (ба истиснои муассисаҳои давлатии таълими томақтабӣ ва таҳсилоти умумӣ (ибтидоӣ, умумии асосӣ ва миёнаи умумӣ) инъикос гардидааст.

Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ воситаи дигари хизматрасонии сифатнок ҷой дорад, ки онро сертификатсия меноманд ва дар ҳақиқат ин усул дар байни омма маъмул гаштааст. Ба ақидаи як гуруҳи муаллифон сертификатсия ҳамчун ҳолати таъсирноки бозорӣ баромад менамояд, ки ба он ҳам истеъмолкунанда ва

¹ Кванина В.В. Гражданско-правовое регулирование в сфере высшего профессионального образования в РФ: автореф. дисс. докт. юрид. наук. - М.-2006. - С.44-45.

² Қонуни ҚТ «Дар бораи иҷозатномадихӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» // Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2004, №5.

ҳам иҷроқунанда ва ҳамчунин ҷомеаву давлат манфиат доранд.¹

Ҳақиқатан, ҳамаи тадқиқот ва ақидаву мулоҳизаҳои овардаи олимони дар бобати сифати хизматрасониҳои иттилоотӣ, боарзиш ва нодир мебошанд, зеро ҳар як намуди хизматрасонӣ вижагиҳои ба худ хосро дорад ва инро ба назар гирифта, қонунгузор бояд талаботҳои дар назди иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ-гражданин гузорандаро дар асос ва бунёди ин маҳакҳои пешниҳоднамудаи олимони дар қонун инъикос намояд.

Бояд хотирнишон сохт, ки ҳуқуқи фармоишгар фарогири дурустӣ ва кифоягии иттилоот аст ва пуррагиро ва нокифоягии иттилоот хусусияти миқдор ва сифати иттилоот мебошад.

Ба ақидаи Л.Б. Ситдикова маҳакҳои объективии асосии баҳодиҳии сифати хизматрасониҳои иттилоотӣ иборатанд аз:

- 1) Дараҷаи манзурнамоии сатҳи дурустӣ, саҳеҳӣ ва пуррагии иттилоот ҳамчун сатҳи қаноатмандкунии истеъмоли иттилоотии мизочон;
- 2) Дастрасии иттилоот, ки тавсифқунандаи сатҳи айнан якхели интиҳоби шаклҳои пешниҳоди иттилоот барои азониҳудкунии субъектони вай;
- 3) Асоснокӣ, инъикоси сатҳи мучассамгардии иттилоот дар раванди технологияи муайян;
- 4) Фавран гирифтагӣ ё паҳн намудани иттилоот.²

Ба ақидаи В.В. Нахратов сифати хизматрасониҳои иттилоотӣ бояд:

- 1) Бо хусусияти натиҷа - лоиқ бошад барои муқаррар намудани шартнома ё барои истифодаи муқаррарии натиҷаи хизмати чунин шакл;

2) Бо муҳлати ниғаҳдории хусусияти натиҷа- хусусияти натиҷаро дар лаҳзаи ба фармоишгар интиқол додан ё дар доираи муҳлати фаҳмиш баъди интиқол ниғаҳ дорад;

3) Бо талаботҳои ҳатмӣ ба кор – мутобиқати талаботҳои ҳатмӣ ё қабулшуда ба худ, талаботҳои олии бештар ба сифат.³

Ақидаҳои асосноку нодирӣ дар боло зикршударо ба инбат гирифта, чунин таъриф пешниҳод менамоем, ки сифати хизматрасониҳои иттилоотӣ – ин маҷмӯи хусусиятҳои мусбӣ ва арзишноки хизматрасонӣ бо дарназардошти маҳакҳо ва талаботҳои дар қонунгузорӣ инъикосгардида буда, фарогири тамоми паҳлуҳо ва меҳвари кифоягии истеъмоли иттилоотии муштарӣ аст.

Аз таҳқиқи дар боло овардашуда, чунин хулоса баровардан мумкин аст, ки мавқеи сифат дар хизматрасониҳои иттилоотӣ назаррас ва муҳим буда, барои расидан ба ин ҳадаф ба иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқӣ- гражданин дар ин чода бояд шароит фароҳам овард ва дар баробари ин маҳакҳои баҳодиҳии сифатро, ки нисбати ҳар як намуди хизматрасонии иттилоотӣ гуногун аст, дар меъёрҳои қонунҳои самти дахлдор ва шартномаҳои басташаванда дарҷ намуд.

Аз ин хотир, баъди пурра ва мукамал намудани қонунгузорӣ бо инъикос намудани талаботҳо нисбати сифат проблемаи ҳуқуқтатбиқкунӣ, сифатнок расонидани хизмати иттилоотӣ ва ба таври дахлдор иҷро намудани уҳдадориҳо аз ҷониби иштирокчиёни он, ҳаллу фасли худро дар дараҷаи зарурӣ меёбад.

1 Стандартизация и сертификация в сфере услуг: учебное пособие/ А.В. Раков, В.И. Королькова, Г.Н. Воробьева и др., М.- 2002. С. 110.

2 Ситдикова Л.Б. Правовое регулирование отношений в сфере оказания информационных услуг в Российской Федерации. Дисс. на соиск. ученой степ. док. юрид. наук. Москва - 2009. С. 209.

3 Нахратов В.В. Обязательство по оказанию информационных услуг. Дисс. на соиск. ученой степ. канд. юрид. наук. Москва 2009. С.111-112.

Аннотатсия**Сифат омили муҳими хизматрасониҳои иттилоотӣ**

Дар мақола сифат ҳамчун омили муҳими хизматрасониҳои иттилоотӣ баррасӣ шуда, маҳакҳои баҳодихии он инъикос гардидааст.

Аннотация**Качество как главное требование информационных услуг**

В статье рассматривается качество как главное требование предоставления информационных услуг, а также отражаются его критерии.

Annotation**Objectives like important factor of information's services.**

The article about objective like important wanted of information service and those factor criterions.

german
cooperation

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Исполнитель:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Д-р Ханс-Йоахим Шрамм,
*управляющий директор
Института Восточно-Европейского
права г. Висмар (Германия)*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СДЕЛОК С НЕДВИЖИМОСТЬЮ

1. Введение

Правовому регулированию сделок с недвижимостью между частными лицами в практике придаётся особое значение, так как покупка и продажа недвижимости или предоставление права на пользование землёй связаны с выполнением основных потребностей людей. К тому же долгое время недвижимость была также самым ценным объектом правового оборота и остаётся таковой для большинства людей и сегодня. Хотя есть договоры о долевом участии в предприятиях и операциях на финансовом рынке, стоимость которых превышает стоимость земельных участков. Однако сделки такого рода осуществляют небольшие группы лиц. Для большинства людей покупка и продажа недвижимости является самой важной сделкой, которую они зачастую заключают лишь один раз в своей жизни. По этим причинам в Казахстане и многих других странах для сделок, касающихся прав на недвижимость, действуют особые предписания.

Так в Гражданском кодексе Республики Казахстан (ГК РК) урегулировано,¹ что на зем-

лю и жильё наряду с собственностью могут существовать специальные права, которые могут быть предъявлены по отношению к кому-либо (вещные права). В ст.195 ГК РК установлены право на землепользование и право на пользование чужой недвижимостью в определённых целях (сервитут). К этим правам относится в первую очередь залоговое право на недвижимое имущество, относительно которого дальнейшие урегулирования можно найти в Законе об ипотеке.² Право землепользования и сервитут содержатся в Земельном кодексе³, в то время как основы регулирования собственности на жильё и кондоминиума находятся в Законе о жилищных отношениях.⁴ Однако эти права являются заключительными. Действует принцип *numerus clausus* (количественного ограничения) вещных прав. Из ст. 118 ГК РК следует, что права на недвижимость подлежат государственной регистрации в соответствии с положениями За-

² Закон Республики Казахстан от 23 декабря 1995 года № 2723 Об ипотеке недвижимого имущества

³ Земельный кодекс Республики Казахстан от 20 июня 2003 года № 442-III ст. 28 и посл. (право землепользования), ст. 67 и посл. (сервитут)

⁴ Закон Республики Казахстан от 16 апреля 1997 года № 94-III О жилищных отношениях

¹ Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть), 27 декабря 1994 года

кона о регистрации прав на недвижимое имущество.¹

С политико-правовой точки, спорным является вопрос, необходимо ли для сделок о правах на недвижимость наличие особой формы. Например, в Германии есть положения, которые предписывают, что договоры, в которых кто-либо обязуется передать право собственности на недвижимое имущество, могут быть заключены юридически действительно только при помощи нотариуса.² Всё же не во всех европейских странах имеются аналогичные урегулирования.³ В Казахстане относительно этого только урегулировано, что сделки, которые превышают определённую стоимость, должны быть оформлены в письменной форме (ст.152 ГК РК). Всё же в Законе о регистрации прав на недвижимость требуется доказательство заключения договора. В зависимости от того, удостоверен ли договор нотариально, заявление о регистрации может быть подано одним лицом, или оно должно быть представлено обоими лицами.⁴ Заявление о регистрации должно быть подано письменно в определённой форме, однако не предписывается нотариального удостоверения подписей или личной явки.⁵

В практике в связи с этими предписаниями возник ряд вопросов. Некоторые из них будут

1 Закон Республики Казахстан от 26 июля 2007 года № 310-III О государственной регистрации прав на недвижимое имущество (Закон о регистрации)

2 § 311 б ГУ. При этом необходимо учитывать, что в Германии функция нотариуса при нотариальном заверении договора выходит за рамки подтверждения подписи. Согласно положениям Закона о нотариальном заверении в задачи нотариуса при этих сделках входит не только установление идентичности сторон, но и разъяснение содержания сделки. В случае нарушения своих обязанностей он лично отвечает перед сторонами за возмещение ущерба.

3 Аналогичная необходимость заключения договоров о недвижимости с привлечением нотариуса имеется в Польше, Нидерландах и Испании. В других странах, например Италии и Франции, нотариус должен быть привлечён при подаче заявления о внесении в реестр. А другие страны требуют только нотариального заверения подписи (Австрия, Чешская Республика, Финляндия). Только в Дании, Англии отсутствует необходимость обязательного привлечения нотариуса. Frank /Wachter Справочник Право по недвижимому имуществу в Европе. 4 Ст. 22 Закон о регистрации.

5 Ст. 26 Закон о регистрации. О форме заявления: Приказ и.о. Министра юстиции Республики Казахстан от 24 августа 2007 года № 236 Об утверждении формы заявления о регистрации прав на недвижимое имущество и иных объектов, уведомления о внесении в регистрационные документы соответствующих записей

рассмотрены подробно ниже. При этом иногда стоит взглянуть со стороны на российское право и российскую юридическую литературу, потому что соответствующие российские предписания по своему содержанию очень похожи.

2. Какие права подлежат регистрации?

В ст.118 ГК РК установлено, что возникновение и прекращение прав на недвижимость⁶ подлежат регистрации. Какие именно права подлежат регистрации определено в Законе о регистрации.⁷ В нем перечислен ряд прав и обременений недвижимости (обязательствами), подлежащих внесению в реестр. Прежде всего, интерес представляет положение, согласно которому право на пользование недвижимостью подлежит регистрации, если это пользование согласовано на срок свыше одного года.⁸ Согласно тексту положения сюда относится, в частности, аренда, хотя в ст.544 ГК РК не предусмотрена необходимость её регистрации. С одной стороны, возникает вопрос, насколько требование регистрации действует и для других прав на пользование, например, лизинга и найма жилища.⁹ С другой стороны, необходимо изучить, является ли обязанность регистрации такого рода прав в каждом случае целесообразной.

Для этого необходимо посмотреть на цель регистрации прав, когда речь идёт также как и при праве на пользование, об обременении собственности. Решающим последствием регистрации здесь является, по крайней мере, согласно германскому праву, что обременения такого рода сохраняются, когда собственность на вещь передаётся другому лицу.¹⁰ Вследствие этого не нарушаются права приобретателя, так как он может увидеть обременение в реестре.

Очевидно, что такое, вещное действие зарегистрированных прав является целесоо-

6 Здесь не будет рассматриваться вопрос, что означает понятие, недвижимость в Германии и Казахстане. Относительно казахстанского права ст. 117 ГК. Подробно о германском и российском праве Волочай Приобретение права собственности на недвижимое имущество. Сравнительный анализ законодательства России и Германии (2013), с. 13.

7 Ст. 4, 5 Закон о регистрации

8 Ст. 5 Закон о регистрации.

9 Для лизинга систематически действительной должна быть ст. 544, для договора найма вопрос разъяснён в ст. 601 ГК. Т.е. в обоих случаях регистрация не предписывается.

10 В германском праве это следует из § 875 ГУ, согласно которому для отмены зарегистрированного права необходимо заявление полномочного лица.

бразным как раз в случае договоров аренды, в частности найма жилища. С другой стороны, опыт показывает, что требование регистрации является затратным, и требует как времени, так и денег. Поэтому на практике во многих случаях эти права не регистрируются. Необходимо решить, какое действие будет иметь отсутствие регистрации. Из ст.118 ГК РК следует решение, что в таких случаях не возникает права. Однако это решение кажется сомнительным. С одной стороны, оно ущемляет арендатора, который использует недвижимость, не имея в качестве основы договор, и поэтому в любой момент может быть выставлен арендодателем на улицу, но, однако за время пользования согласно ст.953 ГК РК должен платить за пользование. С другой стороны это решение согласовано не в целях внесения в реестр, та как он в первую очередь должен защищать третьих лиц. Поэтому кажется возможным замена на такое решение, вследствие которого договор и без регистрации права в реестре является действительным между сторонами. Согласно ему следствием отсутствия регистрации было бы только то, что в случае передачи права собственности на недвижимость третьему лицу, обременение прекращает действие, если оно (это лицо) доверяет отсутствию обременения. В этом случае решение остаётся за арендатором, хочет ли он защитить себя, зарегистрировав своё право, или сэкономить и за это понесёт риск потерять своё право.

Это решение догматически может быть корректным, однако в Германии его посчитали неправильным с точки зрения защиты арендатора. Здесь действует специальная норма закона, устанавливающая, что независимо от регистрации, в случае передачи права собственности на недвижимость, права и обязанности из договора пользования квартирой передаются новому собственнику.¹

3. Какое действие имеет регистрация

Второй важный вопрос касается действия внесения какого-либо права в реестр. Ст.118 ГК РК определяет касательно этого, что:

Права (обременения прав) на недвижимое имущество возникают, изменяются и прекращаются с момента государственной регистрации, если иное не установлено ГК РК и Законом РК «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество».

Из этой нормы следует, что бывают слу-

¹ § 566 ГУ.

чай, в которых права возникают только на основе регистрации и другие случаи, в которых права на недвижимость возникают без регистрации.² К первой группе относятся случаи приобретения права на недвижимость на основе сделки.³ Ко второй группе относятся случаи приобретения права на основе наследства или в случае реорганизации юридического лица. По крайней мере, согласно германскому праву здесь учитываются и публично-правовые обременения. Здесь момент возникновения права и момент его регистрации не совпадают. Процессуально в этом случае важен вопрос, кто является сторонами судебного спора. В Германии такой спор рассматривается только между той стороной, которая внесена в реестр, и лицом, утверждающим, что является обладателем права.⁴

4. Регистрация права и действие договора

Из урегулирования ст.118 ГК РК, из которой следует, что права возникают только в момент регистрации, возникает вопрос, каким образом это урегулирование действует относительно лежащего в его основе договора. К этому в ст.155 ГК РК есть следующее положение:

Сделки, подлежащие в соответствии с законодательными актами обязательной государственной или иной регистрации, считаются совершенными с момента регистрации, если иное не предусмотрено законодательными актами.

В первую очередь, здесь имеет значение то, что эта норма согласно её тексту ссылается на «сделки». Однако в регистре о правах на недвижимость регистрируются права. Это допускает толкование, что ст. 155 ГК вообще не охватывает случаи регистрации права в реестре недвижимости. И наоборот, если рассматривать применимость к сделкам с недвижимым

² В германском праве различное действие регистрации описывается понятиями, «конституционное» действие регистрации и «декларативное» действие регистрации. В казахстанском Законе о регистрации для второго обстоятельства используется понятие «учетная регистрация».

³ К точному моменту возникновения права ст. 238 п.1-1 ГК. Важной также является ст. 118 п. 2 ГК, так как она обращается к моменту подачи заявления.

Если в регистрации не будет отказано, моментом государственной регистрации признается момент подачи заявления.

Это решение нужно приветствовать, так как для приобретателя не должен возникать ущерб из-за задержки регистрации.

⁴ Конкретно, право требовать от внесённого в реестр лица согласия на внесение изменений в реестр, § 894 ГУ.

имуществом, то необходимо разъяснение, что подразумевается под понятием «совершенными». Сравнение с германским правом привело бы к толкованию, что необходимо различать между заключением договора и исполнением договора. С заключением договора о возникновении, передаче, обременении или прекращении права на недвижимость возникает обязательство сторон, достичь этого результата, в частности, предпринять необходимые действия в отношении регистрационных органов. В этих действиях заключается исполнение договора. С регистрацией изменения права договор является исполненным, и в этом смысле совершенным.

Прежде всего, в пользу такого толкования говорит ст. 118 п. 2 ГК: Если одна из сторон уклоняется от государственной регистрации сделки, суд вправе по требованию другой стороны вынести решение о регистрации сделки. В этом случае сделка регистрируется в соответствии с решением суда.

В этой связи возникает дальнейший вопрос, кто является сторонами судебного спора? По представляемому здесь мнению, только обе стороны договора. И здесь одна сторона предъявляет иск, например покупатель, против другой, продавца, на согласие касательно изменения записи в реестре. В случае удовлетворения иска судом, истец может требовать от регистрирующего органа внесения его в реестр на основании судебного решения.

5. Отчуждение продавцом, не имеющим на это права

К основным проблемам в связи со сделками с недвижимым имуществом относится вопрос, как нужно разрешать случаи, когда кто-либо распоряжается недвижимостью, не имея на это прав. Эта проблематика может возникнуть в различных ситуациях:

1 случай: Наследодатель Е оставляет завещание, в котором он завещает свою квартиру А. После смерти Е, А вносится в реестр в качестве собственника. Немного позже А продаёт квартиру D, который вносится в реестр. Чуть позже находится другое завещание Е, в котором Е отозвал завещание в пользу А и назначил В наследником квартиры. Об этом втором завещании никто ничего не знал.

2 случай: Директор D продаёт, нарушая предписания о крупных сделках, земельный участок X, который после регистрации продаёт его дальше Y. Во время переговоров о договоре

D рассказал X, что отсутствует разрешение Совета директоров. После дальнейшей продажи Y договор между акционерным обществом и X был признан недействительным согласно ст. 74 Закона об АО.

3 случай: Е является собственником квартиры и зарегистрирован как таковой в реестре. С помощью фальшивых подписей X заключает договор покупки квартиры с D. На вопрос, кто же проживает в квартире, X ответил, что это его родственники. Они обязаны в любой момент покинуть квартиру, если он (X) этого потребует.

Каждый правопорядок должен дать ответ на вопрос, теряет ли действительно правомочное лицо в представленных случаях свою собственность, хотя во всех случаях сделку об объекте заключало лицо, которое не имеет на это право. При ответе на эти вопросы рекомендуется отделять различные пункты.

5.1. Имеет ли место вообще приобретение права, в случае распоряжения лицом, не имеющим на это право?

В первую очередь исходным вопросом является проблема, может ли вообще иметь место приобретение права, в случае распоряжения лицом, которое не имеет на это право. Против этого мог бы выступить принцип *nemo plus juris transferre potest quam ipso habet* (никто не может передать прав больше тех, что он сам имеет). С другой стороны, ст. 261 ГК РК содержит следующее урегулирование:

Если имущество возмездно приобретено у лица, которое не имело права его отчуждать, о чем приобретатель не знал и не должен был знать (добросовестный приобретатель), то собственник вправе истребовать это имущество от приобретателя лишь в случае, когда имущество утеряно собственником или лицом, которому имущество было передано собственником во владение, либо похищено у того или другого, либо выбыло из их владения иным путем помимо их воли.

Это предписание разрешает вышеуказанную проблему таким образом, что урегулирование *nemo potest* формально соблюдается, однако приобретатель получает право возражения против виндикационного иска собственника.

В этом положении бросаются в глаза две вещи. С одной стороны, приобретатель получает в результате права собственника, не будучи им в формальном смысле. Это решение является неудовлетворительным, так как оно оставляет

открытой позицию приобретателя. Логичным здесь кажется признать одно то, что приобретатель в случае ст.261 ГК РК станет собственником. Это то решение, которое нашли в праве европейских стран¹, также российский Конституционный суд² и российский законодатель³ присоединились между тем к этому решению. В казахстанской литературе также считают необходимой защиту добросовестного приобретателя, не рассматривая, однако, вопроса приобретает ли приобретатель собственность, или только может защищаться от виндикационного иска собственника.⁴

Вторым, бросающимся в глаза моментом, является то, что это предписание явно ссылается на приобретение движимого имущества. Это следует из дословного текста (недвижимость нельзя утратить) и истории предписания. Оно уходит корнями в советское право, т.е. в то время, когда ещё не было возможности передачи права частной собственности на недвижимость.⁵ Это означает, что в отношении приобретения недвижимости рассматривается только одно применение – по аналогии. При этом в частности, задаются вопросом, какое обстоятельство соответствует владению движимой вещью в случае недвижимой вещи.

По сути, в вопросе признания добросовестного приобретения речь идёт о взвешивании двух противоположных интересов. С одной стороны, интерес собственника не потерять свою собственность из-за действий третьих лиц. С другой стороны, интерес приобретателя, достичь права собственности приобретённого имущества. В основном, интерес приобретателя меньше достоин защиты. Всё же есть определённые обстоятельства, при которых интерес приобретателя должен иметь преимущество. Это тот случай, когда имеются обстоятельства, на основе которых приобретатель, как исключение, должен был доверять тому, что то лицо, с которым он заключает сделку, действительно имеет на это право. Как это следует из ст. 261 ГК РК, в случае движимого имущества – это

владение имуществом. При сделках с недвижимостью этим особым обстоятельством является тот факт, что отчуждатель внесён в реестр недвижимости как лицо, имеющее право на отчуждение.

Эти размышления в случае 1 приводят к результату, что D на основе договора с A и внесения в реестр стал собственником. Настоящий наследник B может только потребовать от A, чтобы он выдал ему выручку от сделки с D. Для согласования с нормой *non potest* приводится, что здесь вообще речь идёт не о приобретении на основе распоряжения недвижимостью отчуждателем, а о приобретении на основе добросовестности, для которой распоряжение неправомочного отчуждателя, хотя и является необходимым, однако недостаточным условием.

5.2. Добросовестность

Решающими предпосылками согласно ст.261 ГК РК являются возмездность приобретения и добросовестность приобретателя. Эта добросовестность должна относиться к тому, что отчуждатель является собственником. Как это представлено, в сделках по недвижимости добросовестность вытекает из обстоятельства регистрации в реестре. Приобретатель является недобросовестным, если он согласно абз.1 ст.261 ГК РК знал или должен был знать, что отчуждатель не является собственником. Этот критерий в случае 2 привёл бы к результату, что здесь X не станет собственником, так как он знал, что D без согласования договора не имел права на распоряжение земельным участком, и договор изначально был недействительным из-за оспаривания.⁶ Всё же Y приобрёл собственность, когда X был внесён в реестр, и Y не знал и не должен был знать, что X неправомочно был внесён в реестр.

Сомнительным является критерий добросовестности в 3 случае. Должен ли приобретатель быть довольным замечанием отчуждателя о том, что жителей квартиры только терпят? Основопологающе можно было потребовать, чтобы приобретатель квартиры, в которой проживают люди, потребовал у отчуждателя показать ему договор аренды.⁷ Если отчуждатель

¹ Van Erp/ Akkermans Cases, Материал и текст Property Law, с. 1009.

² Постановление Конституционного Суда РФ от 21 апреля 2003 г. N 6-П

³ Ст. 223 абз.2 ГК РФ.

⁴ Алимбеков/ Тумабеков О некоторых вопросах недействительности сделок и об истребовании имущества из чужого незаконного владения, Гражданское Законодательство Выпуск 41 (2013), с. 18 (38).

⁵Ст. 152 ГК РСФСР 1964.

⁶ Ст. 157 (8) ГК РК: Недействительная сделка не влечет юридических последствий, за исключением тех, которые связаны с ее недействительностью, и недействительна с момента ее совершения, если иное не предусмотрено настоящим Кодексом.

⁷ Сомнительным здесь является то, какие меры должен предпринять приобретатель, для того чтобы проверить полномочие продавца. По мнению российских юристов

не может представить ему договор аренды, то тогда зависит от того, какие объяснения отчуждатель предложит в конкретном случае, и имеются ли внешние обстоятельства, обосновывающие с точки зрения приобретателя сомнения в том, что отчуждатель имеет право на распоряжение жильём.

Добросовестность означает здесь, что приобретатель действительно доверяет тому, что отчуждатель имеет право на распоряжение собственностью, и это доверие основывается на каком-то конкретном обстоятельстве. Это доверие должно относиться к тому, что отчуждатель является собственником недвижимости.

5.3. Утеря владения против воли лица, имеющего право

Далее значение имеет второй признак, приводящий к исключению добросовестного приобретения. Согласно ст. 261 ГК РК добросовестное приобретение исключается, *если объект (имущество) утеряно либо выбыло из их владения иным путем помимо их воли.*

Возникает вопрос, как нужно толковать этот признак в случае приобретения недвижимости.¹ Здесь, представляется, нужно исключить непосредственное (прямое) применение, потому что нельзя «утерять» недвижимость, а владение с правовой точки не имеет значения. Решающим здесь является то, кто внесён в реестр.

Это приводит к мысли, не рекомендуется

он должен предпринять все «разумные» меры. п. 38 Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации и Пленума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации №10/22, 29 апреля 2010 О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при разрешении споров, связанных с защитой права собственности и других вещных прав. См. Потапенка /Зарубин Настольная Книга судьи по спорам о праве собственности (2013), с. 124. С точки зрения немецкого юриста, по крайней мере, при сделках по недвижимости это кажется излишним. Приобретатель основополагающе имеет право доверять тому, что внесённое в реестр является верным.

1 С точки зрения российских судов, из обстоятельства недействительности сделки не следует само по себе, что владение было утеряно против воли лица, имеющего право на владение п. 39 Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации и Пленума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации №10/22, 29 апреля 2010 О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при разрешении споров, связанных с защитой права собственности и других вещных прав. См. Потапенка /Зарубин Настольная Книга судьи по спорам о праве собственности (2013), с. 130. Можно присоединиться к этому мнению в отношении движимого имущества, так как здесь речь идёт о воле владения.

ли применять эти фактические обстоятельства по аналогии тогда, когда внесение в реестр было осуществлено посредством наказуемого деяния, например, подделки документов. В случае 3 такая интерпретация привела бы к исключению добросовестного приобретения.

Однако аналогичное применение в этом смысле не кажется убедительным. Если привлечь для сравнения германское право, то можно установить, что предписание, аналогичное указанному положению, существует только в отношении добросовестного приобретения движимого имущества,² однако, не в случае добросовестного приобретения недвижимого имущества.³ В германском праве защита доверия во внесение (запись) в реестр, зависит от того, состоялось ли внесение в реестр надлежащим образом.⁴

В случае подделки документов последствием будет то, что добросовестное приобретение, по крайней мере, в германском праве не исключается. Тогда принимаются во внимание требования о возмещении ущерба потерпевшего собственника, выдвигаемые им против государства, если ответственный чиновник мог бы заметить фальсификацию.

5.4. Защита потерпевшего собственника

Остаётся вопрос, какие права принадлежат настоящему собственнику, не внесённому, однако, дальше в таком качестве в реестр. Здесь орган, ведущий реестр, должен был быть обязан проинформировать правомочное лицо об изменении права.

Далее право, связанное с ведением реестра, должно было предоставить возможность внесения в реестр отметки, из которой следовало бы, что имеется возражение против внесения какого-либо лица как правомочного.

Если перенести это на 1 случай, то это означало бы, что у В должно быть право на внесение в реестр отметки, что он возражает против внесения А в качестве собственника. На основе внесения такого возражения добросовестность будет устранена для всех последующих по времени сделок внесённого в реестр лица.

Если состоялось добросовестное приобретение, то потерпевший собственник может потребовать от незаконного отчуждателя выдачи выручки согласно ст. 953 ГК РК или возме-

2 § 935 ГУ.

3 § 892 ГУ.

4 Palandt Bassenge ГУ, 71. изд. (2012), § 873 прим. 13.

щения ущерба согласно ст.917 ГК РК, если действия отчуждателя были виновными, т.е. если он знал или должен был знать, что он не имел права на отчуждение.

5.5. Конкуренция с другими требованиями потерпевшего собственника

В России и в Казахстане в практике, в конце концов, пришли к вопросу, в каком соотношении находится исключение виндикации/ истребования собственником имущества согласно ст.261 ГК РК к притязанию на возврат имущества согласно абз.3 ст.157 ГК РК. Российский конституционный суд касательно этого в аналогичной правовой ситуации решил, что в случае коллизии прав урегулирование виндикации имеет преимущество.¹ В качестве обоснования Суд указывает на необходимость в целях

¹ Постановление Конституционного Суда РФ от 21 апреля 2003 г. N 6-П

защиты правового оборота сделать возможным добросовестное приобретение у неправомочного лица. Это решение утверждено в Постановлении Пленума Верховного Суда РФ² и, между тем, в Казахстане склоняются к этому мнению.³ Оно соответствует тому, что признано и в западных странах. Здесь речь идёт об оценке, выдвигаемой ст.261 ГК РК. Эта оценка не должна допускаться вследствие того, что результат, который должен быть предотвращён на основе ст.261 ГК РК, будет достигнут другим путём.

С процессуальной точки отсюда вытекает следствие, что если потерпевший собственник потребует, чтобы его снова внесли в реестр, то он сначала должен подать виндикационный иск против того, кто внесён в реестр.

² Пт. 35 Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации и Пленума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации №10/22, 29 апреля 2010 О некоторых вопросах, возникающих в судебной практике при разрешении споров, связанных с защитой права собственности и других вещных прав. См. Потапенка /Зарубин Настольная Книга судьи по спорам о праве собственности (2013), с. 115

³ Алимбеков/ Тумабеков О некоторых вопросах недействительности сделок и об истребовании имущества из чужого незаконного владения, Гражданское Законодательство Выпуск 41 (2013), с. 18 (38).

Турлаев А.В.,
 доцент Карагандинского государственного
 университета им. Е.А. Букетова,
 Казахстан, кандидат юридических наук

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА УНИВЕРСИАЛЬНЫЕ ПРАВА ЧЕЛОВЕКА

Калидвожаҳо: ҳуқуқи инсон, ҷаҳонишавӣ, озодӣ, ҳуқуқ ба ҳаёт, ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ, маданият.

Ключевые слова: права человека, глобализация, свобода, право на жизнь, политические и гражданские права, культура

Keywords: human rights, globalization, freedom, the right to life, political and civil rights, culture

В современных условиях происходит взаимопроникновение и интеграция правовых норм и принципов в различных сферах государственно-правовой деятельности. Права человека, в настоящее время, признаны высшей ценностью во всех странах современного мира. Все государства и различные сообщества определяют для себя права человека в качестве основной или одной из основных ценностей. Развитие идей о правах человека получили свое закрепление в нормативных правовых актах в середине двадцатого века, и до настоящего времени осуществляется поэтапное внедрение их в международное право и национальное законодательство. При этом следует обратить внимание, что права человека есть результат культурного развития западной цивилизации, и внедрение универсальных стандартов по правам человека в другие культуры может привести к культурным и политическим противоречиям в различных странах и международных сообществах. Это приводит к появлению антиглобалистских настроений, которые на первое место в государственно-правовом развитии ставят национальные интересы, основанные на собственной культуре.

Нормативно-правовое закрепление и реализация прав человека зависят от общей культуры конкретного общества, как результата исторического развития социальных и правовых норм, регулирующих поведение людей на определенном, исторически определенном пространстве. Соответственно наличие в современ-

ном мире различных цивилизаций и разного культурного уровня развития народов мира не позволяет рассматривать современные права человека как единственную, универсальную концепцию, определяющую принципы взаимоотношений между людьми, а также основы сочетания общественных и индивидуальных интересов личности. Тем не менее, современный мир переживает период глобализации – эпоху всестороннего объединения человечества в едином пространстве информации и коммуникаций, превращения всей планеты в единый экономический рынок. Н.А. Назарбаев в своей лекции в Евразийском национальном университете им. Л.Н. Гумилева резюмирует вышеприведенный тезис словами лауреата Нобелевской премии Джозефа Стиглица: «Сторонники глобализации утверждают, что глобализация неизбежна, и рекламируют ее блага; противники ярко обрисовывают в подробностях ее нежелательные последствия и требуют ее прекращения. Я же считаю, что у глобализации огромный потенциал улучшения жизни людей, в том числе и в развивающихся странах, и в некоторых аспектах это уже происходит – например, глобализация знаний привела к совершенствованию здравоохранения и продлению продолжительности жизни». Н.А. Назарбаев отмечает, что можно согласиться с мнением, что, глобализация должна стать объектом серьезного, разумного регулирования и управления, необходимо признать, что наряду с определенными негативными сторонами, глобализация несет

в себе огромное количество возможностей¹. С таким подходом следует согласиться, поскольку с очевидными достоинствами глобализации есть и определенного рода недостатки, вызванные разностью культур, разным историческим опытом и разными ожиданиями различных обществ от социально-политического прогресса.

В сфере защиты и обеспечения прав и свобод человека и гражданина можно выделить две тенденции развития: первая связана с глобализацией, интеграционными процессами и, соответственно, интенсификацией межкультурных процессов, вторая – с усилением роли внутреннего, национального направления развития и даже некоторым обособлением национальных культур. В первой тенденции международные стандарты по правам человека, в определенном смысле продолжая тенденции второй половины XX века, становятся неким общим критерием прогресса. Во второй – центробежные культурные тенденции ставят под вопрос саму суть доктрины универсальных прав и свобод человека. Очевидно, что культурные противоречия в трактовке прав человека существовали и существуют во многом независимо от того, в какой культурной среде они возникли. Культура лишь накладывает отпечаток на интенсивность этих противоречий. В этом смысле проблема решения противоречий прав человека и культурных особенностей в большей степени лежит не в постепенном переходе (в рамках линейного прогресса) к всеобщему (универсальному) знаменателю трактовки прав человека и не в некоем культурном взаимообогащении, а в рамках развития политических отношений. Политика должна стать главным инструментом (а не наоборот, права человека, используемые, зачастую, лишь как инструмент в достижении политических целей) в достижении консенсуса по правам человека в контексте культурных различий и противоречий². Соответственно, можно предположить, что в ближайшем будущем именно права человека должны выступить в качестве концептуальной основы международного права, став политико-идеологической основой международных отношений. С этой точки

1 Назарбаев Н.А. К экономике знаний через инновации и образование. Лекция Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева в Евразийском Национальном Университете имени Л.Н. Гумилева // <http://www.zakon.kz>

2 Меркушев В. Н. Права человека в контексте культурных различий: Сравнительный анализ современных политологических концепций: Дис. ... канд. полит. наук: 23.00.01. - М.: РГБ, 2005. С.19.

зрения и международная экономика, и международная политика должны быть подчинены общей для всех теории прав человека. Однако наличие национальных интересов и культурных особенностей отдаляют рассматриваемую перспективу, либо делают её вовсе нереальной. Тем не менее, универсальность прав человека закрепляется в международных стандартах юридического и политического характера.

Следует согласиться с мнением исследователей, анализирующих позитивистскую доктрину универсальных прав человека, которые отмечают, что если логически предположить то, что если всеобщие права человека действительно существуют, то тогда существование человеческого сообщества или, другими словами, некоего сообщества всех людей Земли, должно основываться на некоей общей морали. Эта предпосылка должна быть принята как главное основание для существования универсальных прав человека. Очевидно, что действительность не дает пока серьезных поводов для подобного умозаключения. Создание такого сообщества может и должно рассматриваться лишь как логическая цель³.

С подобным утверждением, скорее всего нельзя согласиться, поскольку в настоящее время, западноевропейская и американская морально-нравственная модель межличностных отношений, претендующая на то чтобы выступить основой для культурной глобализации и стать основой общемировой морали, вряд ли достигнет своей цели. Наличие различных национальных культур и религий на планете, имеющих свои ценностные ориентиры, вряд ли «без боя» уступят свои позиции глобализму, основанному на западных стандартах. Современная международная ситуация наоборот наталкивает на мысль, что по мере усиления глобалистских процессов будет усиливаться и сопротивление национальных культур и религий, желающих сохранить свою самобытность. Причем это противостояние все чаще выходит за рамки политических процессов, приобретая свою крайнюю форму – создание экстремистских организаций направленных на вооруженную борьбу. Это, по существу, и вызывает в настоящее время значительное количество вооруженных конфликтов и террористических актов.

3 Меркушев В. Н. Права человека в контексте культурных различий: Сравнительный анализ современных политологических концепций: Дис. ... канд. полит. наук: 23.00.01. - М.: РГБ, 2005. С.20.

Насколько необходимо противостоять западной экспансии в сфере культуры и прав человека, либо принимать универсальные стандарты, несмотря на разность культур, однозначного ответа на эти вопросы не существует. Эти вопросы в настоящее время активно обсуждаются в научной и научно-популярной литературе, в периодических изданиях и в Интернете.

Ярким примером критического отношения к универсальности прав человека является статья О.А. Попова, в которой отмечается, что краеугольным камнем в мировоззрении современных правозащитников-либералов является концепция прав человека, изложенная во Всеобщей декларации прав человека. Независимо от того, опирается она на теорию о «естественных правах» человека или на теорию общественного договора, она лежит в основе евроцентристской идеологии. В соответствии с ней, категория прав человека понимается правозащитниками как внеисторическая, универсальная и наднациональная категория, прилагаемая ко всем странам и народам вне зависимости от их исторического пути, религии, культуры, традиций, социально-политического строя.

Идея прав человека появилась и развивалась в странах западной Европы, в условиях формирующегося правового буржуазного государства и гражданского общества. Она стала «стержнем» либеральной философии, сыгравшей прогрессивную роль в период ломки феодально-сословных обществ в странах Западной и Центральной Европы. Сегодня она частично «работает» в тех странах европейской цивилизации, главным образом, с протестантскими традициями, где в основе морали и поведения человека лежат принципы индивидуализма и личного преуспеяния, где индивидуальные ценности имеют приоритет над общественными, национальными и государственными ценностями.

К народам же иной цивилизации (китайской, японской, арабской), к иным, чем западная социально-экономическим и политическим системам – либеральная концепция прав человека, как и сама Всеобщая декларация прав человека, не применима в полной мере. Даже в странах с культурой (цивилизацией) сравнительно близкой к западноевропейской, как, например, восточнославянская, место политических и гражданских прав в общей «иерархии» ценностей иные. И уж совершенно абсурдно применять европейские правовые стандарты к об-

щинно-племенным сообществам, где нет даже такого понятия, как права человека¹.

Большинство стран мирового сообщества своей политикой фактически всегда ставили под сомнение гипотезу универсальной доктрины прав человека о необходимости немедленной реализации в каждом отдельном государстве всех международных стандартов по защите прав и свобод. Однако официальная доктрина, лежащая в основе международного права по правам человека, является в принципе универсальной². Эта доктрина не предполагает, что существуют различные правила для различных государств и регионов.

Один из ведущих теоретиков международных отношений XX века профессор Центра европейских исследований Гарвардского университета Стэнли Хоффман так описывает эту предпосылку: «Если я, как государственный деятель, подписываю международный договор, в котором признаются юридические обязательства уважать права человека, то это означает, что я признаю не только внутреннюю правовую ответственность, но в равной степени и наднациональные обязательства»³.

Однако, в общественно-политической практике интерпретация этих правил не одинакова. В различных культурах имеются различные стандарты касающиеся как места прав человека в социально-политической системе того или иного общества, так и в иерархии различных групп прав человека в общественном сознании. С точки зрения юристов-сторонников позитивистской концепции прав человека, противоречие между обычаями и традициями различных культур будет уменьшаться вместе с развитием международного права, которое является двигателем соответствующего реформирования национального права некоторых «отстающих» в этой сфере государств.

В настоящее же время в реальности можно говорить только о ранней стадии развития международных механизмов по защите и реа-

1 Попов О.А. Правозащитники и олигархи // <http://contrtv.ru/common/1186/>

2 Венская декларация и Программа действий, 25 июня 1993 г. // Действующее международное право. В 3 т. / Сост. Ю.М. Колосов и Э.С. Кривчикова. - М.: Издательство Московского независимого института международного права, 1999. С.94-104.

3 Hoffman S. Janus and Minerva. Essays in Theory and Practice of International Politics. - London: Westview Press, 1987. P.371.

лизации прав¹. С этой точки зрения дальнейшее развитие прав человека связывается с развитием современного международного права, призванного нивелировать культурные различия.

Представляется, что дальнейшая разработка теории прав человека как универсального явления необходима, поскольку, с учетом вышеназванных проблем, иной альтернативы нет. К этому выводу должны прийти все культуры и цивилизации, признав, что в условиях глобализации в сфере экономики, противостояние в сфере культуры и религии является губительным для всего человечества. К этому выводу должны прийти представители всех культур и религий. Однако это может произойти в отдаленном будущем, и, скорее всего, после катастрофических столкновений культур и религий, поскольку сотрудничества и конструктивного диалога, в настоящее время не наблюдается.

Попытки диалога культур и религий делаются в СНГ, примером тому является съезд представителей традиционных религий, проводимый по инициативе Н.А. Назарбаева в Астане, что позволяет предположить, что формирование действительно общепризнанных прав человека, согласованных между всеми культурами и религиозными конфессиями будет происходить первоначально на региональном уровне.

Например, тысячи случаев, рассмотренных в Европейском Суде и ранее в Европейской Комиссии по правам человека, за почти сорокалетнюю историю деятельности этих организаций, созданных в соответствии с Европейской Конвенцией по защите прав человека и основных свобод, позволяют достичь определенного консенсуса в толковании тех или иных прав. Однако необходимо помнить, что Европейская Конвенция подписана государствами, во многом имеющими общие или сходные культурные традиции и политическую систему, основанную на общих демократических принципах, и поэтому этот европейский опыт не всегда может быть перенесен на другие страны и регионы. Более того, даже в достаточной степени интегрированных регионах и группах соседних стран, имеющих общую историю, культуру и сходные политические системы, возможны проявления культурных противоречий.

¹Vincent R.J. Order in International Politics // Order and Violence. Hedley Bull and International Relations / Edited by R. J. Vincent and J. D. B. Miller. - Oxford: Clarendon Press, 1990. P.57.

Так, например, Европейская Комиссия и Европейский Суд по правам человека, исходя из культурных особенностей стран-участников Европейской Конвенции, были вынуждены разработать доктрину «margin of appreciation» (предел усмотрения), которая позволила учитывать в принятии решений культурные отличия того или иного государства. Несмотря на развитие международного и внутреннего законодательства по правам человека культурные особенности остаются первичным и более важным препятствием на пути реализации универсальных прав человека². Следует обратить внимание на то, что противоречия, наблюдаемые в культуре, имеют религиозные истоки и согласование, прежде всего, предполагается на межконфессиональном уровне.

В юридической литературе отмечается, что наиболее эффективные способы решения противоречий между универсальностью норм по правам человека и культурными различиями могут быть найдены в рамках концептуального подхода к правам личности как к основным или ключевым (общепризнанным) правам человека. В соответствии с этим подходом, несмотря на различные теории и интерпретации, во всем перечне прав человека необходимо выделить особую группу прав, которые должны быть общими нормами для всех культур. Наиболее сложной проблемой в этом контексте является необходимость классификации прав человека, какие права и свободы могут рассматриваться как первостепенные? Список ключевых политических и гражданских прав может быть сведен либо вообще к одному праву на жизнь (как это предлагал Томас Гоббс), либо, как это понимал Джон Локк, к правам на жизнь, свободу и частную собственность. В интерпретации же некоторых современных американских либералов-легалистов (например, Алана Гервита) этот список может быть сведен к трем основным правам, таким, как право на жизнь, право на безопасность и право быть свободным. В этом смысле именно эти широко понимаемые права могут являться основой для удовлетворения всех других прав и свобод³. Отчасти можно согласиться с мнением, что в этой интерпретации

² Меркушев В. Н. Права человека в контексте культурных различий: Сравнительный анализ современных политологических концепций: Дис. ... канд. полит. наук: 23.00.01. - М.: РГБ, 2005. С.19.

³ Gerwirth A. Human Rights Essay on Justification and Application. Chicago: The University of Chicago Press, 1987. P.7.

концепция прав человека как основных прав исходит, в конечном итоге, из классической естественно-правовой традиции, подчеркивая главным образом, биологические основы человеческой морали, поскольку все эти права сформированы в рамках западноевропейской правовой мысли.

С другой стороны, подход к правам человека, как к сущностным и неотъемлемым правам, может быть основан и на гипотезе, в соответствии с которой люди едины в своем противостоянии человеческому страданию, и это выше любых разногласий во времени и пространстве. Эта концепция может основываться и на следующем индуктивном обобщении: во всем множестве философских учений, идеологий и ценностных ориентаций различных культур существует нечто универсальное. Однако в применении к правам человека, этот подход, не принимает во внимание то, что все три традиционно выделяемые общие классические доктрины прав человека (так называемые западная либеральная, коммунистическая и общий концептуальный подход стран «третьего мира») разработаны западным мыслителями.

Эти концепции могут быть связаны, соответственно: либеральная – с политическими и гражданскими правами (главный теоретик этой доктрины – Джон Локк); коммунистическая – с экономическими и социальными правами (главный идеолог – Карл Маркс, который также является представителем западной культурной традиции); и доктрина «третьего мира», связанная, прежде всего, с коллективными правами (основоположником которой в некоторой степени можно считать Жан-Жака Руссо).

Предположение о неких общих чертах теорий прав человека опять же может быть сделано, скорее всего, в рамках западной культурной традиции, предполагающей наличие определенных универсальных человеческих черт¹. Следует предположить, что обобщающим явлением, практически для всех культур является вопрос выживаемости отдельного социального организма: семьи, общества, государства, гарантирующих выживаемость отдельного индивида, в том или ином индивидуальном качестве, приемлемом для этого общества. Это обусловлено экономическими, политическими, культурными

возможностями общества, обеспечивающего личности реализацию необходимых для неё интересов. Следует обратить внимание, что именно различные экономические и социальные условия не позволяют предоставить личности одинаковые права в разных социокультурных системах.

Таким образом, в самом общем виде можно рассматривать в качестве основного права личности – это право на жизнь, и, соответственно, вытекающие из этого необходимые условия: свобода и собственность в той мере в какой они могут быть предоставлены конкретным обществом. Следует признать, что определение минимального уровня свободы и собственности должно вырабатывать мировое сообщество, как минимальные международные стандарты, которые должны быть обеспечены каждому человеку на земле, при помощи собственного государства, либо международными организациями. Это такие права как право на защиту от голода, право на мир, право на защиту от пыток и другие права, признаваемые абсолютным большинством государств.

Эти права закреплены в Международных универсальных и региональных документах, посвященных правам человека. К ним в первую очередь следует отнести Международный Пакт о гражданских и политических правах, а также первый факультативный протокол к этому Пакту, Международный Пакт о социальных, экономических и культурных правах. Важным региональным документом является Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека (Минск, 26 мая 1995 г.). Она, на основе норм вышеназванных универсальных Пактов закрепляет права человека на региональном уровне, и в 39 статьях, по существу, дублирует наиболее важные права человека, закрепленные в универсальных международных актах².

Представляется важным дальнейшая разработка региональных актов в сфере обеспечения и защиты прав человека, а также развитие нормативно-правовой базы и правоприменительной практики. Необходимо развивать и более детально регламентировать процедуры защиты обеспечения прав человека Комиссией по правам человека Содружества Независимых Государств. По нашему мнению права

1 Меркушев В. Н. Права человека в контексте культурный различий: Сравнительный анализ современный политологический концепций: Дис. ... канд. полит. наук: 23.00.01. - М.: РГБ, 2005.

2 Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека (Минск, 26 мая 1995 г.) // <http://www.zakon.kz>

человека, реализация которых зависит от национально-культурного уровня конкретно-исторического общества, следует провозглашать в качестве рекомендательных норм, не форсируя и не ускоряя их внедрение в отдельных государствах.

Представляется необходимым развитие многоуровневой международной системы прав человека, с определением ценности отдельных прав человека, определением их иерархии. Следует также развивать собственную концепцию прав человека на территории постсоветского

пространства, в которой должны быть закреплены международные стандарты в области прав человека, гармонизированные с национальной культурой и социальным менталитетом, сформировавшимся на территории СНГ. Этот подход должен стать базой для формирования Евразийской концепции прав человека, основной задачей которой должна стать гармонизация универсальных прав человека с национальными особенностями в сфере понимания и реализации прав человека.

Аннотатсия

Таъсири ҷаҳонишавӣ ба ҳуқуқҳои универсалии инсон

Дар мақола ҷанбаҳои назариявии таносуби ҳуқуқҳои универсалии инсон ва хусусиятҳои миллии дар самти дарк ва татбиқ намудани ҳуқуқи инсон дар фазои пасошӯравӣ баррасӣ карда мешаванд. Таъсири глобализатсия ба ҳуқуқи инсон равшан карда мешавад ва зарурати инкишофи концепсияи Аврусиёи ҳуқуқи инсон асоснок карда шудааст.

Аннотация

Влияние глобализации на универсальные права человека

В статье рассматриваются теоретические аспекты соотношения универсальных прав человека и национальных особенностей в сфере понимания и реализации прав человека на постсоветском пространстве. Раскрывается влияние глобализации на права человека и обосновывается необходимость развития Евразийской концепции прав человека.

Annotation

Impact of globalization on the universal human rights

In the article the theoretical aspects of correlation of universal human rights and national features are examined in the field of understanding and realization of human rights on post-soviet space. Influence of globalization opens up on human rights and the necessity of development of Eurasian conception of human rights is grounded.

ҶАМЪБАСТИИ ТАҶРИБАИ СУДИИ БАРРАСИИ ПАРВАНДАҶОИ ОИЛАВӢ ОИД БА ФАРЗАНДХОНДӢ

Мутобиқи нақшаи кори Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар нимсолаи дуҷуми соли 2013 ҷамъбастии таҷрибаи судии баррасии парвандаҳои оилавӣ оид ба фарзандхондӣ гузаронида шуд.

Шумораи 275 адад парвандаҳои оилавӣ оид ба фарзандхондӣ ба Суди Олӣ ворид шудаанд, ки онҳоро судҳои шаҳрҳои Турсунзода, Хучанд, Сарбанд, Норақ, Қурғонтеппа, Роғун, Исфара, Ваҳдат, Хоруғ, судҳои ноҳияҳои Хуросон, Темурмалик, Ҷалолитдини Румӣ, Бохтар, Исмоили Сомонӣ, Сино, Дарвоз, Варзоб, Фирдавсӣ ва ғайра тайи солҳои 2012 ва 2013 баррасӣ намудаанд, мавриди омӯзиш қарор дода шуданд.

Масъалаҳои ба фарзандхондӣ қабул намудан, тартиби баррасии ин гуна аризаҳо, ҷигуна ашхос ҳуқуқи фарзандхондӣ намуданро доранд ва дигар паҳлуҳои фарзандхондиро асосан Кодекси оила ва КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим даровардаанд.

Судҳо асосан парвандаҳои категорияи мазкурро дар доираи талаботи меёрҳои ҳуқуқи моддӣ ва муурофиавӣ баррасӣ намудаанд.

Дар баробари ин, баъзе аз судҳо дар вақти дида баромадани парвандаҳои зикршуда ба камбудӣ ва хатогиҳо низ роҳ додаанд. Масалан, парвандаи оилавӣ аз рӯи аризаи М.М. ва М.Р дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудан ба суди н. Ҷиргатол ворид шудааст.

Аз муҳтавои ариза дида мешавад, ки аризадихандаҳо мехоҳанд набераашонро ба фарзандхондӣ қабул намоянд. Падару модари кӯдак розӣ ҳастанд. Хоҳиш кардаанд, ки фарзандхондии ноболиғ А.Э. соли таваллудаш 29 июли соли 2004 расмӣ карда шавад. Дар дафтари сабти таваллуд ӯ ва ҳамсараш ҳамчун падару модари ноболиғ сабт карда шаванд.

Аризаи мазкур ба талаботи моддаи 275 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ нест, зеро дар ариза ҳолатҳои асоснокунандаи хоҳиши шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон оид ба фарзандхондӣ зикр карда нашудааст.

Аризадиханда М.М. нафақахӯри ШКД мебошад ва ҳаҷми нафақааш 761 сомони ро ташкил медиҳад.

Судя аризаро 25 январи соли 2012 қабул карда, 27 январи соли 2012 таъинот дар хусуси омодагии парванда ба муҳокимаи судӣ қабул

карда, то 16 феввали соли 2012 муҳлат барои пешниҳод намудани дигар далелҳо дода, ба рӯзи 21 феввали соли 2012 парвандаро таъин кардааст.

Суд муайян накардааст, ки чаро М.М. мехоҳад набераашро ба фарзандхондӣ қабул намояд.

Бо ҳалномаи суди н. Ҷиргатол аз 21 феввали соли 2012 ариза қонунӣ карда шуда, ноболиғ А. Э. санаи таваллудаш 29 июли соли 2004 фарзанди М.С. ва М.Р муқаррар карда шуда, насаб ва номи падари ноболиғ А.Э бо насаби М., номи падар М. муайян карда шудааст.

Дар вақти баррасии парванда падару модари кӯдак Э.А. ва Э. П. ба сифати шохид пурсида шудаанд, ҳол он ки онҳо шахсони манфиатдор мебошанд.

Намояндаи шӯбаи маорифи мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Ҷиргатол Т.Ё. дар маҷлиси судӣ бе пешниҳод намудани ваколатнома иштирок кардааст.

Тибқи талаботи қисми 4 моддаи 279 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон нусхаи ҳалномаро оид ба фарзандхондии кӯдак суд дар муҳлати се рӯзи баъд аз эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳалнома, барои бақайдгирии давлатии фарзандхондии кӯдак ба мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ вобаста ба маҳалли қабул намудани ҳалнома, ирсол менамояд.

Ҳалномаи мазкур бошад эътибори қонунӣ пайдо накарда, 28 феввали соли 2012, яъне пас аз 7 рӯз ба САҲШ-и н. Ҷиргатол фиристонида шудааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи А.З. оид ба фарзандхондӣ қабул намудан ба суди шаҳри Сарбанд ворид шуда, муҳтавои ариза чунин аст, ки аз шавҳараш бинобар надоштани фарзанд ҷудо шуда, соли 1995 писари хоҳараш – А.З. ба тарбияи худ гирифтааст. пурсидааст, ки ариза қонунӣ карда шавад. А.З. санаи таваллудаш 31 августи соли 1995, яъне 16 солаю 7 моҳа будааст.

Тибқи талаботи қисми 2 моддаи 277 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳулосаи мақомоти васоят ва парасторӣ бояд ҳуҷҷатҳои зерин замима карда шаванд:

- акти санҷиши шароити истиқомати шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон (ба фарзандӣ қабулкунанда), ки мақомоти васоят

ва парастории маҳалли истиқомат ё маҳалли ҷойгиршавии кӯдаки фарзандхондшаванда ё маҳалли истиқомати шахсони ба фарзандӣ қабулқунандагон (ба фарзандӣ қабулқунанда) таҳия намудааст;

- шаҳодатномаи таваллуди кӯдаки фарзандхондшаванда:

- хулосаи тиббӣ оид ба вазъи саломатӣ, инкишофи ҷисмонӣ ва ақлии кӯдаки фарзандхондшаванда;

- барои фарзандхондӣ розӣ будани кӯдаки фарзандхондшавандае, ки ба синни даҳсолагӣ расидааст, инчунин имконпазирии тағйир додани насаб, ном, номи падар ва сабти шахсони ба фарзандӣ қабулқунандагон (ба фарзандӣ қабулқунанда) ба сифати падару модар (ба истисноӣ ҳолатҳое, ки агар чунин розигиро қонун талаб нанамояд);

- розигии падару модари кӯдак барои фарзандхондӣ дар сурати фарзандхондӣ кӯдаке, ки падару модараш ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидаанд, инчунин розигии намояндагони қонунии онҳо ва хангоми набудани намояндагони қонунӣ – розигии мақомоти васоят ва парасторӣ, ба истисноӣ ҳолатҳои пешбиниамудаи моддаи 130 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- розигӣ ба фарзандхондӣ кӯдак аз ҷониби васӣ (парастор), шахсони ба фарзандӣ қабулқунандагон (ба фарзандӣ қабулқунанда) ё роҳбари муассисае, ки кӯдаки аз парастории падару модар маҳрумгардида дар он ҷо қарор дорад.

Аз хулосаи котиби комиссияи васоят ва парастории мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Сарбанд А.М. дида мешавад, ки ин талаботи қонун риоя карда нашуда, фақат оиди шароити зисти манзили истиқоматӣ дар хулоса қайд карда шудааст. Худи хулоса аз ҷониби Раиси комиссия бо муҳр тасдиқ карда нашудааст.

Тибқи талаботи моддаи 278 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ариза дар бораи фарзандхондӣ дар маҷлиси пӯшидаи судӣ бо иштироқи ҳатмии шахсони ба фарзандӣ қабулқунандагон, намояндаи мақомоти васоят парасторӣ, прокурор, кӯдаке, ки ба синни чордаҳсолагӣ расидааст ва хангоми зарурат падару модар, дигар шахсони манфиатдор ва худи кӯдаке, ки ба синни аз даҳ то чордаҳсолагӣ расидааст, баррасӣ мегардад. Суди марҳилаи якум бошад парвандаи мазкурро дар маҷлиси кушодаи судӣ баррасӣ намудааст. Бо ҳалномаи

суд аз 30 март соли 2012 ариза қонё карда шудааст.

Ҳамчунин, дар суди ҳамин ноҳия парвандаҳои оилавӣ бо аризаи Э.А. оиди ба фарзандхондӣ қабул намудан, аризаи А.С. оиди ба фарзандхондӣ қабул намудан, аризаи Ш.С. оиди ба фарзандхондӣ қабул намудан бар хилофи моддаи 278 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар маҷлиси кушодаи судӣ баррасӣ карда шудаанд.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи М.З. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудан, дар парвандаи мазкур розигии падари кӯдак гирифта нашудааст ва оиди он ки падараш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаст ё нест ягон маълумот вучуд надорад ва парванда дар маҷлиси кушодаи судӣ баррасӣ шудааст.

Ҳалномаҳои судӣ аз ҷониби суди шаҳри Сарбанд оид ба ҳамин категорияи парвандаҳо ба мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ фиристода нашудаанд.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи С.А. оиди ба фарзандхондӣ қабул намудан ба суди н. Дарвоз дохил шуда, аз муҳтавои ариза бармеояд, ки аризадиханда бо оилааш Д.А. соҳиби фарзанд нашудаанд ва мақсад доштаанд, ки писари Н.С. соли таваллудаш 26 июли соли 1994-ро гирифта тарбия кунанд. Пурсидааст, ки ному насаби кӯдак иваз карда шуда, дар навиштаҷоти падару модар ному насаби ӯ ва оилааш қайд карда шавад. Дар вақти қабул кардани санади судӣ 17 солаю 10 моҳа шудааст. Писари хоҳари аризадиханда буда, розӣ шудааст, ки акааш писарашро ба фарзандхондӣ қабул намояд. Аз нусхаи шаҳодатномаи таваллуди Д.С. дида мешавад, ки падараш С.С. қайд шудааст, лекин дар маводҳои кор розигии падари кӯдак мавҷуд нест, инчунин дар маҷлиси судӣ пурсида нашудааст ва дар бораи дар кучо будани ӯ ягон маълумот мавҷуд нест. Дар маҷлиси судӣ фақат модари кӯдак пурсида шуда, розигии ӯ гирифта шудааст. Аз ҷониби комиссияи васоят парастории мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Дарвоз фақат санади шароити зисту зиндагии аризадиханда тартиб дода шуда ба суд фиристонида шудааст ва мақомоти мазкур хулосаи хаттии худро ба суд ирсол накардаанд.

Суди марҳилаи якум хулосаи мақомотро талаб накарда парвандаро моҳиятан баррасӣ намудааст.

Суди марҳилаи якум парвандаи оилавино оиди ба фарзандхондӣ қабул намудан дар

мачлиси пӯшидаи сайёри судӣ дар деҳаи Паткуноби ноҳияи Дарвоз баррасӣ намудааст.

Бо ҳалномаи суди ноҳияи Дарвоз аз 2 майи соли 2012 ариза қонеъ карда шудааст. Аз ҷониби суди ноҳияи Дарвоз ҳалнома ба САҲШ–и н. Дарвоз умуман фиристонида нашудааст.

Қ.М. соли таваллудаш 1947 оиди ба фарзандхондӣ қабул намудан ба суди ноҳияи Шаҳритуз ариза пешниҳод кардааст. Аз мазмуни ариза бармеояд, ки бо ҳамсараш Қурбонова Зӯхро ақди никоҳ баста аз соли 1970 зиндагӣ мекунанд ва соҳиби 7 фарзанд мебошанд. Боз меҳоянд, ки фарзанди Ш.С. соли таваллудаш 2007–ро ба фарзандӣ қабул намоянд бо ин сабаб, ки шароити иқтисодии Ш.С. хеле вазнин аст. Дар ин ариза фақат имзои Қ.М. мавҷуд мебошад.

Аризаи мазкур ба талаботи моддаи 275 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ нест, зеро дар он ном, номи падар, фамилия ва маҳалли истиқомати падару модари кӯдаки фарзандхондшаванда, бародару хоҳар доштани ӯ нишон дода нашудааст. Инчунин, ҳолатҳои асоснокунандаи хоҳиши шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон оид ба фарзандхондӣ ва ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ин ҳолат нишон дода нашудааст.

Тибқи талаботи моддаи 276 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ариза нусхаи шаҳодатномаи никоҳи шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон, розигии хаттии ҳамсари дигар ба ариза замима карда нашудааст.

Судя оид ба ин парванда оmodасозиро ба таври дахлдор нагузаронидааст, зеро бо таъинот дар хусуси оmodасозии парванда, даъвогар ва ҷавобгарро ба кор ҷалб намуда, қайд намудааст, ки нусхаи аризаи даъвогӣ ба ҷавобгар супорида шавад ва ба ҷавобгар пешниҳод кардааст, ки то 2 марти соли 2012 баёноти хаттиашро пешниҳод намояд, гарчанде ба ин парвандаҳо ариза пешниҳод карда шуда, тарафҳои он аризадиханда ва шахсони манфиатдор ба ҳисоб мераванд.

Ҳамзамон, тибқи талаботи моддаи 277 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон судя хангоми оmodасозии парванда ба муҳокимаи судӣ мақомоти васоят ва парастории маҳалли истиқомат ё маҳалли ҷойгиршавии кӯдаки фарзандхондшавандаро вазифадор менамояд, ки ба суд дар хусуси асоснокӣ ва мутобиқати фарзандхондӣ ба манфиати кӯдаки фарзандхондшаванда ҳулоса пешниҳод намояд.

Аз ҳулоса ва санади комиссия оид ба ҳифзи ҳуқуқи кӯдаки назди мақомоти маҳаллии иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Шаҳритуз, ки бо аризаи аризадиханда замима карда шудаанд, дида мешавад, ки он ба талаботи қисми 3 моддаи 126 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ нест. Комиссия муайян накардааст, ки фарзандхондӣ ба манфиати кӯдак аст ё не, оё барои фарзандхондӣ монеае вучуд дорад ё не.

Дар баррасии парванда намояндаи комиссия оид ба ҳифзи ҳуқуқи кӯдаки назди мақомоти маҳаллии иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Шаҳритуз Р.И. дар асоси ваколатнома, ки муовини раиси ноҳия Шаҳритуз Ҷ.Л. имзо кардааст, иштирок намуда ҳулоса додааст, лекин ваколатнома бо муҳр тасдиқ карда нашудааст.

Дар дохили маводҳои парванда дастхат оиди фаҳмондан ба тарафҳо ва шахсони дигари иштирокчиҳои парванда, ҳуқуқ ва уҳдадорихояшон аз 1 марти соли 2012 мавҷуд аст, ки дар он даъвогар ва дигар шахсон имзо гузоштаанд, лекин ному насаби онҳо дар он мавҷуд нест.

Суди марҳилаи якум парвандаро бо иштироки аризадиханда Қ.М., намояндаи мақомоти иҷроия Р. ва прокурор баррасӣ намудаанд, лекин модари кӯдак оилаи аризадихандаро ба кор ҷалб накарда, напурсидааст. Дар баробари ин суд розигии ҳамсари аризадихандаро нагирифтааст.

Бо ҳалномаи суди ноҳияи Шаҳритуз аз 6 марти соли 2012 аризаи Қурбонов М. қонеъ карда шуда, нусхаи ҳалнома ба шӯъбаи САҲШ –и н. Шаҳритуз фиристонида нашудааст.

Аз муҳтавои аризаи Н.Б., ки ба суди ноҳияи Шаҳритуз дохил шудааст дида мешавад, ки ӯ бо шавҳараш Н.С. соли 1993 оиладор шудаанд ва никоҳашонро соли 2001 ба расмият дароварда, соҳиби 1 фарзанд шудаанд. Ҳоло меҳоянд фарзанди Т.Т., соли таваллудаш 25 июли соли 2010–ро ба фарзандхондӣ қабул намоянд. Кӯдак пас аз 10 рӯзи таваллудаш дар тарбия ва таъминоти онҳо мебошад. Пурсидааст, ки аризааш қонеъ карда шавад ва Н.С. ба сифати падар ва Н.Б. ба сифати модари кӯдак дар санади таваллуди кӯдак сабт карда шаванд ва ному насаби кӯдак Н.Т. сабт карда шавад. Бо ҳалномаи суди ноҳияи Шаҳритуз аз 25 июли соли 2012 ариза қонеъ карда шудааст.

Суди марҳилаи якум ба хатогӣ роҳ дода дар қисми ҳулосавии ҳалнома нишон додааст,

ки «хангоми гирифтани шаҳодатномаи таваллуд ба Н.Тдар сатри модар Н.Б. ва дар сатри падар Н.С. сабт карда шавад».

Хол он, ки тибқи қисми 2 моддаи 279 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйирот дар санади сабти таваллуди кӯдак дароварда мешавад.

Аз хулоса ва санади комиссия оид ба ҳифзи ҳуқуқи кӯдаки назди мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Шаҳритуз, ки бо аризаи аризадиҳанда замима карда шудаанд, дида мешавад, ки он ба талаботи қисми 3 моддаи 126 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ нест. Комиссия муайян накардааст, ки фарзандхондӣ ба манфиати кӯдак аст ё не? Оё барои фарзанд хондан монеае ҳаст, инчунин муносибати кӯдак ба фарзандхондӣ ва фикри ӯро барои ба фарзандхондӣ қабул шуданаш.

Дар баррасии парванда намояндаи комиссия оид ба ҳифзи ҳуқуқи кӯдаки назди мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Шаҳритуз Р.И. бе пешниҳод намудани ваколатнома дар баррасии парванда иштирок кардааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Э.З. оиди ба фарзандхондӣ қабул намудани Шоимов Акмал соли таваллудаш 1994 ба суди шаҳри Қурғонтеппа дохил шудааст. Э.З. ба суд бо аризаи мазкур мурочиат намуда, нишон додааст, ки ӯ соҳиби 3 фарзанд аст ва фарзанди хоҳараш Б.–ро ба фарзандӣ барои он қабул мекардааст, ки вазъи иқтисодии оилаи хоҳараш вазнин аст. Дар маҷлиси судӣ аризадиҳанда нишон додааст, ки хоҳараш фарзандашро ба ӯ бахшидааст ва ӯ нигоҳубин мекардааст.

Дар вақти ба суд пешниҳод намудани аризаи мазкур Ш.А. 17 солаю 8 моҳа буда, суд муайян накардааст, ки барои чӣ маҳз дар ҳамин синну сол, фарзанди хоҳарашро меҳақад ба фарзандхондӣ қабул намояд. Суд муайян накардааст, ки Ш. А. даъватшаванда мебошад ё не.

Аз хулосаи комиссияи васоят ва парастории назди шуъбаи маорифи шаҳри Қурғонтеппа бармеояд, ки ин комиссия фақат шароити зисту зиндагии аризадиҳандаро санҷида, дар хусуси асоснокӣ ва мутобиқати фарзандхондӣ ба манфиати кӯдак хулоса пешниҳод накардааст.

Аризаи мазкур 31 майи соли 2012 қабул карда шуда, ҳамон рӯз таъинот оиди оморасозии парванда ба муҳокимаи судӣ қабул карда шуда, судя парвандаро ба муҳокимаи судӣ оморасозуда эътироф намуда, бо таъинот аз

4 июни соли 2012 баррасии парвандаро ба рӯзи 7 июни соли 2012 таъин намудааст.

Бо ҳалномаи ин суд аз 11 июни соли 2012 аризаи Э.З. қонё карда шудааст, вале ҳалномаи судӣ ба мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ фиристода нашудааст.

Шаҳрванд Ҳ.Р. ба суди ноҳияи Вахш барои ба фарзандхондӣ қабул намудани наберааш Р.соли таваллудаш 20 октябри соли 1999, ки дар таъминоти ӯ мебошад бо ариза мурочиат намудааст. Тибқи талаботи моддаи 277 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вақти ба муҳокимаи судӣ оморасозии парванда оид ба фарзандхондӣ, суд бояд талаб намояд, ки розигии падару модари кӯдак, барои фарзандхондӣ розӣ будани кӯдаки фарзандхондшавандае, ки ба синни даҳсолагӣ расидааст, пешниҳод карда шавад. Аз маводҳои парванда бармеояд, ки розигии кӯдак, ки 13 сола буд, гирифта нашудааст, ба ғайр аз ин дар маҷлиси судӣ падару модари кӯдак пурсида нашудаанд ва розигиашон оиди ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдакашонро надодаанд. Аз забонхати модари кӯдак С.Р. ва падари кӯдак С.Р., ки дар маводҳои парванда мебошанд, дида мешавад, ки онҳо барои ба парасторӣ ва нигоҳубин қабул намудани кӯдакашон розигӣ додаанд, на ин ки барои ба фарзандхондӣ қабул намудан. Ҳалномаи суд ба мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ фиристода нашудааст.

Аризаи Р.С. дар бораи фарзандхондӣ қабул намудани Д.З.солитаваллудаш 12 ноябри соли 1995, ба суди ноҳияи Хуросон қабул карда шудааст.

Тибқи талаботи моддаи 278 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ариза дар бораи фарзандхондӣ дар маҷлиси пӯшидаи суд бо иштироки ҳатмии шахсони ба фарзандӣ қабулкунанда, намояндаи мақомоти васоят парасторӣ, прокурор, кӯдаке, ки ба синни чордаҳ расидааст ва хангоми зарурат падару модар, дигар шахсони манфиатдор ва худи кӯдаке, ки ба синни аз даҳ то чордаҳсолагӣ расидааст, баррасӣ мегардад.

Р.С. бо аризаи мазкур ба суд мурочиат намуда, аризаашро чунин асоснок кардааст, ки ӯ худ як духтар дорад ва бо ҳамсолаш Д.Р. ва Д.З. маслиҳат намудаанд, ки писарашон З.–ро ба фарзандхондӣ ба ӯ диҳанд. З. аз айёми кӯдакиаш аз модари худ дида бештар ӯро дуст медоштааст ва ба оилаи онҳо меҳри беандоза доштааст ва тӯли 7 моҳ мешавад, ки дар тарбияи ӯ қарор дорад. Пурсидааст, ки аризааш қонё

карда шавад.

Дар маҷлиси судӣ падару модари кӯдак ба сифати шоҳид пурсида шудаанд, вале ҳуди кӯдак Д.З. дар маҷлиси судӣ пурсида нашуда ва розигии хаттии ӯ гирифта нашудааст.

Суд он ҳолатро муайян накардааст, ки Р.С. писари ҳамсоҷро, ки ба синни 17 сола расидааст, бо кадом мақсад ба фарзандхондӣ қабул кардааст, оиди даъватшаванда будан ё набудани Д.З.–ро муқаррар накардааст. Ҳалномаи судӣ ба мақомоти сабти асноди ҳолати шахрвандӣ фиристода нашудааст.

Парвандаи оилавӣ, суди ноҳияи Хуросон бо аризаи З.А. ва З.С. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак, парванда бе иштироки тарҷумон баррасӣ гардидааст, зеро аризадиҳандаҳо миллаташон узбек аст ва ҳуҷҷатҳои лозима нисбати кӯдак ба таври лозима инчунин ҳулосаи мутахассис тасдиқ карда нашудааст.

Ҳамчунин парвандаи оилавӣ дар ҳамин суд бо аризаи Р.И. ва Р.М. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак баррасӣ гардидааст, вале аз тарафи намояндаи мақомоти васоят ва парасторӣ ҳулоса пешниҳод нагардидааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи В.У. ва В.Г. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак бе иштироки тарҷумон баррасӣ гардидааст, зеро аризадиҳандаҳо миллаташон узбек аст, инчунин розигии онҳо оиди қабул кардан ба фарзандхонӣ дар парванда мавҷуд нест.

Суди шаҳри Ваҳдат аризаи Ю.М. ба фарзандхондӣ қабул намудани фарзанди хоҳараш М.М.соли таваллудаш 1996-ро баррасӣ намудааст.

Аризаи мазкур ба талаботи моддаи 275 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ набуда, ном, номи падар, фамилия ва маҳалли истиқомати падару модари кӯдаки фарзандхондшаванда, бародару хоҳар доштани ӯ дар ариза нишон дода нашудааст. Инчунин ҳолатҳои асоснокунандаи хоҳиши шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон оид ба фарзандхондӣ ва ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи ин ҳолат нишон дода нашудааст.

Аз ҳулоса ва санади комиссияи Шӯрои васоят парастории назди Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳри Ваҳдат дида намешавад, ки М.М. барои ба фарзандхондӣ қабул шуданаш розӣ будааст ё не, яъне фикри ӯ пурсида ва гирифта нашудааст.

Дар дохили маводҳои парванда, ваколатнома аз номи Шӯрои васоят парастории шуъбаи маорифи шаҳри Ваҳдат аз 04 октябри соли 2012 мавҷуд мебошад, ки аъзои комиссия А.Т.-ро уҳдадор мекунад, ки дар баррасии парванда иштирок кунад. Лекин дар маҷлиси судӣ бошад намоянда И.М. бе пешниҳод намудани ваколатнома иштирок карда, баёнот додааст.

Дар қисми асосноккунии ҳалнома бошад қайд шудааст, ки «суд фикри кӯдаки фарзандхондшударо ба назар нагирифт, зеро М.М. аз хурдиаш дар тарбияи аризадиҳанда қарор дошта, ӯро ҳамчун модар мешуморад».

Ин гуна ҳулосаронӣ намудани суд хилофи талаботи моддаи 278 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, зеро тибқи ин модда ариза дар бораи фарзандхондӣ бо иштироки ҳатмии кӯдаке, ки ба синни чордаҳ расидааст, баррасӣ мегардад ва М.М. дар вақти баррасӣ намудани парванда 16 солаю 2 моҳа будааст. Бо ҳалномаи суди шаҳри Ваҳдат аз 12 ноябри соли 2012 ариза қонё карда шудааст.

Парвандаи оилавӣ, аз рӯи аризаи А.Н. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудан, ба суди ноҳияи Варзоб 7 феввали соли 2012 ворид шуда, дар ариза нишон дода шудааст, ки ӯ бо шавҳараш А.Я. соҳиби фарзанд нашудаанд ва дар соли 2001 шавҳараш вафот кардааст. Дар давраи зинда будани шавҳараш писари ҷияни шавҳараш С.А.–ро дар тарбияи худ гирифта, ба воя расонидааст. Пурсидааст, ки С.А. соли таваллудаш 1995 писархонди ӯ эътироф карда шавад. Дар рӯзи қабули аризаи мазкур С.А. 16 солаю 4 моҳа будааст. Суд муайян накардааст, ки С.А. даъватшаванда мебошад ё не.

Муҳтавои ариза ба талаботи моддаи 275 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ нест. Дар ариза пурра дархости аризадиҳанда нишон дода нашудааст, ки дар санади сабти таваллуди кӯдак ба сифати падару модар, ки қайд карда шавад. Инчунин, ба ариза ҳамаи ҳуҷҷатҳои тибқи талаботи моддаи 276 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон замима карда нашудаанд. Аз ҷумла, аризадиҳанда дар аризааш қайд намудааст, ки шавҳараш вафот кардааст, лекин нусхаи хатти вафоти шавҳараш ба ариза замима карда нашудааст.

Аз ҷониби судя 17 феввали соли 2012 таъинот дар хусуси омодакунии парванда ба муҳокимаи судӣ қабул карда шудааст, ки дар он судя тарафхоро барои суҳбат даъват кардан навишта, қайд кардааст, ки ба

чавобгар аризаи даъвогӣ супорида шавад. Ҳуқуқ ва уҳдадорихоӣ даъвогару чавобгарро фаҳмонидааст. Чавобгарро уҳдадор кардааст, ки норозигиашро пешниҳод намояд. Тарафҳо уҳдадор карда шудаанд, ки руйхати шоҳидон ва дигар далелҳое, ки барои парванда аҳамият доранд, ба суд пешниҳод намоянд ва ба тарафҳо то 16 март соли 2012 муҳлат додааст. Аммо суд он ҳолатро ба инобат нагирифтааст, ки парвандаҳои марбут ба фарзандхондӣ аз ҷониби суд бо тартиби муурофияи махсус баррасӣ карда мешавад, ки дар муурофияи махсус даъвогар ва чавобгар шуда наметавонад.

Муҳлати оmodасозии парванда ба охир нарасида 24 феввали соли 2012 таъинот дар бораи таъин намудани парванда ба маҷлиси судӣ қабул намуда, баррасии парвандаро ба рӯзи 16 март соли 2012 таъин намудааст.

Санад ва хулосаи комиссияи ҳифзи ҳуқуқи кӯдаки Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Варзоб ба талаботи қисми 3 моддаи 126 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон чавобгӯ нест ва аз ҷониби Раиси комиссия хулоса ва санад тасдиқ карда нашудаанд.

Дар баррасии парванда намоянда Б.Д.– сармутахассис- котиби комиссияи ҳифзи ҳуқуқи кӯдаки мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияи Варзоб иштирок кардааст, аммо ваколатнома муҳр надорад.

Дар маҷлиси судӣ судья падару модари фарзандхондшударо ба сифати шоҳид пурсида, онҳоро бо моддаҳои 351-352 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон огоҳонидааст. Ҳол он ки падару модари кӯдак шахсони манфиатдор мебошанд.

Бо ҳалномаи суд аз 16 март соли 2012 аризаи А.Н. қонё карда шуда, дар қисми хулосавии он нишон дода шудааст, ки ноболиғ С.А. фарзанди Ашурова Н.С. эътироф карда шуда, ному насаби ноболиғ С.А. ба А.С. ва санаи таваллуди кӯдак бетағйир ва ҷои таваллуди кӯдак бетағйир монанда шуда, дар шаҳодатномаи таваллуд, дар хатти падар А.Я. ва дар хатти модар А.Н. сабт карда шавад. Аммо дар аризаи аризадиханда ва ё аз протоколи маҷлиси судӣ дида намешавад, ки барои дар қисми сабт ба сифати падару модари кӯдак, дар санаи сабти таваллуд аризадиханда талаб карда бошад.

Инчунин, дар ҳалнома қайд карда шудааст, ки дар шаҳодатномаи таваллуд тағйирот дароварда шавад, ҳол он ки тибқи қисми 2 моддаи 279 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон

тағйирот дар санади сабти таваллуди кӯдак дароварда мешавад.

Суд тибқи талаботи қисми 4 моддаи 279 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон нусхаи ҳалнома ро ба мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ нафиристонидааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи А.А. ва И.П. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак санаи 20 феввали соли 2012 ба суди ноҳияи Рашт ворид шуда, санаи 5 март соли 2012 бо иштироки котиби комиссия оид ба ҳуқуқи кӯдаки назди мақомоти маҳаллии ҳокимияти иҷроияи ноҳияи Рашт ва прокурор дар маҷлиси пушидаи судӣ баррасӣ гардида, оmodасозӣ гузаронида шуда, писари духтари тағояш Д.С. соли таваллудаш 2005-ро ба фарзандӣ қабул кардааст. Синну соли фарзандхондкунандаҳо А. 1940, П. 1945 мебошад, вале ваколатномаи котиби комиссия ва маълумотнома оиди доғи судӣ доштани фарзандхонкунанда мавҷуд нест.

Ба ҳамин монанд, парвандаи оилавӣ бо аризаи М.А. ва Ё.С., дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани фарзандшаванда М.Ш. санаи 23 октябри соли 2012 ба суди ноҳияи Рашт дохил шуда, 20 ноябри соли 2012 баррасӣ гардида, дар парванда ваколатномаи котиби комиссия оид ба ҳуқуқи кӯдак мавҷуд нест.

Оид ба парвандаи оилавӣ суди ноҳияи Темурмалик бо аризаи Б.И. ва С.У. нисбати мақомоти васоят ва парасторӣ аризаи падари кӯдак оиди розигӣ додан барои ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдакаш мавҷуд набуда, аризадихандаҳо ақди никоҳ надоранд. Синну солашон (мард соли таваллудаш 1960 ва зан соли таваллудаш 1963), кӯдак (соли таваллудаш 2012), ваколатномаи намояндаи мақомоти васоят ва парасторӣ мавҷуд нест.

Дар парвандаи оилавӣ дар ҳамин суд бо аризаи Ғ.Н. дар парванда хулосаи мақомоти васоят ва парасторӣ мавҷуд набуда, танҳо як санади мутахассисон оиди вазъи саломатии кӯдак Ғ.Ш. аст ва дигар ягон маълумот мавҷуд нест.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Р.Ф. ва Р.Б. хулосаи мутахассис бо ҳуҷҷатҳои зарурӣ нисбати кӯдак Р.А. дар парванда мавҷуд нест.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Т.Н. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак розигии шавхараш мавҷуд буда, аризаи ҳудаш оиди розӣ буданаш дар хусуси ба фарзандхондӣ қабул намудан, ҳамчунин розигии волидаини кӯдак бо ҳуҷҷатҳои лозима оиди вазъи саломатии кӯдак ва ҳамчунин хулосаи коршинос, ба

гайр аз санад, дар парванда мавҷуд нестанд.

Дар парвандаи оилавӣ, шаҳри Норақ, бо аризаи С.Ҳ. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак, яъне наберааш С.А. соли таваллудаш 1995 санаи 31 октябри соли 2012 дар маҷлиси кушоди судӣ баррасӣ шуда, розигии модари А., яъне кӯдак, аризааш дар парванда мавҷуд буда, розигии падараш мавҷуд нест, бочи давлатӣ ситонида нашудааст.

Бо ҳамин монанд парвандаҳои оилавӣ бо аризаҳои И.Ш.,Х.Г., Ф.З. ва Г.С., Ф.З., Г.С., В.Т. ва Т.Т. аз номашон ариза пешниҳод шуда, розигии волидайнӣ кӯдакон мавҷуд нест.

Дар суди шаҳри Турсунзода парвандаи оилавӣ аз рӯи аризаи А.Б. ва Н.М. санаи 24 августи соли 2012 ба суд ворид шуда, 30 августи соли 2012 баррасӣ гардида, ваколатномаи мутахассис дар маводи парванда ва қвитансияи супоридани бочи давлатӣ мавҷуд нест.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи М.С. санаи 25 январӣ соли 2012 ба суд ворид шуда, 5 апрели соли 2012 баррасӣ гардида, бар хилофи талаботи моддаи 129 қисми 1 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон розигии фарзандхондкунанда ва волидайнӣ кӯдак дар маводи парванда ва ҳуҷҷатҳои лозимӣ нисбати кӯдак мавҷуд нест.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Х.Р. ва Х.Ю. санаи 8 ноябри соли 2012 ба суд ворид шуда, санаи 13 декабри соли 2012 баррасӣ гардида, новобаста аз он, ки аризадиҳандагон миллаташон узбек аст, аризаи онҳо оиди ба тарҷумон муҳтоҷ набудан гирифта нашуда, бе иштироки тарҷумон баррасӣ шуда, хангоми супоридани аризаи даъвогӣ бочи давлати супорида нашудааст ва ҳуҷҷатҳои зарурӣ дар бораи фарзандхондкунанда ва фарзандхондшаванда мавҷуд нест.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Т.Х. ва Т.С. санаи 26 ноябри соли 2012 ба суд ворид шуда, санаи 13 декабри соли 2012 бе иштироки тарҷумон баррасӣ гардида, ариза оид ба тарҷумон муҳтоҷ набудан, дар парванда мавҷуд нест.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Т.З. ва Т.У. санаи 1 октябри соли 2012 ба суд ворид шуда, санаи 14 ноябри соли 2012 дар маҷлиси кушоди сайёри судӣ баррасӣ гардида новобаста аз он, ки забонхатҳои волидайнӣ кӯдак дар маводи парванда мавҷуд бошад ҳам, вале дар ягон мақомот он тасдиқ карда нашуда, талаботи ариза дар бораи дар сатри шаходатнома номи падараш Т.З. ва модараш Т.У. сабт намудан дар қисмати ҳал намудани ҳалнома

дарҷ нагардида, маълумотҳои зарурӣ нисбати фарзандхондкунандагон ва фарзандхондшаванда ва бочи давлатӣ низ хангоми супоридани аризаи даъвогӣ мавҷуд нест ва хангоми қабули санад низ он рӯёнида нашудааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Қ.О. ва Қ.М. санаи 17 февралӣ соли 2012 ба суди шаҳри Турсунзода ворид шуда, санаи 7 мартӣ соли 2012 баррасӣ гардида, хангоми супоридани ариза бочи давлатӣ супорида нашудааст ва дар протоколи маҷлиси судӣ дарҷ карда шудааст, ки парванда дар маҷлиси кушодаи судӣ баррасӣ гардидааст. Дар ҳалнома бошад нишон дода шудааст, ки парванда дар маҷлиси пушидаи судӣ баррасӣ карда шудааст. Новобаста аз он, ки аризадиҳандаҳо узбек будаанд, оиди даст кашидан аз хизмати тарҷумон аризаҳояшон мавҷуд нест ва парванда бе иштироки тарҷумон баррасӣ гардидааст ва тибқи талаботи моддаи 129 қисми 1 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон умуман розигии фарзандхондкунандагон ва волидайнӣ кӯдак дар маводи парванда мавҷуд нест.

Бо ҳамин монанд хатогиҳо дар парвандаи оилавӣ бо аризаи Ҷ.Ф. ва Ғ.Б. низ ҷой доранд.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Р.З. ва К.З. оид ба фарзандӣ қабул намудани кӯдак санаи 13 апрели соли 2012 ба суд ворид шуда, санаи 30 апрели соли 2012 баррасӣ гардида, аризаҳои аризадиҳандаҳо ва волидайнӣ кӯдак оиди розӣ будан дар бораи ба фарзанди қабул намудани кӯдак, ба таври дахлдор ба расмият дароварда нашудааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи М.М. ва Б.Ф. оид ба фарзандӣ қабул намудани кӯдак санаи 29 майи соли 2012 ба судя С.Н. номнавис шуда, аризаи мазкур бе пардохти бочи давлатӣ дар суд ба қайд гирифта нашуда, танҳо имзои М.М. дар он мавҷуд буда, имзои Б.Ф. дар ариза мавҷуд нест. Таъинот дар хусуси омодагии парванда бе таърихи рӯз ва аз моҳи майи соли 2011, яъне як сол пеш гузаронида шуда, танҳо як аризаи М.М. оиди розӣ будан ба фарзандхондӣ мавҷуд аст, мувофиқи протоколи маҷлиси судӣ парвандаи мазкур санаи 5 июни соли 2012 дар маҷлиси кушодаи судӣ дар суди ноҳия Сино баррасӣ гардидааст, лекин мувофиқи ҳалнома бошад парвандаи мазкур дар маҷлиси пушидаи сайёри судӣ баррасӣ гардидааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Ғ.У. ва П.Н. оид ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак санаи 2 ноябри соли 2012 дар суди ноҳияи Файзобод ба қайд гирифта шуда,

аризаи аризадихандаҳо ва волидаини кӯдак оиди розиги додан ба фарзандхонӣ гирифтани кӯдак ба таври дахлдор ба расмият дароварда нашуда, ҳуччатҳои зарурӣ нисбати фарзандхонкунандагон аз фарзандхондшаванда мавҷуд нест.

Парвандаи оилавӣ аз рӯи аризаи Х.Ш. оид ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак, санаи 15 декабри соли 2011 дар суд ба қайд гирифта шуда, 25 январи соли 2012 моҳиятан баррасӣ гардидааст, лекин протоколи маҷлиси судӣ бошад санаи 23 январи соли 2012, яъне ду рӯз пеш аз баргузории маҷлиси судӣ таҳия ва дода шудааст. Ба ғайр аз ин санаду хулосаи комиссия бо муҳр тасдиқ карда нашуда, аризаҳои волидаини кӯдак ва фарзандхонкунанда ба тариқи дахлдор ба расмият дароварда нашудаанд.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи М.Р. ва Т.Г. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак, 15 феввали соли 2012 дар суд ба қайд гирифта шуда, 28 феввали соли 2012 дар маҷлиси пушидаи судӣ баррасӣ гардидааст, вале дар протоколи маҷлиси судӣ дида мешавад, ки парвандаи мазкур санаи 27 феввали 2012, яъне як рӯз пеш аз баргузории маҷлиси судӣ баррасӣ гардидааст.

Парвандаи оилавӣ, бо аризаи Я.С. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудани кӯдак, 20 июни соли 2012 дар суд ба қайд гирифта шуда, 11 юли соли 2012 дар маҷлиси пушидаи судӣ баррасӣ гардидааст, вале дар протоколи маҷлиси судӣ 4 июли соли 2012 нишон дода шуда, парвандаи мазкур дар маҷлиси кушодаи судӣ баррасӣ гардидааст, ки ҳалнома бо протокол муҳолифат дорад.

Бо қарори коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои оилавии Суди Олӣ аз 23.10.2013 ҳалномаи суди ноҳияи Нуробод аз 30-уми апрели соли 2013 марбут ба парвандаи оилавӣ аз рӯи аризаи А.Т. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудан бекор карда шуда, парванда ба баррасии нави судӣ ирсол карда шудааст.

Чуноне ки аз маводи парванда бармеояд, А.Т. дар бораи ба фарзандхондӣ қабул намудан ба суд муроҷиат намуда, аризаашро бо он асоснок кардааст, ки 12 январи соли 1978 бо Қ.А. оила барпо намуда, ақди никоҳашон таҳти №3 аз 12 январи соли 1978 дар Ҷамоати деҳоти Комсомолободи ноҳияи Нуробод ба қайд гирифта шудааст. Аз зиндагии якҷоя соҳиби 8 фарзанд мебошанд. Фарзанди калониаш А.С.-ро бо Х.М. бо барпо намудани тӯю тамошо

хонадор намуд, ки аз зиндагии якҷоя онҳо соҳиби як фарзанд С. соли таваллудаш 2010 мебошанд. Моҳи ноябри соли 2011 муносибати оилавии писару келинаш вайрон гардида, пас аз вайрон гардидани муносибати оилавиашон фарзандаш С.-ро партофта рафтааст ва аз моҳи ноябри соли 2011 инҷониб С.-ро ӯ тарбия карда ба воя расонида истодааст. Писараш А.С. низ аз соли 2011 инҷониб дар Федератсияи Русия қарор дошта, муддати 3 сол фарзандаш С.-ро аз ҷиҳати иқтисодӣ кумак намерасонад. Ҳоло бошад зиндагии ӯ дар сатҳи хуб қарор дошта, соҳиби манзили истиқоматии шахсӣ, қитъаи замини назди ҳавлигӣ ва соҳиби чорвои калону майда мебошад. Пурсидааст, ки А.С. соли 2011 фарзанди ӯ А.Т. эътироф карда шуда, дар сабти таваллуд, насаб ном ва номи кӯдак бетағйир мононда шавад.

Бо ҳалномаи суди ноҳияи Нуробод аз 30 апрели соли 2013 аризаи А.Т. қонё гардонида шудааст. Парванда бо тариқи кассатсионӣ баррасӣ нашудааст.

ҲМ. ҳамчун шахси манфиатдор нисбат ба ҳалномаи суди ноҳияи Нуробод ба Суди Олӣ шикоятӣ назоратӣ пешниҳод намуда, вачҳ овардааст, ки суди марҳилаи якум аризаи А.Т.-ро қонё намуда, ҳангоми баррасии парванда суд ӯро, ки модари кӯдак-С. мебошад ва падари ӯ, ки А.С. мебошад, ҳамчун шахси манфиатдор ба муроғиати судӣ ҷалб накардааст.

Тибқи талаботи моддаи 277 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон судя ҳангоми омодагории парванда ба муҳокимаи судӣ, мақомоти васоят ва парастории маҳалли истиқомат ё маҳалли ҷойгиршавии кӯдаки фарзандхондшавандаро вазиладор менамояд, ки ба суд дар хусуси асоснокӣ ва мутобиқати фарзандхондӣ ба манфиати кӯдаки фарзандхондшаванда хулоса пешниҳод намояд.

Ба хулосаи мақомоти васоят ва парасторӣ бояд розигии падару модари кӯдак барои фарзандхондӣ дар сурати фарзандхонии кӯдаке, ки падару модараш ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидаанд, инчунин розигии намояндагони қонунии онҳо ва ҳангоми набудани намояндагони қонунӣ – розигии мақомоти васоят ва парасторӣ, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи моддаи 130 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- розигӣ ба фарзандхондӣ кӯдак аз ҷониби васӣ (парастор), шахсони ба фарзандӣ қабулкунанда ё роҳбари муассисае, ки кӯдаки аз парастории падару модар маҳрумгардида

дар он ҷо қарор дорад.

Шаҳрванд А.Т. бо аризаи дар боло ёдрасшуда ба суд муруҷиат намуда дар аризааш нишон додаст, ки гуё писараш, яъне падари фарзандхондшаванда А.С. дар Федератсияи Русия, модараш Ҳ.М. ду сол боз дар хонаи падару модараш буда, ба тарбияи фарзандашон (фарзандхондшаванда) аҳамият намедиханд.

Суд танҳо ба як нишондоди аризадиханда маҳдуд шуда, барои даъвати номбурдагон ҳангоми гузаронидани оmodасозии парванда ҷорae наандешида, талаботи моддаи 277 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистонро мадди назар намуда, талаботи ин қонунро ба иҷро нарасонидааст.

Суди марҳилаи якум дар ҳалномааш нишон додааст, ки аз маводҳои парванда ва ҳолатҳои қор бармеояд, ки модари кӯдаки фарзандхондшаванда С. –Ҳ.М. зиёда аз ду сол боз пас аз вайрон гардидани муносибати оилавӣ фарзандаш С.–ро партофта ба хонаи падару модараш рафта, то ҳол бо фарзандаш кумаки моддӣ нарасонида ва ҳатто боре ба аёдати ӯ наомадааст. Писараш А.С. бошад муддати 3 сол боз дар Федератсияи Русия буда, ӯ низ фарзандашро нигоҳубин намекардааст ва ин ҳулосаронии суд бармаҳал буда, ба ҳолати парванда асос наёфта, ба маводҳои дар парванда мавҷудбуда муҳолифат дорад.

Тибқи талаботи моддаи 276 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ариза оид ба фарзандхондӣ кӯдак бояд ҳангоми фарзандхондӣ кӯдак аз ҷониби як ҳамсар, розигии ҳамсари дигар ё ҳуччати тасдиқкунандаи он ки зану шавҳар муносибатҳои оилавиرو қатъ кардаанд ва беш аз як сол бо ҳам зиндагӣ намекунанд, замима карда шаванд. Ҳангоми имконнопазир будани ба ариза замима намудани ҳуччатҳои зарурӣ

дар он бояд далелҳои тасдиқкунандаи ин воқеият зикр гардад.

Аммо аз ҷониби суд талаботи қонун низ ҳангоми баррасии парванда мадди назар шудааст.

Ҳамзамон бояд қайд намуд, ки мувофиқи талаботи моддаи 278 КМГ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ариза дар бораи фарзандхондӣ дар маҷлиси пӯшидаи суд бо иштироки ҳатмии шахсони ба фарзандӣ қабулкунанда, намояндаи мақомоти васоҷу парасторӣ, прокурор, кӯдаке, ки ба синни қордаҳ расидааст ва ҳангоми зарурат падару модар, дигар шахсони манфиатдор ва ҳуди кӯдаке, ки ба синни аз даҳ то қордаҳсолагӣ расидааст, баррасӣ мегардад. Аммо суди марҳилаи якум ҳангоми баррасии ариза талаботи ин қонунро вайрон карда, парвандаи мазкурро ҳамчунон бе иштироки прокурор баррасӣ намудааст.

Аз ин рӯ, ҳалномаи зикршуда бекор ва парванда барои баррасии нави судӣ ирсол карда шудааст.

Бо дарназардошти навиштаҳои боло, ки ҳоло ҳам дар фаъолияти баъзе аз судҳои ҳангоми қабул ва баррасии парвандаҳои оилавӣ оид ба фарзандхондӣ меъёрҳои ҳуқуқи моддӣ ва мувофиавӣ ба иҷро расонида намешаванд ва ба ҳатогии камбудии роҳ медиҳанд ва бо мақсади дар оянда ба чунин камбудию ҳатогии роҳ надодан, ба мақсад мувофиқ аст, ки ҷамбасти мазкур ҷихати дар семинарҳои ҳармоҳаи судҳои дар судҳои вилоятҳои, шаҳру ноҳияҳои мавриди омӯзиш қарор дода шавад. Дар баробари ин, барои ба судҳои ҷумҳурӣ дастрас намудани он ҷамбасти мазкур ба Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол карда шавад.

Коллегияи судӣ оид ба парвандаҳои оилавии Суди Олӣ ва Шӯбаи ҷамбасткунии амалияи судӣ ва расонидани ёрии амалӣ ба судҳои поёни

**ТАФСИРИ
КОДЕКСИ ГРАЖДАНИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
(қисми сеюм)**

**Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
Раҳимов Маҳмад Забирович**

(Давомаи. Аввалии дар шумораи гузашта)

**БОБИ 64. МЕЪЁРҲОИ КОЛЛИЗИОНӢ
§ 1. Шахсон**

Моддаи 1200. Қонуни шахсии шахси воқеӣ.

1. Қонуни шахсии шахси воқеӣ ҳуқуқи кишваре, ки ин шахс шаҳрвандии онро дорад, мебошад. Ҳангоми дар шахс мавҷуд будани ду ва ё зиёда шаҳрвандӣ, қонуни шахси ҳуқуқӣ ҳамон кишвар ҳисобида мешавад, ки шахс дар он бештар истиқомат мекунад. Агар шахс шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва давлати хориҷиро дошта бошад, қонуни шахсии ӯ ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

2. Қонуни шахсии шахси бешаҳрвандӣ ҳуқуқи кишваре ҳисоб мешавад, ки дар он ин шахс бештар истиқомат мекунад.

3. Қонуни шахсии гуреза ҳуқуқи ҳамон кишваре ҳисобида мешавад, ки ба ӯ паногоҳ додааст.

1. Бо моддаи мазкур боби дигари қисми 7-уми Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дарбаргирандаи меъёрҳои коллизионӣ мебошад, оғоз мегардад. Хусусияти хоси меъёрҳои коллизионӣ дар он мебошад, ки онҳо баҳри танзими муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ бештар ба ҳуқуқи кишвари хориҷӣ ҳавола менамоянд.

Дар боби мазкури Кодекси граждани меъёрҳои коллизионии гуногун оид ба вазъи ҳуқуқии субъектҳои ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ, аз қабилӣ шахсони воқеӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва давлат, инчунин оид ба муносибатҳои дигари байналмилалӣ-хусусӣ ба монанди муносибатҳои шартномавӣ, муносибатҳои ҳуқуқӣ-ашғӣ, муносибатҳои ғайришартномавӣ, оид ба масъалаи васӣ ва парасторӣ ва дигар масъалаҳо меъёрҳои коллизионии дахлдор мустақкам карда шудаанд. Қайд намудан лозим аст, ки меъёрҳои коллизионии дар боби мазкури Кодекси граждани дарҷгардида шумораи пурраи тамоми меъёрҳои коллизионии Ҷумҳурии Тоҷикистон набуда, меъёрҳои коллизионии дигар дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии мухталифи дигар, аз қабилӣ Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дарҷ карда шудаанд.

Моддаи мазкури Кодекси граждани ба вазъи ҳуқуқии шахсони воқеӣ ҳамчун субъектҳои ҳуқуқи граждани бахшида шудааст. Шахсони воқеӣ ба сифати яке аз субъектҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ баромад

менамоянд ва дорои вазъи ҳуқуқии хоси худ мебошанд.

Қайд намудан зарур аст, ки баҳри муқаррар намудани вазъи ҳуқуқии субъектҳои ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ, ба истиснои давлат, ки дорои як қатор хусусиятҳо мебошад ва мо оид ба онҳо дар тафсири моддаи 1208 сухан хоҷем рондем, Кодекси граждани ибораи «қонуни шахсӣ»-ро истифода менамояд. Ибораи мазкур ба сифати яке аз намудҳои меъёри коллизионӣ баромад намуда онро дар илми ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ «формулаи мустақкамкунӣ» (формулаи прикрепления) меноманд. Чунин формулаҳо ҳам оид ба вазъи ҳуқуқии шахсони воқеӣ ва ҳам оид ба вазъи ҳуқуқии шахсони ҳуқуқӣ муқаррар карда шудаанд.

Қонуни шахсӣ гуфта намуди меъёри коллизиониро меноманд, ки муқарраркунандаи ҳаҷми ҳуқуқ ва уҳдадорҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳамчун субъектҳои ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мебошад.

Мутобиқи қисми якуми моддаи тафсиршаванда қонуни шахсии шахсони воқеӣ қонун (ҳуқуқ)-и кишваре мебошад, ки шахси воқеии мазкур шаҳрвандии онро дорои мебошад. Мазмуни меъёри мазкур дар он мебошад, ки он ба таври умумӣ қонуни шахсии шахсони воқеиро ба ҳуқуқи кишвари шаҳрвандии ин шахс ҳавола менамояд. Яъне ҳамина меъёр нисбати бештари шахсони воқеӣ татбиқ шуда метавонад, зеро имрӯз қариб тамоми шахсони

вокей дорои шахрвандии як давлати муайян мебошанд. Инчунин, дар меъёри мазкур бо дарназардошти он, ки шахсон дорои душаҳрвандӣ (бипатрид) шуда метавонанд, қонуни шахсии ингуна шахс муқаррар карда шудааст. Пас, мутобиқи меъёри тафсиршаванда дар ҳолати душаҳрвандии шахси вокей қонуни шахсии он ҳамон ҳуқуқи кишваре эътироф карда мешавад, ки шахси мазкур дар он кишвар бештар истиқомат менамояд. Ибораи «бештар истиқомат» менамояд, бояд дар маънои васеъ фаҳмида шавад. Яъне, ибораи мазкур на ба маънои ҳисоби рӯзҳои истиқомати шахс дар ин ё он кишвар, балки ба маънои робитаи зич доштани ин шахс бо яке аз кишварҳо муқаррар карда шавад. Масалан, агар дар асоси шартномаи байналмилалии байни ду давлат басташуда, шахрвандони ин давлатҳо шахрвандии якдигарро соҳиб шуда бошанд, вале новобаста аз душаҳрвандӣ дар як давлат қору фаъолият дошта бошанд, яъне робитаи зичро маҳз бо давлати худ давом дода бошанд, пас қонуни шахсии ин шахс ҳуқуқи кишвари худ ба ҳисоб мераванд.

Дар меъёри тафсиршаванда масъалаи дигар низ вобаста ба қонуни шахсии шахсони вокей мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Ин ҳам бошад, масъалаи муқаррар намудани қонуни шахсии шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дорои душаҳрвандӣ мебошанд, аст. Мусаллам аст, ки имрӯз дар асоси шартномаи байналмилалии байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия оид ба масъалаи душаҳрвандӣ, як қатор шахрвандони кишвари мо соҳиби шахрвандии Федератсияи Россия мебошанд. Дар ин ҳолат, қонуни шахсии шахсони мазкур мутобиқи меъёри мазкур ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф карда мешавад. Дар ин асно, бояд як нозукии меъёри зикргардида ба назар гирифта шавад. Нозуки дар он аст, ки меъёри мазкур танҳо нисбати шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки тибқи муқаррароти шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон шахрвандии дигар кишварро ба даст овардаанд, татбиқ карда мешавад. Аз ин лиҳоз, меъёри мазкур нисбати шахрвандони кишвари хориҷӣ, ки бар замми шахрвандии худ мутобиқи шартномаи байналмилалӣ шахрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба даст овардаанд, паҳн карда намешавад.

2. Чӣ тавре, ки дар боло қайд намудем, ҳолатҳое низ ҳамадоранд, ки шахс метавонад то

ба даст овардани шахрвандии дигар давлат, ба сифати шахси бешаҳрванд (апатрид) эътироф карда мешаванд. Аммо, бешаҳрвандии шахс ин маънои тамоман аз ҳуқуқ ва уҳдадорихо маҳрум намуданро надорад. Ингуна шахс ба гайр аз муносибатҳои сиёсӣ ва баъзе муносибатҳои дигар, аз ҷумла амволӣ, бе ягон маҳдудият ширкат варзида метавонанд. Чунин нукта дар моддаи 16 Конституцияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии шахрвандони хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дарҷ гардидааст.

Бо ин мақсад, дар қисми тафсиршаванда меъёр мустақкам карда шуда мутобиқи он қонуни шахсии ингуна шахсон ҳуқуқи кишваре эътироф карда шудааст, ки онҳо дар қаламрави ин кишвар бештар истиқомат менамоянд. Меъёри мазкур, аз ҷумла, ибораи «бештар истиқомат мекунад» бояд ба назардошти тафсире, ки мо вобаста ба масъалаи ба ин монанд ба қисми якуми моддаи тафсиршаванда дарҷ карда будем, тафсир дода шавад.

3. Қисми сеюми моддаи тафсиршаванда баҳри муқаррар намудани қонуни шахсии гурезагон равона карда шудааст. Гурезагон низ яке аз категорияҳои аҳолии буда вазъи ҳуқуқии онҳо дорои як қатор хусусиятҳо мебошад. Аммо, қайд намудан лозим аст, ки на ҳамаи паҳлуҳои вазъи ҳуқуқии гурезагон аз тарафи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ ба танзим дароварда мешаванд. Масалан, масъалаи ба даст овардани вазъи гурезагӣ, асосҳои рад намудани вазъи гурезагӣ ва дигар масъалаҳои ба ин монанд, аз тарафи дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки асоси онҳоро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 майи 2002 «Дар бораи гурезаҳо» ташкил медиҳад, ба танзим дароварда мешаванд. Меъёри дар КГ овардашуда танҳо баҳри муқаррар намудани вазъи гурезагон дар иштирок дар муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ равона карда шудаанд.

Мутобиқи меъёри тафсиршаванда қонуни шахсии гурезагон ҳуқуқи кишваре мебошад, ки вазъи гурезагиро ба ин шахс пешниҳод намудааст. Дар ин асно бояд қайд намуд, ки дар меъёри тафсиршаванда ибораи «паноҳгоҳ» истифода мешавад, ки он вобаста аз мазмуни ҳуди меъёри тафсиршаванда бояд ба сифати пешниҳод намудани вазъи гурезагӣ эътироф карда шавад. Бинобар ин, ба гайр аз пешниҳод намудани вазъи гурезагӣ, инчунин

дигар намудҳои паноҳгоҳ, аз ҷумла паноҳгоҳи сиёсӣ низ маъмул аст. Инчунин, қайд намудан лозим аст, ки мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гурезаҳо» категория «шахсони паноҳчӯянда» низ истифода мешавад, ки ба сифати онҳо шахсоне, ки барои дарёфти вазъи гурезагӣ аризаи дахлдорро ба мақомоти босалоҳият пешниҳод менамоянд, шинохта мешаванд. Ингуна шахсон ё шахрванди хориҷӣ ва ё шахси бешаҳрванд мебошанд. Аз ин лиҳоз, меъёри тафсиршаванда нисбати онҳо паҳн

карда нашуда, қонуни шахсии онҳо мутобиқи меъёри коллизсионӣ оид ба қонуни шахсии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд муқаррар карда мешаванд.

Аз ин лиҳоз, қонуни шахсии гурезагон қонуни кишваре эътироф карда мешавад, ки вазъи гурезагиро ба ин шахс пешниҳод намудааст: агар Ҷумҳурии Тоҷикистон вазъи гурезагиро пешниҳод карда бошад ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон, агар дигар давлат бошад, пас ҳуқуқи ҳамон кишвар аст.

Моддаи 1201. Қобилияти ҳуқуқдорӣ ва қобили амал будани шахси воқеӣ

1. Қобилияти ҳуқуқдорӣ (шаҳрвандӣ) шахси воқеӣ тавассути қонуни шахсии ӯ муайян карда мешавад.

2. Қобили амал будани шахси воқеӣ тибқи қонуни шахсии ӯ муайян карда мешавад.

3. Қобили амали граждании шахси воқеӣ дар муносибат бо аҳдҳо ва уҳдадорихо, ки вобаста ба расонидани зарар ба миён омадааст, тибқи ҳуқуқи кишвари маҳали иҷрои амал ё ба миён омадани уҳдадорихо вобаста ба расонидани зарар муайян карда мешавад.

4. Қобилияти шахси воқеӣ ҷиҳати соҳибкори инфиродӣ будан ва доштани ҳуқуқи уҳдадорихо вобаста ба он тибқи ҳуқуқи кишваре муайян мегардад, ки шахси воқеӣ ба сифати соҳибкори инфиродӣ ба қайд гирифта шудааст. Ҳангоми мавҷуд набудани кишвари бақайдгиранда ҳуқуқи кишваре татбиқ мегардад, ки дар он маҳали асосии фаъолияти инфиродии соҳибкорӣ сурат мегирад.

5. Шахси воқеие, ки тибқи қонуни шахсии худ дорои қобилияти амали граждании намебошад, агар ӯ дар маҳали анҷом додани аҳд қобили амал бошад, ҳуқуқ надорад ба ғайри қобили амал будани худ истинод кунад, ба истиснои ҳолати исботи он, ки дар мавриди ғайри қобили амал будани ӯ тарафи дигар медонист ё пешакӣ мебоист огоҳ гардад.

6. Ғайри қобили амал ё маҳдуди қобили амал эътироф намудани шахси воқеӣ дар Тоҷикистон ба ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеъ аст.

1.¹ Яке аз категорияҳои асосии илми ҳуқуқшиносӣ ин категорияҳои қобилияти ҳуқуқдорӣ ва қобилияти амалкунӣ мебошанд. Новобаста аз он, ки оид ба масъалаи мазкур асарҳои илмии зиёд ва тадқиқотҳои илмии гуногун ба анҷом расонида шуда бошанд ҳам, аммо то ба ҳол дар байни олимони оид ба масъалаи мазкур фикри ягона вучуд надорад.

Новобаста аз ин, қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ ба сифати унсуре асосии қобилияти соҳибҳуқуқии шахс мебошанд. Ин категорияҳо муқарраркунандаи ҳаҷми ҳуқуқ ва уҳдадорихо мебошанд, ки шахсон дар муносибатҳои молумулқӣ истифода бурда метавонанд.

Қобилияти ҳуқуқдорӣ гуфта қобилияти доштани ҳуқуқ ва уҳдадорихои гражданиро меноманд. Қобилияти амалкунӣ бошад қобилияти амалӣ намудани ҳуқуқ ва иҷрои намудани уҳдадорихои гражданиро меноманд.

¹ Бинобар ҳамради будани қисмҳои якум ва дуҷуми моддаи тафсиршаванда мо онҳоро ҳангоми тафсир додан яқчо намудем.

Мутобиқи қисми тафсиршаванда қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ шахси воқеӣ мутобиқи қонуни шахсии он муқаррар карда мешавад. Мазмуни меъёри мазкур аз он иборат аст, ки қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ шахси воқеӣ мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки он муқарраркунандаи қонуни шахсии ин шахс мебошад, муқаррар карда мешавад. Қонуни шахсии шахсони воқеӣ, ки ба категорияҳои гуногун мансуб мебошанд, мутобиқи ҳуқуқи кишвари дахлдор муқаррар карда мешавад.

Вобаста ба ин қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ категорияҳои зерини шахсони воқеӣ чунин муқаррар карда мешаванд:

- қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ шаҳрвандони хориҷӣ – мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки онҳо шаҳрвандии онро доро мебошанд;

- қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ шахсони бешаҳрванд – мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки онҳо дар он бештар истиқомат менамоянд;

- қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахсони душаҳрванд – мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки онҳо дар он бештар истиқомат менамоянд;

- қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дорои душаҳрвандӣ мебошанд – мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахсони душаҳрванд – мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки онҳо дар он бештар истиқомат менамоянд;

- қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии гурезагон – мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки ба онҳо паноҳгоҳ пешниҳод карда аст.

Меъёрҳои мазкур муқарраркунандаи моҳият ва ҳаҷми қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахсони воқеӣ мебошанд. Аз ҷумла, мутобиқи меъёрҳои мазкур масъалаҳои имконияти бастанӣ аҳдҳои граждани аз тарафи шахси воқеӣ, масъулият доштан ба ҳаракатҳои худ дар муносибатҳои ҳуқуқии граждани ва дигар масъалаҳои вобаста ба он муқаррар карда мешаванд. Меъёрҳои коллизии дарҷкардашуда дорои хусусияти умумӣ буда, мутобиқи дигар қисмҳои моддаи тафсираванда оид ба он як қатор истисноҳо муқаррар карда шудаанд.

Аммо, новобаста аз ин, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, дорои тамоми маҷмӯи ҳуқуқ ва уҳдадорихи граждани, ки қонунгузориҳои ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои шаҳрвандони кишвар муқаррар намудааст, доро мебошанд. Чунин қоида ҳам аз муқаррароти моддаи 16 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қисми 2 моддаи 1 КГ бармеояд. Албатта, як қатор истисно дар ин самт ба назар мерасанд, аз ҷумла дар соҳаи сиёсӣ, оилавӣ ва инчунин ҳуқуқи моликият ба амволи ғайриманқул. Ёдовар шудан лозим аст, ки мутобиқи муқаррароти қисми 2 моддаи 41 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳолати бастанӣ ақди никоҳ бо шаҳрвандони хориҷӣ, бояд дар байни ҳамсарони оянда ақди никоҳ бо дарназардошти он шартҳое, ки дар қисми 4 моддаи 42 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шудааст, ҳатман баста шавад. Ё ин ки мутобиқи моддаи 11 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» шаҳрвандони хориҷӣ ва бо назардошти моддаи 32 қонуни дарҷшуда,

шахсони бешаҳрванд низ ҳуқуқи моликиятӣ ба бино ва иншооте, ки ба фонди манзил дохил карда шудааст, надоранд, ба истиснои дар асоси мерос тибқи қонун ба даст овардани ин гуна амволро доро мебошанд. Чунин меъёр ва қоида бахри ҳимояи манфиатҳои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шуда, набояд ба он маънои дигар аз ҷумла сиёсӣ дода шавад.

Зимнан ба истиснои маҳдудиятҳои номбардашуда ва баъзеи дигар маҳдудиятҳо, вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳам наздик мебошад. Инчунин, муқаррар намудани қонуни шахсӣ вобаста аз категорияҳои гуногуни шахсони воқеӣ, маънои духурагии васеъро байни вазъи ҳуқуқии онҳо ва вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони хориҷӣ набояд ба миён оварад. Дар ҳақиқат, ҳам вазъи ҳуқуқии ин субъектон фарқкунанда мебошад, аммо новобаста аз он, ки қонуни шахсии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ин ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонуни шахсии дигар категорияи аҳоли бо ҳуқуқи дигар кишвари дахлдор ва ё дар ҳолатҳои муқаррарнамуда бо ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад, вазъи ҳуқуқии онҳо ба ҳам наздик мебошанд. Сабаби чунин ҳолат дар он аст, ки дар ҳуқуқи граждани қариб тамоми давлатҳо, новобаста аз низоми ҳуқуқӣ, категорияҳои қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкуни ба ҳам монанд мебошанд. Масалан, қариб дар тамоми давлатҳо қобилияти пурраи амалкунии шахсони воқеӣ аз синни 18-солагӣ муқаррар карда шудааст. Аммо, ҳолатҳое низ ҳамаҷо доранд, ки муқаррар намудани қонуни шахсӣ, аз ҷумла муқаррар намудани меъёри коллизии, ки қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахсони воқеиро муқаррар менамоянд, зарур мебошад. Ин имкон медиҳад, ки ба муносибати дахлдор баҳои ҳуқуқии дуруст дода шавад ва ҳуқуқи уҳдадорихи иштирокчиёни онҳо саҳеҳ муқаррар карда шавад.¹

¹ Масалан: мутобиқи қонуни шахсии шаҳрвандони хориҷӣ, қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии онҳо дар асоси ҳуқуқи кишвари шаҳрвандии онҳо муқаррар карда мешавад. Пас, дар ҳолати бастанӣ ақди никоҳ, ки як тарафи он шаҳрванди давлате баромад менамояд, ки тибқи қонуни он давлат дузанагӣ ва бисёрзанагӣ иҷозат дода шудааст, саволе ба миён меояд, ки оё онҳо ба бастанӣ ақди никоҳи дуо ё сеюм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода мешавад? Албатта, дар ин асно, ба назар чунин мерасад, ки дар байни моддаи мазкур тафсираванда ва моддаи 1197-и КГ муҳолифат ба назар мерасад, аммо дар ҳақиқат чунин нест. Зеро, ҳарчанде, КГ эътироф менамояд, ки

Бо назардошти муқаррароти мазкур муайян намудани қонуни шахсӣ барои шахсони воқеӣ ба ғоидаи қор мебошад.

2. Дар қисми сеюми моддаи тафсираванда яке аз он истисноҳо, ки нисбат ба қоидаи умумӣ оид ба муқаррар намудани қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахсони воқеӣ пешбинӣ карда шудааст, дарҷ мегардад. Қоидаи мазкур вобаста ба аҳдҳо ва муносибат оид ба уҳдадорӣ аз расонидани зарар бахшида шуда, маҳз баҳри танзими муносибатҳои мазкур равона карда шудааст.

Мутобиқи ин қоида, қобилияти амалкунии шахсони воқеӣ дар муносибатҳои дарҷгардида, на мутобиқи қонуни шахсии шахсони воқеӣ, балки мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки дар қаламрави он аҳд баста шудааст ва ё уҳдадорӣ вобаста ба зарар ҷой дорад, муқаррар карда мешавад. Қайд намудан зарур аст, ки дар меъёри мазкури тафсираванда зерӣ ибораи «аҳд» - аҳди иқтисодии хориҷӣ, яъне шартнома, дар назар дошта шудааст. Ин яке аз хусусиятҳои хоси илми ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мебошад, ки таърихан зерӣ мафҳуми «аҳд» шартномаро дар назар дорад. Ибораи «маҳалли иҷрои амал» бошад, маънои иҷро намудани уҳдадорӣ дохлдор, ки аз ин ё он аҳд бармеояд, дар назар дошта шудааст. Пас, мутобиқи меъёри мазкур, агар дар ҳолате, ки аҳд бо иштироки шахрванди хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баста шавад, ва дар асоси он иҷрои амал бояд дар қаламрави Тоҷикистон ҷой дошта бошад, дар ин ҳолат қобилияти амалкунии шахрванди хориҷӣ бояд на мутобиқи қонуни шахсӣ, балки мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад. Вобаста ба ин саволе ба миён омадани мумкин аст, ки иҷрои амал мутобиқи аҳд ба кӣ, яъне кадом тарафи аҳди басташуда, нигаронида шудааст – шахрванди хориҷӣ ва ё шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон? Яъне, агар мутобиқи аҳди басташуда, ки яке аз тарафҳои он шахрванди хориҷӣ мебошад, иҷрои амалро мутобиқи аҳди мазкур шахрванди Тоҷикистон амалӣ намояд, пас дар ин ҳолат низ қобилияти

қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахрванди хориҷӣ мутобиқи ҳуқуқи кишвари ин шахрванд муқаррар карда мешавад ва агар ҳуқуқи ин кишвар иҷозат барои дузанагӣ ва серзанагӣ диҳад, пас ин ҳуқуқ дар Тоҷикистон эътироф карда намешавад. Яъне, шахрванди хориҷии мазкур ин ҳуқуқро доро мебошанд, аммо мутобиқи моддаи 1197-и ҚГ он татбиқ карда намешавад. Бинобар ин сухан дар ин ҳолат на дар бораи маҳдуд намудани ҳуқуқи субъективӣ, балки оид ба маҳдуд намудани татбиқи он меравад.

амалкунии ин шахрванди хориҷӣ мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад? Ба ин савол бояд чунин ҷавоб дод: азбаски дар қисми тафсиравандаи моддаи мазкур сухан оид ба ягон истисно сухан намеравад, пас дар ҳолати дарҷшуда бояд ҳуқуқи Тоҷикистон истифода шавад.

Вобаста ба танзими уҳдадорӣ, ки дар асоси зараррасонӣ ба вучуд меоянд қайд намудан зарур аст, ки дар ҳолати ҷой доштани онҳо қобилияти амалкунии шахси воқеӣ мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки дар қаламрави он уҳдадорӣ мазкур ба миён омадааст, муқаррар карда мешавад. Аз ин лиҳоз, дар ин ҳолат диққати асосӣ бояд ба маҳалли расонидани зарар, ки асоси ба вучуд омадани уҳдадорӣ аз расонидани зарар мебошад, ҷалб карда шавад. Инчунин, бояд ба он аҳамият дод, ки дар меъёри мазкур сухан танҳо оид ба қобилияти амалкунӣ меравад, на қобилияти ҳуқуқдорӣ. Пас, қобилияти ҳуқуқдорӣ шахсони воқеӣ дар ин муносибатҳои низ мутобиқи қонуни шахсӣ ба танзим дароварда мешавад.

3. Дар қисмати чоруми моддаи тафсираванда қоидаҳо оид ба муқаррар намудани қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахси воқеӣ, ки фаъолияти соҳибқориро ба амал мебарорад, муқаррар карда шудаанд. Аз ин ҷо бармеояд, ки дар меъёри мазкур боз як қатор истисноҳо нисбати қоидаи умумӣ оид ба қонуни шахсӣ муқаррар карда мешавад. Аммо, бо фарқият аз он меъёри дар қисми сеюми моддаи мазкур дарҷгардида, дар қисми мазкур ҳам оид ба қобилияти ҳуқуқдорӣ ва ҳам оид ба қобилияти амалкунӣ сухан меравад.

Мутобиқи меъёри мазкур, қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии соҳибқори инфиродӣ мутобиқи ҳуқуқи кишваре муқаррар карда мешавад, ки ин шахс дар он ҳамчун соҳибқори инфиродӣ ба қайд гирифта шудааст. Яъне, агар дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шахрванди хориҷӣ, шахси бешаҳрвандӣ ва гуреза барои ба фаъолияти соҳибқорӣ машғул шудан ният дошта бошад, пас қобилияти ба ин фаъолият машғул шудан ва доштани ҳуқуқи уҳдадорӣ, яъне ҳам қобилияти ҳуқуқдорӣ ва ҳам қобилияти амалкунӣ мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд муқаррар карда шавад.

Чунин меъёр баҳри он муқаррар карда шудааст, ки дар қонунгузори кишварҳои гуногун баҳри танзими вазъи ҳуқуқи соҳибқорон қоида ва меъёрҳои гуногун

муқаррар карда шудаанд. Бинобар ин, азбаски соҳибкори инфиродӣ дар қаламрави муайян фаъолият менамояд, пас маҳз давлати мазкур бояд бештар дар танзими вазъи ҳуқуқии он манфиатдор бошад. Вобаста ба ин, ҳуқуқи кишвари ҷойи бақайдгирии ин субъект, баҳри муқаррар намудани қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалқунӣ соҳибкор, татбиқ карда мешавад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон санади асосии меъёрии ҳуқуқие, ки муносибатҳоро оид ба қайд гирифтани соҳибкори инфиродӣ ба танзим медарорад, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 майи соли 2009 «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» мебошад. Қонуни мазкур муносибатҳоро, ки хангоми бақайдгирии давлатии таъсисдиҳӣ, азнавташкилдихӣ ва бархамдиҳии шахсони ҳуқуқӣ, бақайдгирии давлатии шахсони воқеӣ ба сифати соҳибкорони инфиродӣ, қатъ намудани фаъолияти онҳо, бақайдгирии давлатии таъсисёбӣ ва қатъ намудани фаъолияти филиалҳо ва намояндагҳои шахсони ҳуқуқии хоричӣ, пешбурд ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ ба миён меоянд, танзим менамояд.

Инчунин, мутобиқи моддаи 24 КГ шаҳрвандон баъди бақайдгирии давлатӣ ба фаъолияти соҳибкорӣ машғул шуда метавонанд. Барои машғул шудан ба фаъолияти соҳибкорӣ шахс бояд дорои қобилияти пурраи амалқунӣ пурраи амалқунӣ бошад, ки аз сини 18-солагӣ ба вучуд меояд. Мутобиқи қисми 1-уми моддаи 29 КГ бошад, дар ҳолати розигии волидайн, фарзандхондагон ва парасторон шахсое, ки ба сини 16-солагӣ расидаанд, метавонанд худро дорои қобилияти амали пурра (эмансипатсия) эълон намуда ба фаъолияти соҳибкорӣ инфиродӣ машғул шаванд. Бинобар ин, бо дарназардошти гуфтаҳои боло, дар ҳолати татбиқ шудани ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри муқаррар намудани қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалқунӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шахс бояд ба шартҳои қонунҳои дар боло дарҷшуда ҷавобгӯӣ бошанд.

Қайд намудан зарур аст, ки дар қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур инчунин қоидае муқаррар карда шудааст, ки мутобиқи он дар ҳолати набудан имконият оид ба муқаррар кардани кишвари бақайдгирии соҳибкори инфиродӣ бо мақсади муқаррар намудани қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалқунӣ шахси

воқеӣ-соҳибкори инфиродӣ, ҳуқуқи кишваре, ки дар он фаъолияти соҳибкориро ин шахси воқеӣ ба амал мебарорад, татбиқ карда мешавад. Пас, чунин меъёр баҳри он равона карда шудааст, ки дар дилхоҳ ҳолат ҳам қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалқунӣ шахси воқеӣ – соҳибкори инфиродӣ, бояд тибқи ҳуқуқи ин ӯ он кишвар муқаррар карда шавад.

4. Дар қисми панҷуми моддаи тафсиршаванда қоидае дарҷ карда шудааст, ки баҳри танзими дуруст ва пурраи муносибатҳои молумулқӣ бо иштироки шахси воқеӣ, ки тибқи қонуни шахсии худ дорои қобилияти амалқунӣ намебошад, равона карда шудааст. Мутобиқи қоидаи мазкур дар ин ҳолат, вазъи ҳуқуқии шахси воқеии мазкур, яъне қобилияти амалқунӣ ин шахс, мутобиқи қонунгузори ҷойи анҷом додани аҳд (ҷойи бастанӣ аҳд) муқаррар карда мешавад. Масалан, мутобиқи қонунгузори ШМА, қобилияти амалқунӣ пурраи шахсони воқеӣ мутобиқи қонунҳои амалқунандаи штатҳо ба таври гуногун муқаррар карда мешавад. Пас, дар ҳолате, ки мутобиқи қонуни штати дахлдори ШМА қобилияти пурраи амалқунӣ шаҳрванди ШМА сини 21-солагӣ муқаррар карда шуда бошад ва дар ҳолати аз тарафи ин шаҳрванди ШМА бастанӣ ин ӯ он аҳд бо шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, саволе ба миён меояд, ки оё дар ин ҳолат шаҳрванди ШМА барои бастанӣ чунин аҳд ҳуқуқ дошт ё не? Мутобиқи қисми 1-уми моддаи тафсиршаванда масъалаи мазкур мутобиқи қонуни шахсӣ, яъне ҳуқуқи ШМА бояд баррасӣ карда шавад. Дар ин асно, ҳуқуқи штати дахлдори ШМА, ҷӣ тавре, ки қайд намудем, барои бастанӣ ин гуна аҳдҳои қобилияти пурраи амалқуниро талаб менамояд, ки он аз сини 21-солагӣ ба миён меояд. Аз ин лиҳоз, аҳди басташуда бояд безътибор доништа шавад, зеро яке аз тарафҳои он дорои қобилияти пурраи амалқунӣ намебошад. Аммо, чунин посух ба саволи гузошташуда дар ҳолате дуруст мебуд, агар дар қисми тафсиршаванда қоидаи дигар дарҷ карда намешуд. Тибқи ин қоида, дар ҳолати ба амал омада шаҳрванди ШМА набояд онро асос намояд, ки он тибқи қонуни шахсии худ дорои қобилияти амалқунӣ набуда аҳди мазкурро баста наметавонад. Чунин ҳолат асоси безътибор доништани аҳди мазкур шуда наметавонад ва бинобар ин тарафҳои шартҳои аҳди бастаро мутобиқи муқаррароти он бояд иҷро намоянд. Истинои ягонае, ки дар ҳолати ҷой доштани он, аҳди басташуда наметавонад

безътибор дониста шавад, ин оид ба дорои қобили амали пурра набудани як тарафи аҳд аз ҷониби дигар тарафи он мебошад. Яъне, агар вобаста ба мисоли дар боло оварда ин меъёрро татбиқ намоем, пас танҳо дар ҳолати аз тарафи шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон доништан ва ё бояд доништани он ҳолат, ки шаҳрванди ШМА дорои қобилияти амалкунӣ намебошад ва аҳди мазкурро баста наметавонад, танҳо дар ин ҳолат шаҳрванди ШМА оид ба ғайри қобили амали худ будан метавонад изҳор намояд. Агар чунин истисно набошад, пас дар ин ҳола шаҳрванди ШМА набояд оид ба ғайриқобили амал будани худ изҳор намояд.

5. Дар ҷараёни танзими муносибатҳои молумулкӣ, яке аз масъалаҳои марказӣ вобаста ба вазъи ҳуқуқии шахсони воқеӣ ин масъалаи ғайри қобили амал ва ё дорои қобилияти амалкунии маҳдуд эътироф намудани шахси воқеӣ мебошад. Қонунгузориҳои тамоми давлатҳо масъалаи мазкурро ба таври ба худ хос ба танзим дароварда асосҳои ғайри қобили амал ва ё маҳдуд намудани қобилияти амалкуниро муқаррар менамоянд. Масъалаи мазкур дар илми ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ низ ҷой дошта ва мавриди танзим қарор гирифта, инчунин нисбат ба он меъёри коллизсионӣ муқаррар карда шудааст, ки он дар қисми тафсиравандаи моддаи мазкур дарҷ

гардидааст.

Мутобиқи он тамоми масъалаҳо оид ба ғайриқобили амал ва ё маҳдуд намудани қобилияти амалкунии шахс дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда мешавад. Яъне, дар масъалаи мазкур, агар ин масъала дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вучуд ояд, истиснои дигар нисбати қонуни шахсии шахси воқеӣ муқаррар карда шудааст.

Дар қонунгузориҳои ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор меъёрҳои дарҷ карда шудаанд, ки масъалаи ғайри қобили амал ва маҳдуд намудани қобилияти амалкунии шахсони воқеиро муқаррар менамоянд. Масъалаҳои мазкур дар моддаҳои 30 ва 31 КГ ба танзим дароварда шудааст. Шахсони воқеӣ, ки дорои шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон намебошанд, мутобиқи меъёрҳои мазкур ба сифати ғайри қобили амал ва дорои қобилияти амалкунии маҳдуд эътироф карда мешаванд.

Меъёри тафсиравандаи моддаи мазкури Кодекси граждани баҳри муқаррар намудани қоида, ки мутобиқи он дар ҳолати ҷой доштани асосҳои дар моддаҳои 30 ва 31 КГ дарҷшуда, хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ғайри қобили амал ва ё дорои қобилияти амалкунии маҳдуд эътироф шуданашон мумкин аст равона карда шудааст.

Моддаи 1202. Бедарак ғойбшуда ё фавтида эълон намудани шахси воқеӣ

Дар Тоҷикистон бедарак ғойбшуда ё фавтида эълон намудани шахси воқеӣ тибқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Яке аз масъалаҳои, ки ба сифати предмети танзим меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ баромад менамояд, ин масъалаи бедарак ғойбшуда ё фавтида эълон намудани шахси воқеӣ мебошад.

Институтҳои мазкур яке аз институтҳои асосӣ дар қонунгузориҳои гражданиҳои тамоми давлатҳо, новобаста аз низоми ҳуқуқии онҳо мебошанд. Моҳияти асосии институтҳои мазкур дар муқаррар намудани ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои иштирокчиёни муносибатҳои ҳуқуқи граждани ва ба таври возеҳ ба танзим даровардани муносибатҳои граждани мебошад.

Мусаллам аст, ки дар ҳаёт ҳолатҳои рӯй медиҳанд, ки онҳо аз тарафи қонунгузориҳои танзими дахлдори худро талаб менамоянд. Масалан, дар ҳолати бедарак ғойб шудани шахси воқеӣ, яъне дар муддати муайян мавҷуд

набудани маълумот оид ба ин шахси воқеӣ як қатор саволҳо ба миён меоянд, ки бояд аз тарафи қонунгузориҳои ҷорӣ баррасӣ карда шаванд. Аз ҷумла, муқаррар намудани вазъи ҳуқуқии шахси мазкур, инчунин «ҳаёти» ва он уҳдадорӣҳои, ки дар он шахс ширкат варзида ба сифати ҳам кредитор ва ҳам қарздор баромад менамуд, як қатор масъалаҳои оилавӣ ва ғайраҳо. Чунин ҳолат бояд аз лиҳози қонунгузориҳои ҷорӣ баррасӣ карда шавад ва ба ин муносибатҳо бояд баҳо ҳуқуқии дахлдор дода шавад.

Бо ин мақсад дар қонунгузориҳои ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, дар Кодекси граждани институтҳои мазкур ба таври дахлдор муқаррар карда шуда ба ин муносибатҳо баҳо ҳуқуқии дахлдор дода шудааст (моддаҳои 43-48).

Аммо, дар меъёрҳои мазкур оид ба муқаррар намудани институти бедарак эътироф намудан ва ҷавбидани эълон намудани шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон сухан равад ҳам умуман нисбати шахсони дигари воқеӣ низ паҳн карда мешавад. Вале, ба саволи он, ки тибқи қадом қонунгузорӣ ва ё ҳуқуқи қадом кишвар бояд масъалаҳои мазкур дар муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ ҳал карда шавад, меъёрҳои мазкур ҷавобро дар бар намегиранд. Ба саволи гузашташуда меъёри тафсиравандаи Кодекси граждани ҷавоб медиҳад.

Мутобиқи он, масъалаҳои мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим дароварда шаванд. Яъне, агар нисбати шаҳрвандони хориҷӣ, шахсони бешаҳрванд ва гурезаҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи бедарак эътироф намудан ва ё ҷавбидани эълон намудан ба миён ояд, пас ин масъалаҳо мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд баррасӣ карда шаванд.

Аз ин ҷо бармеояд, ки дар чунин ҳолатҳо бояд чунин шартҳо ба назар гирифта шаванд:

а) барои бедарак эътироф намудан:

- бояд дар тӯли як сол дар ҷои истиқомати ин шахс оид ба ҷои воқеъгардии он маълумоте набошад, яъне дар тӯли як сол вобаста ба ҷои воқеъгардии шахси воқеии мазкур ягон маълумот маҳз дар ҷойе, ки ин шахс доимо ва ё бештар истиқомат менамояд, набошад;

- дар қонунгузориҳои ҷорӣ инчунин, тартиби ҳисоб намудани санае, ки аз он ҳисоб намудани муҳлати яксола оғоз карда мешавад, муқаррар шудааст. Мутобиқи моддаи 43 КГ дар сурати муқаррар карда натавонистани рӯзи расидани маълумоти охир дар хусуси шахси ғоиб, оғози ҳисоби муҳлат барои эътирофи бедарак ғоибшуда санаи аввали моҳе, ки пас аз моҳи расидани маълумоти охир дар хусуси шахси ғоиб фаро мерасад ва дар сурати муқаррар карда натавонистани ин моҳ, якуми январӣ соли минбаъда ҳисоб мешавад;

- бедарак эътироф намудани шахси воқеӣ барои шахси мазкур як қатор оқибатҳои ҳуқуқие, ки дар ҳуди Кодекси граждани муқаррар карда шудааст, ба вучуд меоварад. Аз ҷумла, идоракунии молу мулкҳои шахси мазкур бо қарори суд дар сурати зарурияти муҳофизат ба роҳ монда мешавад. Ба сифати идоркунии молу мулкҳои шахси бедарак эътироф карда шуда шахсе баромад менамояд, ки аз тарафи мақомоти васӣ ва парастор, ки тибқи моддаи 35 КГ ба хайси

чунин мақомот мақомоти маҳалли ҳокимияти давлатӣ баромад менамоянд, муқаррар карда мешавад. Шахси идоракунандаи молу мулкҳои мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон вақолати идоракунии молу мулкҳои шахси бедарак эътирофшударо ба амал бароварда, вобаста ба пардохти қарзҳои шахси бедарак тамоми ҷораҳо мутобиқи қонунгузорӣ меандешад;

- инчунин, дар қонунгузорӣ ҳолатҳои бекор намудани қарор дар бораи бедарак эътироф намудани шахс баррасӣ карда шудааст. Тибқи моддаи 45 КГ суде, ки қарорро оид ба бедарак эътироф намудани шахси воқеӣ баровардааст, оид ба бекор намудани ин қарори худ қарори дигар мебарорад. Бо қарори мазкури суд, инчунин, идоракунии молу мулкҳои шахси бедарак эътирофшуда бекор карда мешавад. Ин қоидаҳо дар он ҳолат ҷой доштанишон мумкин аст, ки агар шахси бедарак эътироф шуда дар муддати то се сол баргардад. Дар ҳолати дар муддати баъди гузаштани муҳлати се сола пас аз он, ки нисбати молу мулкҳои шахси бедарак идоракунии тайин карда шуда буд, шахси бедарак агар барнагардад, яъне вобаста ба ӯ ягон маълумот дигар пайдо нашавад, пас мутобиқи моддаи 45 КГ мақомоти васӣ ва парасторӣ вазирадор мешавад, ки оид ба ҷавбидани эълон намудани шахси бедарак эътироф шуда ба суд муроҷиат намояд.

б) ҷавбидани эълон намудани шахси воқеӣ:

- мутобиқи моддаи 46 КГ шартҳои асосии ҷавбидани эълон намудани шахси воқеӣ ин дар муддати се сол набудани маълумот оид ба шахси воқеӣ дар ҷойи истиқомати шахси мазкур мебошад. Муҳлат ба муддати то шаш моҳ низ кам карда мешавад, агар шахси воқеӣ дар вазъияти бедарак ғоиб шуда бошад, ки хатари марг ба ҳаёташ таҳдид мекард ё ба гумони аз фалокат вафот кардани ӯ асос медиҳад. Инчунин, бар замми ҳамин қоидаи умумӣ, нисбати хизматчиёни ҳарбӣ ва ё дар ҳолати амалиёти ҷангӣ бедарак ғоиб шудани шахси воқеӣ, суд метавонад ингуна шахсонро дар муҳлати як сол пас аз анҷоми амалиёти ҷангӣ ҷавбидани эълон намояд;

- санаи қабули қарори суд ин санаи вафоти шахси ҷавбидани эълон намуда мебошад, зеро дар ҳолати ҷавбидани эълон намудани шахси воқеӣ тамоми оқибатҳои вафоти ҳаққонии шахс, ки мутобиқи қонунгузориҳои ҷорӣ пешбинӣ карда шудааст, аз ҷумла кушода шудани мерос, қатъ шудани ақди никоҳ, фаро мерасад;

- нисбати амволи шахси Ҷавтида эълон гардида низ як қатор қоидаҳо пешбинӣ карда шудааст, ки дар моддаи 47 КГ дарҷ карда шудаанд.

Пас, моддаи тафсиршаванда аз он бармеояд, ки дар ҳолатҳои ба сифати бедарак эълон намудан ва ё Ҷавтида эълон намудани шахси воқеӣ дар муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ мутобиқи қонуни суд, яъне ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон, бояд муносибатҳо баррасӣ карда шаванд.

Қайд намудан лозим аст, ки ҳам дар масъалаи бедарак эътироф намудан ва ҳам дар ҳолати Ҷавтида эълон намудани шахси воқеӣ мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҷойи иқомати шахси мазкур аҳамияти калонро мебозад. Бинобар ин мақомоти судии кишвар ҳангоми баррасии чунин масъалаҳо бояд оид ба муқаррар намудани ҷойи иқомати шахси мазкур, ки дар муносибатҳои ҷойдошта ба сифати шаҳрвандони хориҷӣ, шахсони бешаҳрвандӣ ва гурезагон баромад менамоянд ва мутобиқан дар давлати дигар ҷойи истиқомат доранд,¹ чораҳои дахлдорро тибқи қонунгузориҳои ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шартномаҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон андешад.

¹ Ин қоида асосан нисбати шаҳрвандони хориҷӣ паҳн карда мешавад.

Моддаи 1203. Номи шахси воқеӣ

Ҳуқуқи шахси воқеӣ ба ном, истифода ва ҳифзи он бо қонуни шахсии ӯ муайян карда мешавад, агар тартиби дигарро ҳамин Кодекс ё қонунҳои дигар пешбинӣ накарда бошанд.

Дар муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ яке аз ҳуқуқҳои шахсони воқеӣ ин ҳуқуқ ба номи шахси воқеӣ мебошад. Азбаски асоси предмети ҳуқуқи байналмилалӣ хусусиро муносибатҳои ҳуқуқии гражданин бо унсури хориҷӣ мураккабгардида ташкил менамояд, пас муқаррар намудани қоидаҳои ҳуқуқ ба номи шахси воқеӣ дар муносибатҳои мазкур, истифода ва ҳифзи он яке аз масъалаҳои марказии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ ва вазъи ҳуқуқии яке аз субъектҳои асосии он – шахсони воқеӣ мебошад.

Меъёрии асосии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ вобаста ба танзими ҳуқуқ ба ном ин қоидае мебошад, ки дар меъёри тафсиршаванда дарҷ карда шудааст.

Мутобиқи он, ҳуқуқ ба ном, истифодаи он ва ҳифзи он аз тарафи шахси воқеӣ мутобиқи қонуни шахсии шахси мазкур муқаррар карда мешавад, ба истиснои ҳолатҳои, ки дар Кодекси гражданин ва ё дигар қонунҳои пешбини нашуда бошанд. Аз ин бармеояд, ки ҳуқуқ ба ном, истифода ва ҳифзи он вобаста аз он, ки ба сифати субъекти дахлдор, яъне шахси воқеӣ, кӣ баромад менамояд, қонуни шахсӣ дигаргун шуда танзимнамоии он низ як қатор хусусиятҳои худро соҳиб мегардад. Масалан, агар тибқи меъёри тафсиршаванда сухан оид ба ҳуқуқ ба ном, истифода ва ҳифзи он нисбати шаҳрванди хориҷӣ равад, пас мутобиқи моддаи тафсиршаванда ва қонуни шахсии шаҳрванди хориҷӣ (м.1200-и КГ), масъалаҳои мазкур

мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки шахси мазкур шаҳрвандии онро доро мебошад, муқаррар карда мешавад. Вобаста ба шахси бешаҳрванди бошад, масъалаи мазкур мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки шахс дар он истиқомати доими дорад, муқаррар карда мешавад. Нисбати гурезагон бошад, ба сифати танзимкунандаи ин муносибатҳо ҳуқуқи кишваре, ки ба шахси номбаршуда вазъи гурезагиро пешниҳод намудааст, эътироф карда мешавад. Пас, дар ин асно меъёри коллизии қонуни шахсии шахси воқеӣ ба сифати меъёри асосӣ дар танзими ин муносибатҳо эътироф карда мешавад.

Бояд ёдрас шуд, ки муқаррароти қайдшуда қоидаҳои умумӣ буда, мутобиқи Кодекси гражданин ва дигар қонунҳои ҷорӣ метавонад як қатор истисноҳоро муқаррар намояд. Яке аз истисноҳое, ки дар ҳуди Кодекси гражданин муқаррар карда шудааст ин меъёре мебошад, ки дар қисми 2 моддаи 1194 КГ дарҷ карда шудааст. Мутобиқи он дар ҳолати муқаррар намудани моҳияти ҳуқуқ ба ном, истифодаи он ва ҳифзи ин ҳуқуқи субъективӣ мазкур, агар тибқи меъёрҳои коллизии ҳуқуқи кишвари дахлдор ҳавола ба ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳуқуқи кишвари сеюм пешбини шуда бошад, пас ин ҳаволақунӣ ба инобат гирифта мешавад. Масалан, ҷӣ тавре, ки қайд намудем, дар ҳолати муносибатҳо вобаста ба ҳуқуқ ба ном, истифода ва ҳифзи он, бояд қонуни шахсии шахси воқеӣ истифода шавад. Яъне, агар дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба

масъалаи ҳуқуқ ба ном, истифода ва хифзи он, ки субъекти ин ҳуқуқ шаҳрванди кишвари дигар бошад, пас тамоми ин муносибатҳо тибқи ҳуқуқи ин кишвар муқаррар карда мешавад. Дар ҳолате, ки ҳуқуқи кишвари мазкур тибқи меъёри коллизии худ ба ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳавола намояд, пас ин ҳаволақунӣ

аз тарафи ҳуқуқи Тоҷикистон ба инобат гирифта шуда мутобиқи ҳуқуқи Тоҷикистон масъалаҳои ҳуқуқ ба номи шаҳрванди хориҷӣ бояд ба танзим дароварда шавад. Дигар истисноҳо дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон то ба имрӯз вобаста ба масъалаи мазкур пешбинӣ карда нашудаанд.

Моддаи 1204. Бақайдгирии санадҳои ҳолати шаҳрвандии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Бақайдгирии санадҳои граждании шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқомат мекунанд, дар муассисаҳои консулгари Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешаванд. Дар ин ҳолат санадҳои қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда мешавад.

Бо инкишоф ёфтани муносибатҳои байналмилалии сиёсӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар кишварҳо, шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сабабҳои гуногун ба кишварҳои дигар баҳри ба амал баровардани фаъолияти соҳибқорӣ, меҳнатӣ ва ғайра равона шудаанд. Дар ин сурат, яке аз масъалаҳои, ки шаҳрвандон метавонанд бо онҳо дучор шаванд, ин масъалаи сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ дар давлатҳои хориҷӣ мебошад.

Масъалаҳои сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ яке аз масъалаҳои марказии вазъи ҳуқуқи шаҳрвандон буда ба он бештари муносибатҳо вобастагии зич доранд. Баҳри танзими ин муносибатҳо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 апрели соли 2006 «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ» қабул карда шудааст. Қонуни мазкур тартиби бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиби тағйир додан, ислоҳ, барқарор ва бекор намудани сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиби ташкил намудани китобҳои бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиб ва муҳлати нигоҳ доштани китобҳои бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрванди (китобҳои аснод) ва вазъи ҳуқуқи мақомоте, ки асноди ҳолати шаҳрвандиро ба қайди давлатӣ мегиранд, танзим мекунанд.

Мутобиқи моддаи 3 Қонуни дарчгардида асноди ҳолати шаҳрвандӣ амали шаҳрванд ё ҳодисаест, ки боиси ба вучуд омадан, тағйир додан ва қатъ намудани ҳуқуқ ва уҳдадорихо гардида, ҳолати ҳуқуқи шаҳрвандонро муайян менамоянд. Таваллуд, вафот, ақди никоҳ, бекор кардани ақди никоҳ, фарзандхондӣ, муқаррар кардани падарӣ, иваз кардани насаб, ном ва номи падар, ворид намудани ислоҳ,

тағйирот, илова, барқарор ё бекор намудани сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни мазкур ба қайди давлатӣ гирифта мешаванд.

Бар замми он, ки дар Қонуни мазкур вобаста ба масъалаи бақайдгирии давлатии сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шуда бошад, дар он инчунин масоили бақайдгирии асноди ҳолати шаҳрвандии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа муқаррар шудааст, ки ин салоҳият ба зиммаи муассисаҳои консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон вогузор карда шудааст.

Муассисаҳои консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар яке аз мақомоти робитаи берунии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда сиёсати хориҷии кишварро дар ҳавзаи муқарраршудаи кишвари дигар ба амал мебарорад. Вазъи ҳуқуқи муассисаҳои консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар мутобиқи Ойинномаи консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз 30 июли соли 1998 бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти № 275 тасдиқ карда шудааст, ба танзим дароварда мешавад.

Мутобиқи Ойинномаи мазкур консул ҳуқуқ дорад, аснодро дар хусуси писархондӣ (духтархондӣ) кӯдак, ки шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад ва берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон зиндагӣ менамояд, ба қайд гирад. Агар писархондкунанда (духтархондкунанда) шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон набошад, барои писархондӣ (духтархондӣ) гирифтани иҷозати мақоми салоҳиятдори Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур аст (моддаи 30); консул ҷиҳати муҳофизати

амволе, ки баъд аз марги шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон боқӣ мондааст, тадбирҳо меандешад. Агар амволи боқимонда пурра ё қисман ашён вайронмешуда буда, ҳамчунин хифзи он хеле гарон бошад, консул ҳуқуқ дорад, ин амволро фурӯшад ва маблағи ба дастомадаро ба соҳибаш тибқи мансубият фириштад (моддаи 32); мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон консул санадҳои ҳолати шаҳрвандии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба қайд мегирад. Консул аз шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар кишвар доимӣ истиқомат доранд, дар бораи ворид намудани тағйирот, ислоҳот ва иловаҳо ба қайди санадҳои ҳолати шаҳрвандӣ дар бораи барқарор намудани қайдҳои безътибор, инчунин дар хусуси тағйир додани насаб, ном ва номи падар дархост қабул мекунад ва онҳоро ба баррасии мақомоти салоҳиятдори Ҷумҳурии Тоҷикистон мефириштад (моддаи 40) ва ғайраҳо.

Меъёри тафсиршаванда бо дарназардошти ин қоида, муқаррар менамояд, ки дар ҳолати бақайдгирии сабти асноди ҳолати шаҳрвандии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷи кишвар, аз тарафи муассисаҳои консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин кишварҳо бояд ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда шавад.

Мутобиқи моддаи 8-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ» салоҳияти муассисаҳои консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Моддаи 1205. Эътирофи ҳуччатҳое, ки мақомоти давлати хориҷӣ барои тасдиқи санадҳои ҳолати шаҳрвандӣ додаанд.

Ҳуччатҳое, ки мақомоти салоҳиятдори давлати хориҷӣ барои тасдиқи санадҳои ҳолати шаҳрвандӣ берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи қонунҳои давлатҳои дахлдори ба шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд додаанд, хангоми расмӣ будани онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳақиқӣ эътироф карда мешаванд, агар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошанд.

Дар моддаи тафсиршаванда давоми мантиқии моддаи 1204 КГ инъикос гардидааст ва дар моддаи мазкур оид ба эътирофи ҳуччатҳое, ки аз тарафи мақомоти дахлдори давлати хориҷӣ барои тасдиқи санадҳои ҳолати шаҳрвандӣ ба шаҳрвандони хориҷӣ, шахсони бешаҳрвандӣ ва гурезагон, инчунин шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон додаанд, бахшида шудааст.

Дар моддаи 1204-и КГ оид ба салоҳияти муассисаҳои консулии Ҷумҳурии

берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ инҳо мебошанд: бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ, аз ҷумла, таваллуд, вафот, ақди никоҳ, бекор кардани ақди никоҳ, фарзандхондӣ, муқаррар кардани падарӣ, иваз кардани насаб, ном ва номи падар, ворид намудани ислоҳ, тағйирот, илова, барқарор ё бекор намудани сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ; дар асоси аризаи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқомат менамоянд, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд дар бораи ворид намудани ислоҳ ва тағйирот ба сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода шудааст, қарор қабул менамоянд; ба сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ, ки онҳо нигоҳ медоранд, ислоҳ ва тағйирот ворид менамоянд; дар асоси сабтҳои асноди ҳолати шаҳрвандӣ, ки онҳоро нигоҳ медоранд, шаходатномаи такрорӣ дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ ва дигар ҳуччатҳои тасдиқунандаи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандиро медиҳанд; дигар салоҳиятҳоеро, ки доир ба бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ вобастаанд, иҷро менамоянд.

Дар ҳамаи ҳолатҳои муқарраршуда муассисаҳои консулии Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои қонунгузории ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди шаҳрвандӣ»-ро ба роҳбарӣ мегиранд.

Тоҷикистон дар хориҷи кишвар суҳан рафта ҳуқуқҳои муассисаҳои консулиро вобаста ба бақайдгирии давлатии асноди шаҳрвандӣ, барои шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастрасии ҳуқуқи Тоҷикистон қайд гардидааст. Моддаи мазкур тафсиршаванда вобаста ба масъалаи мазкур низ бахшида шуда, танҳо дар он оид ба эътирофи ҳуччатҳое, ки аз тарафи мақомоти дахлдори давлати хориҷӣ вобаста ба масъалаҳои бақайдгирии асноди ҳолати шаҳрвандӣ бахшида шудааст, суҳан меравад.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар моддаи мазкур шартҳо оид ба эътибор гирифтани ин гуна ҳуҷҷатҳо дарҷ карда шуда тибқи он ҳуҷҷатҳои мазкур бояд расмӣ бошанд. Моҳияти расмӣ будани ҳуҷҷатҳо ин қонуни будани (легализатсия) онҳоро дар назар дорад. Пас, мутобиқи моддаи тафсираванда, он ҳуҷҷатҳое, ки аз тарафи мақомоти ваколатдори давлати хориҷӣ баҳри сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ ба шаҳрвандони хориҷӣ, шахсони бешаҳрвандӣ ва шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намудаанд, танҳо дар он ҳолате дар Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф карда мешаванд, ки онҳо тартиби расмикунониро гузашта бошанд. Инчунин, дар моддаи мазкур истисно аз қоидаи умумии дарҷшуда оварда шудааст, ки тибқи он агар дар шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, пас қоидаи умумӣ татбиқ карда мешавад.

Қайд намудан бомаврид аст, ки мутобиқи моддаи 12 Конвенсия оид ба қўмаки ҳуқуқӣ ва муносибатҳои ҳуқуқӣ оид ба масъалаҳои ҳуқуқи граждани, оилавӣ ва ҷиноятӣ аз соли 2002 (Конвенсияи Кишинев), ки Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аъзои он мебошад, ҳуҷҷатҳое, ки дар яке аз давлатҳои аъзои Конвенсияи мазкур аз тарафи мақомоти салоҳиятдори давлатӣ дода шудааст, бояд дар дигар давлатҳои аъзо бе ягон легализатсия қабул карда шаванд.¹ Ҳуҷҷатҳои зикршуда тибқи Конвенсия бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯй бошад: а). аз тарафи мақомоти салоҳиятдор ва шахси мансабдори салоҳиятдор дода шуда бошад; б). имзои шахси мансабдори салоҳиятдор ва муҳри дахлдор ба он гузошта шуда бошад. Дар чунин ҳолат, чӣ тавре, ки қайд намудем, ин ҳуҷҷатҳо ба ягон легализатсия ниёз надорад.

Умуман, қайд намудан бомаврид аст, ки санади меъёрии ҳуқуқии асосие, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаи легализатсия амал менамояд, ин Дастурамал оид ба тартиби тайиди консулӣ аз 27 ноябри соли 2008 (минбаъд - Дастурамал) мебошад. Дастурамал аз 5 боб ва 38 банд иборат буда дар он масъалаҳои зерин ба танзим дароварда шудаанд: муқаррароти умумӣ; легализатсияи ҳуҷҷат ва санадҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон; легализатсияи ҳуҷҷат ва санадҳо дар муассисаҳои консулии

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа; ҳуҷҷат ва санадҳои ғайриқобили легализатсия; талабот нисбати ҳуҷҷат ва санадҳои тайидшаванда ва навиштаҷоти тайидӣ.

Гуфтан ҷоиз аст, ки дар бештари давлатҳо чунин қоида вучуд надорад, зеро онҳо аъзои Конвенсияи Гаагагӣ оид ба манъ намудани талаби легализатсияи ҳуҷҷатҳои расмии хориҷӣ, ки аз соли 1961 қабул карда шудааст, мебошанд. Мутобиқи Конвенсияи мазкур, давлатҳои аъзои он ба худ низоми апостилкунониро қабул намуданд. Яъне, давлатҳои аъзои Конвенсия ҳангоми пешниҳоди ҳуҷҷатҳои дахлдор ба он ҳуҷҷати шакли дахлдор, ки дар худ Конвенсия дарҷ карда шудааст, ҳамроҳ менамоянд ва ин ҳуҷҷат бо номи «апостил» машҳур мебошад.

Апостил дар давлати қабулкунандаи он, агар ин давлат аъзои Конвенсия бошад, бе ягон расмикунонии дигар қабул карда мешавад. Апостил мутобиқи Конвенсияи дарҷкардашуда бояд дорои чунин унсурҳо бошад: номи давлате, ки апостилро додааст; номи шахси мансабдори апостилро пешниҳодкунанда; муҳр ва номи мақомот; сана ва рақами дахлдор; имзо. Инчунин, дар аввали ҳуҷҷат ибораҳои лотинии зерин бояд дарҷ карда шаванд: APOSTILLE (Convention de la Haye du 5 octobre 1961), яъне Апостил (Конвенсияи Гаага аз 5 октябри соли 1961).

Апостил баҳри аз байн бурдани легализатсия, ки дар ҳар давлат дорои қоида ва талабу тартиби худро доро мебошад, равона карда шудааст. Мутаассифона, то ба ҳол Ҷумҳурии Тоҷикистон аъзои ин Конвенсия намебошад ва бинобар ин дилхоҳ ҳуҷҷати расмие, ки аз тарафи давлати дигари хориҷӣ баҳри сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ додааст, новобаста аз он, ки он мавриди апостил қарор гирифтааст, бояд тайид карда шавад. Дар ҳолати баръакс, ҳуҷҷатҳои дахлдор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба назар гирифта намешаванд. Ин аст на танҳо талаботи моддаи мазкури Кодекси граждани, балки дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин талаботро дар бар мегиранд (масалан, моддаи 74-и Кодекси муҳофизати иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон).

¹ Оид ба ин масъала муфассал нигаред: Салибаева Н.А., Сулаймонов Ф.С. Теоретические и практические вопросы института легализации иностранных официальных документов в Республике Таджикистан. Душанбе, «Эҷод», 2009.

Моддаи 1206. Қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ.

Қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқи кишваре ҳисобида мешавад, ки дар он ҷо шахси ҳуқуқӣ таъсис дода шудааст.

Бо моддаи мазкур қисми таркибии фасли мазкури Кодекси граждани, ки ба вазъи ҳуқуқии шахсони ҳуқуқӣ бахшида шудааст, оғоз мегардад.

Шахсони ҳуқуқӣ низ яке аз субъектҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусан буда дар муносибатҳои ҳуқуқии граждани бо унсури хориҷӣ мурракабгардида васеъ ширкат меварзанд.

Ҷиҳати муқаррар намудани вазъи ҳуқуқии шахсони ҳуқуқӣ дар муносибатҳои ҳуқуқи граждани бо унсури хориҷӣ, ҷи тавре, ки дар боло қайд намуда будем, меъёри коллизии қонуни шахси истифода бурда мешавад. Ба монанди қонуни шахсии шахсони воқеӣ, қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ муқарраркунанда ва муайянкунандаи ҳуқуқ ва уҳдадорихои ҳуқуқи граждани шахсони ҳуқуқӣ мебошад. Умуман, қайд намудан зарур аст, ки маҳз бо воситаи меъери коллизии қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ «миллияти» шахси ҳуқуқӣ муқаррар карда мешавад.

Ибораи «миллият», албатта, шартан истифода мешавад, зеро шахси ҳуқуқӣ ҳеҷ гоҳ ягонмиллиятнадорад ва дошта ҳам наметавонад. Аммо, азбаски шахсони воқеӣ дорои шаҳрвандӣ мебошанд ва категорияи мазкур вазъи ҳуқуқии шаҳрвандон аз дигар категорияи шахсони воқеӣ тавофут дорад, бинобар ин нисбати шахси ҳуқуқӣ на ин ки категорияи «шаҳрванд», балки «миллият» истифода бурда мешавад. Аз ин сабаб, категорияи мазкур дар муқаррар намудани вазъи ҳуқуқии шахси ҳуқуқӣ саҳми калонеро мебозад, зеро ҳар давлат вобаста аз он, ки шахси ҳуқуқӣ миллияти кадом давлатеро доро мебошад - худӣ ва ё дигар давлати хориҷӣ, ҳуқуқ ва уҳдадорихои онҳо байни ҳам фарқ менамоянд. Масалан, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ин ҳолат баръало муайян аст, зеро соҳаҳои маълуманд, ки дар иштироки шахсони ҳуқуқии хориҷӣ зери назорати қатъии давлат қарор доранд (масалан, соҳаи фаъолияти бонкӣ, суғуртакуни ва ғайраҳо).

Вобаста ба ин, қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ дар тамоми қонунгузори давлатҳо вучуд дошта онҳо ба таври гуногун баҳо дода мешаванд. Масалан, дар баъзе давлатҳо қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ қонуни давлате мебошад,

ки шахси ҳуқуқӣ дар он фаъолияти асосии худро ба роҳ мондааст.

Мутобиқи моддаи тафсиршаванда қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин қонуни давлате мебошад, ки дар он ҷой ин шахси ҳуқуқӣ таъсис дода шудааст. Таъсис додани шахси ҳуқуқӣ ин худ ба сифати факти ҳуқуқӣ – ҳаракат баромад намуда, дар асоси аҳди муассисони шахси ҳуқуқӣ он таъсис дода мешавад. Бо таъсис додани шахси ҳуқуқӣ масъалаи ба қайди давлатӣ гирифтани он робитаи зич дорад. Зеро, мутобиқи қисми 2 моддаи 51 КГ шахси ҳуқуқӣ аз лаҳзаи ба қайди давлатӣ гирифтани таъсисёфта эътироф карда мешавад. Бинобар ин, қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ қонуни давлате мебошад, ки дар он ҷойи шахси ҳуқуқӣ таъсис дода шуда ба қайди давлатӣ гирифта шудааст.

Мутобиқи қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ масоили зерин муқаррар карда шуда ба танзим дароварда мешаванд: вазъи ташкилот ҳамчун шахси ҳуқуқӣ. Қоидаи мазкур мазмуни онро дорад, ки на дар ҳама кишварҳо ташкилотҳо ба сифати шахси ҳуқуқӣ эътироф карда мешавад. Пас, вазъи ҳуқуқии онҳо низ бояд мутобиқи қонуни давлати ҷойи таъсисёбии шахси ҳуқуқӣ муқаррар карда шаванд, шакли ташкилӣ-ҳуқуқии шахси ҳуқуқӣ, яъне кадом намуди шакли ташкилӣ-ҳуқуқиро, ки қонуни давлати ҷойи таъсисёбӣ пешбинӣ карда бошад, шахси ҳуқуқӣ бояд яке аз онҳоро интихоб намояд. Ҳамзамон талабот нисбати номгӯи шахси ҳуқуқӣ, яъне талаботи санадҳои меъерии ҳуқуқии кишваре, ки шахси ҳуқуқӣ дар он таъсис ёфтааст, вобаста ба номгӯи шахси ҳуқуқӣ кадом талаботҳоро доро мебошад, ин шахси ҳуқуқӣ бояд ҷавобгӯи ин талабот бошад ва масоили ташкилӣ, азнавташкилдихӣ ва барҳамхӯрии шахси ҳуқуқӣ низ мутобиқи қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ, яъне мутобиқи қонуни давлате, ки ин шахси ҳуқуқӣ дар он таъсис дода шуда буд, муқаррар карда мешавад. Инчунин қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахси ҳуқуқӣ (ниг: тафсири моддаи 1207 КГ) ва танзими муносибатҳои корпоративӣ, яъне муносибати байни муассисон шахси ҳуқуқӣ ва ҳуди шахси ҳуқуқӣ, низ мутобиқи қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ муқаррар карда мешаванд.

Моддаи 1207. Қобилияти ҳуқуқдорӣ ва қобилияти амалкунии шахси ҳуқуқӣ.

1. Қобилияти ҳуқуқдорӣ шаҳрвандӣ ва қобилияти амалкунии шахси ҳуқуқӣ бо қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ муайян карда мешавад.

2. Шахси ҳуқуқии хориҷӣ наметавонад ба маҳдудияти ваколатҳои мақом ё намояндаи он барои бастанӣ аҳдҳои ба ҳуқуқ номаълуми кишваре, ки дар он мақом ё намояндаи шахси ҳуқуқии хориҷӣ аҳдро ба имзо расонидааст, таъя намояд.

3. Қобилияти ҳуқуқдорӣ шаҳрвандӣ ва қобилияти амалкунии ташкилоти хориҷӣ, ки бо ҳуқуқи хориҷӣ шахси ҳуқуқӣ намебошад, бо ҳуқуқи кишваре, ки ин ташкилот ташкил карда шудааст, муайян карда мешавад.

Ба ғаёлияти ҳамин гуна ташкилот, агар ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқшаванда бошад, меъёрҳои ҳамин Кодекс, ки ғаёлияти шахси ҳуқуқии ташкилоти тичорати бударо ба танзим меоранд, татбиқ карда мешавад, агар аз қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ё моҳияти ўҳдадорӣ тартиби дигаре барнаояд.

1. Шахси ҳуқуқӣ ҳамчун субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ дорои қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии ба худ хос мебошад. Зери мафҳуми қобилияти ҳуқуқдорӣ шахси ҳуқуқӣ имконияти доштани ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои ҳуқуқии граждани фаҳмида мешавад. Қобилияти амалкунии шахси ҳуқуқӣ бошад ин имконияти татбиқ намудани ҳуқуқҳои граждани ва масъул будан нисбати ҳаракатҳои худ мебошад. Гуфтани ҷоиз аст, ки қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахси ҳуқуқӣ бо фарқи аз қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахсонӣ воқеӣ, яқбора ба вучуд омада шахси ҳуқуқӣ дорои соҳибҳуқуқӣ мегардад.

Дар моддаи тафсираванда меъёри коллизии нисбати муқаррар намудани қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахси ҳуқуқӣ сухан рафта қобилиятҳои мазкур мутобиқи қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ муайян карда мешаванд. Чӣ тавре, ки дар боло дарҷ намудем, мутобиқи моддаи 1206 ҚГ қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ ҷойи таъсисёбии шахси ҳуқуқӣ эътироф карда шудааст. Яъне, шахси ҳуқуқӣ дар қадом давлате таъсис ёфта бошад, бояд мутобиқи қонунгузори ин кишвар қонуни шахсии он муқаррар карда шавад. Пас, маҳз мутобиқи қонуни мазкур бояд қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии низ муқаррар карда шавад.

Қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахси ҳуқуқӣ ин ҳам имконияти ширкат варзидан дар муносибатҳои ҳуқуқи граждани, доштани ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои ҳуқуқии граждани, аз ҷумла доштани моликият, иштирок намудан дар бастанӣ аҳдҳои гуногун, ва ҳам ба амал баровардани ҳуқуқ ва ўҳдадорӣҳои ҳуқуқии граждани, доштани масъулият барои ба таври дахлдор иҷро накардан ва ё умуман

иҷро накардани ўҳдадорӣҳои граждани худ ва ғайраҳо дар бар мегирад. Масъалаҳои номбаршуда мутобиқи қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ, яъне мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки дар он шахси ҳуқуқӣ таъсис ёфтааст, муқаррар карда мешавад.

2. Дар қисми 2 моддаи тафсираванда вобаста ба ҳолате сухан ронда шудааст, ки дар таҷриба чунин ҳолатҳо бештар рӯй медиҳанд. Мутобиқи қисми тафсираванда дар ҳолате, ки шахси ҳуқуқӣ дар муносибати ҳуқуқи граждани бо воситаи мақом ва ё намояндаи худ ширкат меварзад, набояд ба он маҳдудиятҳои, ки дар ҳуқуқи кишвари ҷойи ба амал баровардани ин ё он аҳд пешбини карда нашудааст, таъя намояд. Яъне, тасаввур менамоем, ки намояндаи шахси ҳуқуқӣ, ки қонуни шахсии он тибқи ҳуқуқи кишвари А муқаррар карда мешавад, дар кишвари Б шартномаи хариду фурӯш баста истодааст. Дар ин ҳолат, намояндаи шахси ҳуқуқӣ наметавонад танҳо дар асоси он, ки гӯё тибқи ҳуқуқи кишвари А ин намоянда як қатор ҳуқуқҳои доро нест, вале вақте чунин маҳдудият ба ҳуқуқи кишвари Б маълум набошад, пас дар ин ҳолат намояндаи шахси ҳуқуқӣ ин маҳдудиятро асос карда наметавонад.

Моҳияти асосии меъёри мазкур дар он аст, ки агар намоянда ва ё мақоми шахси ҳуқуқӣ дар ин ё он аҳд ширкат варзида истода бошад, пас дар ҳолатҳои дарҷгардида ҳуқуқи кишвари ҷойи ба амал баровардани аҳд амал менамояд. Албатта, ин маънои онро надорад, ки қисми тафсираванда бо қисми якуми моддаи мазкур муҳолиф мебошад, зеро тибқи қисми якуми моддаи тафсираванда қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахси ҳуқуқӣ мутобиқи қонуни шахсии шахси ҳуқуқӣ муқаррар карда мешавад. Пас, аз нигоҳи аввал, дар ҳақиқат ҳам

мухолифати муайяне чой дорад, зеро мақом ва намояндаи шахси ҳуқуқӣ ин худ шахси ҳуқуқӣ буда тамоми ҳарақаҳои онҳо барои шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқ ва уҳдадорихоро ба вучуд меоранд. Аммо, ҳарчанде мухолифат гӯё, ки чой дошта бошад, дар асл ягон мухолифате вучуд надорад, зеро меъёри тафсиршаванда баҳри ҳимояи муомилоти ҳуқуқии граждани, ки шахси ҳуқуқии мазкур дар он бо воситаи намояндаи худ ва ё мақоми худ ширкат меварзад, равона карда шудааст. Чунки дар ҳолати баръакс муомилоти ҳуқуқии граждани ба таври дахлдор инкишоф ёфта наметавонад ва ин ҳолат ба амалигардонии ҳуқуқ ва манфиатҳои дигар иштирокчиёни он таъсирманфӣ хоҳад расонид. Азбаски дар қонунгузори кишварҳои гуногун ҳуқуқ ва уҳдадорихои шахсони ҳуқуқӣ гуногун мебошанд, пас дар ҳолати пешбинӣ накардани қоидаи мазкур дар Кодекси граждани ба ҳолатҳои ногувор оварда расониданаш мумкин мебошад.

Инчунин, қайд намудан лозим аст, ки дар қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур оид ба татбиқи қоидаи мазкур ҳангоми бастанӣ аҳдҳо пешбинӣ карда шудааст. Зарур ба ёдоварист, ки дар ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мафҳуми «аҳд» бо мафҳуми «шартнома» мутобиқат менамояд, яъне вақте ки сухан оид ба аҳд меравад, мо бояд шартномаро дар назар дошта бошем. Аз ин лиҳоз, меъёри мазкур вобаста ба муносибатҳои, ки аз дигар аҳдҳо, ба ғайр аз шартномаҳо, аз ҷумла аҳдҳои яктарафа ва ё уҳдадорихои ғайришартномавӣ мераванд, набояд татбиқ карда шавад.

3. Дар қисми сеюми моддаи тафсиршаванда оид ба вазъи ҳуқуқии ташкилотҳои, ки мутобиқи қонунгузори кишвари қойи таъсисёбӣ, онҳо ба сифати шахси ҳуқуқӣ эътироф карда намешаванд, қоидаи дахлдор пешбинӣ карда шудааст.

Мутобиқи қоидаи мазкур қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалқунӣ ин гуна ташкилот мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки дар он ин ташкилот таъсис дода шудааст, муқаррар карда мешавад. Пас, маълум мегардад, ки ҳарчанд ташкилоти мазкур ба сифати шахси ҳуқуқӣ эътироф нашуда бошад ҳам, аммо мутобиқи дигар ташкилотҳои, ки онҳо ба сифати

шахси ҳуқуқӣ мебошанд, қобилияти амалқунӣ ва уҳдадорихои онҳо, мутобиқи қонуни шахсии онҳо муқаррар карда мешавад. Яъне дар баъзе низомҳои ҳуқуқӣ ин гуна ташкилотҳо васеъ паҳн шуда фаъолияти худро ба амал мебароранд. Масалан, ин гуна ташкилотҳо дар низомии ҳуқуқии Олмон ва ШМА арзи вучуд дошта, ҳарчанд ба сифати шахси ҳуқуқӣ эътироф нашаванд ҳам, аммо дар муносибатҳои ҳуқуқӣ граждани васеъ иштирок менамоянд. Албатта, чунин ҳолат, ки ба қонунгузори мо хос нест ва барои мо як навъ ғайриоддӣ мебошад. Аммо, азбаски ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ муносибатҳоро бо иштироки субъектҳои ҳуқуқи хориҷӣ ба танзим мегарорад, пас муқаррар намудани чунин қоида дар Кодекси граждани баҳри танзими муносибати дахлдор дар ҳолати ба вучуд омадани он зарур мебошад.

Инчунин, дар меъёри мазкур дарҷ карда мешавад, ки дар ҳолати ба сифати ҳуқуқи татбиқшаванда баромад намудани ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон, нисбати фаъолияти ин гуна ташкилот муқаррароти Кодекси граждани вобаста ба шахсони ҳуқуқии тичоратӣ татбиқ карда мешавад, агар дар қонунгузори қорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё аз моҳияти уҳдадорӣ тартиби дигаре барнаояд. Мазмуни қоидаи мазкур дар он аст, ки дар ҳолатҳои дахлдор, масалан ҳангоми ба танзим даровардани муносибатҳои оид ба аҳдҳои иқтисодии хориҷӣ, ки нисбати он бояд ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда шавад, пас дар ин ҳолат вазъи ҳуқуқии ташкилоти мазкур ҳамчун тарафи ин аҳди хориҷӣ, мутобиқи он меъёрҳои Кодекси граждани, ки вазъи ҳуқуқии шахсони ҳуқуқии тичоратии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муқаррар менамоянд, татбиқ карда мешаванд. Ин гуна меъёрҳо дар боби 4 КГ дарҷ карда шудаанд. Аммо, дар ҳуди меъёри тафсиршаванда истисно аз қоидаи умумии мазкур пешбинӣ карда шудааст, ки мутобиқи он агар дар ҳуди Кодекси граждани ва аз моҳияти уҳдадорихо ягон тартиби дигар барнаояд. Аммо, то ба ҳол дар Кодекси граждани ягон тартиби дигаре пешбинӣ карда нашудааст, пас қоидаи умумии зикршуда бояд дар ҳолати дахлдор татбиқ карда шавад.

Моддаи 1208. Иштироки давлатҳо дар муносибатҳои ҳуқуқии шахрвандии дорон унсурҳои хориҷӣ

Ба муносибатҳои ҳуқуқии шахрвандии бо унсурҳои хориҷӣ мураккабгашта иштироки давлатҳо меъёрҳои ҳамин фасл дар асоси умумӣ татбиқ карда мешаванд, агар санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигарро пешбинӣ накунад.

Моддаи мазкур ба вазъи ҳуқуқии субъекти асосии дигари ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ ба давлат бахшида шудааст.

Давлат яке аз субъекти асосии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мебошад ва дар муносибатҳои ҷамъиятӣ, ки ба сифати предмети ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ баромад менамоянд, ғаёлона дар баробари шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ ширкат меварзад. Қайд намудан бонамӯр аст, ки вазъи ҳуқуқии давлат дорон як қатор хусусиятҳои худ мебошад, аз ҷумла, давлат дорон ҳокимияти сиёсӣ буда ин хусусият ба вазъи ҳуқуқии давлат, ҳамчун субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ таъсири назарраси худро мерасонад.

Бинобар ин, вазъи ҳуқуқии давлат ҳамчун субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ дорон як қатор хусусиятҳо, аз он ҷумла, дорон иммунитет (масунӣ) будани давлат мебошад. Қайд намудан зарур аст, ки иммунитети давлат ин институти ҳуқуқи байналмилалӣ оммавӣ буда заминаи асосии он принципи баробарии соҳибхӯтиёрии давлатҳо мебошад. Моҳияти принципи мазкур дар он аст, ки тамоми давлатҳо дар муносибатҳои байналмилалӣ баробар ширкат варзида дорон ҳуқуқ ва уҳдадорҳои якхела мебошанд. Пас, аз ин ҳулоса бармеояд, ки давлатҳои баробар дар ҳолати ширкат варзидан дар муносибатҳои байналмилалӣ хусусӣ низ баробар буда яке ба дигар итоат наменамояд. Ин маънои онро дорад, ки нисбати давлат танҳо ҳуқуқи худ давлат паҳн гардида нисбати муносибатҳо, ки дар он агар як тараф давлат баромад намояд, танҳо ҳуқуқи давлати мазкур бояд татбиқ карда шавад, ҳарчанде мутобиқи меъёрҳои коллизсионӣ дигар тартиб ҳам пешбинӣ шуда бошад. Ин аст моҳияти иммунитети давлатӣ, ки дар баъзе мавриди иммунитети юрисдиксионии давлат низ меноманд. Яъне, иммунитети давлатӣ ва ё худ иммунитети юрисдиксионии давлатӣ паҳн нагардидани қонуни як давлат ба муносибатҳо бо иштироки дигар давлатро мефаҳмонад. Иммунитети давлатӣ дорон намӯҳҳои зерин мебошад: иммунитети судӣ, иммунитет аз таъмини пешакии даъво,

иммунитет аз маҷбуран иҷро намӯдани қарори судӣ, иммунитети моликияти давлат.

Дар илми ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ ду назарияи иммунитети давлатӣ маъмул мебошад: иммунитети мутлақ ва иммунитети (функционалӣ).

Мутобиқи назарияи иммунитети мутлақ давлатдартамомимуносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ дорон иммунитет мебошад ва ин иммунитет ҳамеша дар назар дошта мешавад, агар ба шарте давлат ба таври расмӣ аз он даст накашад. Ҷунин назарияро қонунгузории ҷории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузории бештари дигар давлатҳои собиқ ИДМ дастгирӣ менамоянд. Масалан, мутобиқи моддаи 230 Кодекси муруфиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати хориҷӣ нисбати даъвоҳое, ки ба суди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намӯдааст, ҷалб намӯдани он барои иштирок дар парванда ба сифати шахси сеюм, гузоштани ҳабс ба молу мулки ба давлати хориҷӣ тааллуқдошта, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойгир мебошад ва нисбат ба он аз тарафи суд татбиқ намӯдани ҷораҳо оид ба таъмини даъво ва манфиатҳои молумулкиашон дорон масунӣ судӣ мебошад. Ситониш аз ин молу мулк бо тартиби иҷро маҷбурии санади судии суди иқтисодӣ танҳо бо розигии мақомоти ваколатдори давлати дахлдор, агар бо санадҳои байналмилалӣ эътирофнамӯдаи Тоҷикистон ё қонунҳои тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, мумкин аст.

Бояд қайд кард, ки иммунитети давлатӣ ва истифодаи он қоидаи умумӣ мебошад ва ин ҳуқуқи давлат аст. Пас, агар давлат хоҳад метавонад аз иммунитети худ дар ин ё он муносибати мушаххаси амволӣ даст кашад. Ҷунин дасткашӣ аз татбиқи иммунитет бояд ба таври расмӣ ва аз тарафи мақомоти ваколатдори давлатӣ сурат гирад. Бинобар ин даст кашидан аз масунӣ судӣ бояд бо тартиби муқаррарнамӯдаи қонуни давлати хориҷӣ ба амал бароварда шавад. Дар ин ҳолат суди иқтисодӣ парвандаро бо тартиби пешбининамӯдаи Кодекси муруфиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ

менамояд (қисми 3 моддаи 230 Кодекси муурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон) Инчунин, қайд намудан лозим аст, ки даст кашидани давлат аз як намуди иммунитет маъноӣ даст кашидан аз дигар намудҳои иммунитетро надорад.

Новобаста аз ин, давлат аз тамоми ҳуқуқ ва уҳдадорихое, ки дар муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ дигар иштирокчиён доро мебошанд, бархурдор мебошад. Маҳз ҳамин

гоя дар моддаи тафсиришаванда, муқаррар карда шуда ба таври умумӣ дар он дарҷ карда шудааст. Пас, тамоми он меъёрҳои, ки дар фасли мазкури Кодекси граждани муқаррар карда шудаанд, нисбати давлат низ ба пуррагӣ паҳн карда мешаванд. Вобаста ба истисноҳои дар моддаи мазкур қайд гардида он иммунитетҳои давлат дар назар дошта шудааст, ки ва вобаста ба он мо дар боло маълумот дода будем.

§ 2. Ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволӣ ва ҳифзи онҳо

Моддаи 1209. Ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволӣ ва ҳифзи онҳо

1. Ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволӣ бо қонуни шахсии субъект амалӣ карда мешаванд, агар санадҳои қонунгузорӣ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигареро пешбинӣ накарда бошанд.

2. Ба ҳуқуқи шахсии ғайриамволӣ ҳуқуқи кишваре, ки дар он ҷо амал ё ҳолати дигар ҷой дошт ва барои талаби ҳифзи ҳамин гуна ҳуқуқҳо асос шуда буд, татбиқ карда мешавад.

1. Яке аз масъалаҳои дигаре, ки ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ мавриди омӯзиш қарор додааст, масъалаи амалӣ ва ҳимоя намудани ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволӣ мебошад. Бояд зикр намоем, ки масъалаи мазкур ҳарчанде дар Кодекси граждани дарҷ шуда бошад, ҳам дар бештари қонунгузори кишварҳои дигар баррасӣ карда намешавад. Барои ҳамин ҳам, масъалаи мазкур яке аз хусусиятҳои хоси Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Инчунин, қайд намудан бомаврид аст, ки худ масъалаи ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволӣ дар Кодекси граждани ба таври баҳсноқ дарҷ карда шудааст. Зеро мутобиқи қисми 5 моддаи 1 КГ онро ба сифати объекти танзими қонунгузори граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор додаанд, ҳарчанде солҳои пеш илман пурра асосноқ карда шуда буд, ки ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ аз тарафи қонунгузори граждани ба танзим дароварда нашуда, он танҳо ба сифати объекти ҳимояи қонунгузори мазкур баромад менамояд. Инчунин, баҳсноқии меъёри мазкур дар он мебошад, ки он нисбати ҳам шахсони воқеӣ ва ҳам шахсони ҳуқуқӣ татбиқ карда мешавад. Аммо, ҷӣ тавре, ки муссалам аст, масъалаи нисбати шахсони ҳуқуқӣ истифодаи категорияи «ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ» баҳсноқ буда аз тарафи бештари олимони ва қонунгузори граждани бештари давлатҳо рад карда мешавад. Ба ҳамаи ин нигоҳ накарда, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи мазкур ба

сифати объекти танзими меъёрҳои коллизсионӣ эътироф карда шуда меъёри тафсиришаванда дар Кодекси граждани ҷой дода шудааст.

Мутобиқи қисми якуми меъёри тафсиришаванда ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ мутобиқи қонуни шахсии субъект амалӣ карда мешаванд. Вобаста ба ин, чунин бармеояд, ки дар ҳолати амали ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ шахси воқеӣ, бояд ҳуқуқи кишвари шаҳрвандии шахси воқеӣ – нисбати шаҳрванди ин ё он давлат ва ҷойи истиқомат – нисбати шахси бешаҳрванд, ҳамзамон пешниҳодкунандаи вазъи гурезагӣ – нисбати гурезагон бояд татбиқ карда шавад. Нисбати шахси ҳуқуқӣ бошад ин ҳуқуқи кишваре мебошад, ки дар он шахси ҳуқуқӣ таъсис дода шудааст.

Дар ин асно саволе ба миён меояд, ки амали ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ дорои ҷӣ маъно мебошад? Баҳри посухи дуруст ба саволи мазкур бояд дар назар дошт, ки амали ҳуқуқҳои субъективӣ ин татбиқи онҳо аз ҷониби субъекти дорандаи ин ҳуқуқҳо мебошад. Пас, ҳулоса кардан мумкин аст, ки амали ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ ин татбиқи ҳуқуқҳо, яъне ҳимояи ҳуқуқҳои мазкур мебошад. Тибқи қисми тафсиришаванда моддаи мазкур маҳз ин гуна татбиқнамоя бояд аз тарафи қонуни шахсии субъект ба амал бароварда шавад. Бинобар ин қонуни шахсии субъект вобаста ба амали ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ ба сифати меъёри роҳбарикунанда баромад менамояд. Инчунин, дар моддаи мазкур истисно, ки бо

қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад, пешбинӣ карда шудааст.

2. Қисми дуюми моддаи тафсиршаванда баҳри муқаррар намудани ҳуқуқи кишваре, ки дар ҳолати вайрон шудани ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволӣ равона карда шудааст, бахшида шудааст. Қайд кардан ҷоиз аст, ки меъёре, ки дар қисми дуюми моддаи тафсиршаванда дарҷ карда шудааст, хусусияти тағйирёбандагиро дорад. Зеро он маҳз вобаста аз ҷойе, ки дар он ҳолати вайрон намудани ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ, сурат гирифт тағйир меёбад. Пас ҳангоми муқаррар намудани ҷойе, ки дар он ҳолати вайрон намудани ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ рӯй додааст асоси ҳифзи ин ҳуқуқҳо гардида, аҳамияти аввалиндараҷа дорад.

Хусусияти чунин «тағйирёбандагии» меъёри мазкур баҳри он равона карда шудааст, ки маҳз ҳуқуқи субъекте, ки ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣаш вайрон шудааст ба

мақомоти дахлдори давлати худ ва ё дигар давлат муроҷиат намуда тибқи ҳуқуқи кишваре, ки дар он ҷо ҳолати вайрон шудани ҳуқуқҳои дарҷгардида сурат гирифт, ҳуқуқҳои худро барқарор намояд.

Дар қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур оид ба амал ва ё дигар ҳолат қайд карда мешавад. Моҳияти ин қоида дар он ифода меёбад, ки ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ ҳам дар шакли амал ва ё беамалӣ сурат гирифта метавонад. Дар шакли амал ин содир намудани ҳаракате, ки ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ ин ё он субъектро вайрон менамояд, масалан паҳн намудани маълумоти бардурӯғ оид ба шахсияти субъект, ки дар натиҷа ба шаъну шарафи субъект зарар расонида мешавад. Дар шакли беамалӣ бошад, ин баръакс содир накардани амали дахлдор, масалан қатъ накардани нашр ва паҳни маҷаллае, ки дар он маълумоти бардурӯғ нисбати шахс ҷойгир карда шуда буд. Дар ҳарду ҳолати дарҷгардида бояд ҳуқуқи кишваре, ки ин ҳолатҳо дар он ҷой рӯй доданд, татбиқ карда шавад.

§ 3. Аҳдҳо. Намояндагӣ. Мухлати даъво.

Моддаи 1210. Шакли аҳдҳо

1. Шакли аҳдҳо ба ҳуқуқи маҳалли ба имзо расидани он тобеъ аст. Аммо аҳди дар хорича басташуда наметавонад дар натиҷаи риоя нагардидани шаклҳо безътибор доништа шавад, агар талаботи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон риоя шуда бошад.

2. Аҳди иқтисоди хоричӣ, ки яке аз иштирокчиёни он шахси ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, сарфи назар аз маҳалли ба имзо расидани аҳд дар шакли ҳаттӣ ба имзо расонида мешавад.

3. Шакли аҳд вобаста ба амволи ғайриманқул ба ҳуқуқи кишваре тобеъ аст, ки ин амвол воқеъ гардидааст, аммо нисбати амволи ғайриманқул ва ҳамчунин воситаи нақлиёт ва амволи дигар, ки ба феҳристи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст, ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ мешавад.

1. Параграфи мазкури фасли тафсиршавандаи Кодекси граждани ба масъалаҳои аҳдҳо, намояндагӣ ва мухлати даъво бахшида шудааст. Он аз моддаи тафсиршаванда, ки ба шакли аҳдҳо бахшида шудааст, оғоз мегардад.

Дар моддаи мазкур яке аз меъёрҳои асосии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ, ки баҳри танзими шакли аҳдҳо равона карда шудааст, дарҷ карда шудааст. Мутобиқи он шакли аҳд ҳамеша бояд мувофиқи талаботи ҳуқуқи кишваре, ки дар қаламрави он аҳди мазкур ба расмият дароварда шудааст, бошад.

Шакли аҳд яке аз унсурҳои аҳд буда ба сифати яке аз шартҳои ҳаққонияти он баромад менамояд. Аз ин лиҳоз, дар ҳолати вайрон

намудани шакли аҳд он безътибор доништа мешавад. Бинобар ин, қонунгузории кишварҳои гуногун нисбати шакли аҳд талаботи дахлдори худро муқаррар менамоянд. Аммо, дар маҷмуъ дар низоми ҳуқуқии континенталӣ шакли аҳдҳо ба шифохӣ ва ҳаттӣ ҷудо карда мешавад. Дар низоми ҳуқуқии англосаксонӣ бошад, чунин тақсимот низ вучуд дорад, аммо онҳо дорои хусусиятҳои ба худ хос мебошанд. Баҳри риояи ин талаботҳо, меъёри мазкур дарҷ менамояд, ки маҳз ҳуқуқи маҳалли бастанӣ аҳд бояд ба назар гирифта шавад. Инчунин, дар ин ҷо, бояд ба ду хусусияти асосӣ аҳамият дод:

Аввало, ҷӣ тавре, ки дар боло қайд намудем, дар ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ

мафхуми аҳд мазмуни шартномаро ифода менамояд. Яъне, дар ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ қоидаи ҳуқуқи граждани, ки тибқи он «ҳамаи шартномаҳо аҳдмебошанд, валена ҳамаи аҳдҳо шартнома мебошанд» амал намекунад. Аммо, ин маънои онро надорад, ки дар ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ умуман аҳди яктарафа, аз ҷумла васиятнома баррасӣ карда намешавад. Албатта, масъалаҳои мазкур қисми предмети ҳуқуқи байналмилалӣ мебошанд, аммо онҳо бо номҳои худ дар ҳолатҳои муқарраршуда номбар шуда ба танзим дароварда мешаванд;

Сониан, меъри мазкур меъри императивӣ мебошад, ки бо хоҳиши тарафҳо он дигаргун карда намешавад. Яъне, тарафҳои аҳдкунанда наметавонанд дар аҳд дарҷ намоянд, ки шакли аҳд бо ҳуқуқи кишвари дигар, на маҳалли бастанӣ аҳд, ба танзим дароварда мешавад. Аммо, на дар ҳама вақт вайрон намудани талаботи ҳуқуқи кишвари маҳалли бастанӣ аҳд, асоси безъитбории он мебошад. Дар қисми тафсираванда қайд карда мешавад, ки агар дар аҳди хориҷӣ кишвар баста шуда, муқаррароти ҳуқуқи давлати хориҷӣ вобаста ба шакли аҳд ба назар нагирифта шуда бошад ҳам, аммо агар шакли аҳди мазкур мутобиқи талаботи қонунгузори чорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, пас дар ин ҳолат ин аҳд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон безъитбор дониста намешавад. Яъне, моҳияти меъри мазкур дар он аст, ки азбаски дар суди Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи аҳде, ки дар хориҷи кишвар баста шудааст, вале тибқи талаботи қонунгузори он давлати хориҷӣ намебошад, аммо ба талаботи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқат менамояд, баррасӣ шуда истодааст, пас суди Тоҷикистон низ чунин аҳдро безъитбор эътироф намекунад.

Вобаста ба ин масъала метавонад чунин савол ба миён ояд: дар қадом ҳолат суди Тоҷикистон баҳсхоро вобаста ба аҳде, ки дар кишвари хориҷӣ баста шудааст, баррасӣ менамояд? Бале ҳолатҳои ҳастанд, ки баҳсҳо оид ба аҳдҳои байналмилалӣ-хусусие, ки дар кишвари хориҷӣ баста шудаанд, дар судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда мешаванд. Аз ҷумла, дар ҳолате, ки дар ҳуди аҳд оид ба баррасии баҳсҳо дар судҳои Тоҷикистон чунин қоида муқаррар карда шудааст ва дар сурате, ки яке аз тарафҳои аҳд ӯ шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ӯ шахси ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад ва иҷроиши он қисман дар Тоҷикистон ҷой дорад. Дар ин

ҳолатҳо, ҳангоми баррасии баҳсҳо вобаста аз аҳд, масъалаи эътиборнокии он метавонад мавриди баррасӣ қарор гирад.

2. Дар қисми дуоимоддаи тафсираванда оид ба шакли аҳди иқтисодии хориҷӣ суҳан рафтааст. Аҳди иқтисодии хориҷӣ ин яке аз намудҳои васеъ паҳншудаи аҳд мебошад, ки ба ҳайси предмети ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ баромад намуда дорои як қатор хусусиятҳо мебошад. Аз ҷумла, аҳдҳои мазкур ҳамеша хусусияти соҳибкориро доро мебошанд, бинобар ин яке аз тарафҳои он ҳамеша ҳамчун субъекти фаъолияти соҳибкории ин ӯ он давлат баромад мекунад. Мутобиқи аҳди мазкур бояд натиҷаи қор, хизматҳо ва ӯ ашё аз сарҳади як давлат гузарад, яъне аҳдҳои мазкур бештари вақт қаламрави ду ва ӯ зиёда давлатро фарогир мешаванд. Унсурҳои дигари аҳдҳои иқтисодии хориҷӣ низ маъмул мебошанд, аз он ҷумла дар ин аҳдҳо ҳисоббаробаркунӣ бояд бо воситаи асъоре, ки он ба яке аз тарафҳо ва ӯ ҳарду тараф хориҷӣ мебошад, ба амал бароварда шавад. Аммо, мо дар чунин ақида ҳастем, ки на дар ҳама вақт унсурҳои мазкур ба сифати яке аз унсурҳои асосӣ ва муқарраркунандаи аҳдҳои номбаршуда баромад карда метавонад, зеро ҳоло дар ҷаҳон минтақаҳои асъорие зиёд шуда истодаанд, ки тибқи он якҷанд давлат аз як асъор истифода мебаранд, масалан, минтақаи «евро». Бинобар ин, ба сифати унсур ва ӯ аломати роҳбарикунанда ҳангоми муқаррар намудани ҷой доштан ва ӯ надоштани аҳди иқтисодии хориҷӣ, бояд ду қоидаи дар боло дарҷшуда истифода шавад.

Дар ин ҳолат, мутобиқи қисми тафсираванда, агар аҳди иқтисодии хориҷӣ, ки яке аз тарафҳои он шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ӯ шахси ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, дар хориҷи кишвар баста шавад, пас он новобаста аз талаботи маҳалли бастанӣ ин аҳд оид ба шакли он, бояд ҳамеша хаттӣ баста мешавад. Меъри мазкур инчунин бо меъере, ки дар қисми 3 моддаи 187 КҶ дарҷ карда шуда ва мутобиқи он дар ҳолати вайрон карда шудани талаботи дар ҳамин модда дарҷгардида, ки аҳди мазкур ба сифати аҳди безъитбор мебошад, алоқамандии зич дорад.

3. Дар қисми сеюмимоддаи тафсираванда бошад қоидаи дигар, ки аз қоидаи умумии дар қисми якуми моддаи тафсираванда дарҷ карда шуда мутобиқи он шакли аҳд бояд ба талаботи ҳуқуқи маҳали ба амал баровардани он мутобиқат намояд, як истисноӣ дигарро

пешбинӣ менамояд, муқаррар карда шудааст. Мутобиқи қоидаи мазкур шакли аҳде, ки объекти онҳо амволи ғайриманқул мебошад, мутобиқи ҳуқуқи кишвари ҷойи қарордоди ин амволи ғайриманқул муқаррар карда мешавад. Пас, масалан агар объекти шартномаи хариду фурӯши биное, ки дар ШМА қарор дорад, аммо ҳуди шартнома дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баста шуда бошад, шакли ин шартнома бояд мутобиқи қонунгузории ШМА ба расмият дароварда шавад. Сабаби асосии муқаррар намудани қоидаи мазкур дар он аст, ки азбаски объекти аҳдҳои мазкур моликияти ғайриманқул мебошад, пас вобаста аз хусусияти ин объект ва танзими муомилоти ин объекти дар назардошташуда, давлат як қатор қоидаҳои ҳатмиро барои тарафҳои он муқаррар менамояд. Талаботҳои бақайдгирии давлатии аҳдҳо, шакли ҳатми ва ғайраҳо

Моддаи 1211. Ваколатнома

Шакл ва муҳлати амали ваколатнома бо ҳуқуқи кишваре, ки ваколатнома дода шудааст, муайян карда мешавад. Аммо ваколатнома наметавонад дар натиҷаи риоя накардани шакл безътибор эътироф карда шавад, агар он талаботи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистонро қонеъ гардонад.

Моддаи мазкур ба яке аз институтҳои дигари ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ – ваколатнома бахшида шудааст.

Ваколатнома яке аз институтҳои мебошад, ки барои ба амал баровардани ҳуқуқ ва иҷро намудани уҳдадорӣҳои ҳуқуқӣ граждани равна карда шудааст. Зеро, дар муносибатҳои ҳуқуқии граждани ба субъектҳо иҷозат дода шудааст, ки дар мавридҳои пешбини намудаи қонунгузори шахсан дар муносибатҳо ширкат наварзида баҳри амали гардонидани ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои худ дигар субъектҳоро ваколатдор намоянд.

Қайд намудан зарур аст, ки ваколатнома худ ба сифати аҳди ҳуқуқи граждани баромад намуда, асоси онро шартномаи супориш ташкил медиҳад. Дар навбати худ, ваколатнома ба сифати ҳуҷҷати расмӣ низ баромад менамояд, ки қонунгузории давлатҳо ба ин ҳуҷҷат талаботи гуногунро муқаррар менамоянд. Дар ҳолати ба ҷунин талабот ҷавобгӯ набудани ваколатнома он метавонад бо тартибе, ки дар қонунгузори пешбини карда шудааст, безътибор доништа шавад. Маҳз ба масъалаи мазкур меъёри тафсираванда бахшида шудааст.

Мутобиқи он, ҳуқуқи кишвари ҷойи ба расмият даровардани ваколатнома ба

мисол шуда метавонад. Бинобар ин, Кодекси граждани ҷунин қоидаҳо муқаррар намуда ба он хусусияти императивӣ додааст.

Бар зами ин, дар меъёри тафсираванда муқаррар карда мешавад, ки дар ҳолати ба сифати объекти аҳд баромад намудани амволи ғайриманқул, воситаи нақлиёт ва ё дигар амволе, ки ба феҳристи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст, шакли ин аҳд бояд мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда шавад. Пас, маълум мегардад, ки тарафҳои аҳдкунанда дар ҳолати бастанӣ аҳде, ки объекти яке аз объектҳои дар меъёри мазкур дарҷшуда мебошад, новобаста аз маҳалли бастанӣ он бояд мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон шакли он муқаррар карда шавад. Дар ҳолати баръакс аҳди мазкур безътибор доништа мешавад.

сифати ҳуқуқи роҳбарикунанда, дар муқаррар намудани шакл ва муҳлати амали ваколатнома баромад менамояд. Масалан, агар ваколатнома дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шуда бошад, пас шакли он бояд ба талаботи қонунгузории ҷории Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла муқаррароти зерини Кодекси граждани (моддаи 210) ҷавобгӯ бошад: тамоми ваколатномаҳо ҳамеша бояд ба таври ҳатмӣ сураат гирад. Шакли шифоҳии ваколатнома мутобиқи КГ иҷозат дода нашудааст; ваколатнома барои бастанӣ аҳде, ки шакли нотариалиро талаб мекунад, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, бояд аз ҷониби нотариус тасдиқ карда шавад; дар КГ намудҳои ваколатномаҳо дарҷ карда шудаанд, ки ба шакли нотариали баробар карда мешаванд; ваколатнома аз номи шахси ҳуқуқӣ бо имзои роҳбари он ё шахси дигари тибқи ҳуҷҷатҳои таъсисӣ ба ин қор ваколатдори он ва гузоштани мӯҳри ин ташкилот дода мешавад; ваколатнома аз номи шахси ҳуқуқии ба моликияти давлатӣ асосёфта барои гирифтани ё додани пул ва неъматҳои дигари молу мулкӣ инҷунин бояд аз ҷониби сармуҳосиби ташкилоти мазкур имзо карда шавад.

Вобаста ба муҳлати ваколатнома бошад Кодекси граждани ҷунин талаботҳоро ҷорӣ

намудааст: муҳлати амали ваколатнома зиёда аз се сол буда наметавонад. Агар дар ваколатнома муҳлат нишон дода нашуда бошад, он эътибори худро дар давоми як соли пас аз санаи дода шуданаш нигоҳ медорад; ваколатномае, ки санаи дода шуданаш зикр наёфтааст, эътибор надорад; ваколатномаи аз ҷониби нотариус тасдиқшудае, ки барои анҷоми амалҳо дар хориҷа пешбинӣ гардида, дар хусуси муҳлати эътибори он ишорае надорад, то аз ҷониби шахси ваколатномаро дода бекор карда шуданаш эътибор дорад (моддаи 211).

Чунин талаботҳоро низ бештари давлатҳо дар қонунгузорию худ пешбинӣ намудаанд. Масалан, дар қонунгузорию Олмон вобаста ба амали ваколатнома ягон муҳлати мушаххас муқаррар карда нашудааст. Аз ҷумла, дар қисми 2-юми § 172-и Улоҷияи Гражданию Олмон муқаррар карда мешавад, ки ваколатнома то мавриди баргардонидан ба принсипал ва ё бекор

намудани он амал менамояд. Барои ҳамин ҳам, муқаррар намудани талаботи қонунгузорию кишваре, ки дар он ваколатнома дода шудааст, барои субъектҳои он ҳатмӣ мебошад.

Инчунин, дар меъёри тафсиршаванда оид ба эътибор доштани аҳдҳое, ки ҳарчанд дар кишвари дигар ба расмият дароварда шуда аст, вале муқаррароти қонунгузорию ин кишвар ба назар гирифта нашудааст, аммо шакли ваколатнома бо назардошти муқаррароти қонунгузорию ҷорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмият дароварда шуда бошад, пас ин ваколатнома дар Ҷумҳурии Тоҷикистон эътибори ҳуқуқӣ дорад. Аммо, талаботи мазкур фақат вобаста ба шакли ваколатнома дахл дорад ва муҳлати онро ба танзим намебарорад. Пас, дар ҳолате, ки ваколатнома муҳлат дорад, ҳуқуқи кишвари ҷойи ба расмият даровардани ваколатнома бояд амал намояд.

Моддаи 1212. Муҳлати даъво

1. Муҳлати даъво бо ҳуқуқи кишваре, ки барои танзими муносибати дахлдор татбиқ мегардад, муайян карда мешавад.

2. Талаботе, ки ба онҳо муҳлати даъво дахл надорад, бо ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад, агар яке аз иштирокчиёни муносибатҳои дахлдор шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шахси ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад.

1. Моддаи тафсиршаванда ба муҳлати даъво дар муносибатҳо байналмилалӣ-хусусӣ бахшида шудааст. Азбаски предмети ҳуқуқи байналмилалӣ хусусиро муносибатҳои гуногуни байналмилалӣ-хусусӣ ташкил намуда он асосан оид ба муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда равона карда шудааст, пас дар ин асно масъалаҳои татбиқи муҳлати даъво низ ба сифати яке аз масъалаҳои марказӣ баромад менамояд.

Муҳлати даъво муҳлатест, ки дар ҷараёни он субъект метавонад ҳуқуқҳои субъективӣ худро тариқи суд ғимоя намояд. Қонунгузорию давлатҳои гуногун муҳлати даъворо ба таври ба худ хос ба танзим дароварда муҳлатҳои гуногунро вобаста аз шакли муносибати ҳуқуқӣ муқаррар менамоянд. Масалан, муҳлати умумӣ даъво дар Фаронса мутобиқи Кодекси граждани 30 сол муқаррар карда шудааст. Ба ғайр аз ин, муҳлатҳои даъвои махсус вобаста аз муносибатҳои ҳуқуқӣ ба муҳлати аз 6 моҳ то 10 сол муқаррар карда шудаанд. Дар Олмон бошад муҳлати даъвои умумӣ 3 сол мебошад (моддаи 195 Улоҷияи Гражданию Олмон).

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ муҳлати умумӣ даъво 3 сол муқаррар карда шудааст (моддаи 221 КГ).

Мутобиқи қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур барои муқаррар намудани муҳлати даъво бояд муносибати дахлдоре, ки вобаста ба он муҳлати даъворо тарафҳои он татбиқ намудан мехоҳанд, муайян карда шавад. Масалан, бояд муқаррар карда шавад, ки вобаста ба муносибати уҳдадорӣ ва ё дигар намуди муносибат муҳлати даъво бояд татбиқ карда шавад, ин муносибати уҳдадорӣ, масалан, агар уҳдадорию шартномавӣ бошад, ба қадом наъми муносибат дохил карда мешавад ва ғайраҳо. Баъдан, бояд ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати танзими ин муносибат бояд муқаррар карда шавад. Ҳуқуқи татбиқшаванда мутобиқи меъёрҳои коллизсионӣ муқаррар карда мешаванд. Бо муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда, дар асоси ин ҳуқуқ муҳлати даъво низ вобаста ба муносибат муқаррар карда мешавад. Масалан, мутобиқи шартномаи хариду фурӯш, ки байни шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шахрванди Федератсияи

Россия баста шудааст, тарафҳо муқаррар намуданд, ки ба шартнома ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда мешавад, ҳарчанде шартнома дар шаҳри Лондон баста шуда буд. Ҳангоми иҷрои шартнома, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо баъзе аз ҳаракатҳои тарафи дигари шартнома розӣ нашуда ба суди дахлдори Ҷумҳурии Тоҷикистон муроҷиат намуд. Дар ин асно, дар ҳолати баррасии баҳс намояндаи ҷониби Федератсияи Россия қайд намуд, ки муҳлати даъво вобаста ба баррасии баҳси мазкур нисбати шартнома сипарӣ шудааст. Зеро, азбаски ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати шартномаи мазкур ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад ва муҳлати даъво мутобиқи КГ се сол аст, пас ин муҳлат ба охир расидааст. Дар ин ҳолат, далели намояндаи Федератсияи Россия пурра дуруст мебошад ва он мутобиқи меъёри тафсиршаванда баҳо дода мешавад. Яъне, дар ин ҳолат барои муқаррар намудани муҳлати даъво бояд ҳуқуқи татбиқшаванда ба муносибате, ки татбиқи муҳлати даъво вобаста ба он талаб карда шуда истодааст, муқаррар карда шавад.

2. Дар қисм дуюми моддаи тафсиршаванда оид ба истисноӣ ягонае, ки вобаста ба татбиқи муҳлати даъво муқаррар карда шудааст сухан меравад. Он ҳам бошад, на ба ҳамаи институти муҳлати даъво, балки танҳо вобаста ба он талаботҳое, ки нисбати онҳо муҳлати даъво паҳн карда намешавад, дахл дорад. Шартӣ асосии татбиқи меъёри мазкур ин яке аз тарафҳои муносибат баромад намудани ё шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё шахси ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Пас,

дар ин гуна муносибатҳо талаботҳое, ки нисбати онҳо муҳлати даъво паҳн карда намешаванд, мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон, новобаста аз он, ки ҳуқуқи татбиқшаванда ҳуқуқи кадом давлат мебошад, муқаррар карда мешавад. Мутобиқи моддаи 231 КГ ин чунин талаботҳо мебошанд: а) талабот оид ба ҳимояи ҳуқуқи шахсии ғайримолу мулкӣ ва дигар неъматҳои ғайримоддӣ, ба ғайр аз ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун; б) талаботи амонатгузарон ба бонк оид ба пардохти амонат; в) талабот дар мавриди товони зиёне, ки ба ҳаёт ё саломатии шаҳрванд расонида шудааст. Аммо талаботе, ки бо гузашти се сол аз лаҳзаи пайдо кардани ҳуқуқ ба товони чунин зиён арз шудааст, барои муҳлати гузашта, вале на бештар аз се соли аз рӯзи арзи даъво қонун карда мешавад; г) талаботи молик ё дигар соҳиби молу мулк оид ба рафъи ҳама гуна вайронкунии ҳуқуқи ӯ, ҳарчанд ин вайронкуниҳо бо маҳрум кардан аз соҳибият алоқаманд намебошанд; д) талаботи молик ё дигар шахс дар бораи безътибор донистани санади мақомоти идораи давлатӣ ва ҳокимияти маҳаллӣ, ки ҳуқуқи шахси зикршударо ба соҳибият истифода ва ихтиёрдорӣ молу мулки марбути онҳо вайрон мекунад; е) дигар талабот дар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун.

Бо ин назардошт, дар ҳолате агар иштирокчиёни муносибат шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё шахси ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон баромад накунад, пас талаботе, ки нисбати онҳо муҳлати даъво паҳн карда намешавад, мутобиқи қисми якуми моддаи тафсиршаванда муқаррар карда мешавад.

§ 4. Ҳуқуқи ашё

Моддаи 1213. Муқаррароти умумӣ оид ба ҳуқуқе, ки нисбат ба ҳуқуқи ашё татбиқ карда мешавад.

1. Мазмуни ҳуқуқи моликият ва ҳуқуқи дигари ашё ба моликияти манқул ва ғайриманқул ва ҳамчунин татбиқи онҳо бо ҳуқуқи кишваре, ки ин моликият дар он ҷо воқеъ гардидааст, муайян карда мешавад, агар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошад.

2. Мансубияти амвол ба ашёи ғайриманқул ё манқул ва ҳамчунин бандубасти дигари ҳуқуқии амвол бо ҳуқуқи кишваре, ки ин амвол дар он ҷо воқеъ гардидааст, муайян карда мешавад.

1. Моддаи тафсиршаванда ба яке аз мавзӯҳои марказии ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ – ҳуқуқи ашёгӣ бахшида шудааст. Асосан, ҳуқуқи ашёгӣ институти ҳуқуқи граждани буда дар ду маъно фаҳмида мешавад: маънои субъективӣ ва маънои объективӣ. Ба маънои субъективӣ ҳуқуқи ашёгӣ ин ҳуқуқи

субъективӣ субъектҳои ҳуқуқи граждани вобаста ба қонун намудани манфиатҳои худ бо истифода аз ашёи инфиродӣ мебошад. Зарур ба ёдоварист, ки ҳуқуқи субъективӣ бо номи «ҳуқуқи ашёгӣ» вучуд надорад. Маънои субъективӣ будани ҳуқуқи ашёгӣ ин ба назар гирифтани ва муқаррар намудани

як қатор ҳуқуқҳои гуногун, аз ҷумла ҳуқуқи моликияти, ҳуқуқи идоракунии оперативӣ, ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ ва ғайраҳо мебошад. Маъноӣ объективӣ ҳуқуқи ашғӣ бошад ин маҷмӯи меъёрҳои ҳуқуқӣ граждани мебошанд, ки муносибати байни субъектҳои ҳуқуқи гражданиро оид ба қонунҳои намудани маъноӣ худ бо воситаи ашғӣ инфиродӣ муқаррар менамоянд. Қайд намудан зарур аст, ки дар моддаи тафсираванда танҳо оид ба ҳуқуқи ашғӣ дар маъноӣ субъективӣ сухан меравад. Умуман вақте дар матни Кодекси граждани объекти ҳуқуқи ашғӣ моликият, на ашғӣ инфиродӣ, муқаррар карда шудааст, бинобар ин ҳарчанд нодуруст ҳам бошад, дар моддаи мазкур оид ба моликияти манқул ва ғайриманқул сухан рафтааст.

Дар муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ ҳолатҳои вомехӯранд, ки муқаррар намудани мазмун ва татбиқи ҳуқуқи ашғӣ мутобиқи нишондоди меъёрҳои коллизсионӣ зарур мебошад. Баҳри баррасии ин масъала дар Кодекси граждани меъёри мазкур дарҷ карда шудааст.

Қисми тафсиравандаи Кодекси граждани оид ба мазмуни ҳуқуқи моликият ва ҳуқуқи дигари ашғӣ бахшида шуда мутобиқи он мазмуни ин ҳуқуқҳо ва татбиқи онҳо мутобиқи қонунгузори давлате, ки дар он ҷой ашғӣ воқеъ гардидааст, муқаррар карда мешаванд. Зери мафҳуми «мазмуни ҳуқуқҳои ашғӣ» бояд он вақолатҳои, ки қонунгузори ба соҳибҳуқуқ пешниҳод намудааст ифода гардидааст. Масалан, мутобиқи қонунгузори ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дорандаи ҳуқуқи моликияти дорои вақолатҳои соҳибӣ, истифодабарӣ ва ихтиёрдорӣ намудани ашғӣ мебошад (қисми 2 моддаи 232 КГ). Чунин вақолатҳои соҳибмулкоро қонунгузори бештари кишварҳо, ки дорои низомии ҳуқуқии континенталӣ мебошанд, пешбинӣ менамоянд. Аммо, дар низомии ҳуқуқии англосаксонӣ вақолатҳои соҳибмулкони дорои хусусиятҳои худ мебошад. Бо чунин назардошт, меъёри мазкур муқаррар менамояд, ки ҳангоми муайян намудани вақолатҳои дорандагони ҳуқуқи ашғӣ, новобаста аз намуди он, бояд ҳуқуқи кишваре, ки ашғӣ дар он ҷо воқеъ гардидааст, ба назар гирифта шавад. Бо ин тарз, инчунин, татбиқи ҳуқуқи ашғӣ, яъне баамалбарории вақолатҳои пешбинишуда аз тарафи субъектҳо, муқаррар карда мешавад.

Мутобиқи меъёри мазкур аз қоидаи

умумии ҷойи воқеъгардии ашғӣ истисноҳо низ пешбинӣ шуда метавонанд, ки онҳо дар қонунгузори граждани муқаррар шуданишон мумкин аст. Яке аз чунин санадҳои қонунгузори ин худи Кодекси граждани мебошад, ки дар он як қатор истисноҳо аз қоидаи умумии дарҷшуда пешбинӣ карда шудааст. Аз ҷумла, мутобиқи моддаи 1215 КГ муқаррар карда шудааст, ки ҳуқуқи ашғӣ ба воситаҳои нақлиёт ва амволи дигаре, ки бояд ба феҳристи давлатӣ ворид карда шаванд, бо ҳуқуқи кишваре, ки ин воситаҳои нақлиёт ё амвол ба феҳристи давлатӣ ворид карда шудаанд, муайян карда мешавад. Ё ин ки мутобиқи моддаи 1216 КГ ҳуқуқи ашғӣ ба амволи манқули дар роҳ қарор дошта бо ҳуқуқи кишваре, ки аз он амвол иинтиқол шудааст, муайян карда мешавад, агар дар созишномаи тарафҳо тартиби дигаре муқаррар нашуда бошад. Аз ин лиҳоз, ҳангоми мавҷуд будани ҳолатҳои мазкур, қоидаи умумии «ҷойи воқеъгардии ашғӣ» истифода карда нашуда, балки қоидаи махсуси пешбинишуда татбиқ мегардад.

2. Дар қисми 2 моддаи тафсираванда бошад, қоидаи мустаҳкам карда шудааст, ки мутобиқи он масъалаи мансубияти ашғӣ ба ашғӣ манқул ва Ҷайриманқул баррасӣ карда мешавад. Масъалаи бандубасти ашғӣ ба ашғӣ манқул ва ғайриманқул аҳамияти қалоноро дар танзими муносибатҳои амволи, ки онҳо ба сифати объекти ин муносибатҳо баромад менамоянд, дорад. Зеро, вобаста аз он, ки ашғӣ ба категорияи манқул ва ё ба категорияи ғайриманқул, ва ё ба дигар категорияҳо ва намудҳо мутааллиқ доништа мешавад, меъёрҳои дахлдори қонунгузори истифода шуда речаи он муайян карда мешавад. Бинобар ин ҳам, дар Кодекси граждани қоидаи мазкур муқаррар карда шудааст.

Дар қонунгузори граждани кишварҳои гуногун бандубасти ашғӣ ба таври гуногун амалӣ карда мешаванд. Масалан, мутобиқи Кодекси граждани дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бештари давлатҳои собиқ ИҶШС чунин намудҳои ашғӣро фарқ менамоянд: ашғӣ манқул ва ғайриманқул (моддаи 142), ашғӣ тақсимшаванда ва тақсимнашаванда (моддаҳои 145 ва 146), ашғӣ мураккаб (моддаи 147), ашғӣ асосӣ ва мансуб (моддаи 148) ва ғайраҳо.

Тибқи меъёри тафсираванда барои бандубасти ашғӣ бояд ҳуқуқи кишвари ҷойи воқеъгардии ин ашғӣ ба роҳбарӣ гирифта шавад. Пас, дар ҳолати баррасии ин ё он масъала

оид ба бандубасти ашё, мақомоти дахлдори ҳуқуқтатбиққунанда бояд бо назардошти

ин меъёрҳои коллизии масъалаи ба миён омадаро ба танзим дарорад.

Моддаи 1214. Ба вучуд омадан ва қатъ гардидани ҳуқуқи ашё

1. Ба вучуд омадан ва қатъ гардидани ҳуқуқи ашё ба амвол бо ҳуқуқи кишваре муайян карда мешавад, ки ин амвол дар лаҳзаи амал ё ҳолати дигар, ки барои ба миён омадан ё қатъ гардидани ҳуқуқ ашё асос гардидааст, дар он чо воқеъ гардида буд, агар санадҳои қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошанд.

2. Ба вучуд омадан ва қатъ гардидани ҳуқуқи ашё ба амвол, ки предмети аҳд мебошад, бо ҳуқуқи кишваре, ки ин аҳд тобеи он мебошад, муайян карда мешавад, агар созишномаи тарафҳо тартиби дигарро муқаррар накарда бошад.

3. Ба вучуд омадани ҳуқуқи моликият ба амвол вобаста ба муҳлати бадастоварӣ тибқи ҳуқуқи кишваре муайян мегардад, ки дар лаҳзаи ба охир расидани муҳлат и бадастоварии амвол дар он қарор дошт.

1. Меъёри умумии коллизии «ҷойи воқеъгардии ашё» баҳри муқаррар намудани тартиби ба вучуд омадан ва қатъ гардидани ҳуқуқи ашёгӣ низ истифода бурда мешавад. Мутобиқи меъёри тафсиршаванда қоидаи умумӣ мазкур бо назардошти истисноҳо, ки дар санадҳои қонунгузори ҷорӣ Чумхурии Тоҷикистон муқаррар карда шудаанд, бояд истифода бурда шаванд.

Ба вучуд омадан ва қатъ гардидани ҳуқуқи ашёгӣ ин маҷмӯи шартҳо ва талаботҳои мебошанд, ки дар қонунгузори давлатҳо ба сифати асосҳои бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқҳои ашёгӣ муқаррар карда мешаванд. Онҳо ҳамчун заминаи асосии ҳуқуқӣ баҳри амалӣ гардонидани ҳуқуқҳои ашёгӣ баромад намуда ба соҳибҳуқуқии худ тамоми вақолатҳои дахлдорро баҳри амалӣ намудани он пешниҳод менамояд.

Муайян намудани ҳуқуқи татбиқшаванда оид ба масъалаи бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқҳои ашёгӣ дар танзими муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ аҳамияти аввалиндараҷаро дорад. Зеро, мутобиқи қонунгузори давлатҳои алоҳида асосҳои бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқи ашёгӣ гуногун мешаванд. Масалан, дар Чумхурии Тоҷикистон асосҳои бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқи моликияти дар Кодекси граждани дарҷ карда шуда намудҳои гуногунро дар бар мегирад, аз қабилӣ, аҳдҳои гуногун, бозёфт, ганҷина ва ғайраҳо. Бинобар ин, дар ҳолати татбиқ гардидани ҳуқуқи Чумхурии Тоҷикистон асосҳои зикршуда ба сифати асосҳои бавучудойи ҳуқуқи моликияти нисбати ин ё он ашё мегардад. Бо ҳамин тарз, дар ҳолати татбиқ шудани ҳуқуқи кишвари дигар низ, мутобиқи қонунгузори ин кишвар

масъалаҳои бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқи моликияти муқаррар карда мешавад.

Қайд намудан бомаврид аст, ки дар қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур истисно муқаррар карда шудааст, аниқтараш оид ба мавҷуд будани истисноҳо аз ин қоида огоҳ карда шудааст. Ин гуна истисноҳо мутобиқи санадҳои қонунгузори ҷорӣ Чумхурии Тоҷикистон бояд муқаррар карда шаванд. Аз ҷумла, ба сифати ҷунин санади қонунгузори ҳуди Кодекси граждани баромад менамояд ва дар он як қатор истисноҳо муқаррар карда шудаанд. Ба ҷунин истисноҳо муқаррароти қисми 2 ҳуди моддаи мазкур мисол шуда метавонад, ки ба вучуд омадан ва қатъ гардидани ҳуқуқи ашёгиро ба ашёе, ки предмети аҳд мебошад, ба ҳуқуқи кишваре, ки ин аҳд тобеи он мебошад, ҳавола менамояд.

1. Тибқи қисми тафсиршаванда яке аз истисноҳои пешбини карда шудааст, ки аз қоидаи умумии муқаррар карда шудани асосҳои бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқҳои ашёгӣ мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки ашё дар он чо воқеъ гардидааст, фарқ менамояд. Мутобиқи он, дар ҳолате, ки масъалаи муқаррар намудани асосҳои бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқи ашёгӣ ба нисбати ашёе, ки предмети аҳд мебошад, мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки ин аҳд тобеи он мебошад, муқаррар карда мешавад. Масалан, дар ҳолати муқаррар намудани асосҳои бавучудой ва қатъгардии ҳуқуқи ашёгӣ нисбати предмети шартномаи хариду фурӯш, ки тобеи ҳуқуқи Англия мебошад, пас дар асоси қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур бояд маҳз тибқи ҳуқуқи Англия ба танзим дароварда шавад. Моҳияти ҷунин меъёр аз он бармеояд, ки азбаски ашёи дахлдор ба сифати предмети

аҳд баромад менамояд, пас ба ғоидаи қор мебошад, агар ҳам худ аҳд ва ҳам асосҳои бавучудой ва тағйирёбии ҳуқуқи ашё дар асоси як ҳуқуқ – ҳуқуқи кишваре, ки аҳд ба он тобеъ мебошад ба танзим дароварда шавад.

Қоидаи мазкур, ки худ ба сифати яке аз истисноҳо аз қоидаи умумӣ, ки дар қисми 1 моддаи тафсиришаванда дарҷ карда шудааст, боз дар навбати худ як қоидаи дигари умумиро ташкил намуда, аз он низ истисно муқаррар карда шудааст. Ин истисно-созиши тарафҳо мебошад, ки метавонанд ҳангоми бастанӣ аҳд қоидаи дигарро муқаррар намоянд.

3. Дар қисми тафсиришаванда бошад масъалаи ба даст овардани ашё, яъне ба вучуд омадани ҳуқуқи моликияти нисбати ашёи дахлдор, вобаста ба муҳлати ба дастоварӣ мавриди танзим қарор гирифтааст. Мутобиқи он, дар ҳолате, ки ба даст овардани ҳуқуқи моликияти ба ашё вобаста аз муҳлат и ба дастоварӣ бошад, пас баҳри танзими ин масъала ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки ашё дар он дар лаҳзаи ба итмом расидани муҳлати ба дастоварӣ дар он қарор дошт.

Муҳлати ба дастоварӣ яке аз асосҳои бавучудои ҳуқуқи ашёгӣ мебошад. Масалан, мутобиқи моддаи 258 КГ шахс - шахрванд ё шахси ҳуқуқӣ, ки молики ашё намебошад, вале софдилона, қушоду озод ва ба таври давомдор ба мисли молу мулки худ молу мулки

ғайриманқулро дар тӯли понздаҳ сол соҳибӣ кардааст ё дигар молу мулкоро дар тӯли панҷ сол нигоҳ доштааст, ба ин ашё ҳуқуқи моликияти пайдо мекунад. Инчунин, мутобиқи моддаи мазкур муҳлати ба дастоварӣ бо дарназардошти муҳлати даъво ба ҳисоб гирифта мешавад. Бинобар ин, дар ҳолати ба масъалаи мазкур татбиқ шудани ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти ҳуқуқтатбиқ-қунандаро зарур аст, ки меъёри мазкурро ба назар гирад. Дар ҳолати татбиқ шудани ҳуқуқи кишвари дигар, мувофиқан, бояд ҳуқуқи ин кишвар татбиқ карда шавад. Вобаста ба ин саволе ба миён омаданаш мумкин аст, ки дар ҳолати ба масъалаи мазкур татбиқ шудани ҳуқуқи хориҷӣ, ки дар қонунгузори он масъалаи муҳлати ба дастоварӣ ба танзим дароварда нашудааст, пас мақомоти ҳуқуқтатбиққунанда баҳри танзими масъалаи мазкур ҳуқуқи кадом кишварро бояд татбиқ намояд? Чунин саволгузори мантиқан дуруст мебошад ва дар таҷриба ҳолати мазкур ба вучуд омаданаш низ мумкин аст. Ба фикри мо, дар чунин ҳолат мақомоти ҳуқуқтатбиққунанда бояд ҳуқуқи кишвари худро баҳри танзими ин муносибат татбиқ намояд. Агар чунин масъала дар Тоҷикистон рӯй диҳад, пас мақомоти дахлдорро зарур аст, ки бо дастрасии муқаррароти қисми 4 моддаи 1193 КГ бояд ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистонро татбиқ намояд.

Моддаи 1215. Ҳуқуқи ашё ба воситаҳои нақлиёт ва амволи дигаре, ки бояд ба феҳристи давлатӣ ворид карда шаванд.

Ҳуқуқи ашё ба воситаҳои нақлиёт ва амволи дигар, ки бояд ба феҳристи давлатӣ ворид карда шаванд, бо ҳуқуқи кишваре, ки ин воситаҳои нақлиёт ё амвол ба феҳристи давлатӣ ворид карда шудаанд, муайян карда мешавад.

Моддаи мазкур ба масъалаи танзими ҳуқуқи ашёгӣ ба воситаҳои нақлиёт ва дигар ашё, ки мутобиқи қонунгузори дахлдор бояд ба феҳристи давлатӣ ворид карда шаванд ва мувофиқи ҳуқуқи кишваре ба танзим дароварда мешавад, ки ин воситаи нақлиёт ва ё дигар ашё дар он кишвар ба феҳристи давлатӣ ворид карда шудааст бахшида шудааст. Аз ин лиҳоз, дар моддаи мазкур оид ба ҳуқуқи ашёгӣ нисбати: 1) воситаи нақлиёт, ва 2) дигар ашёе, ки ба феҳристи давлатӣ ворид карда шудааст, сухан меравад.

Мутобиқи қонунгузори бештари кишварҳо, аз он ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон, воситаҳои нақлиёт баҳри иҷозати онҳо дар

ҳаракати роҳҳои кишвари мазкур дар мақомоти дахлдори давлатӣ ба қайд гирифта мешаванд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати мақомоти мазкур бозрасии давлати автомобилӣ баромад менамояд. Бояд зикр намуд, ки ба феҳристи давлатӣ ворид намудани воситаи нақлиёт ин худ ба худ ба ҳуқуқи молкияти ва дигар ҳуқуқҳои ашёгӣ ба он таъсире намерасонад, зеро масъалаи ворид намудани воситаи нақлиёт ба феҳристи давлатӣ баҳри иҷозати ҳаракати воситаи нақлиёти мазкур дар роҳҳои ин давлат мебошад, яъне танҳо хусусияти маъмуриро доро мебошад. Бинобар ин, муқаррар намудани меъёри мазкур ва алоқаманд намудани ҳуқуқи ашёгӣ ба воситаи нақлиёт бо бақайдгирӣ

фехристи давлатӣ худ ба сифати усули ҳуқуқӣ баромад менамояд.

Дар моддаи тафсиршаванда оид ба дигар ашё сухан ронда шудааст, ки ба сифати он асосан ашёи ғайриманқул эътироф карда мешавад. Мутобиқи қонунгузории кишварҳо тамоми ашёи ғайриманқул дар фехристи дахлдори давлатӣ бояд ба қайд гирифта шуда, ҳуқуқ ба онҳо ва аҳдҳо бо онҳо низ дар ин фехрист дарҷ карда мешаванд. Чунин талабот баҳри ба таври дахлдор ба роҳ мондани муомилоти граждани-ҳуқуқии ашёи ғайриманқул мебошад. Инчунин, ба сифати ашёе, ки дар фехристи давлатӣ ба қайд гирифта мешавад, ин киштии кайҳонӣ ва

тайёраҳо мебошанд. Масалан, мутобиқи моддаи 142 КГ онҳо ба сифати ашёи ғайриманқул эътироф карда шуда речаи махсуси ҳуқуқии ашёи ғайриманқул, ки тибқи қонунгузории ҷорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати ин гуна ашё муқаррар карда шудааст, ба онҳо паҳн мегардад. Нисбати ашёҳои ғайриманқул ва бақайдгирии онҳо қайд намудан зарур аст, ки маҳз бақайдгирии давлатии онҳо бавучудоии ҳуқуқи моликиятӣ ва дигар ҳуқуқҳои ашёгиро вобаста ба онҳо муқаррар намуда бо ҳамин речаи ҳуқуқии ин ашёҳо аз воситаҳои нақлиёт фарқ мекунад.

Моддаи 1216. Ҳуқуқи ашё ба амволи манқули дар роҳ қарордошта

Ҳуқуқи моликият ва ҳуқуқи дигари ашё ба амволи манқули тибқи аҳд дар роҳ қарордошта бо ҳуқуқи кишваре, ки аз он ин амвол ирсол шудааст, муайян карда мешавад, агар бо созишномаи тарафҳо тартиби дигаре муқаррар нашуда бошад.

Яке аз масъалаи дигари ҳуқуқи ашёгӣ дар низоми ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ ин масъалаи ҳуқуқи ашёгӣ ба ашёе, ки ба сифати предмети аҳд баромад намуда дар роҳ қарор дорад. Масъалаи мазкур аз лиҳози таҷрибавӣ ва назариявӣ яке аз масъалаҳои мубрам мебошад. Зеро, имрӯзҳо миқдори зиёди аҳдҳои иқтисодии хориҷӣ баста шуда, мутобиқи он ба Ҷумҳурии Тоҷикистон молҳои зиёд ирсол карда мешаванд, ки то расидан ба сарҳади Ҷумҳурии Тоҷикистон қаламрави давлатҳои зиёдеро убур менамоянд. Бинобар ин, муқаррар намудани ҳуқуқи ашёгӣ ба ин ашё, аз ҷумла муқаррар намудани ҳуқуқи моликиятӣ ба он, танзими дахлдори худро талаб менамояд.

Мутобиқи моддаи тафсиршаванда ҳуқуқи ашёгӣ дар ҳолати дар роҳ будани ашёе, ки тибқи аҳди басташуда ирсол карда шудааст, мутобиқи ҳуқуқи давлате, ки аз он ин ашё ирсол карда шудааст, муқаррар карда мешавад. Пас, дар ҳолате, ки ашё худ ҷисман дар қаламрави дигар давлат муваққатан, то расидан ба қаламрави давлати ирсолгардида, қарор дошта бошад ҳам, ҳуқуқи ашёгӣ, аз ҷумла ҳуқуқи моликиятӣ, нисбати он мутобиқи ҳуқуқи кишвари ирсолгардида муқаррар карда

мешавад.

Барои татбиқ намудани меъёри мазкур бояд шартҳои зерин ба назар гирифта шаванд: а) меъёри мазкур нисбати муқаррар намудани ҳуқуқи ашёгӣ нисбати ашёе, ки дар роҳ мебошад, татбиқ карда мешавад; б) ин ашё бояд ҳамчун предмети ягон аҳди басташуда баромад намояд; в) масъалаи муқаррар намудани ҳуқуқи ашёгӣ ҳангоми дар роҳ будани ашё ба вучуд ояд. Танҳо дар ҳолати мавҷуд будани шартҳои мазкур, меъёри коллизии мазкур татбиқ карда мешавад.

Инчунин, қайд намудан лозим аст, ки дар моддаи тафсиршаванда истисно низ пешбинӣ карда шудааст, аз ҷумла мутобиқи он тарафҳои аҳд ҳуқуқдоранд қоидаи дигареро нисбат ба ин қоида вобаста ба ҳуқуқи ашёгӣ нисбати ашёи дар роҳ буда муқаррар намоянд. Пас, қонунгузор аз он бармеояд, ки тарафҳои аҳд метавонанд дилхоҳ ҳуқуқи кишварро нисбати танзими масъалаи мазкур муқаррар намоянд ва дар ин ҳолат мақомоти татбиқкунандаи ҳуқуқ ӯҳдадор мешавад, ки мутобиқи қоидаҳои дар фасли мазкури Кодекси граждани дарҷшуда ин ҳуқуқро татбиқ намояд.

Моддаи 1217. Ҳифзи ҳуқуқи ашё

1. Ба ҳифзи ҳуқуқи моликият ва ҳуқуқи дигари ашё ҳуқуқи кишваре, ки ин амвол дар он қарор дорад ё ҳуқуқи кишвари суд татбиқ карда мешавад.

2. Ба ҳифзи ҳуқуқи моликият ва ҳуқуқи дигари ашёи ғайриманқул ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки дар он ин амвол воқеъ гардидааст. Нисбат ба амволе, ки ба фехристи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шудааст, ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда мешавад.

1. Моддаи тафсиршаванда оид ба масъалаи ҳифзи ҳуқуқҳои ашғӣ бахшида шудааст. Ҳуқуқҳои ашғӣ ба монанди дигар ҳуқуқҳои граждании субъективӣ бояд ба таври дахлдор ва бо тартибе, кидар қонунгузориҳои чорӣ муқаррар карда шудааст, мавриди ҳифз қарор гиранд. Зеро, дар таҷриба ҳолатҳои вайрон намудани ин ҳуқуқҳо дар шароити ҳозира хеле бештар ба чашм мерасад. Баҳри барқарор намудани ҳуқуқҳои субъективии вайроншуда меъёри мазкур дар фасли тафсиршавандаи Кодекси граждани дарҷ карда шудааст.

Тибқи қисми якуми моддаи тафсиршаванда ҳифзи ҳуқуқҳои ашғӣ ва аз ҷумла ҳуқуқи моликияти бояд мутобиқи меъёри коллизии «ҷойи воқеъгардии ашғ» ё ҳуқуқи кишвари суд муқаррар карда шавад. Азбаски дар меъёри мазкур оид ба ду ҳуқуқи татбиқшаванда – ё ҳуқуқи ҷойи воқеъгардии ашғ ва ё ҳуқуқи суд сухан меравад, пас татбиқи меъёри мазкурро мақомоти ҳуқуқтатбиқкунанда, аз он ҷумла суд, вобаста аз моҳият ва мазмуни муносибати ба вучудода ин ё он ҳуқуқи дахлдорро татбиқ менамояд.

Меъёри тафсиршаванда нисбати муқаррар намудани тарзу воситаи ҳифзи ҳуқуқҳои ашғӣ равона карда шудааст. Масалан, мутобиқи қонунгузориҳои чорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон воситаи асосии ҳифзи ҳуқуқҳои ашғӣ ин истифодаи даъвои виндикатсионӣ ва ё даъвои негаторӣ мебошад. Инчунин, ҳуқуқҳои ашғӣ, аз ҷумла ҳуқуқҳои моликияти мутобиқи дигар воситаҳои ҳифзи ҳуқуқҳои субъективӣ, ки дар моддаи 11 КГ пешбинӣ карда шудаанд, ҳифз карда шаванд. Масалан, яке аз чунин воситаҳои эътирофи ҳуқуқи моликияти баромад менамояд, ки дар ҳолатҳои дахлдор ба сифати воситаи ҳифзи ҳуқуқи моликияти баромад менамояд.

Дар ҳолати татбиқ шудани ҳуқуқи кишвари дигар бояд воситаҳои ҳифзи ҳуқуқҳои ашғӣ, ки дар қонунгузориҳои ин кишвар пешбинӣ карда шудааст, истифода бурда шавад.

2. Дар қисми дуюми моддаи тафсиршаванда бошад, меъёри дар қисми якуми ҳамин моддаи

дарҷгардида муфассалтар муқаррар карда шуда он нисбати ашғи ғайриманқул татбиқ карда мешавад. Ҳуқуқи татбиқшаванда вобаста ба ҳифзи ҳуқуқҳои ашғӣ, аз ҷумла ҳуқуқҳои моликияти, нисбати ашғи ғайриманқул, ҳуқуқи кишваре эътироф карда шудааст, ки ин ашғ дар он ҷой воқеъ гардидааст.

Чӣ тавре, ки дар боло қайд намудем, вобаста ба тамоми масъалаҳои ҳуқуқи ашғӣ нисбати ашғи ғайриманқул ба сифати ҳуқуқи татбиқшаванда муқаррар намудани ҳуқуқи кишвари ҷойи воқеъгардии ин ашғ асосҳои худро дорад. Азбаски бештари ашғи ғайриманқул (ашғи ғайриманқули табиӣ) бо замин алоқамандии зич доранд, пас ҷойивазкунии онҳо номумкин мебошад. Бинобар ин, мутобиқи ҳуқуқи кишвари ҷойи воқеъгардии онҳо муқаррар намудани тамоми масъалаҳои вобаста ба ҳуқуқи моликияти ва дигар ҳуқуқҳои ашғӣ, аз ҷумла масоили ҳифзи ин ҳуқуқҳо дуруст мебошад, зеро, бештар, ин гуна ашғҳо маҳз дар қаламрави давлати худ дар муомилоти ҳуқуқии граждани ширкат варзида давлате, ки ин ашғ дар қаламрави он ҷой гирифтааст, барои танзими дахлдори ин гуна муомилот манфиатдор мебошад.

Бар зами ин, дар қисми мазкур қайд карда мешавад, ки масъалаҳои ҳифзи ҳуқуқи моликияти ва дигар ҳуқуқҳои ашғӣ нисбати ашғе, ки дар феҳристи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст, бояд мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда шавад. Аз тафсирҳо ба моддаҳои пештараи фасли мазкури Кодекси граждани маълум шуд, ки як қатор ашғҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сабабҳои гуногун ба феҳристи давлатӣ ворид карда мешаванд. Ба мисоли инҳо, воситаҳои нақлиёт, ашғи ғайриманқул, як қатор ашғи манқул низ ба феҳристи дахлдори давлатӣ ворид карда мешаванд. Пас, мутобиқи меъёри тафсиршаванда масъалаи ҳифзи ҳуқуқҳои ашғӣ ба ин гуна ашғ мутобиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.

§ 5. Уҳдадорихои шартномавӣ

Моддаи 1218. Интихоби ҳуқуқ бо созишномаи тарафҳои шартнома

1. Муносибатҳои шартномавӣ бо ҳуқуқи кишвари бо созишномаи тарафҳо интихобшуда танзим карда мешавад, агар санадҳои қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигареро муқаррар накарда бошанд.

2. Созишномаи тарафҳо оид ба интихоби ҳуқуқи татбиқшаванда бояд пурра баён шуда бошад ё аз шартҳои шартнома ва ҳолатҳои қорӣ дар маҷмӯъ баррасишаванда мустақиман барояд.

3. Тарафҳои шартнома татбиқи ҳуқуқро барои тамоми шартнома ё барои як қисми алоҳидаи он метавонанд интихоб намоянд.

4. Интихоби татбиқи ҳуқуқро тарафҳои шартнома метавонанд дар вақти дилхоҳ ҳангоми бастанӣ шартнома ё минбаъд анҷом диҳанд. Тарафҳо метавонанд дар вақти дилхоҳ оид ба тағйир додани ҳуқуқи ба шартнома татбиқшаванда созиш банданд.

5. Интихоби ҳуқуқе, ки бояд татбиқ шавад ва тарафҳо баъди бастанӣ шартнома анҷом додаанд, қувваи бозгашт дорад ва аз лаҳзаи бастанӣ шартнома эътибор пайдо мекунад.

1. Бо моддаи мазкур қисмати дигари фасли тафсиравандаи Кодекси граждани, ки меъёрҳои коллизииро вобаста ба уҳдадорихои шартномавӣ пешбинӣ менамоянд, оғоз мегардад. Уҳдадорихои шартномавӣ яке аз уҳдадорихои паҳншуда дар муносибатҳои байналмилалӣ-хусусӣ ба ҳисоб рафта дар шароити имрӯза хеле васеъ истифода бурда мешаванд. Бинобар ин, танзими дурусти уҳдадорихои мазкур ва муқаррар намудани ҳуқуқ ва уҳдадорихои иштирокчиёни уҳдадорихои шартномавӣ бо унсурҳои хориҷӣ дуруст ва саҳеҳ татбиқ намудани меъёрҳои коллизииро ва моддии ин фасли Кодекси гражданиро тақозо менамоянд.

Мутобиқи қисми якуми моддаи тафсираванда қоидаи асосие, ки ба муносибатҳои уҳдадорӣ татбиқ карда мешаванд, иродаи тарафҳои созишнома мебошад. Маҳз тарафҳои созишнома ҳуқуқ доранд, ки нисбати ҳуқуқ ва уҳдадорихои шартномавии худ меъёри ҳуқуқи кишвари дилхоҳро интихоб намоянд. Албатта, аз ин қоидаи умумӣ як қатор истисноҳо низ муқаррар карда шудаанд, ки дар ҳуди Кодекси граждани дарҷ карда шудааст ва мо онҳоро баъдтар дар моддаҳои дахлдор шарҳ хоҳем дод. Новобаста аз ин истисноҳо, моддаи мазкури Кодекси граждани принсипи «мухторияти ирода»-ро дар худ таҷассум менамоянд, ки дар муносибатҳои дохилидавлатӣ он бо номи принсипи «озодии шартнома» маълум аст.

Дар қонунгузорию чорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон иродаи тарафҳои созишнома оид ба интихоби ҳуқуқи кишвари дахлдор вобаста ба ҳуди кишвар ягон маҳдудиятро пешбинӣ накардааст, яъне дар Тоҷикистон тарафҳои шартнома ҳуқуқи дилхоҳ кишварро

интихоб намоянд. Қайд намудан зарур аст, ки чунин қоида дар фаъолияти мақомоти судӣ, ки дар ҳолатҳои пайдо шудани баҳс дар асоси шартномаи мазкур, душворихои гуногунро эҷод менамоянд. Зеро, судҳои судҳои давлатии Тоҷикистон, ҳамчун қоида, уҳдадор нестанд, ки ҳуқуқи хориҷиро донанд. Аз ин сабаб, дар татбиқи ҳуқуқи кишвари интихобшуда мумкин аст, ҳангоми татбиқи он ба суд душворӣ пайдо гардад. Баҳри ҳалли ин мушкилӣ хуб мешуд, ки дар қонунгузорию чорӣ принсипи «маҳаллиқунонии аҳди иқтисоди хориҷӣ» пешбинӣ карда мешуд. Ба ин нигоҳ накарда, ҳоло қоидаи асосии танзими муносибатҳои шартномавӣ интихоби тарафҳои ҳуқуқи кишвари дахлдор мебошад.

Дар меъёри мазкур қайд карда мешавад, ки аз ин қоида мутобиқи санадҳои қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд истисноҳо низ пешбинӣ карда шаванд. Масалан, яке аз чунин истисноҳо дар қисми 3 моддаи 1219 КҶ пешбинӣ карда шудааст, ки тибқи он «ба ҳуқуқи уҳдадорихо оид ба шартнома, ки предмети он амволи ғайриманқул мебошад ва ҳамчунин бо шартнома оид ба идораи ба боварӣ асосёфтаи амвол ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки амвол дар он воқеъ гардидааст, аммо нисбати амволе, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Феҳристи давлатӣ ворид карда шудааст - ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон». Аз ин лиҳоз, масалан ҳангоми бастанӣ шартномаи идораи ба боварӣ асосёфтаи амвол, тарафҳои он наметавонанд ҳуқуқи кишвари дилхоҳро интихоб намоянд, зеро ин ҳуқуқи онҳо бо меъёри дарҷкардашуда маҳдуд карда шудааст. Дар ҳолати иҷро накардани муқаррароти ин меъёр, қисмати аҳди мазкури ба ин масъала

дахлдор, безътибор дониста шуда дар ин қисмат аз тарафи суд тибқи меъёри дарҷгардида ҳуқуқи кишвари дахлдор татбиқ карда мешавад.

2. Дар қисми дуюм моддаи тафсиршаванда бошад, оид ба тарзи изҳори иродаи тарафҳо дар шартномаҳо оид ба интихоби ҳуқуқи татбиқшаванда қоидаи дахлдор муқаррар карда шудааст. Мутобиқи он иродаи тарафҳо оид ба интихоби ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати шартнома бояд ба таври саҳеҳ ва пурра дар шартнома дарҷ шуда бошад. Ҳарчанде дар меъёри тафсиршаванда қонунгузор ба тарафҳо имконияти пурра ва саҳеҳ дарҷ накардани ин иродаи худро пешниҳод карда бошад ҳам, аммо қонунгузор аз тарафҳои шартнома онро талаб менамояд, ки ин иродаи онҳо бояд дар шартҳои шартнома ва умуман аз ҳолати кор маълум гардад. Зеро, чӣ тавре, ки таҷрибаи судии давлатҳои хориҷӣ нишон медиҳад, дар ҳолати ба вучуд омадани баҳс тарафҳо оид ба масъалаи ҳуқуқи татбиқшавандаи интихобшуда фикрҳои гуногунро дастгирӣ менамоянд. Аз ин сабаб, қонунгузор аз тарафҳои шартномаҳо талаб дорад, ки иродаи худро оид ба муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда дар матни шартнома пурра ва саҳеҳ дарҷ намоянд. Гуфтан зарур аст, ки дар ҳолате, ки дар суд тарафҳо далели дахлдорро оид ба ҳуқуқи татбиқшавандаи интихобшуда пешниҳод карда натавонанд, пас суд мутобиқи ҳуқуқи давлати худ меъёри коллизии дахлдорро ба роҳбарӣ гирифта масъаларо баррасӣ менамояд.

3. Дар қисми 3 моддаи тафсиршаванда бошад вобаста ба масъалаи татбиқи ҳуқуқи интихобшуда ва ҳаҷми уҳдадорихо қоида муқаррар карда шудааст. Мутобиқи он, тарафҳо ҳам барои қисми шартномаи басташуда ва ҳам барои тамоми шартнома ҳуқуқи кишвари дахлдорро бояд татбиқ намоянд. Аз ин ҷо хулоса кардан мумкин аст, тарафҳо ҳуқуқ доранд, ки вобаста ба як шартнома ҳуқуқи якчанд кишварро интихоб намуда, ба қисмҳои дахлдори шартнома татбиқ намоянд. Инчунин, тарафҳо метавонанд вобаста ба ягон қисми шартнома ҳуқуқи дахлдорро муқаррар намуда вобаста ба дигар қисми шартнома муқарраротеро низ дарҷ нақунанд. Дар ин ҳолат, агар ҳуқуқи кишвари интихобшуда дуруст ба амал бароварда шуда бошад, суд ба як шартнома ҳуқуқи ду кишварро татбиқ менамояд: ҳуқуқи кишвари татбиқшуда ва ҳуқуқи ҷойи бастани шартнома.

Пас, аз тафсир мазкур бармеояд, ки тарафҳо дар муқаррар намудани ҳуқуқи

татбиқшаванда нисбати қисматҳои гуногуни шартнома озод мебошанд, аммо онҳо бояд ин ҳуқуқро ба таври дахлдор интихоб намоянд.

4. Дар қисми чоруми моддаи тафсиршаванда муқаррар карда шудааст, ки тарафҳои шартнома дар дилхоҳ вақт метавонанд ҳуқуқи татбиқшавандаро нисбати шартнома интихоб намоянд. Инчунин, мутобиқи меъёри тафсиршаванда тарафҳои шартнома метавонанд ҳуқуқи татбиқшавандаро нисбати шартнома дар дилхоҳ вақт тағйир диҳанд. Чунин тағйирот бо сабаби он, ки ҳуқуқи татбиқшаванда яке аз шартҳои шартнома мебошад, пас он бояд чун қоидаи умумӣ бо роҳи ворид намудани тағйироту иловаҳо ба шартнома дар шакли созишномаи иловагӣ ба расмӣ дароварда шавад. Албатта ин маънои онро надорад, ки тарафҳо ҳар вақте, ки хоҳанд бо воситаи ба расмӣ даровардани созишномаи иловагӣ ҳуқуқи ба шартнома татбиқшавандаро дигаргун намоянд. Онҳо ин гуна ҳуқуқи худро то оғоз шудани баррасии баҳс дар суд амалӣ карда метавонанд. Дар ҷараёни баррасии баҳс дар суд, тарафҳои шартнома на танҳо ба қимати шартнома оид ба ҳуқуқи татбиқшаванда, балки умуман ба ягон нуқтаи ин шартнома тағйирот ворид карда наметавонанд.

5. Дар қисми панҷуми моддаи тафсиршаванда бошад, оид ба амали созишномаи иловагӣ ба шартномаи асосӣ вобаста ба муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда сухан меравад. Мутобиқи қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур, дар ҳолате, ки тарафҳои аҳди иқтисодии хориҷӣ баъди бастани он бо мақсади муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда созишномаи иловагиро ба расмӣ дароранд, пас созишномаи иловагии басташуда оид ба муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда ба тамоми муносибатҳои тарафҳо вобаста ба аҳди иқтисодии мазкур, ҳатто нисбати муносибати тарафҳо, ки то бастани созишномаи иловагии мазкур ба вучуд омада метавонад, татбиқ карда мешавад.

Моҳияти меъёри мазкур дар он мебошад, ки мустаҳкам намудани қоидаи мазкур аз ҷониби қонунгузор баҳри танзими дуруст ва ягонаи аҳди иқтисодии хориҷӣ равона карда шудааст. Зеро дар ҳолати муқаррар накардани чунин қоида танзими аҳди иқтисодии хориҷӣ, умуман ва масъалаи муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати он, махсусан, мушкил хоҳад гардид. Азбаски, тарафҳои аҳди иқтисодии хориҷӣ ҳуқуқи татбиқшавандаро

нисбати аҳди мазкур муқаррар накарда ба ин гуна қарор баъдтар омада бо ин мақсад созишномаи иловагиро барои ворид намудани тағйирот ба аҳди иқтисодӣ ба расмият дароварданд, пас тамоми муносибати тарафхоро ба ду гурӯҳ тақсим намудан мумкин аст: а) то бастании созишномаи иловагӣ ва муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда; б) пас аз бастании ин гуна созишнома.

Дар ҳолати мавҷуд набудани меъёри тафсиравандаи Кодекси граждани, ҳангоми ба вучуд омадани зарурият оид ба муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда, масъалаи

муносибати тарафҳо то бастании созишномаи иловагӣ бо ҳуқуқи ҷойи бастании аҳд ва баъди бастании созишнома бо ҳуқуқи кишвари муқарраршуда ба танзим дароварда мешу. Аммо, ин ҳолат баҳри танзими дуруст ва пурраи муносибати тарафҳо душвориҳои гуногунро эҷод менамояд, зеро ин ду ҳуқуқи татбиқшаванда як набуда байни худ тавофути зиёдеро доро мебошанд. Бинобар ин, қонунгузор баҳри роҳ надодан ба чунин мушкилӣ дар танзими муносибатҳои шартномавӣ ин меъёри тафсиравандаро муқаррар намудааст.

Моддаи 1219. Ҳуқуқе, ки ҳангоми набудани созиши тарафҳо ба шартнома татбиқ карда мешавад

1. Ҳангоми набудани созиши тарафҳои шартнома дар хусуси татбиқи ҳуқуқ ба ҳамин гуна шартнома ҳуқуқи кишваре, ки дар он яке аз тарафҳо таъсис ёфтааст, истиқоматгоҳ ё макони асосии фаъолият дорад ва:

- а) дар шартномаи хариду фурӯш - фурӯшанда;
- б) дар шартномаи ҳада - ҳадакунанда;
- в) дар шартномаи кироия (ичораи) амвол - ичорадеҳ ё кироидеҳ;
- г) дар шартномаи истифодаи ройғони амвол - қарздиҳанда;
- д) дар шартномаи пудрат - пудратчӣ;
- е) дар шартномаи ҳамлу нақл - боркашон;
- ё) дар шартномаи экспедитсияи нақлиётӣ - экспедитор;
- ж) дар шартномаи қарз ё шартномаи кредит - кредитор;
- з) дар шартномаи супориш - вакил;
- и) дар шартномаи комиссия - комиссионер;
- к) дар шартномаи нигоҳдошт - нигоҳбон;
- л) дар шартномаи суғурта - суғуртакунанда;
- м) дар шартномаи замонат - зомин;
- н) дар шартномаи гарав - гаравдеҳ;
- о) дар шартномаи литсензионӣ оид ба истифодаи ҳуқуқи муштасно - литсензиар;
- п) дар шартномаи маблағгузори тахти супоридани дархостҳои пулӣ - агенти молиявӣ;
- р) дар шартномаи пасандози (депозити) бонкӣ ва шартномаи ҳисобномаи бонкӣ - бонк;
- с) дар шартномаи агент - агент;
- т) дар шартномаи консессияи тичоратӣ - дорандаи ҳуқуқ мебошанд.

2. Ҳангоми набудани созиши тарафҳо оид ба татбиқи ҳуқуқ ба шартнома ҳуқуқи кишваре, ки бо он шартнома нисбатан зичтар алоқа дорад, татбиқ карда мешавад. Шартнома бо ҳуқуқи кишваре нисбатан зичтар алоқаманд ҳисобида мешавад, ки дар он ҷо истиқоматгоҳ ё маҳали фаъолияти асосии тарафе, ки шартномаро иҷро мекунад ва барои нигоҳдории шартнома аҳамияти ҳалқунанда дорад, агар аз қонун ё шартҳои шартнома тартиби дигаре барнаояд.

3. Ба ҳуқуқи ухладориҳо оид ба шартнома, ки предмети он амволи ғайриманқул мебошад ва ҳамчунин бо шартнома оид ба идораи ба боварӣ асосёфтаи амвол ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки амвол дар он воқеъ гардидааст, аммо нисбати амволе, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба феҳристи давлатӣ ворид карда шудааст - ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

4. Ҳангоми набудани созишномаи тарафҳои шартнома оид ба татбиқи ҳуқуқ, сарфи назар аз муқаррароти қисми 1 ҳамин модда, татбиқ карда мешаванд:

а) нисбат ба шартномаи фаъолияти якҷоя (ширкати оддӣ) - ҳуқуқи кишваре, ки асосан дар он ҷо фаъолияти ҳамин гуна ширкат анҷом дода мешавад;

б) нисбат ба фаъолияти муштарак ва пудрати сохтмони, пудрат ба корҳои лоиҳакашӣ ва ҷустуҷӯӣ - ҳуқуқи кишваре, ки ҳамин гуна фаъолият анҷом дода мешавад ё натиҷаҳои пешбининамудаи шартнома ташкил карда мешаванд;

в) ба шартномаҳое, ки тибки чамъбасти савдои оммавӣ (тендер, музояда) ё дар биржа баста шудаанд - ҳуқуқи кишваре, ки савдои оммавӣ (тендерҳо, музоядаҳо) гузаронида мешавад ё биржа воқеъ гардидааст.

5. Ба шартномаҳое, ки дар қисмҳои 1-3 ҳамин модда номбар нашудаанд, хангоми набудани созиши тарафҳо оид ба татбиқи ҳуқуқ, ҳуқуқи кишвари тарафе татбиқ карда мешавад, ки таъсис ёфтааст, истиқоматгоҳ дорад ва ҷойи асосии фаъолияти он мебошад ва иҷрои дорони аҳамияти ҳалқунандаро барои ҳамин гуна шартнома анҷом медиҳад. Хангоми ғайриимкон будани муайянкунии иҷрои дорони аҳамияти ҳалқунанда барои нигоҳ доштани шартнома ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки бо он шартнома нисбатан зичтар вобаста аст.

6. Нисбат ба қабули иҷрои шартнома ҳуқуқи ҷойи гузаронидани ҳамин гуна қабул ба эътибор гирифта мешавад, чунки тарафҳо тартиби дигарро мувофиқа накардаанд.

7. Агар дар шартнома истилоҳоти тичоратии савдо дар аҳдҳои байналмилали қабулгардида истифода шаванд, пас хангоми дар шартнома набудани нишондодҳои дигар ба ҳисоб гирифта мешавад, ки тарафҳо нисбат ба онҳо татбиқ гардидани анъанаҳои мубодилаи кориро дар муносибати мавҷудани истилоҳоти дахлдори тичоратӣ мувофиқа кардаанд.

1. Моддаи мазкур яке аз моддаҳои марказии фасли мазкури Кодекси граждани мебошад, ки баҳри танзими дахлдори уҳдадорихои шартномавӣ равона карда шудааст. Дар тафсири моддаи пештар қайд намудем, ки асоси танзими уҳдадорихои шартномавиرو фасли мазкури Кодекси граждани дар мухторияти иродаи тарафҳо мебинад, яъне Кодекси граждани танзими ин муносибатҳоро ба истисноӣ баъзе аз қоидаҳои ҳатмӣ, ба иродаи тарафҳои ин уҳдадорихо ҳавола менамояд, ки дар натиҷа тарафҳо ҳуқуқи татбиқшавандаро ба муносибати мазкур муқаррар намуда бо роҳбарии ин ҳуқуқ муносибати худро ба танзим медиҳанд. Аммо, азбаски мухторияти иродаи ин, пеш аз ҳама, ҳуқуқи субъективии тарафҳои уҳдадорихои шартномавиرو тақозо менамояд, пас ҳолатҳое низ ҷой доранд, ки тарафҳо баҳри танзими муносибатҳои шартномавии худ ҳуқуқи татбиқшавандаро муқаррар накардаанд. Пас, дар ин ҳолат, ҳуқуқи кадом кишвар бояд нисбати уҳдадорихои шартномавӣ татбиқ карда шавад? Ба саволи мазкур муқаррароти меъёри тафсиршавандаи моддаи мазкур посух медиҳад.

Мутобиқи қисми якуми моддаи тафсиршаванда, дар ҳолати муқаррар карда нашудани ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати шартнома, ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки дар он тарафҳои зерини шартномаҳои дар қисми мазкур дарҷшуда ё таъсис ёфтаанд (нисбати шахси ҳуқуқӣ), ё истиқоматгоҳ доранд (нисбати шахси воқеӣ), ё макони асосии фаъолият доранд (нисбати шахси ҳуқуқӣ): дар шартномаи хариду фурӯш - фурӯшанда; дар шартномаи ҳадя - ҳадякунанда; дар шартномаи кироия (иҷораи) амвол - иҷорадех ё кироиядех; дар шартномаи истифодаи ройгони амвол - қарздиҳанда; дар

шартномаи пудрат - пудратчӣ; дар шартномаи ҳамлу нақл - боркашон; дар шартномаи экспедитсияи нақлиётӣ-экспедитор ва ғайраҳо.

Бо чунин тартиб дар қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур 19 намуди шартномаҳои васеъ пахншуда дарҷ гардидаанд. Пас, дар ҳолати муқаррар набудани ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати ин шартномаҳо, бояд ҳуқуқи кишваре, ки дар он тарафи дарҷшуда ё таъсис ёфтааст, ё истиқоматгоҳ дорад, ё макони асосии фаъолият дорад, татбиқ карда мешавад. Масалан, дар шартномаи хариду фурӯш, агар ҳуқуқи татбиқшаванда муқаррар нашуда бошад, пас мутобиқи меъёри тафсиршаванда бояд ҳуқуқи кишваре, ки дар он фурӯшанда ё таъсис ёфтааст, ё истиқоматгоҳ дорад, ё макони асосии фаъолият дорад, татбиқ карда мешавад. Дар шартномаи ҳадя - ҳуқуқи кишваре, ки дар он ҳадякунанда ё таъсис ёфтааст, ё истиқоматгоҳ дорад, ё макони асосии фаъолият дорад, татбиқ карда мешавад. Бо чунин тарз дар 19 намуди шартномаҳои дарҷшуда ҳуқуқи татбиқшаванда муқаррар карда мешавад.

Нисбати он масъала, ки кадоме аз унсурҳои дарҷшуда - кишвари таъсис ёфта, ё истиқоматгоҳ дошта, ё макони асосии фаъолият доштаи тарафи дахлдор бояд ба роҳбарӣ гирифта шавад, қайд намудан лозим аст, ки масъалаи мазкур вобаста аз он, ки ба сифати тарафи шартномаи дахлдор, ки дар меъёри тафсиршаванда дарҷ карда шудааст (фурӯшанда, ҳадякунанда пудратчӣ ва ғайраҳо) кадом субъект - шахси воқеӣ ва ё шахси ҳуқуқӣ

баромад менамояд, баррасӣ карда мешавад. Масалан, агар ба сифати фурӯшанда шахси воқеӣ баромад намояд, пас дар чунин ҳолат ба шартномаи хариду фурӯш бо иштироки ин фурӯшанда ҳуқуқи кишваре паҳн карда мешавад, ки ин фурӯшанда дар он ҷо истиқомат менамояд. Агар, шахси ҳуқуқӣ баромад намояд – ҳуқуқи кишваре, ки ҳамон шахси ҳуқуқӣ дар он таъсис дода шуда буд ва ё фаъолияти доимӣ дорад ба инобат гирифта мешавад.

2. Инчунин, новобаста аз он, ки дар қисми якуми моддаи тафсиршаванда оид ба ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати 19 шартномаи васеъ паҳншуда маълумот дода шуда бошад ҳам, аммо дар муомилоти граждани ҳолатҳое низ вомехӯранд, ки тарафҳо шартномаҳои дигарро низ мебонанд. Пас, дар ин ҳолат, агар ҳуди тарафҳои шартнома ҳуқуқи татбиқшавандаро нисбати он муқаррар накарда бошанд, ҳуқуқи кадом кишвар бояд татбиқ карда шавад? Ба саволи гузошташуда муқаррароти қисми дуҷуми моддаи тафсиршаванда посух медиҳад.

Тибқи он, ҳуқуқи татбиқшаванда дар шартномаи дарҷшуда ҳуқуқи кишваре, ки бо он шартнома алоқаи зичтарро доро мебошад, муқаррар карда мешавад. Ибораи «алоқаи зичтари шартнома бо кишвар» алабатта шартӣ буда, ба монанди як қатор категорияҳои ҳуқуқӣ хусусияти техниқиро доро буда, баҳри дарҷи дурусти муносибати дахлдор ифода ёфтааст. Ҳуди меъёри мазкур ин категорияро ба таври зерин шарҳ додаст: ҳуқуқи кишваре бо шартнома алоқаи зичтар дорад, ки дар он ҷо истиқоматгоҳ ё маҳалли фаъолияти асосии тарафе, ки шартномаро иҷро мекунад ва барои нигоҳдории шартнома аҳамияти ҳалқунанда дорад, агар аз қонун ё шартҳои шартнома тартиби дигаре барнаояд. Пас, аз меъёри мазкур бармеояд, ки баҳри муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда барои шартнома, мақомоти ваколатдор бояд, пеш аз ҳама, тарафи онеро, ки шартномаро иҷро менамояд ва баҳри нигоҳдории шартнома аҳамияти ҳалқунанда дорад, муқаррар намояд. Баъдан, дар асоси ин ҳуқуқи кишвареро, ки дар он истиқоматгоҳ (нисбати шахси воқеӣ) ва ё маҳалли фаъолияти асосӣ (нисбати шахси ҳуқуқӣ)-и ин тарафро ба шартнома татбиқ намояд.

Масалан, хангоми муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда вобаста ба шартномаи лизинг, ки дар қисми якуми моддаи тафсиршаванда дар қатори 19 шартномаи дигар муқаррар карда нашудааст, бояд муқаррар

карда шавад, ки кадоме аз тарафҳои шартномаи лизинг шартномаро иҷро менамояд ва барои нигоҳдории шартнома аҳамияти ҳалқунанда дорад. Мутобиқи шартномаи лизинг иҷорадех (лизингдех) ӯҳдадор мешавад, ки амволи нишондодаи иҷорагир (лизинггир)-ро аз фурӯшандаи муайянкардаи ӯ ба моликият харидорӣ намояд ва ин амволро пулакӣ ба ихтиёрдорӣ ва истифодаи муваққатӣ барои мақсадҳои соҳибкорӣ пешниҳод кунад (қисми 1 моддаи 693 КГ). Пас, саволе ба миён меояд, ки дар шартномаи мазкур кадоме аз тарафҳо дар иҷроиши шартнома бештар «саҳмгузор» мебошанд: лизингдех ва ё лизинггир? Албатта, ҳар дуи ин тарафҳо, зеро агар дилхоҳе аз ин тарафҳо шартномаро ба таври дахлдор иҷро накунад, пас душвориҳои гуногун дар танзими шартнома ба вуҷуд меояд. Аммо, моҳиятан, агар ба саволи гузошташуда аз нигоҳи меъёри тафсиршаванда назар афканем, пас дар ин ҳолат ба шартномаи лизинг бояд ҳуқуқи кишвари лизингдех татбиқ карда шавад, зеро дар ҳолати иҷро нашудан ӯҳдадориро аз тарафи ӯ, шартнома умуман ҷой дошта наметавонад. Барои ҳамин ҳам, дар ҳар ҳолат мақомоти дахлдорро зарур аст, ки баҳри муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда ба шартнома моҳияти тамоми шартҳоро ба назар гирад.

Инчунин, қайд намудан лозим аст, ки дар моддаи мазкур оид ба мавҷуд будани истисно аз ин қоидаи умумӣ сухан меравад, ки яке аз ин гуна истисноҳо дар қисми сеюми моддаи тафсиршаванда дарҷ карда шудааст.

3. Мутобиқи қисми сеюми моддаи тафсиршаванда ҳуқуқи ӯҳдадориро нисбати шартномаҳое, ки предмети (аниқтар ва дурустараш-объекти) онхоро ашёи ғайриманқул ташкил медиҳад ва инчунин, дар шартнома оид ба идораи дар боварӣ асосёфтаи амвол ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки амвол дар он воқеъ гардидааст. Моҳияти ин меъёр дар он аст, ки новобаста аз муқаррароти қисми якуми моддаи тафсиршаванда, ки оид ба 19 намуди шартнома қоидаи дахлдор нисбати муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда муайян шуда буд, дар ҳолатҳои дар қисми тафсиршаванда пешбинишуда, бояд қисми мазкури моддаи тафсиршаванда татбиқ карда шавад. Масалан, агар дар шартномаи хариду фурӯши ашёи ғайриманқул ҳуқуқи татбиқшаванда муқаррар нашуда бошад, пас на ҳуқуқи кишвари фурӯшанда, балки ҳуқуқи кишваре, ки дар он ин ашёи ғайриманқул воқеъ гардидааст, татбиқ

карда мешавад. Дар ин ҳолат ба сифати ҳуқуқи татбиқшаванда метавонад ҳуқуқи кишвари харидор ва ё умуман ҳуқуқи кишвари сеюм баромад намояд.

Бар замми ин, агар объекти шартнома ба феҳристи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шуда бошад, пас дар ин ҳолат ба шартномаи дахлдор танҳо ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда мешавад. Вобаста ба хусусияти ашёе, ки ба феҳристи давлатӣ, аз ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда мешавад, мо дар боло қисман маълумот дода будем.

4. Дар қисми чоруми моддаи тафсиршаванда оид ба дигар истисно аз қоидаи умумии дар қисми якуми моддаи мазкур дарчшуда муқаррар карда шудааст.

Тибқи он, дар се намуни шартномаи дар ин меъёр дарчшуда, ҳуқуқи кишвари дар ҳамин меъёр муқарраршуда татбиқ карда мешавад. Аз ҷумла, ин шартномаи фаъолияти якҷоя (ширкати оддӣ), шартномаи пудрати сохтмонӣ, пудрат ба корҳои лоиҳакашӣ ва ҷустуҷӯӣ ва шартномаҳое, ки дар музоядаҳо, тендерҳо ва ауксионҳо баста мешаванд, мебошанд. Дар меъёри тафсиршаванда вобаста ба ҳар яке аз ин шартномаҳои дарчгардида ҳуқуқи кишваре, ки бояд нисбати онҳо татбиқ карда шавад, муқаррар карда шудааст. Нисбати шартномаи фаъолияти якҷоя (ширкати оддӣ) – ҳуқуқи кишваре, ки асосан дар он ҷо фаъолияти ҳамин гуна ширкат анҷом дода мешавад, татбиқ карда мешавад. Мутобиқан, нисбати шартномаи пудрати сохтмонӣ, пудрат ба корҳои лоиҳакашӣ ва ҷустуҷӯӣ - ҳуқуқи кишваре, ки ҳамин гуна фаъолият анҷом дода мешавад ё натиҷаҳои пешбининамудаи шартнома ташкил карда мешаванд ва нисбати шартномаҳое, ки дар музоядаҳо, тендерҳо ва ауксионҳо баста мешаванд - ҳуқуқи кишваре, ки дар он тендерҳо ва музоядаҳо гузаронида мешаванд ё биржа воқеъ гардидааст, татбиқ карда мешаванд.

Дар ин сурат, бояд қайд намуд, ки меъёри мазкур, ҳарчанде ҳамчун истисно ба қисми якуми моддаи тафсиршаванда муқаррар шуда бошад ҳам, он ҳангоми интиҳоби ҳуқуқи татбиқшаванда аз ҷониби тарафҳои шартномаҳои дарчгардида, амал наменамояд. Пас, аз ин хулоса бармеояд, ки меъёри мазкур нисбати меъёри дар қисми якуми моддаи тафсиршаванда дарчгардида хусусияти ҳатмиро доро буда, нисбати принсипи «мухторияти ирода», ки дар қисми якуми моддаи 1218 КГ

дарч карда шудааст, хусусияти диспозитивиро пайдо наменамояд.

5. Дар қисми тафсиршавандаи моддаи мазкур оид ба принсипи «робитаи зичтари шартнома бо ҳуқуқи кишвари дахлдор» дарч карда шуда, он ба сифати хусусияти умумӣ нисбати шартномаҳое, ки дар қисмҳои 1 ва 3 моддаи тафсиршаванда дарч карда нашудаанд, татбиқ карда мешавад. Бинобар сабаби бо қисми 2 моддаи тафсиршаванда шабеҳ будани меъёри мазкур, мо ба ин меъёр тафсири мукамал нахоҳем дод (нигаред ба тафсири қисми дууми моддаи мазкур).

6. Дар қисми шашуми моддаи тафсиршаванда бошад, оид ба танзими қабули иҷрои шартнома сухан рафта бахри муқаррар намудани ҳуқуқ ва уҳдадориҳои тарафҳои иштироккунандаи ин чараён, қоидаи дахлдор муқаррар карда шудааст. Тибқи меъёри мазкур, бар замми ҳуқуқи татбиқшаванда ба шартнома, ки тибқи шартҳои он бояд иҷрои шартнома қабул карда шавад, инчунин, ҳуқуқи кишваре, ки чунин қабулнамоӣ дар қаламрави он сурат мегирад, ба назар гирифта шавад.

Моҳияти ибораи «ба назар гирифта шудан» аз «татбиқ намудани ҳуқуқи кишвар» фарқ дорад, яъне хангоме, ки дар меъёри мазкур сухан оид ба назар гирифтани ҳуқуқи кишвари ҷойи қабули иҷрои шартнома меравад, маънои онро дорад, ки тарафҳо бар замми ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати шартномаи мазкур боз, инчунин, ҳуқуқи кишвари ҷойи қабули иҷрои шартномаро ба назар гиранд.

Аз ин лиҳоз, дар ҳолати муҳолифат байни муқаррароти ҳуқуқи татбиқшаванда ва ҳуқуқи кишвари ҷойи қабули иҷрои шартнома, бартарӣ ба ҳуқуқи кишвари ҷойи қабули иҷрои шартнома дода мешавад. Ин ҳам дар ҳолате имконпазир мебошад, агар тарафҳо дар шартнома тартиби дигарро пешбинӣ накарданд. Пас, аз ин бармеояд, ки тарафҳои шартнома метавонанд чараёни қабули иҷрои шартномаро ба ҳуқуқи кишвари дигар нисбат ба кишваре, ки дар он ҷой чунин қабулнамоӣ сурат мегирад, ҳавола наменамояд.

7. Қисми тафсиршаванда ба масъалаи дар шартномаҳо татбиқ намудани истилоҳоти тичоратии байналмилалӣ, ки аз тарафи ҷомеаи байналмилалӣ қабул гардидааст, бахшида шудааст. Асосан дар қисми мазкури моддаи тафсиршаванда оид ба истилоҳоти тичоратие, қори дар Инкотермс 2000 пешбинӣ карда шудааст, сухан меравад.

Моҳияти меъёр дар он аст, ки агар тарафҳо ин ё он истилоҳи байналмилалӣ тичоратиро дар шартнома дарҷ намуда мазмуни онро муқаррар накарданд, пас мутобиқи меъёри мазкур дар муқаррар намудани мазмуни ин истилоҳ бояд он мазмуне, ки ба ин истилоҳ

дар Инкотермси татбиқшаванда пешбинӣ карда шудааст, татбиқ карда шавад. Албатта, ин қоида дар ҳолате амал менамояд, ки агар тарафҳо дар шартнома ягон муқаррароти дигар ҷой надода бошанд.

Моддаи 1220. Ҳуқуке, ки ба шартнома дар бораи таъсиси шахси ҳуқуқӣ бо иштироки хориҷӣ татбиқ мешавад

1. Ба шартномаи таъсиси шахси ҳуқуқӣ бо иштироки хориҷӣ ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки дар он ҷо шахси ҳуқуқӣ таъсис ва тасдиқ шудааст.

2. Муносибатҳое, ки ҳамин модда танзим мекунад, муносибатҳои ташкил ва қатъи шахси ҳуқуқӣ, тахвили ҳиссаи иштирок дар он ва муносибатҳои дигарро байни иштирокчиёни шахси ҳуқуқӣ, ки бо ҳуқуқи ухдадорӣ мутақобила вобаста мебошанд, аз ҷумла бо созишномаҳои минбаъда муайяншударо дар бар мегиранд.

3. Муқаррароти ҳамин модда ҳамчунин дар ҳолатҳои муқаррар намудани ҳуқуқи ухдадорӣ иштирокчиёни шахси ҳуқуқӣ бо иштироки хориҷӣ бо ҳуҷҷатҳои дигари таъсисотӣ татбиқ карда мешавад.

1. Моддаи тафсираванда дарбаргирандаи меъёрҳое мебошад, ки баҳри танзими муносибатҳои шартномавӣ дар бораи таъсиси шахси ҳуқуқӣ бо иштироки хориҷӣ татбиқ карда мешавад.

Аз моҳияти моддаи тафсираванда бармеояд, ки меъёри мазкур дар ҳолати ҷой доштани шартҳои зерин татбиқ карда мешавад: 1) нисбати муқаррар намудани ҳуқуқи ва ухдадорӣ вобаста ба шартномаи таъсисии шахси ҳуқуқӣ равона карда шуда бошад; 2) яке аз тарафҳои ин шартнома бояд хориҷӣ бошад. Дар моддаи мазкур зерин иборати «хориҷӣ» шаҳрвандони хориҷӣ, шахсони бешаҳрвандӣ, гурезагон ва шахсони ҳуқуқии хориҷӣ фаҳмида мешаванд. Бинобар ин, танҳо дар ҳолати ҷой доштани ҳардуи ин шартҳо, меъёри мазкур татбиқ карда мешавад.

Инчунин, қайд намудан зарур аст, ки меъёри мазкур ба сифати истисно аз қоидаи умумӣ муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшавандаро мутобиқи иродаи тарафҳо муайян намудааст. Яъне, ҳангоми бастанӣ шартномаи таъсисӣ, ки яке аз тарафҳои он хориҷӣ мебошад, тарафҳо ҳуқуқи бо иродаи худ муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшавандаро надоранд. Дар ин ҳолат ҳуқуқи кишваре, ки дар меъёри тафсираванда дарҷ карда шудааст, татбиқ карда мешавад.

Мутобиқи қисми якуми моддаи тафсираванда ба шартномаҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ бо иштироки хориҷӣ ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки ин шахси ҳуқуқӣ дар он таъсис дода мешавад

ва таъсис дода шудааст. Масалан, агар дар Ҷумҳурии Тоҷикистон байни шахси ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шаҳрванди хориҷӣ оид ба таъсис намудани шахси ҳуқуқии дигар шартномаи таъсисӣ баста шавад, пас мутобиқи меъёри тафсираванда ба ин шартномаи таъсисӣ муқаррароти қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқ карда мешавад. Дар ин асно, меъёри дахлдори татбиқшаванда вобаста аз он, ки кадом намуди шахси ҳуқуқӣ мутобиқи шартномаи таъсисӣ баста мешавад, муқаррар мешавад. Масалан, агар дар асоси шартномаи таъсисӣ тарафҳои дарҷгардида қарор намоянд, ки шахси ҳуқуқиро бо шакли ташкилӣ-ҳуқуқии «ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд» таъсис дода шавад, пас нисбати ин шартнома бояд муқаррароти ҳам Кодекси граҷданӣ ва ҳам Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23 апрели соли 2002 «Дар бораи ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд» татбиқ карда шавад.

2. Дар қисми дуюми моддаи тафсираванда бошад, оид ба предмети танзими меъёри дар қисми якуми моддаи мазкур дарҷгардида сухан меравад. Яъне, дар меъёри тафсираванда муносибатҳое нишон дода шудаанд, ки нисбати онҳо ҳуқуқи татбиқшаванда вобаста ба таъсиси шахси ҳуқуқӣ бо иштироки хориҷӣ татбиқ мегардад. Ба сифати ин муносибатҳо, муносибатҳои ташкил ва қатъи шахси ҳуқуқӣ, тахвили ҳиссаи иштирок дар он ва муносибатҳои дигарро байни иштирокчиёни шахси ҳуқуқӣ, ки бо ҳуқуқи ухдадорӣ мутақобила вобаста мебошанд, аз ҷумла бо созишномаҳои минбаъда муайяншударо дар

бар мегиранд, мансуб мебошанд.

Гуфтан ҷоиз аст, ки муносибатҳо оид ба таъсис додани шахси ҳуқуқӣ ин яке аз намуди муносибатҳои ҳуқуқӣ граждани мебошанд, ки дорои хусусиятҳои худ мебошанд. Аз ҷумла, дар замони ҳозира ин гуна муносибатҳо бо номи «муносибатҳои корпоративӣ» маъмул мебошанд. Ин муносибатҳо на танҳо баҳри таъсис додани шахси ҳуқуқӣ, балки муқаррар намудани ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳо оид ба дастгирии минбаъдаи шахси ҳуқуқӣ, ташкил намудани мақомоти идоравии шахси ҳуқуқӣ ва ғайраҳо равона карда шудаанд. Бинобар ин, ҳуқуқи татбиқшавандаи мазкур баҳри танзими маҳз ҳамин муносибатҳо равона карда мешаванд.

Инчунин, мутобиқи меъёри тафсиршаванда, ҳуқуқи татбиқшаванда на танҳо ба шартномаи таъсисӣ татбиқ карда шуда, балки ба дигар созиши минбаъдаи тарафҳо, ки предмети онҳоро муносибатҳои дарҷгардида ташкил менамоянд, татбиқ мегардад.

3. Дар қисмисею мимоддаи тафсиршаванда бошад, коида оид ба танзими муносибатҳо оид ба таъсис додани шахси ҳуқуқӣ бо иштироки хориҷӣ, ки бо шартномаи муассисӣ нею бо дигар ҳуҷҷатҳои таъсисӣ ба танзим дароварда мешаванд, аз тарафи ҳуқуқи татбиқшавандаи дахлдор, ки тибқи моддаи мазкур муқаррар

карда мешавад, пешбинӣ карда шудааст.

Қайд намудан лозим аст, ки мутобиқи моддаи 53 КГ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шахси ҳуқуқӣ дар асоси ойннома, шартномаи таъсисӣ ва ойннома ва ё ҳуди шартномаи таъсисӣ фаъолият менамояд. Ин меъёр мазмуни умумӣ дошта, вобаста аз шакли ташкилӣ-ҳуқуқии шахси ҳуқуқӣ он мушаххас карда мешавад. Масалан, мутобиқи қисми 1 моддаи 13 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд» ҳуҷҷатҳои таъсисии ин шахсон ҳуқуқӣ ҳам шартномаи таъсисӣ ва ҳам ойннома эътироф карда шудааст. Мутобиқи қисми 1 моддаи 14 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 март соли 2007 «Дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ». бошад, ҳуҷҷати ягонаи таъсисии ҷамъияти саҳомӣ ин ойнномаи ҷамъияти саҳомӣ мебошад. Пас, аз ин хулоса қардан мумкин аст, ки дар ҳолатҳои, ки агар муносибатҳои тарафҳои дахлдор, ки яке аз онҳо хориҷӣ мебошад ва ин муносибат баҳри таъсис ва идораи минбаъдаи шахси ҳуқуқӣ равона карда шудааст ва ҳуҷҷати асосии танзимкунандаи ин муносибат ойнномаи ин шахси ҳуқуқӣ мебошад, дар ин ҳолат нисбати ин ойннома ҳуқуқи кишваре, ки дар он шахси ҳуқуқии мазкур таъсис дода шудааст, татбиқ мегардад.

Моддаи 1221. Ҳуқуқе, ки барои гузашткунӣ талабот ва гузаронидани қарз татбиқ карда мешавад

1. Ҳуқуқе, ки ба созишномаи байни кредиторӣ ибтидоӣ ва нав оид ба гузашткунӣ талабот бояд татбиқ гардад ва ҳамчунин байни қарздори ибтидоӣ ва нав оид ба гузаронидани қарз тибқи меъёрҳои моддаи 1219 ҳамин Кодекс муайян карда мешавад.

2. Ҳаҷми иҷозатдиҳии гузашткунӣ талабот байни кредиторони нав ва қарздор ва шартҳои, ки тавассути онҳо ин талабот мумкин аст аз тарафи кредиторӣ нав ба қарздор пешниҳод карда шавад ва ҳамчунин шартҳои иҷро аз тарафи қарздор бо ҳуқуқи татбиқшавандаи талабот, ки предмети гузашткунӣ мебошад, муайян карда мешавад.

3. Ҳаҷми иҷозатдиҳии гузаронидани қарз байни қарздори ибтидоӣ ва нав, шартҳои гузаронидан ва ҳамчунин иҷрои зарурӣ бо ҳуқуқи кишваре, ки бояд ба гузаронидани қарз татбиқ шавад ва предмети қарз мебошад, муайян карда мешавад.

1. Моддаи мазкури Кодекси граждани дарбаргирандаи коидаҳои махсус оид ба аҳде, ки мутобиқи он ҳуқуқи талабнамоӣ ва қарз аз як субъект, аниқтараш аз як кредитор ва ё қарздор ба дигар кредитор ва қарздор мегузарад, мебошад. Бо дастрасии меъёри мазкур ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати ин муносибатҳо муқаррар карда мешавад. Баҳри содда шудани фаҳмиши муносибатҳои, ки аз тарафи меъёри мазкур ба танзим дароварда мешаванд, онҳоро

метавон ба ду гурӯҳ тақсим намуд:

1) муносибат оид ба гузашткунӣ ҳуқуқи талабнамоӣ, ки ба кредитор таалуқ дорад. Ин гуна муносибат дар асоси шартномаи сессия (цессия) ба вучуд меояд;

2) муносибат оид ба гузашткунӣ қарз.

Дар муносибати яқум ду субъект ширкат меварзанд: кредиторӣ ибтидоӣ - субъекте, ки ҳуқуқи талабнамоиро ба кредиторӣ нав дар асоси шартномаи сессия пешниҳод менамояд

ва кредитори нав – субъекте, ки ҳуқуқро қабул менамояд. Дар муносибати дуом низ ду субъект ширкат меварзанд: қарздори ибтидоӣ – субъекте, ки қарзро гузашт менамояд ва қарздори нав – субъекте, ки қарзро қабул менамояд. Дар адабиёти ҳуқуқи муосир ин муносибатҳоро муносибатҳои сингулярӣ меноманд.

Мутобиқи меъёри тафсиршаванда ба муносибатҳои мазкур ҳуқуқи кишвари татбиқшаванда дар асоси қоидаҳое, ки дар моддаи 1219 КГ дарҷ карда шудаанд, муқаррар карда мешаванд. Мустаҳкам шудани қоидаи мазкур ба он равона карда шудааст, ки муносибатҳои сингулярӣ ва ё ҳуқуққабулкунӣ сингулярӣ бештар дар чаҳорҷӯбаи ин ё он шартномаи дахлдор ба вучуд меояд. Зеро, кредитор танҳо он ҳуқуқи талабнамоиро гузашт карда метавонад, ки онро дар заминаи ин шартнома ба даст овардааст. Инчунин, қарздор низ уҳдадорӣ худро, ки ба қарздори нав гузашт менамояд, дар заминаи ин ё он шартномаи басташуда ба даст овардааст. Албатта, ҳуқуқи талабнамоии кредитор ва ё уҳдадорӣ қарздор дар асоси қонун низ ба вучуд омада метавонад, аммо моддаи тафсиршаванда танҳо ба гузашткунӣ ҳуқуқи талабнамоӣ ва уҳдадорӣ дахлдор, ки дар асоси шартнома ба вучуд меояд, татбиқ карда мешавад.

Вобаста ба ин, хангоми муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати гузашткунӣ ҳуқуқ ва уҳдадорӣ, шартномаи дахлдоре, ки дар асоси ин шартнома ҳуқуқ ва уҳдадорӣ мазкур ба вучуд омадааст, бояд муқаррар карда шуда дар асоси моддаи 1211 КГ ҳуқуқи татбиқшаванда ба шартномаи мазкур муқаррар карда мешавад. Баъд, ҳуқуқи татбиқшавандаи муқарраргардида нисбати

муносибатҳо оид ба ҳуқуққабулнамоии сингулярӣ, ки дар моддаи мазкур пешбинӣ карда шудааст, низ татбиқ карда мешавад. Қайд намудан зарур аст, ки ба ин муносибатҳо, ҳарчанде дар меъёри мазкур моддаи 1218 КГ дарҷ карда нашудааст, он мантиқан бояд татбиқ карда шавад. Зеро, муқаррароти моддаи 1219 КГ инро талаб менамояд.

2. Бо сабаби он, ки қисматҳои дуом ва сеюм моҳиятан як қоидаҳо муқаррар менамояд, мо ин ду қисмро муттаҳид намуда тафсири онро пешниҳод менамоем.

Дар қисматҳои мазкури моддаи тафсиршаванда оид ба муносибатҳое, ки предмети шартномаи сессия ва шартнома оид ба гузашти қарз мебошад, қоидаи дахлдор муқаррар карда шудааст. Тибқи он, ҳуқуқи татбиқшавандае, ки дар асоси моддаи тафсиршаванда ба муносибатҳои тарафҳо, ки дар асоси шартномаи гузашткунӣ ҳуқуқи талабкунӣ (сессия) ва қарз, ба вучуд меоянд, татбиқ карда мешаванд, нисбати масъалаҳои зерин низ татбиқ карда мешавад: имконияти гузашткунӣ ҳуқуқи талабнамоӣ; асосҳо ва шартҳои аз ҷониби кредитори нав татбиқ намудани ҳуқуқи талабнамоии гузашткардашуда нисбати қарздор; шартҳои қонун намудани ин ҳуқуқи талабнамоӣ аз ҷониби қарздор; имконияти гузашткунӣ қарз; шартҳои гузашткунӣ қарз ва тартиби иҷрои дахлдори он.

Аз ин сабаб, хангоми муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати муносибатҳои дарҷгардида, бояд талаботи меъёрҳои мазкур татбиқ карда шавад. Тибқи ин меъёрҳо, ҳуқуқи татбиқшаванда ба муносибатҳои мазкур ин ҳуқуқи кишваре, ки ба ҳуди гузашти ҳуқуқ ва интиқоли қарз татбиқ карда мешаванд, мебошад.

Моддаи 1222. Доираи амали ҳуқуқи татбиқшаванда

1. Ҳуқуқе, ки вобаста ба шартнома тибқи муқаррароти ҳамин параграф татбиқ карда мешавад, аз ҷумла инҳоро дар бар мегирад:

- маънидодкунӣ шартнома;
- ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои тарафҳо;
- иҷрои шартнома;
- оқибати иҷро накардан ё иҷрои ғайриқаноатбахши шартнома;
- қатъи шартнома;
- асосҳо ва оқибати безътибор гардидани шартнома;
- гузашткунӣ талабот ва гузаронидани қарз вобаста ба шартнома.

2. Вобаста ба усулҳо ва расмиёти иҷро ва ҳамчунин чораҳое, ки бояд дар ҳолати иҷрои ғайриқаноатбахш қабул карда шаванд, ба ғайр аз ҳуқуқи татбиқшаванда ҳамчунин ҳуқуқи кишваре ба эътибор гирифта мешавад, ки дар он иҷро анҷом мегирад.

1. Моддаи мазкури Кодекси граждани қоидаеро дар бар мегирад, ки он баҳри муқаррар намудани статутӣ уҳдадорӣ равона карда шудааст. Дар ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ як қатор қоидаҳое ҳастанд, ки предмети танзими меъёрҳои коллизииро муқаррар менамоянд, яъне ин меъёрҳо баҳри муқаррар намудани он муносибатҳое, ки аз тарафи ин меъёри коллизии ба танзим дароварда мешаванд, равона карда шудаанд. Ин гуна қоидаҳо бо ибораи «статутӣ уҳдадорӣ» номгузори намудаанд. Дар ҳуқуқи байналмилалӣ хусусӣ оид ба статутӣ уҳдадорӣ (аҳд), статутӣ уҳдадорӣ аз расонидани зарар ва ғайра фарқ карда мешаванд.

Дар моддаи мазкур оид ба статутӣ ҳатмии уҳдадорӣ шартномавӣ сухан меравад. Тибқи қисми якуми моддаи тафсиршаванда, ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати шартнома танзимгари муносибатҳои зерине, ки байни тарафҳои шартнома ба вучуд меоянд, татбиқ карда мешаванд:

а) нисбати маънидодкунӣ (тафсир)-и шартнома. Маънидодкунӣ шартнома яке аз институтҳои асосии шартнома мебошад ва дар қонунгузори давлатҳои гуногун вобаста ба ин масъала меъёрҳои гуногун муқаррар карда шудаанд. Масалан, мутобиқи моддаи 463 КГ тафсири шартнома мутобиқи принципҳои ирода ва изҳори ирода сурат мегирад. Яъне, суд ҳангоми тафсири шартнома маънои аслии калима ва ибораҳои дар он сабт шударо ба инобат мегирад ва дар ҳолати нофаҳмо будани он маънои аслии шартҳои шартнома бо роҳи муқоиса бо дигар шартҳо ва умуман мазмуни шартнома муқаррар карда мешавад. Аз ин лиҳоз, дар ҳолати татбиқи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон суд бояд бо дарназардошти моддаи 436 КГ шартномаро маънидод (тафсир) намояд;

б) ҳуқуқ ва уҳдадорӣ тарафҳо. Мусаллам аст, ки ҳуқуқ ва уҳдадорӣ тарафҳо яке аз қисматҳои асосии ҳамагуна шартнома мебошад. Мутобиқи қоидаи умумӣ, дар асоси принципи озодии шартнома, тарафҳои шартномаи озодона ҳуқуқ ва уҳдадорӣ худро бо дарназардошти меъёрҳои ҳатмии қонунгузори муқаррар карда метавонанд. Аммо, дар ҳолати муқаррар накардани ҳуқуқ ва уҳдадорӣ бевосита дар матни шартнома, пас ин ҳуқуқ ва уҳдадорӣ бояд мутобиқи қонунгузори қорӣ муқаррар карда шавад. Барои ҳамин ҳам, муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда барои муайян намудани ҳуқуқ

ва уҳдадорӣ зарур мебошад;

в) иҷроӣ шартнома. Ҳуқуқи татбиқшаванда вобаста ба иҷроӣ шартнома низ татбиқ карда мешавад, зеро иҷроӣ шартнома баҳри амалигардонии ҳуқуқ ва уҳдадорӣ хеле зарур мебошад. Мутобиқи бештари қонунгузори давлатҳо, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон шартнома бояд ба таври дахлдор иҷро карда шавад (моддаи 330 КГ). Инчунин, як қатор принципҳои иҷроӣ уҳдадорӣ шартномавӣ, аз қабилӣ принципи иҷроӣ реалии уҳдадорӣ, принципи иҷроӣ натуралии уҳдадорӣ ва ғайраҳо муқаррар кард шудаанд;

г) оқибати иҷро накардан ё иҷроӣ ғайриқаноатбахши шартнома. Масъалаи мазкур низ дар танзими умумии шартномаҳо саҳми бағоят калонро доро мебошанд. Бо сабаби он, ки дар шартномаҳои дар моддаи тафсиршаванда пешбини гардида, усурӣ хориҷӣ мавҷуд аст, пас паҳн намудани ҳуқуқи татбиқшаванда низ баҳри танзими масъалаи мазкур зарур аст;

д) қатъӣ шартнома, асосҳо ва оқибати безътибор гардидани шартнома низ яке аз он объектҳои мебошанд, ки онҳоро низ ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати шартнома фаро мегирад. Зеро, масъалаҳои мазкур асоси қатъӣ гардидани муносибати тарафҳо, асос ва оқибатҳои ҳуқуқи безътибор эътироф намудани шартнома мебошад. Аз ин сабаб, ҳуқуқи татбиқшаванда бояд ин масъалаҳоро фаро гирад.

2. Дар қисми дуюми моддаи тафсиршаванда бошад қайд карда мешавад, ки новобаста аз татбиқ шудани ҳуқуқи кишвари дахлдор вобаста ба шартнома, усулҳо ва расмиёти иҷро, инчунин нисбати чораҳое, ки дар ҳолати ба таври дахлдор иҷро нагардидани уҳдадорӣ шартномавӣ татбиқ карда мешаванд, ҳуқуқи кишвари қойи иҷроӣ шартнома бояд ба назар гирифта шавад. Аз муқаррароти меъёри мазкур бармеояд, ки қоидаи дар ин меъёр дарҷгардида ба сифати истисно нисбати қоидаи умумитаре, ки дар қисми якуми моддаи тафсиршаванда дарҷ гардидааст, баромад менамояд.

Инчунин, бояд қайд кард, ки дар ҳолати муҳолифати муқаррароти ҳуқуқи кишвари нисбати шартнома татбиқшаванда бо ҳуқуқи кишвари қойи иҷроӣ бевоситаи шартнома, нисбати масъалаҳои усулҳо ва расмиёти иҷро, чораҳое, ки дар ҳолати ба таври дахлдор иҷро нагардидани уҳдадорӣ шартномавӣ татбиқ карда мешаванд, ҳуқуқи кишвари қойи иҷроӣ шартнома бояд татбиқ карда шавад.

Моддаи 1223. Уҳдадорӣ аз аҳдҳои яктарафа

1. Ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати уҳдадориҳои аз аҳдҳои яктарафа ба амалоянда, агар дар санадҳои қонунгузорӣ тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад, бо ҳуқуқи кишваре, ки истиқоматгоҳ ё ҷои фаъолияти асосии тарафи оид ба аҳдҳои яктарафа ба худ уҳдадорӣ гирифта муайян карда мешавад.

2. Мухлати амали ваколатнома ва асосҳои қатъ гардидани он бо ҳуқуқи кишваре, ки ваколатнома дода шуда буд, муайян карда мешавад.

1. Дар моддаи тафсираванда масъалаи муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати уҳдадориҳои, ки аз аҳдҳои яктарафа бармеоянд, баррасӣ карда шудааст. Мутобиқи қисми 2 моддаи 179 КГ барои анҷоми аҳди яктарафа ифодаи иродаи як тараф зарур ё кифоя мебошад. Ба сифати аҳди яктарафа ваколатнома, васиятнома, кафолати бонкӣ, эълони озмун ва ғайраҳо мансуб мебошанд.

Азбаски тамоми аҳдҳои мазкур асоси ба вучуд омадани уҳдадориҳои ҳуқуқии граждани мебошанд, пас баҳри ба таври дахлдор ба танзим даровардани муносибатҳои мазкур, инчунин, пурра ва сахт муқаррар намудани ҳуқуқ ва уҳдадориҳои тарафҳо бояд ҳуқуқи татбиқшаванда муқаррар карда шавад. Инчунин, зарур ба ёдоварист, ки аҳдҳои мазкур хусусияти ғайришартномавӣ доранд. Бинобар ин, баҳри танзими дахлдори аҳдҳои зикршуда, тарафҳо бештар имконияти интихоби ҳуқуқи татбиқшавандаро надоранд, масалан ҳангоми иҷрои уҳдадориҳо тибқи вексел ва ё эълони озмун.

Мутобиқи қисми якуми моддаи тафсираванда ба уҳдадориҳои, ки аз аҳди яктарафа бармеоянд, ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки дар он ҷойи истиқомат ва ё маҳалли асосии фаъолияти тарафи уҳдадор қарор дорад. Яъне, меъёри мазкур барои танзими уҳдадориҳо аз аҳдҳои яктарафаро ба ҳуқуқи кишвари уҳдадор ҳавола менамояд. Вобаста ба он, ки ба сифати уҳдадор қадом намуди субъект баромад менамояд, меъёри

мушаххас ба он татбиқ карда мешавад, яъне агар ба сифати уҳдадор шахси воқеӣ баромад намояд – ҳуқуқи кишвари ҷойи иқомати ӯ, агар ба сифати уҳдадор шахси ҳуқуқӣ баромад намояд – ҳуқуқи кишваре, ки дар он ин шахси ҳуқуқӣ ҷойи асосии фаъолият дорад, татбиқ карда мешавад.

Қайд намудан лозим аст, ки тибқи меъёри мазкур аз қоидаи дарҷгардида як истисно пешбинӣ карда шудааст. Ин ҳам бошад, дар ҳолате, ки аз тарафи санадҳои қонунгузорӣ ягон тартиби дигаре пешбинӣ шуда бошад, пас тартиби дар санади қонунгузорӣ пешбинӣ шуда татбиқ карда мешавад. Истиснои мазкур нисбати васиятнома татбиқ карда мешавад, ки мутобиқи моддаи 1232 КГ вобаста ба он қоидаи дигар муқаррар карда шудааст.

2. Дар қисми дуҷуми моддаи тафсираванда бошад муқаррарот оид ба мухлати амали ваколатнома ва асосҳои қатъ гардидани он дарҷ карда шудааст. Ҷанҷи тавре, ки дар тафсири моддаҳои қаблӣи Кодекси граждани, аз ҷумла дар тафсири моддаи 1211 КГ қайд намуда будем, нисбати шакл ва мухлати амали ваколатнома ҳуқуқи кишвари ҷойи додани ваколатнома татбиқ карда мешавад.

Пас, меъёри мазкур, масъалаи муқаррар намудани ҳуқуқи кишвареро, ки тибқи он мухлати ваколатнома ба танзим дароварда мешавад, такрор намуда бар замми он, инчунин ҳуқуқи кишвари ҷойи додани ваколатномаро нисбати асосҳои қатъ гардидани он низ паҳн менамояд.

Моддаи 1224. Татбиқи ҳуқуқ оид ба муносибатҳои пардохти фоизҳо

Асосҳои ситонидан, шартҳо ва тартиби маблағгузаронӣ ва ҳамчунин андозаи фоизҳо оид ба уҳдадориҳои пулӣ бо ҳуқуқи кишваре, ки бояд бо уҳдадориҳои дахлдор татбиқ шаванд, муайян карда мешавад.

Моддаи тафсираванда баҳри муқаррар намудани ҳуқуқи татбиқшаванда нисбати муносибатҳои оид ба пардохти фоизҳо бахшида шудааст. Мутобиқи меъёри мазкур қоидаҳои, ки дар моддаи мазкур муқаррар карда шудаанд, нисбати масъалаҳои зерин татбиқ карда

мешаванд:

- а) асосҳои ситонидан;
- б) шартҳо ва тартиби маблағгузаронӣ;
- в) андозаи фоизҳо оид ба уҳдадориҳои пулӣ.

Мусаллам аст, ки пардохти фоизҳо асосан

дар уҳдадориҳои пулӣ ҷой доранд. Уҳдадориҳои пулӣ як намуди уҳдадориҳои ҳуқуқии граждани мебошанд, ки дар асоси онҳо як тараф – қарздор уҳдадор мешавад, ки маблағи пулии муқарраршударо ба тарафи дигар – кредитор пардохт намояд. Уҳдадориҳои пулӣ асосан дар шартномаҳои қарз ва кредит ҷой доранд. Масъалаи пардохти фоизҳо бошад, яке аз унсурҳои уҳдадориҳои пулӣ буда, хусусияти на танҳо шартномавӣ, инчунин хусусияти ғайришартномавиро низ дорад мебошад.

Дар моддаи тафсиришаванда муқаррар карда шудааст, ки нисбати масъалаҳои дарҷгардида ҳуқуқи кишваре татбиқ карда мешавад, ки нисбати уҳдадориҳои дахлдор татбиқ карда мешавад. Моҳияти моддаи тафсиришавандаро дар мисоли зерин равшан менамоем.

Байни тарафҳо – соҳибкорон, ки яке аз онҳо соҳибкорӣ хориҷӣ мебошад, шартномаи қарз баста мешавад, ки мутобиқи он ҳуқуқи татбиқшаванда ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Аммо, вобаста ба масъалаи пардохти фоизҳо дар шартнома меъёре муқаррар карда нашудааст. Дар ин ҳолат, ҳангоми баррасии баҳс вобаста ба пардохти фоизҳои мутобиқи шартномаи мазкур суд бояд масъаларо чунин ҳал намояд: мутобиқи моддаи тафсиришаванда масъалаи пардохти фоизҳо аз уҳдадориҳои пулӣ, ки шартномаи қарз чунин намуди уҳдадорӣ мебошад, аз он ҷумла асосҳои ситонидан, шартҳо ва тартиби маблағгузаронӣ ва ҳамчунин андозаи фоизҳо оид ба уҳдадориҳои пулӣ, бояд мутобиқи ҳуқуқи кишваре, ки ба уҳдадориҳои дахлдор татбиқ карда мешавад, ба танзим дароварда шавад. Пас, дар мисоли овардаи мо уҳдадориҳои дахлдор ин шартномаи

қарз мебошад ва ҳуқуқи татбиқшаванда ин ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Аз ин лиҳоз, асосҳои ситонидан, шартҳо ва тартиби маблағгузаронӣ ва ҳамчунин андозаи фоизҳо дар мисоли мазкур бояд мутобиқи қонунгузориҳои ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла Кодекси граждани, баррасӣ карда шавад.

Мисолро бо шартномаи қарз каме дигаргун намуда масъаларо баррасӣ менамоем. Тасаввур мекунем, ки дар шартномаи қарзи ба ҳайси мисол овардашуда ҳуқуқи татбиқшаванда муқаррар карда нашудааст. Дар ин ҳолат, суд бояд бо дастрасии моддаи 1219 КГ муқаррар намояд, ки дар муносибати мазкур ба сифати кредитор қадом тараф баромад менамояд, зеро дар қисми якуми моддаи 1219 КГ маҳз ҳуқуқи кишвари кредитор дар шартномаи қарз ба сифати ҳуқуқи татбиқшаванда баромад менамояд. Сипас, дар асоси ҳуқуқи кишвари муқарраршуда, суд масъаларо баррасӣ менамояд.

Вобаста ба асосҳои ситонидан, шартҳо ва тартиби маблағгузаронӣ ва ҳамчунин андозаи фоизҳо оид ба уҳдадориҳои пулӣ бояд қайд намуд, ки қонунгузориҳои ҳар кишвар ин масъалаҳоро ба таври гуногун баррасӣ менамояд. Масалан, агар ҳуқуқи татбиқшаванда ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, пас яке аз асосҳои ситонидани фоизҳо дар шартномаи қарз ин ба таври дахлдор иҷро накардан ва ё умуман иҷро накардани уҳдадориҳои худ аз тарафи қарзгиранда мебошад (моддаи 831 КГ). Вобаста ба масъалаи шартҳо ва тартиби маблағгузаронӣ ва ҳамчунин андозаи фоизҳо низ бояд муқаррароти дахлдори Кодекси граждани, аз ҷумла муқаррароти моддаи 426 КГ ба назар гирифта шавад.

**НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ СОХТОРИ ДАВЛАТӢ, ҲИФЗИ
ҲУҚУҚ, МУДОФИА ВА АМНИЯТ**

Дар охири моҳи декабри соли 2013 дар қонунгузории соҳаҳои сохтори давлатӣ, ҳифзи ҳуқуқ, мудофия ва амният як қонуни муқаммал қабул гардид ва ба як қатор қонунҳои дигар тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд, аз ҷумла:

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккила» аз 28 декабри соли 2013, №1038;

Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, №1034;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси иҷроӣ ҳаққи ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, №1036;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, №1037;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳақс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» аз 28 декабри соли 2013, №1039;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» аз 28 декабри соли 2013, №1040;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» аз 28 декабри соли 2013, №1041;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти амниятӣ миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, №1042;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» аз 28 декабри соли 2013, №1061;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи

ҳуқуқии вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия» аз 28 декабри соли 2013, №1062;

Баҳри ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, шахси ҳуқуқӣ, ҷамъият ва давлат аз ҷинояткории муташаккилона, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи зиддикоррупсионии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 28 декабри соли 2014, №1038 (минбаъд-Қонун) қабул шуд. Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро вобаста ба ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, шахси ҳуқуқӣ, ҷамъият ва давлат аз ҷинояткории муташаккилона ба танзим дароварда, асосҳои ҳуқуқии сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар самти мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона муайян мекунад.

Ин Қонун аз муқаддима, се боб ва ҳафта модда иборат буда, боби якуми он муқаррароти умумӣ номгузорӣ шуда ва моддаҳои аз 1 то 6-ро дар бар мегирад.

Мафҳумҳои асосие, ки дар ин Қонун истифода гардидаанд, дар моддаи 1 шаҳр дода шудаанд. Дар моддаи алоҳида овардани мафҳумҳои имконияти фаҳмиши ягона ва аз байн бурдани духӯрагии онҳоро фароҳам меорад, зеро дар моддаҳои алоҳидаи қонуни мазкур мазмуни пурраи ин мафҳумҳои қушода дода шудааст. Дар он ҳамчунин, мафҳумҳои зерин оварда шудаанд: ҷинояткории муташаккилона, гурӯҳи муташаккили ҷиноятӣ, иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкilotи ҷиноятӣ), маблағгузории гурӯҳи муташаккили ҷиноятӣ, иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкilotи ҷиноятӣ) ва ташкilotи ба гурӯҳи муташаккили ҷиноятӣ, иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкilotи ҷиноятӣ).

Аммо дар Қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона дар моддаи дуюм омадааст, ки қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона бар асоси санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Қонуни мазкур, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро

этироф кардааст, иборат мебошад. Чи тавре аз мазмуни моддаи мазкур бармеояд, қонунгузорӣ оид ба мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ танҳо аз Қонуни мазкур иборат набуда, муносибатҳои дар ин самт бавучудода ба воситаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии гуногун ба танзим дароварда мешаванд. Яъне сарчашмаи асосии қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт Конституция (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, зеро ҷиноятҳои муташаккилона пеш аз ҳама, ба асосҳои сохтори конституционӣ таъсир расонида, талаботи принципҳои конституционӣ, волоияти қонун ва ҳифзу ҳуқуқу озодиҳои инсонро поймол мекунад. Дар танзими муносибатҳо дар ин самт баъд аз Конституция (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона» ҷойи асосиро ишғол менамояд.

Дар моддаи сеюми ин Қонун вазифаҳои асосии мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона муқаррар гардидаанд, ки аз ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, шахсони ҳуқуқӣ, ҷамъият ва давлат аз ҷинояткории муташаккилона; огоҳонидан, ошкор намудан ва пешгирии қардани фаъолияти ҷиноятии гуруҳҳои муташаккили ҷиноятӣ, иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкilotи ҷиноятӣ) ва иштирокчиёни онҳо; ошкор ва бартараф намудани сабабу шароитҳои, ки ба пайдоиш ва густариши ҷинояткории муташаккилона мусоидат менамоянд; роҳ наодан ба воридшавии ҷинояткории муташаккилона ба низомии мақомоти давлатӣ иборат мебошанд.

Моддаи 4 Қонун ба принципҳои мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона бахшида шудааст. Принцип, пеш аз ҳама ин асос, ғояҳои роҳбарикунанда ва асосҳои фаъолият ба шумор меравад. Аз ин лиҳоз, тибқи ин модда мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона аз принципҳои қонунӣ, баробарӣ дар назди қонун, эҳтиром ва риояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, ногузирии ҷавобгарӣ, низомнокӣю пайдарҳамӣ, афзалиятнокӣю воситаҳои ошкор ва пешгирии намудани ҷинояткории муташаккилона, ҳамбастагии усулу воситаҳои ошкоро ва ғайриошкоро иборат мебошад.

Самтҳои асосии мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилоноро моддаи 5 Қонун муқаррар намудааст, ки аз огоҳонидан,

ошкор намудан ва пешгирии қардани фаъолияти гуруҳҳои муташаккили ҷиноятӣ, иттиҳоди ҷиноятӣ (ташкilotи ҷиноятӣ) ва иштирокчиёни онҳо, ки ба фаъолияти террористӣ, экстремистӣ (ифротгарой), савдои одамон, муомилоти ғайриқонунӣю воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо, муомилоти ғайриқонунӣю силоҳи оташфишон, лавозимоти ҷангии он, воситаҳои таркиш ва моддаҳои тарканда, контрабандаи (қочоқи) воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо, силоҳ ва лавозимоти ҷангии он, воситаҳои таркиш ва моддаҳои тарканда, маводи ядрой ва радиоактивӣ, қонунигардони (расмиқунони)-и даромадҳои бо роҳи ҷиноят бадастоварда, тайёр қардан, ба муомилот баровардани пул ё қоғазҳои қиматноки қалбакӣ (сохта), картаҳои қалбакии (сохтаи) кредитӣ ё ҳисоббаробарқунӣ ё дигар асноди пардохт, таҷовуз ба амнияти иттилоотӣ ва кӯшишҳои ғайриқонунӣю тағйир додани соҳти конституционӣю Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳдид машғул мебошанд, мансуб доништа мешаванд.

Боби дуюми қонун ташкили фаъолият оид ба мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккил буда, аз моддаи 7 то 15-ро дар бар гирифтааст.

Дар моддаи 7 Қонун субъектҳои, ки бевосита бар зидди ҷинояткории муташаккилона мубориза мебаранд, муайян гардидаанд. Вазорати қорҳои дохилӣ, кумитаи давлатии амнияти миллӣ, мақомоти прокуратура, агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, агентии назорати маводи нашъаовар ва кумитаи гумрук бевосита бар зидди ҷинояткории муташаккилона мубориза мебаранд.

Дар моддаҳои 8 то 15 ин Қонун доираи амали субъектҳо, воҳидҳои махсус, иштироки дигари мақомоти давлатӣ ва ташкilotҳо ва ҳамкорӣю субъектҳои, ки бевосита бар зидди ҷиноятҳои муташаккилона мубориза мебаранд, муқаррар гардидаанд.

Боби сеюми Қонун муқаррароти хотимавӣю ном дошта аз моддаҳои 16 ва 17 иборат мебошад. Дар асоси моддаи 16 Қонун мазкур барои риоя нақардани қонунгузорӣ оид ба мубориза бар зидди ҷинояткории муташаккилона шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ба ҷавобгарии граждани, маъмурӣ ва ҷиноятӣ қашида мешаванд.

Тибқи моддаи 17, Қонуни мазкур пас аз интишори расмӣ мавриди амал қарор

мегирад. Манбаи расмии интишори санадҳои қонунгузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи моддаи 53 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» ин рӯзномаҳои «Ҷумҳурият» ва «Садои мардум», инчунин Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷмӯи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд. Дар баробари ин, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ метавонанд дар нашрияҳои ҷопӣ ва электронии ғайрирасмӣ низ интишор гарданд. Дар ин сурат, интишори ғайрирасмӣ санади меъёрии ҳуқуқӣ баъди интишори расмӣ он амалӣ мегардад ва дар ин маврид манбаи наشري расмӣ ҳатман нишон дода мешавад. Санаи интишори расмӣ санади меъёрии ҳуқуқӣ рӯзи аз ҷоп баромадани матни пурраи расмӣ санади меъёрии ҳуқуқӣ дар нашрияи расмӣ ҳисобида мешавад. Дар ҳолати дар вақтҳои гуногун дар якҷанд нашрияҳои расмӣ интишор гардидани санади меъёрии ҳуқуқӣ, рӯзи интишори расмӣ ва мӯҳлати эътибор пайдо кардани он аз рӯзи аввали интишори санади меъёрии ҳуқуқӣ ба забони давлатӣ муайян карда мешавад.

Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомати прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, №1034, бо мақсади мутобиқ намудани муқаррароти он ба қонунгузори амалкунанда ва баргараф намудани муҳолифатҳои ҷойдошта қабул карда шудааст.

Мувофиқи Паймони байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ ва сиёсӣ ҳар як инсон ҳуқуқ ба озодӣ ва дахлнопазирии шахсӣ дорад ва ҳеҷ кас наметавонад худсарона ба ҳабс гирифта шавад ё дар ҳабс нигоҳ дошта шавад ва ҳеҷ кас набояд аз озодӣ, ғайр аз асосҳо ва мутобиқи расмиёте, ки тавассути қонун муқаррар карда шудаанд, маҳрум карда шавад. Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон 3 декабри соли 2009 қабул ва аз 1 апрели соли 2010 мавриди амал қарор дода шуда, мувофиқи моддаи 35 он танҳо суд ҳуқуқ дорад барои шахсро ҳабс кардан ва ба ҳабси хонагӣ гирифтани ва ё мӯҳлати онро дароз кардан, барои азназаргузаронии манзил дар сурати розӣ набудани шахсони маскунӣ он, барои кофтукови манзил, ба ҳабси молу мулк, ба гӯш ва сабт кардани гуфтугӯи телефонӣ ва

дигар гуфтугӯҳо, инчунин дар дигар мавридҳои пешбининамудаи ҳамин модда иҷозат диҳад.

Мувофиқи қисми 2 моддаи 9 ҳамин Кодекс муқаррароти муурофиавии судии ҷиноятӣ, ки дар дигар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ мешаванд, бояд ба муқаррароти Кодекси мазкур мутобиқ бошанд. Аммо дар санадҳои қонунгузори амалкунанда то ҳол ваколати додани иҷозат (санксия) ва ё розигӣ аз ҷониби прокурор оид ба ин ё он масъалаҳои марбут ба маҳдуд намудани ҳуқуқу озодии инсон ва шахрванд боқӣ мондаанд.

Маҳз бо ҳамин мақсад Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомати прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардидааст.

Вобаста ба назардошти гуфтаҳои боло тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шудаанд.

1. Сарҳатҳои панҷум ва шашуми қисми якуми моддаи 31 дар таҳрири зерин ифода карда шудааст:

«ба муфаттиш ва таҳқиқбаранда барои муроҷиат намудан бо дархост ба суд оид ба татбиқи чораҳои пешгирӣ дар намуди ба ҳабс ва ҳабси хонагӣ гирифтани, дар бораи дароз кардани мӯҳлати онҳо, чораҳои маҷбурии муурофиавии муваққатан дур кардан аз вазифа, ҳабси молу мулк, маблағҳои амонатӣ, суратҳисобҳои бонкӣ, коғазҳои қиматнок, кофтуков, ёфта гирифтани, ҳабс ва гирифтани муросилоти почтаю телеграф, хабарҳои телеграфӣ ва хабарҳои дигаре, ки тавассути шабакаҳои алоқаи барқӣ ва алоқаи почта интиқол меёбанд, гӯш кардан ва сабти гуфтугӯи телефонӣ ё гуфтугӯҳо бо истифодаи воситаҳои дигари алоқа ва дар дигар ҳолатҳои пешбининамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ розигӣ диҳад;

- барои татбиқи чораи пешгирӣ дар намуди гарав розигӣ диҳад;»

2. Дар моддаи 33 низ тағйирот ворид карда шудаанд.

Аз ҷумла номи моддаи мазкур дар таҳрири зерин ифода карда шудааст:

«Моддаи 33. Додани розигӣ барои татбиқи чораҳои пешгирӣ, чораҳои дигари маҷбурии муурофиавӣ ва амалҳои тафтишотӣ»

Қисми якуми моддаи мазкур дар таҳрири зерин ифода карда шудааст:

«Ҳуқуқи розигӣ доданро ба татбиқи

чораҳои пешгирӣ дар намуди ба ҳабс ва ҳабси хонагӣ гирифтани, дар бораи дароз кардани мӯҳлати онҳо, гарав, ба татбиқи чораҳои маҷбурии муурофиявии муваққатан дур кардан аз вазифа, ҳабси молу мулк, маблағҳои амонатӣ, суратхисобҳои бонкӣ, коғазҳои қиматнок, кофтуков, ёфта гирифтани, ҳабс ва гирифтани муросилоти почтаю телеграф, хабарҳои телеграфӣ ва хабарҳои дигаре, ки тавассути шабакаҳои алоқаи барқӣ ва алоқаи почта интиқол меёбанд, гӯш кардан ва сабти гуфтугӯи телефонӣ ё гуфтугӯҳо бо истифодаи воситаҳои дигари алоқа ва дар дигар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонунгузорию Қумҳурии Тоҷикистон ба гузаронидани чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, Прокурори генералии Қумҳурии Тоҷикистон ва муовинони ӯ, Сарпрокурори ҳарбӣ ва муовинони ӯ, прокурорҳои Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, прокурори нақлиёти Қумҳурии Тоҷикистон ва муовинони онҳо, прокурорҳои шаҳрҳо, ноҳияҳо ва прокурорҳои ба онҳо баробаркардашуда доранд.»

Қумлаи якуми қисми дуюми моддаи мазкур хориҷ гардида, калимаи «ҳабсгирӣ» ба калимаҳои «ба ҳабс, ҳабси хонагӣ гирифтани» иваз карда шуд ва пас аз калимаи «ҳабс» калимаҳои «ҳабси хонагӣ» илова карда шуданд.

Дар қисми сеюми моддаи мазкур калимаҳои «ва ҳабси амвол» ва қисми панҷуми модда низ хориҷ гардиданд.

Қисми шашуми моддаи мазкур дар таҳрири зерин ифода гардидааст:

«Тартиби додани розигӣ ба татбиқи чораҳои пешгирӣ, бекор кардан, тағйир додан ва дароз кардани мӯҳлати онҳо, татбиқи чораҳои дигари маҷбурии муурофиявӣ ва амалҳои тафтишотӣ мутобиқи қонунгузорию муурофиявии ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад».

Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, №1036 бо мақсади мутобиқ намудани меъёрҳои Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон ба талаботи Қонуни Қумҳурии «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ», Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Қумҳурии Тоҷикистон» қабул карда шудааст.

Мутобиқи қисмҳои 3 ва 6 Қонуни мазкур меъёрҳои қумлаи дуюмиқисми 1 моддаи 91 ва

қисми 5 моддаи 126 алоҳидаи Кодеси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав қабул шуданд.

Тибқи талаботҳои қисмҳои 1, 2, 4, ва 8 Қонуни мазкур ба меъёрҳои моддаҳои алоҳидаи Кодеси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон аз ҷиҳати услуби забон ва мутобиқати дохилӣ мавриди таҳрир қарор дода шуд ва ба талаботи Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Қумҳурии Тоҷикистон» мувофиқ гардонидани шудаанд.

Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, тахти №1037 бо мақсади мутобиқати дохилии меъёрҳои Кодекси ҷиноятӣ қабул гардидааст. Мувофиқи талаботи Қонуни мазкур дар банди а) қисми 1 моддаи 57 баъд аз рақами «183» рақамҳои «184, 184²», баъд аз рақами «206» рақами «221», баъд аз рақами «241» рақамҳои «244-250,254,257,259», баъд аз рақами «273» рақамҳои «274, 275», баъд аз рақами «282» рақамҳои «284,291-293», баъд аз рақами «319» рақами «320», баъд аз рақами «335²» рақамҳои «340, 341¹», рақами «353», баъд аз рақами «356» илова карда шудааст, калимаҳо ва рақамҳои « ва қисми моддаи 401» ба калимаҳо ва рақамҳои «қисми 3 моддаи 401 ва моддаи 402» иваз карда шудаанд.

Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» аз 28 декабри соли 2013, №1039 бо мақсади мутобиқ намудани муқаррароти Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» ба Кодекси муурофиявии ҷиноятии Қумҳурии Тоҷикистон, қабул гардидааст. Ҳамзамон, дар қисми 2 моддаи 33 Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» калимаҳои «ичозати» ва «Ичозати» мувофиқан ба калимаҳои «розигии» ва «Розигии» иваз карда шудааст.

Қонунҳои Қумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» аз 28 декабри соли 2013, №№1040 ва 1041 бо мақсади мукамалсозӣ ва мутобиқ намудани меъёрҳои

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» ба талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи силоҳ» ва мутобикати дохилии меъёрҳои он қабул гардидааст.

Дар бандҳои 15) ва 16) қисми якуми моддаи 10, банди 23) қисми якум, қисми дуюм ва сеюми моддаи 11, номи боби 4, ном ва матни моддаи 13,15 ва матни моддаи 16 калимаҳои «яроқи», «яроқи», «яроқ», «яроқро», «яроқфурӯшӣ» ва «ЯРОҚИ» ба калимаи «силоҳи», «силоҳ», «силоҳро», «силоҳфурӯшӣ» ва «СИЛОҲИ» иваз карда шудааст.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 декабри соли 2013, №1042 бо мақсади мутобик намудани муқаррароти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба Кодекси муурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидааст.

Ҳамзамон, дар қисми 4 моддаи 22 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон» калимаҳои «прокурор ё муовини ӯ» ба калимаи «суд» иваз карда шудааст.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» аз 28 декабри соли 2014, №1061, бо мақсади мутобик намудани меъёрҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» ба талаботи Қонуни Ҷумҳурии «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул карда шудааст.

Мувофиқи Қонуни мазкур ба қисми 1 моддаи 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» сархати шашум ба мазмуни зерин «Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Дастгоҳи он» илова карда шуд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия» аз 28 декабри соли 2013, №1062, бо мақсади такмили меъёрҳои Қонуни мазкур,

мутобикати дохилии меъёрҳои он, ҳамчунин мутобик намудани муқаррароти он ба дигар санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидааст.

Мутобики қисмҳои 1, 4, 6 сархати якуми қисми 8, сархати якуми қисми 18 Қонуни мазкур мутобик намудани меъёрҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия» ба талаботи техникаи қонунҷодкунӣ ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» қабул шудааст.

Тибқи талаботҳои қисмҳои 2,3, 22 ва 26 Қонуни мазкур ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия» муқаддима ва ба бобҳои алоҳида мутобики мазмунашон моддаҳо илова карда шуданд.

Мутобики қисми 9, сархати дуоми қисми 14, сархати сеюми қисми 19, қисми 20 ва қисми 22 Қонуни мазкур меъёрҳои моддаҳои алоҳидаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия» дар таҳрири нав қабул шуданд.

Инчунин, мувофиқи қисми 5, сархатҳои 2 ва 3 қисми 8, сархатҳои 2 ва 5 қисми 10, қисмҳои 11, 12 ва 13, сархатҳои 1 ва 3 қисми 14, сархатҳои 1, 2 ва 3 қисми 15, қисми 16, сархатҳои 1, 3, 4, 5, 8, 9, 10 ва 11 қисми 17, сархатҳои 2, 3 ва 4 қисми 18, сархатҳои 1 ва 2 қисми 19, сархатҳои 3 ва 5 қисми 21, сархати 1 ва 2 қисми 24 ва сархати 1 ва 2 қисми 26 Қонуни мазкур меъёрҳои моддаҳои алоҳидаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия» аз ҷиҳати услуби забон ва мутобикати дохилӣ мавриди таҳрир қарор дода шуд ва ба талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» мувофиқ гардонида шудаанд.

Илова бар ин, тибқи талаботи сархати 8 қисми 10, сархатҳои 1 ва 7 қисми 17, сархати 3 қисми 21 ва қисми 25 Қонуни мазкур мутобик намудани меъёрҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоят, шаҳри

Душанбе, шаҳр ва ноҳия» ба талаботи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиби ҳалли масъалаҳои соҳти марзиву

маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ» тағйиротҳо ворид карда шуданд.

Назаров Д.Д.,
муовини шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба сохтори
давлатӣ, ҳифзи ҳуқуқ, муҳофизат ва амният

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ГРАЖДАНӢ, ОИЛАВӢ ВА СОҲИБКОРӢ

Аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар 28 декабри соли 2013 як қатор қонунҳо ба имзо расиданд. Аз ҷумла, дар соҳаи қонунгузории граждани ва соҳибкорӣ дар 9 (нӯх) қонуни амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи алокаи барқӣ»;
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо»;
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нақлиёт»;
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи роҳҳои автомобилгард ва фаъолияти роҳдорӣ»;
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон»;
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бехатарии саноатии иншооти истеҳсолии хатарнок»;
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи энергетика»;
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи монополияҳои табиӣ»;
9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи туризм».

Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи алокаи барқӣ», маҳфумҳои «сим-карта», «ҳуччатҳои тасдиқкунандаи шахсияти воқеӣ ва ё ҳуччатҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ» илова карда шуд. Инчунин оид ба бастанӣ шартномаҳо дар ин соҳа, талаботҳои бастанӣ шартномаҳо бевосита бо шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқӣ дар асоси ҳуччатҳои тасдиқкунандаи шахсияти воқеӣ ё ҳуччатҳои таъсисии шахсони ҳуқуқӣ, илова карда шуд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо» низ тағйир ёфта, номи қонуни мазкур бо ҳарфҳои калон навишта шуд ва дар тамоми матни қонун бобҳо бо рақамҳои араби ишора ва номи онҳо бо ҳарфҳои калон навишта шуданд. Тибқи тағйири қисми дуюми моддаи 4 қонуни мазкур, истихрочи канданиҳои фойданоки пошхӯрда, бо усули худфаъолиро соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқие амалӣ карда

метавонанд, ки бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ» иҷозат гирифтаанд.

Ба матни моддаи 19 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нақлиёт» низ тағйирот ворид карда шуд, ки он мутобиқ будани ҳолати воситаҳои нақлиётро бо талаботҳои давлатӣ ва регламентҳои техникӣ ва якҷанд талаботҳои дигар ифода кардааст.

Тибқи тағйиротҳо дар қисми ҳафтуми моддаи 44 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи роҳҳои автомобилгард ва фаъолияти роҳдорӣ», калимаҳои «истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард» ва ба калимаҳои «истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард, мақоми давлатӣ дар соҳаи таъмини бехатарии ҳаракат дар роҳ ва дигар» иваз карда шуд.

Якҷанд тағйиротҳои хусусияти техникидошта ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» ва ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бехатарии саноатии иншооти истеҳсолии хатарнок» ворид карда шуд.

Моддаи 40 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» хориҷ карда шудааст. Дар банди (и) қисми якуми моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бехатарии саноатии иншооти истеҳсолии хатарнок» калимаи «аттракционҳо» илова шуд.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи энергетика» ба моддаҳои 5,6,14,15 ва 19 тағйироту иловаҳоро ворид карда шуд, ки мувофиқи тағйиротҳои воридшуда, калимаҳои «Ваколлати», «Ваколлатҳои» ва «ваколлатҳое» ба калимаҳои «Салоҳияти», «Салоҳиятҳои» ва «салоҳиятҳое» иваз карда шуданд. Инчунин, мувофиқи тағйиротҳо, қисми сеюми моддаи 15 қонуни мазкур бо мазмуни он ки нархҳо ва тарифҳои нерӯи барқ ва гармӣ бо пешниҳоди мақоми ваколлатдор аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешаванд, илова карда шуд. Чунин илова ба қисми чоруми моддаи 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи монополияҳои табиӣ» ворид карда шуд.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи туризм», маҳфуми «таъмини амнияти туристон» чунин ифода карда шуд: «таъмини амнияти шахсии туристон, ҳимояи молу мулки онҳо, маҷмӯи тадбирҳо оид ба пешгирии истифодаи туризм бо мақсади муҳоҷирати ғайриқонунӣ ва транзит ба давлатҳои сеюм, истисмори шахвонӣ, меҳнатӣ

ва дигар намудҳои истисмори шахрвандон». Инчунин дар моддаи 17¹ қонуни мазкур, уҳдадории субъекти фаъолияти туристӣ оид ба фавран огоҳ намудани мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи туризм, мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба ҳолатҳои фавқулодда, мақомоти қорҳои хориҷӣ ва оилаи туристоид ба ҳодисаи фавқулоддае, ки бо турист дар вақти саёҳат (тур) рух додааст, пешбинӣ шудааст.

Абдурахимов С.Х.,
сармутахассиси шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба муносибатҳои граждани, оилавӣ ва фаъолияти соҳибқорӣ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ҲИФЗИ ИҶТИМОӢ, ИЛМ ВА МАОРИФ

Вобаста ба талаботи ҳаёти ҷомеа ва чиҳати баланд бардоштани сифати Қонун, дар моҳи декабри соли 2013 ба қонунгузории соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, илм ва маориф як қатор тағйиру иловаҳо ворид гардида, Қонунҳои нав қабул карда шуданд. Аз ҷумла:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таълиму тарбияи томактабӣ» аз 28 декабри соли 2013, №1056;
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи саломатии аҳоли» аз 28 декабри соли 2013, №1057;
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи суғуртаи давлатии иҷтимоӣ» аз 28 декабри соли 2013, №1059;
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи илм ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника» аз 28 декабри соли 2013, №1060.

Бо мақсади муқаррар намудани асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии таълиму тарбияи кӯдакони синни томактабӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз қабили ташаккули инкишофи ҷисмонӣ, зеҳнӣ, ахлоқӣ ва фарҳангии онҳо, инчунин ташаккули шахсият ва гузоштани замина барои таълимгирии минбаъдаи кӯдакони синни томактабӣ, боназардошти омода намудани онҳо ба таҳсил дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ ва ҳифзу таъмини беҳдошти вазъи саломатӣ, инкишофи равонӣ, маънавӣ ва нерӯи эҷодии онҳо, 28 декабри соли 2013, таҳти №1056 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таълиму тарбияи томактабӣ» қабул ва ба имзо расонида шуд.

Қонуни мазкур аз 7 боб ва 27 модда иборат буда, масъалаҳои мафҳум, забони таълиму тарбияи томактабӣ, таъсис, азнавташкилдихӣ, барҳамдиҳии муассисаҳои таълимии томактабӣ ва идоракунии онҳо, салоҳият ва ваколатҳои мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот вобаста ба таълиму тарбияи томактабӣ, назорати давлатии фаъолияти муассисаҳои томактабӣ, таъмини ҳифзи иҷтимоии тарбиятгирандагон, инчунин

фаъолияти моливию хоҷагидорӣ ва заминаи моддию техникии муассисаҳои таълимии томактабиро дар бар мегирад. Мутаносибан мафҳумҳо аз қабили «таълиму тарбияи томактабӣ», «синни томактабӣ», «муассисаи таълимии томактабӣ», «мазмунӣ таълиму тарбияи томактабӣ» ва ғайраҳо дар моддаи 1 Қонун бо назардошти шарҳу тафсир пешбинӣ карда шудаанд. Зеро, тибқи он **таълиму тарбияи томактабӣ**-ин раванди мақсадноке, ки қобилият, шавқу рағбат, хусусиятҳои ҷисмонӣ, равонӣ, зеҳнӣ ва фарҳангии кӯдакони синни томактабиро инкишоф дода, ба оила, падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) дар таълиму тарбияи кӯдакон, инчунин омода намудани онҳо ба таҳсил дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ мусоидат мекунад, мебошад. Бо ин тартиб, дигар мафҳумҳо низ ба таври мушаххас ва возеҳ шарҳ дода шудаанд. Ҳамзамон, қобили қайд аст, ки дар боби 2 Қонун дар бораи таъсис, азнавташкилдихӣ ва барҳамдиҳии муассисаи таълимии томактабӣ ва намудҳои он сухан меравад. Аз ҷумла, мутобиқи моддаи 7 ин Қонун дар Ҷумҳурии Тоҷикистон намудҳои зерини муассисаҳои таълимии томактабӣ таъсис дода мешаванд:

- ширхоргоҳ – барои кӯдакони то 3 сола;
- ширхоргоҳ - кӯдакостон – барои кӯдакони аз 1 солаю 6 моҳа то 7 сола;
- кӯдакостон – барои кӯдакони аз 3 то 7 сола;
- кӯдакостон - мактаби ибтидоӣ – барои кӯдакони аз 3 то 10 сола;
- хонаи кӯдакон – барои кӯдакони аз 2 моҳа то 7 сола;
- мактаб-интернат (гурӯҳи томактабӣ) – барои кӯдакони аз 1 то 7 сола;
- мактаб-интернати махсус (гурӯҳи томактабӣ) – барои кӯдакони аз 6 то 7 сола;
- муассисаи таълимии дорой гурӯҳҳои (синфҳои) омодагии пешазмактабӣ – барои кӯдакони аз 5 то 7 сола;
- маркази инкишофи кӯдакон – барои кӯдакони аз 3 то 7 сола;
- кӯдакостони оилавӣ – барои кӯдакони то 7 сола;
- кӯдакостони навъи тавонбахшӣ – муассисаи таълимии томактабӣ барои кӯдакони аз 2 то 8 сола, ки ба таълоботи ҷисмонӣ ва ё инкишофи равонӣ, муолиҷа ва тавонбахшӣ

эхтиёҷ доранд;

- хонаи кӯдакони навъи интернат – муассисаи таълимии томактабие, ки дар он нигоҳубин, тарбия, таълим ва мусоидати иҷтимоӣ ба кӯдакони ятим ва бепарастори синни томактабӣ ва мактабӣ аз ҳисоби давлат таъмин карда мешаванд;

- хонаи кӯдакони ятиму бепарастор – муассисаи таълимии томактабии низоми ҳифзи саломатӣ барои ҳимояи тиббию иҷтимоии кӯдакони ятим ва бепарастор, кӯдаконе, ки аз рӯзи таваллуд нуқси ҷисмонӣ ё равонӣ доранд, кӯдаконе, ки аз тарафи падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) рад карда шудаанд, инчунин кӯдаконе, ки падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) бо сабабҳои гуногун муваққатан онҳоро тарбия карда наметавонанд ё аз ҳуқуқи падару модарӣ маҳрум шудаанд.

Боби 3 Қонун масъалаҳои идоракунии муассисаи таълимии томактабӣ ва фаъолияти онҳо, салоҳият ва ваколатҳои мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот вобаста ба таълиму тарбияи томактабӣ, инчунин назорати давлатии фаъолияти муассисаҳои таълимии томактабиро ба таври мушаххас муқаррар менамояд.

Дар бобҳои 4 ва 5 бошад, мазмуну раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимии томактабӣ ва ташкили фаъолияти онҳо, таъминоти методии раванди таълиму тарбияи томактабӣ ва субъектҳои онҳо, ҳуқуқ ва ҳимояи иҷтимоии субъектҳои раванди таълиму тарбияи томактабӣ, ҳуқуқҳои тарбиятирандагон, ҳуқуқ ва ӯҳдадорихои падару модари (шахсони онҳоро ивазкунандаи) онҳо, ҳуқуқ, ӯҳдадорӣ ва масъулияти кормандони соҳаи таълиму тарбияи томактабӣ, тайёр намудан, аттестатсия ва такмили ихтисоси кормандони соҳаи мазкур ва хизматрасонии тиббӣ ба кӯдакон дар муассисаи таълимии томактабӣ, инчунин масъалаҳои ташкили ғизодиҳӣ ба тарбиятирандагон дар муассисаи таълимии томактабӣ мустаҳкам шудаанд. Дар асоси муқаррароти пешбинишудаи Қонуни мазкур субъектҳои раванди таълиму тарбияи томактабӣ аз тарбиятирандагон (кӯдакони синни томактабӣ), кормандони соҳаи таълиму тарбияи томактабӣ, падару модари (шахсони онҳоро ивазкунандаи) тарбиятирандагон, ҳамчунин намояндагони муассисаю ташкилотҳои сарпараст, иттифокҳо, ташкилотҳо, дигар шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки дар соҳаи таълиму тарбияи томактабӣ фаъолият менамоянд, иборат мебошад.

Бояд қайд намуд, ки Қонуни мазкур ба субъектҳои номбурда кафолати давлатро оид ба ҳифзи ҳуқуқ ва ҳимояи иҷтимоии онҳо бевосита дар худ муқаррар намудааст. Аз ҷумла, мутобиқи моддаи 16 Қонун, ҳуқуқ ва ҳимояи иҷтимоии субъектҳои раванди таълиму тарбияи томактабӣ тибқи Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд. Давлат ҳимояи ҳуқуқ ва ҳифзи иҷтимоии тарбиятирандагонро новобаста ба ҳолати ҷисмонӣ ва инкишофи равонии онҳо кафолат медиҳад ва онро таъмин менамояд. Омӯзгорон ва мураббӣҳои муассисаҳои таълимии томактабӣ, инчунин шахсоне, ки дар ҷунин муассисаҳо қаблан ба ҳайси омӯзгор ва мураббӣ кор карда, ба нафақа баромадаанд, ҳуқуқ доранд аз имтиёзҳои омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаи маориф тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода баранд. Омӯзгорон ва мураббӣҳои муассисаҳои таълимии томактабӣ аз рӯйи мақом ва музди меҳнат ба омӯзгорони синфҳои ибтидоии муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ баробар мебошанд.

Бобҳои 6 ва 7 масъалаҳои фаъолияти молиявӣ хоҷагидорӣ ва заминаи моддию техникаи муассисаҳои таълимии томактабӣ, инчунин ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи таълиму тарбияи томактабӣ ва ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи Қонунро дар бар мегирад.

Ҷамзамон, санаи 28 декабри соли 2013, №1057 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи саломатии аҳоли» қабул ва ба имзо расонида шуд. Тибқи он ба моддаи 13 Қонуни амалкунанда ворид намудани қисми алоҳида дар назар дошта шудааст. Зеро, дар моддаи 13 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи саломатии аҳоли» аз 15 майи соли 1997 масъалаҳои ба фаъолияти тиббӣ ва фармасевтӣ машғул шудан муқаррар карда шудаанд. Вобаста ба ин, баҳри таъмини сифати хизматрасонии тандурустӣ бо Қонуни нав меъёри зерин бо мазмуни зайл илова карда шудааст:

«Қорхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳои системаи давлатии тандурустӣ, ба истиснои озмоишгоҳҳо ва мақомоти сертификатсионии соҳаи баҳодиҳии мутобиқат, аккредитатсия карда мешаванд. Тартиби гузаронидани

аккредитатсияи корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳои соҳаи тандурустиро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад».

Бо мурури замон ва талаботи ҳаёти ҷомеа муносибатҳои инкишоф ёфта, зарурат ба танзими ҳуқуқи онҳо пеш меояд. Масалан, дар қонунгузориҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ низ якҷанд дигаргунӣ ба миён омад. Аз ҷумла, 28 декабри соли 2013, таҳти №1059 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйири иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи суғуртаи давлатии иҷтимоӣ» қабул карда шуд. Бо мақсади ба таври содда ва оммафаҳм пешбинӣ намудани меъёр, инчунин мутобиқ намудани он бо қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар ин Қонун муқаррар карда шудааст, ки сархати шашуми моддаи 9 Қонуни амалкунанда дар таҳрири зайл ифода карда шавад:

«Кӯмакпулӣ барои дафн ба аъзои оилаи камбизоат».

Ҷамчунин ба Қонуни амалкунанда моддаи 14¹ бо мазмуни зайл илова ворид карда шудааст:

«**Моддаи 14¹.** Тартиб ва шартҳои пардохти кӯмакпулиҳо ҳангоми корношоямии муваққатӣ, ҳомиладорию таваллуд ва кӯмакпулиҳои оилавӣ.

Тартиб ва шартҳои пардохти кӯмакпулиҳо ҳангоми корношоямии муваққатӣ, ҳомиладорию таваллуд ва кӯмакпулиҳои оилавиرو Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад».

Гузашта аз ин, дар санаи дар болозикр-шуда боз як Қонуни дигар қабул ва ба имзо расонида шуд, ки муносибатҳои муҳими ҷамъиятиро ба танзим мебарорад.

Бо мақсади муқаммал ва мутобиқ намудани меъёрҳои Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи илм ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника» аз 21 майи соли 1998 ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои конститусионӣ,

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба Қонуни амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи илм ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника» дар таърихи 28 декабри соли 2013 як қатор тағйироту иловаҳо ворид карда шуданд. Аз ҷумла, ба моддаи 2 Қонуни амалкунанда мафҳумҳои «**Кодекси намунавии одоби илмӣ**», «**одоби илмӣ**» ва «**рафтори ношоями илмӣ**» ҳамчун сархатҳои ёздаҳум, дувоздаҳум ва сездҳум илова карда шуда, шарҳи онҳо ба таври мушаххас пешбинӣ гардидаанд. Ҷамчунин, ба Қонун боби нав ҳамчун боби 3¹ бо муқаррароти асосҳои ахлоқии фаъолияти илмӣ илова карда шуда, аз масъалаҳои принсипҳои ахлоқии фаъолияти илмӣ ва меъёрҳои ахлоқии танзимкунандаи он, муқаррароти асосии Кодекси намунавии одоби илмӣ, инчунин масъулияти иҷтимоии корманди илмӣ (муҳаққиқ)-ро дар бар мегирад. Мутобиқи моддаи 10⁴ корманди илмӣ (муҳаққиқ) ғайр аз масъулияти фардӣ дар раванди фаъолияти илмӣ масъулияти иҷтимоӣ низ дорад, ки ба донишу имконияти техникӣ ва робитаҳои байналмилалӣ ӯ вобаста аст. Ҷамчунин тибқи талаботи қисми 2 моддаи мазкур корманди илмӣ (муҳаққиқ) ӯҳдадор аст иттилооти софдилона ва кушодро оид ба оқибатҳои истифодаи аслиҳои муосир, хатарҳо дар соҳаи захираҳо барои рушди минбаъда, оқибатҳои экологии рушди саноат ва соҳаи кишоварзӣ, шаҳришавӣ ва ғайрисаноатикунонӣ, терроризм ва ғайраро паҳн кунад. Фаъолияти иҷтимоию сиёсии корманди илмӣ (муҳаққиқ) бояд ба тарбияи насли наврас дар рӯҳияи инсондӯстӣ, эҳтироми арзишҳои умумибашарӣ, ҳифзи сулҳу субот, тартиботи ҷамъиятӣ ва пешгирии намудани ҳама гуна шаклҳои таъбиз равона карда шавад.

Саидов И.Р.,
сармутахассиси шуъбаи қонунгузори оид ба меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ, фарҳанг, илм ва маориф

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ МОЛИЯ, АНДОЗ, ГУМРУК ВА ФАЪОЛИЯТИ БОНКӢ

Дар семоҳаи аввали соли 2014 дар қонунгузори соҳаи молия, андоз, гумрук ва фаъолияти бонкӣ як қатор навиғариҳо ба амал омаданд, ки метавон онҳоро пешравиҳо дар соҳаи мазкур номид. Аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон» №1035 аз 28.12.2013с., Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани илова ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон» №1045 аз 28.12.2013с., Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон» №1046 аз 28.12.2013с., Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нақлиёт» №1050 аз 28.12.2013с., Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи роҳҳои автомобилгард ва фаъолияти роҳдорӣ» №1051 аз 28.12.2013с.

Қайд кардан ба маврид аст, ки қабули ҳар як қонуни нав ва ё тағйироте дар он, ба пешравӣ ва фаъолияти пурсамари мақомоти қонунгузорӣ мусоидат намуда, раванди инкишофи соҳаҳои дахлдори ҷомеаро таъмин мекунад. Бо назардошти ба миён омадани муносибатҳои нав, тағйир ёфтани ва ё қатъ шудани ин муносибатҳо, зарурат ба миён меояд, ки ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда тағйироту иловаҳои лозима ворид карда шавад.

Тағйироте, ки дар қонунгузори мазкур ба вучуд омад, ин қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид

намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон» мебошад. Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон 3 декабри соли 2004 №62 қабулгардида аз 62 боб ва 508 модда иборат аст, ки ба он 9 маротиба тағйиру иловаҳо ворид карда шудааст. Кодекси мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилии фаъолияти гумрукро муайян намуда, ба ҳимояи истиқлолият ва амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъл сохтани муносибатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар системаи муносибатҳои иқтисодии ҷаҳонӣ, таъмини ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон, субъектҳои хоҷагидорӣ ва мақомоти давлатӣ ва аз ҷониби онҳо риоя намудани уҳдадорихо дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ нигаронида шудааст. Бо назардошти аз байн бурдани камбудҳои техникӣ ба бандҳои 4,7,11 ва 12 моддаи 345 Кодекси мазкур як қатор тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд. Бояд қайд намоем, ки банди 12 моддаи 345 Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади шаффоф, осон, оммафаҳм ва бо талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» ҷавобгӯ будан, дар таҳрири нав пешниҳод карда шуд.

Тағйироте дигаре, ки дар қонунгузори мазкур ба вучуд омадааст, ин қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани илова ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28.12.2013с., №1045 мебошад. Кодекси мазкур аз 18 фасл, 50 боб ва 329 моддаи борат мебошад. Дар Кодекси мазкур боби 471 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

«БОБИ 471¹. ХУСУСИЯТИ АНДОЗБАНДИИ ХОҶАГИҲОИ ПАРРАНДАПАРВАРӢ ВА КОРХОНАҲОИ ИСТЕҲСОЛКУНАНДАИ ХӢРОКИ ОМЕХТАИ ПАРРАНДА ВА ЧОРВО

Моддаи 313¹. Хусусияти андозбандии хоҷагиҳои паррандапарварӣ ва корхонаҳои истеҳсолкунандаи хӯроки омехтаи парранда ва чорво

1. Муқаррароти моддаи мазкур нисбат ба хоҷагиҳои паррандапарварӣ ва корхонаҳое, ки тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба истеҳсоли саноатии хӯроки омехтаи парранда ва чорво машғул буда, бо ҷалби сармояи хоричӣ ва (ё) қарзи бонкҳои хоричӣ дар ҳаҷми на камтар аз 16 миллион доллари ИМА фаъолият менамоянд

(минбаъд – корхонаҳо), татбиқ карда мешавад.

2. Корхонаҳои ҷавобгӯи муқаррароти қисми 1 моддаи мазкур дар сурати аз ҷониби бонкҳои хизматрасони онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳои тасдиқкунанда дар бораи воридшавии маблағҳо ба ҳисоби онҳо ва (ё) аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ гардидани воридшавии сармоя ба фонди оинномавии онҳо, аз супоридани андозу пардохтҳои зерин ба мӯҳлати 12 сол озод карда мешаванд:

- андоз аз Ҷоида;

- андоз аз арзиши иловашуда;
- андоз аз истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард;
- андоз аз молу мулки ғайриманқул;
- андоз аз арзиши иловашуда ва боци гумрукӣ хангоми ворид намудани молҳо бевосита барои эҳтиёҷоти худи корхонаҳо.

3. Дар ҳолати аз ҷониби чунин корхонаҳои тибқи ҳамин боб андозбандишаванда таҳвил додани молҳои воридотӣ ба бозори дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон, чунин амалиёт бо андоз аз арзиши иловашуда, боци гумрукӣ ва дигар андозҳо бо тартиби умумии муқаррарнамудаи Кодекси мазкур ва Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон андозбандӣ карда мешаванд.

4. Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мувофиқа бо Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон номгуӣ молҳои воридотии бевосита барои эҳтиёҷоти худи корхонаҳо воридшавандаро, ки тибқи ҳамин боб андозбандӣ мешаванд, муайян менамояд.

5. Барои корхонаҳои тибқи ҳамин боб андозбандишаванда муҳлати нигоҳдории хуччатҳои баҳисобгирӣ ва ҳисоботи андоз, инчунин муҳлати даъво ба муҳлати (давраи) пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ мутобиқи қисмҳои 2 ва 4 моддаи мазкур дароз карда мешавад.

6. Дастурамал оид ба андозбандии корхонаҳои тибқи ҳамин боб андозбандишаванда, инчунин шаклҳои эълонияҳо (ҳисобот, маълумот) аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар мувофиқа бо Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад.

Имтиёзҳои андозии пешбиниамудаи моддаи 3131 Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба корхонаҳо тибқи муқаррароти Қонуни мазкур дода мешаванд.

Ба Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Мурғи ҳилол»-и ноҳияи Файзобод ва Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Нутристар Тоҷикистон»-и шаҳри Душанбе, ки муқаррароти қисмҳои 1 ва 2 моддаи 3131-и Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистонро иҷро менамоянд, имтиёзҳои андозии пешбини намудаи моддаи зикршуда аз 1 январи соли 2014 ба муҳлати 12 сол дода мешаванд.

Инчунин, ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси андозии Ҷумҳурии

Тоҷикистон» №1046 аз 28.12.2013с., бо мақсади аз байн бурдани номувофиқатӣ ва муҳолифати меъёрҳои қонуни мазкур бо санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда, муқаммалгардонидан ва такмил додани он ва дар амал татбиқ намудани он тағйирот карда шуд.

Тағйироти дигар ба матни моддаи 19 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нақлиёт», ки аз 29 ноябри соли 2000 таҳти рақами 32 қабулгардида буд, бо мақсади осон ва оммафаҳм дар таҳрири зерин ифода карда шуд: «Воситаҳои нақлиёт бояд ба талаботи бехатарӣ, меъёрҳои тиббию санитарӣ, ҳифзи меҳнат ва экология, ки бо стандартҳои байналмилалӣ, давлатӣ ва регламентҳои техникӣ дар соҳаи нақлиёт муқаррар шудаанд, мутобиқ буда, бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз қайди давлатӣ гузаронида шаванд».

Ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи роҳҳои автомобилгард ва фаъолияти роҳдорӣ», яъне дар қисми ҳафтуми моддаи 44 қонуни мазкур калимаҳои “истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард ва” ба калимаҳои “истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард, мақоми давлатӣ дар соҳаи таъмини бехатарии ҳаракат дар роҳ ва дигар” бо мақсади муқаммал ва мутобиқгардонии меъёрҳои он ба қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мусоидат намудан ба фаъолияти роҳдории давлат равона карда шудааст.

Қонуни мазкур аз 50 модда иборат буда, 10 майи соли 2002 таҳти рақами 47 қабул гардида ба он се маротиба тағйиру иловаҳо ворид карда шудааст. Қонуни мазкур ба мақсади такмил ва ташкили идоракунии давлатӣ дар соҳаи роҳдорӣ, барои тараққӣ додани шабакаҳои роҳҳои автомобилгард ва бехтар кардани истифодаи он бо мақсади таъмини зарурати аҳоли, давлат, субъектҳои фаъолияти хоҷагӣ чиҳати интиқоли мусофирон ва борҳо равона гардидааст.

Ҳамин тариқ, бо боварии комил гуфта метавонем, ки тағйироту иловаҳое, ки дар қонунгузории мазкур ворид карда шуданд, ба талаботи замон ҷавобгӯ буда, дар пешрафту тараққиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши назаррас хоҳанд гузошт.

Дамонов Б.Н.,
мутахассиси пешбари шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба молия, андоз, гумрук ва фаъолияти бонкӣ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ АГРАРӢ ВА ҲИФЗИ МУҲИТИ ЗИСТ

Дар моҳи декабри соли 2013 аз ҷониби мақомоти олии қонунгузории мамлакат ба ду қонуни амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шуд, аз ҷумла:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ»;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо».

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ» ҳанӯз санаи 20 июли соли 1994 қабул карда шудааст, ки он аз 7 фасл ва 52 модда иборат буда, маротибаи чорум аст, ки боиси такмилдиҳӣ қарор мегирад. Қонуни мазкур асосан масъалаҳои асосҳои ҳуқуқи омӯзиш, ҳифз ва истифодабарии сарватҳои зеризаминиро муқаррар намуда, муносибатҳои муайяни ҷамъиятиро дар ин соҳа ба танзим мебарорад. Тағйиру иловаҳои воридшуда дар ҷунин мазмун омадаанд:

- Дар моддаи 1¹ (прим як), ки «**Мафҳумҳои асосӣ**» ном гирифтааст, ду мафҳуми нав илова карда шуд: канданиҳои фойданоки пошхӯрда ва усули худфаъоли ё худбиёрӣ. Дар зери мазмун ин ду мафҳум дар Қонун ҷунин омадааст – канданиҳои фойданоке, ки хусусияти пайдоиши табииро дошта, дар натиҷаи бодхӯршавии физикию химиявии ҷинсҳои кӯҳӣ, зухурот ва конҳои канданиҳои фойданоки аслии пайдо шудаанд ба монандӣ: металлҳои қиматбаҳо, сангҳои қиматбаҳо, волфрам, сангҳои зиннатӣ ва ғайра.

- Усули худфаъоли ё худбиёрӣ усуле мебошад, ки тарзи ташкил намудани истихроҷи канданиҳои фойданоки пошхӯрдари муайян намуда, танҳо дар асоси иҷзати мақомоти ваколатдори давлатӣ аз ҷониби соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқӣ дар минтақаҳои қаъри замин, ки захираҳои он то ҳол ҳисоб карда нашудааст ва ба тавозуни давлатии захираҳои канданиҳои фойданоки Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид нашудааст, амалӣ карда мешавад.

Ҷуноне, ки аз мафҳумҳо бармеояд, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ» тарзи ҳифз ва истифодабарии

дурусти сарватҳои зеризаминиро ба танзим дароварда, роҳҳои нави нигоҳдорӣ ва муҳофизат намудани онҳоро ҳамчун моликияти истисноии давлат ба таври возеҳ муайян намуда, истифодаи самараноки онҳоро ба танзим мебарорад.

- Дар рафти тағйироти иловаҳои зикршуда ҳамзамон доираи меъёрҳои танзимсозандаи ҳуқуқи истифодабарии сарвати зеризаминӣ васеъ карда шуда, дар қисми 1 моддаи 8 Қонуни мазкур дар баробари Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷзатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият», инчунин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми иҷзатдиҳӣ» низ илова шуд. Ин Қонун асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва иқтисодии низоми иҷзатдиҳӣ, номгӯи истисноии фаъолиятҳои дар асоси иҷзати мақоми ваколатдори давлатӣ амалишаванда, тартиби додани ҳуҷҷатҳои иҷзатдиҳиро ба субъектони ин намуди фаъолият муайян намуда, шаклҳои ҳуҷҷатҳои иҷзатдиҳӣ, ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шахрвандон, муҳити зист ва амнияти давлатро танзим менамояд.

- Моддаи 16 Қонун дар таҳрири нав бо номи «**Моддаи 16. Истихроҷи канданиҳои фойданоки пошхӯрда**» таҳия карда шуд, ки нисбат ба моддаи кӯҳнаи Қонун васеътар буда, аз 4 қисм иборат аст ва барои дар амал татбиқ шудан, бо меъёрҳои ҳуқуқӣ соддатар ифода ёфтааст. Ҳамин тариқ, дар қисми якуми моддаи мазкур масъалаи ба даст овардани иҷзатнома барои дар конҳо ва дигар қитъаҳои канданиҳои фойданоки тасдиқнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият намудан пешбинӣ шудааст, ки тибқи он соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқӣ бояд бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷзатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» истихроҷи канданиҳои фойданоки пошхӯрдари амалӣ намоянд. Дар қисмҳои дуюм ва сеюм бошад, пешбинӣ карда мешавад, ки субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ ва шахсони алоҳида ё ғуруҳи шахсон барои истихроҷ намудани канданиҳои фойданоки пошхӯрда бо роҳи истифода аз усули худфаъоли ва худбиёрӣ, ба тариқи ихтиёрӣ дар асоси муқаррароти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми

ичозатдиҳӣ» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» ба қайди давлатӣ гирифта шуда, соҳиби ичозатномаи фаъолият мегарданд.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо» аз 8 боб ва 30 модда иборат буда, ба он маротибаи шашум аст, ки тағйиру иловаҳо ворид карда мешавад. Қонуни мазкур масъалаҳои асосҳои ташкилӣ ва ҳуқуқии муносибатҳоеро ба танзим мебарорад, ки дар соҳаи тадқиқу ҷустуҷӯи геологии конҳои металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, истихроҷ, истеҳсол, коркард, истифода ва муомилоти онҳо (муомилоти граждани) ба вуҷуд меоянд. Тағйироти нави воридшуда асосан хусусияти техникӣ дошта, дар он меъёрҳои, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ» ҷиҳати мафҳумҳои асосӣ, аз ҷумла қанданиҳои фойданоки пошхӯрда ва усули худфаъолӣ ё худбиёри пешбинӣ карда шуд, илова карда шудааст. Тағйиру иловаҳои воридшуда оид ба масъалаҳои зерин омадаанд:

- Ном ва бобҳои Қонуни мазкур ба қисми 1 моддаи 33 ва қисми 6 моддаи 34 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъерии ҳуқуқӣ» мутобиқ карда шуд, зеро тибқи муқаррароти зикршудаи моддаи 33 номи санадҳои қонунгузорӣ бо ҳарфҳои калон навишта мешавад ва номи дигар санадҳои меъерии ҳуқуқӣ бо ҳарфҳои хурд навишта шуда, бо ҳарфи калон оғоз меёбад. Тибқи қисми 6 моддаи 34 бошад, боб бо рақами арабӣ ишора гардида, баъд аз он аломати нукта гузошта мешавад, ки ин камбудихо дар қонуни пешина ба назар мерасид;

- Дар сарҳатҳои 7 ва 8 моддаи 2 Қонуни мазкур ду мафҳуми нав бо мазмуни зерин ворид карда шуд:

«-қанданиҳои фойданоки пошхӯрда – пайдоишҳои табиии минералӣ, аз ҷумла металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, қалъагӣ, волфрам, металлҳои нодир, сангҳои зинатӣ ва ғайра, ки дар натиҷаи бодхӯрдашавии

физикию химиявии ҷинсҳои кӯҳӣ, зухуроти конҳои қанданиҳои фойданоки аслий пайдо шудаанд;

-усули худфаъолӣ ва худбиёри – тарзи ташкили истихроҷи қанданиҳои фойданоки пошхӯрда, ки тибқи ичозати мақоми ваколатдори давлатӣ аз ҷониби соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқӣ дар минтақаҳои қари замини захираҳои ҳисобнашуда ва дар тавозуни давлатии захираҳои қанданиҳои фойданоки Ҷумҳурии Тоҷикистон гузоштанишуда, амалӣ карда мешавад»;

- Бо мақсади мутобиқ шудани меъёрҳои Қонуни мазкур ба тағйиру иловаҳои воридшуда қисми 3-юми моддаи 4 Қонун хориҷ карда шуда, қисмҳои 4 ва 5 муносибан қисмҳои 3 ва 4 ҳисобида шуд ва қисми 2 моддаи мазкур дар таҳрири нав бо мазмуни зерин ворид карда шуд:

«2. Истихроҷи қанданиҳои фойданоки пошхӯрда бо усули худфаъолӣ ва худбиёриро соҳибкорони инфиродӣ ва шахсони ҳуқуқие амалӣ карда метавонанд, ки бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми ичозатдиҳӣ» ичозат гирифтаанд. Шартҳои ичозат барои истихроҷи қанданиҳои фойданоки пошхӯрда тибқи қоидаҳои тасдиқнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешаванд»;

- Дар моддаи 11 Қонуни мазкур, ки ба ваколатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар танзими муносибатҳои тадқиқу ҷустуҷӯи геологии конҳои металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо, истихроҷу истеҳсол, истифода ва муомилоти онҳо бахшида шудааст, банди нави 4-ум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«4) Қоидаҳои ичозатро барои истихроҷи қанданиҳои фойданоки пошхӯрда бо истифодаи усули худфаъолӣ ва худбиёри тасдиқ мекунад»;

- Номи боби 4 Қонун «**БОБИ 4. Системаи ичозатдиҳии давлатӣ**» аз сабабе, ки аксари моддаҳои он бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 29 апрели соли 2006 таҳти №186 аз эътибор соқит дониста шуда буданд, тағйир дода шуда, ба номи «**БОБИ 4. ИЧОЗАТНОМАДИҶӢ**» иваз карда шуд.

Ғуломҳайдаров Ҷ.,
мутахассиси пешбари шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба масъалаҳои аграрӣ ва ҳифзи муҳити зист

**ҲИСОБОТИ
МАРКАЗИ МИЛЛИИ ҚОНУНГУЗОРИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛИ 2013**

Соли 2013 барои Тоҷикистони соҳибистиклол соли дастовардҳои муҳими давлатӣ ва бобарор буда, натиҷаи дар амал сармашқи фаъолият қарор гирифтани дастури супоришҳо ва самтҳои Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Дар ин радиф, баргузориҳои Интиҳоботи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҷлили навбатии чашнҳои миллий ба монанди 16-умин солгарди Рӯзи Ваҳдати миллий, 19-умин солгарди қабули Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Рӯзи забони давлатӣ гувоҳи гуфтаҳои болост.

Маркази миллии қонунгузориҳои назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар ҷорабиниҳои давлатии зикргардида фаъолона ширкат намуда, сиёсат ва иқдомҳои неки Роҳбарияти давлатро дастгирӣ намуда, сармашқи фаъолияти худ қарор медиҳад.

Дар соли 2013 Маркази миллии қонунгузориҳои назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади тақмили қонунгузорӣ, баланд бардоштани сифат ва самаранокии фаъолияти ҳуқуққочодкунӣ, таҳлили муқоисавӣ, тафсири қонунҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дастрас намудани иттилооти ҳуқуқӣ дар асоси Низомномаи Марказ бо дастури супоришҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти худро идома дода, як зумра корхоро ба анҷом расонид. Аз тарафи Маркази миллии қонунгузорӣ ҷиҳати баланд бардоштани сифати қонунҳо ва дар ҳамин замина бартараф кардани муҳолифати байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва муқаммалсозии онҳо ба зиёда аз 240 лоиҳаи қонунҳо, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва созишномаҳои байналмилалӣ ҳулосаҳои ҳуқуқӣ дода шуд, ки дар маҷмуъ зиёда аз 1200 тақлифу пешниҳодхоро дар бар мегирад. Аз ҷумла: ба лоиҳаи Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон»; ба лоиҳаи Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон»; ба лоиҳаи Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии

Тоҷикистон «Дар бораи Суди Конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон»; ба лоиҳаи Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон»; ба лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйирот ба қисми дууми Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон»; ба лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон»; ба лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси муҳофизатии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон»; ба лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон»; ба лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизбҳои сиёсӣ»; ба лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм»; ба лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда»; ба лоиҳаи Асосҳои қонунгузориҳои граждании давлатҳои аъзои Иттиҳоди иқтисодии АвруОсиё; ҳулоса ба лоиҳаҳои оид ба ташкили заминавии соҳаи танзими зиддиинҳисорӣ ва сиёсати рақобат дар давлатҳои аъзои ИДМ; ба лоиҳаи Созишнома дар бораи фароҳам овардани шароити мусоид барои мубодилаи маводи нашриётии давлатҳои аъзои ИДМ; ба лоиҳаи Қарори Шӯрои сарони давлатҳои ИДМ оид ба Созишнома байни Ҳукумати Федератсияи Руссия ва Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил; ба лоиҳаи Созишномаи давлатҳои аъзои ИДМ оид ба интиқол тавассути нақлиёти қубурӣ; ба лоиҳаи Созишнома оид ба мустаҳкам кардани ҳисоботи молиявии субъектҳои давлатҳои хоҷагидорӣ миллии иштирокчиёни ИДМ; ҳулоса ба лоиҳаи Протоколи иловагии Конвенсияи рафъи тамоми шаклҳои таъбиз

нисбати занон ва ғ-ҳо. Аз ҷониби кормандони Марказ тадқиқот дар соҳаи омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии танзими фаъолияти интернет, таҳлили қонунгузории Тоҷикистон доир ба омодагии ҳукумати электронӣ барои солҳои 2010–2012 дар ҳамкорӣ бо Фонди ҷамъиятии интернет, ба анҷом расонида шуд. Таҳлил нишон дод, ки асосан қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯи талабот мебошад, вале бо сабаби рушди технологияи замонавӣ ва муносибатҳои ҷамъиятӣ зарурият ба ворид намудани тағйироту иловаҳо доранд. Аз ин ҷо дар асоси ҳамин таҳлил лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот»; лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйироту иловаҳо ба Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми якум); лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Кодекси мурофиавии гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон»; лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ба анҷом расонида шуда, ба Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шуданд.

Кормандони Маркази миллии қонунгузорӣ дар давраи сипаришуда тибқи нақшаи корӣ Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба анҷом расониданд, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 ноябри соли 2013, таҳти №492 тасдиқ карда шуд. Консепсияи мазкур низоми расман дар кишвар муқарраргардидаро ифода менамояд, ки моҳият, мақсад, самт, афзалиятҳо ва меъёрҳои самаранокии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунро дар соҳаи ҷимояи шахс, ҷамъият ва давлат аз таҷовузҳои ҷиноятӣ ба воситаҳои қонунгузории ҷиноятӣ ба миён оmodаро муайян мекунад. Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тарҳрезии нақшаҳои ҳарсола ва ояндаи фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии Ҳукумати Тоҷикистон дар соҳаи ҷимояи шахс, ҷамъият ва давлат аз таҷовузҳои ҷиноятӣ ба воситаҳои қонунгузории ҷиноятӣ, таҳияи лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи тақдир ба додани қонунгузории ҷиноятӣ ва таҷрибаи татбиқи он, инчунин барои арзёбӣ ва тасҳеҳи минбаъдаи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятӣ асос мебошад.

Ҳамзамон дар асоси Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 юни соли 2013, таҳти №АП-2257 гуруҳи корӣ оид ба таҳрири нави Кодекси гражданин Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар асоси дастури Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 октябри соли 2012, таҳти № 23.1/147 гуруҳи корӣ оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Арбитражи байналмилалӣ тижоратӣ» таҳти масъулияти Марказ таъсис дода шуда, таҳияи қонунҳои зикршуда идома дорад.

Тибқи нақшаи кории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар нимсолаи якуми соли 2013 аз ҷониби Марказ дар санаи 27-28 майи соли 2013 конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Ҷавобгарии ноболиғон: масоил ва роҳҳои ҳалли он» гузаронида шуд. Оид ба масъалаи мазкур дар давоми ду рӯз аз ҷониби иштирокчиён зиёда аз 40 маъруза мавриди баррасии қарор дода шуда, маводҳои нашргардида ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ фиристода шуд. Дар конференсияи мазкур намояндагони Дастгоҳи иҷроияи Президент, Вазорати адлия, Шӯрои адлия, Прокуратураи генералӣ, намояндагони мақомоти судӣ ва дигар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, инчунин намояндагони ҷамъиятӣ шаҳрвандӣ иштирок намуда, оид ба масъалаҳои нақшаи масъулияти маънавии падару модар дар пешгирии ҷинояткории ноболиғон, ҳифзи ҳуқуқи ноболиғон, масъулият ва уҳдадорӣҳои падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд, ҷавобгарии ноболиғон ва падару модари онҳо тибқи қонунгузории гражданин, оилавӣ, маъмурий ва ҷиноятӣ, масоили пешгирии ҷинояткорӣ дар байни ноболиғон, сабаб ва омилҳои ҷинояткории ноболиғон ва роҳҳои пешгирии он, ҷавобгарии падару модар барои иҷро накардани уҳдадорӣҳо дар таълиму тарбияи фарзанд ва ғайраҳо аз тарафи иштирокчиён ибрази ақида карда шуда, доир ба тақмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ворид намудани тағйироту иловаҳо ба қонунгузории гражданин, оилавӣ, ҷиноятӣ, мурофиавии ҷиноятӣ як қатор тақлифҳои судманд пешниҳод карда шуд.

Тибқи нақшаи кории дохилии Марказ мизҳои мудаввар дар мавзӯи «Никоҳ ва проблемаҳои танзими ҳуқуқии он», 26 апрели соли 2013, «Қонунгузории андоз: инкишоф ва проблемаҳои он», 23 августи соли 2013, мизҳои мудаввар бахшида ба рӯзи қабули

Конститутсияи (Сарконуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон 1 ноябри соли 2013 ва дар санаи 26 декабри соли 2013 дар мавзӯи «Таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо иштироки намояндагони мақомоти ҳокимияти давлатӣ, қонунгузор ва судӣ, вазорату муассисаҳои дахлдор, инчунин ҷомеаи шахрвандӣ ва воситаҳои ахбори омма баргузор карда шуд. Дар рафти чорабиниҳои мазкур оид ба мавзӯҳои муҳталиф аз қабилӣ бақайдгирии «Никоҳ ва оқибатҳои ҳуқуқии он», «Масъалаҳои никоҳи хешутаборӣ ва зарурияти ҳуқуқии он», «Масъалаҳои никоҳи хешовандӣ дар Қуръон ва суннат ва раванди амалияи он дар мазҳаби ханафия», «Аҳдномаи никоҳ ва проблемаҳои танзими ҳуқуқии он», «Масъалаҳои инкишофи қонунгузорию андоз», «Проблемаҳои андозбандии соҳибкорони хурду миёна», «Таносуби Кодекси андоз бо қонунгузорию амалқунанда», «Нақши Конститутсияи (Сарконуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тақмили қонунгузорию амалқунанда», «Принсипи таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Баъзе масъалаҳои ҳуқуқӣ-байналмилалӣ таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» маърузаҳо пешниҳод гардида, оид ба тақмили минбаъдаи қонунгузорӣ дар соҳаҳои зикршуда масъалагузорӣ карда шуд. Қормандони Марказ дар ҳаёти зиёда аз 17 гуруҳи корӣ оид ба таҳияи як қатор лоиҳаи қонунҳо ва барномаҳои давлатӣ дар соҳаҳои ҳуқуқҷодкунӣ фаъолна ширкат намуданд. Аз ҷумла, оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти адвокатӣ ва адвокатура», оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи политезия», оид ба таҳияи лоиҳаи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав; оид ба таҳияи лоиҳаи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав; оид ба таҳияи лоиҳаи Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав; оид ба таҳияи лоиҳаи Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон; оид ба таҳияи лоиҳаи Стратегияи муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020; оид ба ҳамроҳшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конвенсияи СММ оиди ҳимояи ҳуқуқи маъҷубон ва ғ-ҳо. Дар давраи ҳисоботӣ дар Марказ 9 гуруҳи корӣ тибқи нақшаи дохилӣ таъсис дода шуд. Аз ҷумла, гуруҳҳои корӣ оид ба таҳияи Консепсияи тақмили қонунгузорию

граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон; оид ба таҳияи «Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон»; оид ба омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонии танзими ҳуқуқии фаъолияти интернет; оид ба тафсири Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон; оид ба тафсири Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон; оид ба тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ», оид ба таҳияи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ»; оид ба тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи муҳити зист», оид ба тафсири Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғ-ҳо.

Дар соли 2013 Тафсири Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми сеюм) (Душанбе, 2013); Тафсири Кодекси муурофиявии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон (нашри дувум) Душанбе, 2013); Тафсири Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон (Душанбе, 2013); маҷмӯи маводҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «20-солагии аъзошавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони Милалӣ Муттаҳид» (Душанбе, 2013, бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) ва «Ҷавобгарии ноболиғон: масоил ва роҳҳои ҳалли он» (Душанбе, 2013); монографияи «Проблемаҳои ҳуқуқи - ҷиноятӣ ва криминалогияи афв дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Москва, 2013), инчунин китобҳои «Дарки фаъолияти низоми судӣ аз тарафи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 2013) ва «Суди юрисдиксияи умумӣ: Аризаҳои даъвогӣ» (Душанбе, 2013) нашр гардида, ройгон ба мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ, қонунгузор ва судӣ дастрас карда шуданд.

Инчунин маҷаллаи илмӣ-таҳлилии «Қонунгузорӣ»-и Маркази миллии қонунгузорӣ дар соли равон мунтазам нашр гардид. Дар маҷалла масъалаҳои назариявии илми ҳуқуқ ва қонунгузорию соҳаҳои гуногуни ҳуқуқ, аз ҷумла ҳуқуқи конституционӣ, молиявӣ, андоз, ҷиноятӣ, маъмурӣ, гражданий, соҳибкорӣ, кишоварзӣ, оилавӣ, меҳнатӣ, бонкӣ, байналмилалӣ, муурофияи ҷиноятӣ, муурофияи гражданий, муурофияи иқтисодӣ, инчунин тафсири қонунҳо, таҷрибаи судӣ, таҷрибаи давлатҳои хориҷа дар соҳаи ҳуқуқҷодкунӣ, навигарии қонунгузорию Тоҷикистон ва як қатор проблемаҳои дигари ҳуқуқӣ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода мешаванд. Қормандони Марказ дар соли равон дар зиёда

аз 40 конференсияҳои илмӣ-амалӣ, мизҳои мунаввар ва семинарҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ иштирок карда, бо маърузаҳо баромад намуданд, аз ҷумла дар конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи «Интернет – 2013: ташаккули сӯёсати мусоидат ба озодии ВАО» (14-15 февралӣ соли 2013, шаҳри Венаи Австрия); дар Форуми байналмилалӣ ҳуқуқшиносон (ш. Санкт-Петербург, Россия, 15-18 майи соли 2013); дар конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқи граждани ва муносибатҳои корпоративӣ» (Алмаато, Қазоқистон, 13 - 14 майи с. 2013); дар конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Ҳамкории байналмилалӣ дар самти муқовимат ба ҷиноятҳои муташаккили трансмиллии нашъачалобӣ» (Душанбе, 10 апрели соли 2014); дар конференсияи ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Ҳуқуқи граждани ва нақши он дар ташакули ҷомеаи шаҳрвандӣ» (30 апрели соли 2013, Душанбе); дар конференсияи илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Проблемаҳои таъмини қонуният, ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва ташаккули низоми ҳуқуқӣ дар замони Истиқлолияти давлатӣ» (5 сентябри соли 2013, Душанбе); дар конференсияи илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: ташаккули ҳуқуқ ва қонунгузорию муосир» (25 октябри соли 2013, Душанбе); дар конференсияи ҷумҳуриявӣ «Оид ба қабули Кодекси одоби судьяи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (29 ноябри соли 2013, Душанбе); дар мизи мунаввари байналмилалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои актуалии имплементатсияи меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣи гуманитарӣ дар Осиёи Марказӣ» (12-13 сентябри соли 2013, ш. Туркменбошии Туркменистон) ва ғ-ҳо.

Дар соли сипаришуда кормандони Марказ дар асоси омӯзиш ва таҳлили қонунгузорию амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 80 мақолаи илмӣ ва илмӣ-оммавӣ дар маҷаллаҳои дохилию хориҷӣ нашр намуданд. Аз ҷумла, дар мавзӯҳои «Қонунгузорию соҳибкорӣ: инкишоф ва проблемаҳо»; «Тадқиқоти муқоисавии ҳуқуқи байналмилалӣ ва қонунгузорию миллӣ оид ба вазъи ҳуқуқии шахсонӣ бедаракгоибгардида ва оилаҳои онҳо» (Раҳимов М.З); «Мушкилоти таъминоти ҳуқуқии истифодабарии об ва захираҳои об дар минтақаи Осиёи Марказӣ» (Раҳимов М.З ва Маҳмадшоев Ф), «Ҷинояткорӣ дар байни ноболиғон ва пешгирии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Баҳриддинов С.Э); «Асосҳои

тадқиқи санадҳо дар бораи афви умумӣ» (Саидвалиева Б.С.); «Таҳлили андозбандии соҳибкорони инфиродӣ тибқи Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Бобоев Ҷ.Қ ва Азизов И.М); «Баъзе масъалаҳои такмили қонунгузорию дар партави ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Меликов У.А); « Табиати ҳуқуқии шартномаи консессияи тичоратӣ» (Табаров Н.А); « Вайрон кардани эътибори қорӣ ҳамчун унсурҳои рақобати бевиднона» (Каримов А. Қ); « Доир ба масъалаҳои ҳавасмандгардонии фаъолияти соҳибкории субъектҳои хоҷагии хориҷӣ дар қаламравӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Пулодов А.С); «Масоили қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба иҷораи замин» (Фарҳудинов Ҷ.); «Доир ба мафҳум ва нишонаҳои қорхонаҳои давлатӣ» (Табаров Ф. Д.) ва ғайраҳо.

Кормандони Марказ дар соли 2013 баҳри амалӣ намудани ташфиқоти тарғиботи қонунгузорию, бо мақсади баланд бардоштани маърифат ва маданияти ҳуқуқии шаҳрвандон бо намояндагони аҳолии мунтазам вохӯриҳо гузаронида, дар воситаҳои ахбори омма мунтазам баромадҳо намуданд. Тавассути «Шабаккаи аввал», «Сафина», «Ҷаҳоннамо», «Баҳористон» ва Телевизиони «Пойтахт», инчунин радиои «Садои Душанбе» дар мавзӯҳои гуногуни ҳуқуқию оммавӣ, аз ҷумла дар бораи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интиҳоботи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузорию оид ба замин, оила, гаждани, соҳибкорӣ, ҷиноятӣ, андоз, бонкӣ масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд, маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон, бозҳои компютерӣ ва зарари он дар ҷомеаи имрӯза, ҷавобгарии ноболиғон, техникаи қонунгузорию, манъи никоҳи хешутаборӣ дар Тоҷикистон, баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон, суғуртаи нафақавӣ ва ғ-ҳо мусоҳибаю гузоришҳо пахш намуданд. Дар маҷмӯъ соли сипаришуда зиёда аз 100 баромад дар телевизиону радио ва бештар аз 20 вохӯрӣ бо ҷомеа гузаронида шуд.

Фаъолияти сомонӣ Марказ дар давраи ҳисоботӣ назаррас буда, ҳамарӯза тамоми маълумотҳо, хабарҳо ва санадҳои ҳуқуқӣ бо ду забон (тоҷикӣ ва русӣ) ба зиёда аз 450000 нафар шаҳрвандон ва муассисаю ташкилотҳои дохилию хориҷии давлатҳои гуногун дастрас гардидааст. Зимнан бояд таъкид дод, ки

чихати баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии шахрвандон дар сомонаи Марказ санадҳои меъёри ҳуқуқӣ, қонунҳои конституционӣ, қонунҳо, кодексҳо, созишномаҳои байналхалқӣ ҷойгир карда шуда, ба тариқи ройгон мавриди истифодабарии умум қарор дода шудааст.

Дар вобастагӣ ба масъалаҳои гуногуни илмӣ навиштани рисолаҳои номзадӣ аз тарафи қормандони Марказ дастовардҳои назаррас мебошанд. Дар ин самт ду нафар қорманди Марказ Табаров Н.А ва Пулотов А. С. рисолаи номзодии худро дар мавзӯҳои «Танзими ҳуқуқӣ-граждани додани ҳуқуқҳои истисноӣ аз рӯйи шартномаи консессияи тиҷоратӣ» (Табаров Н. А.) ва «Танзими ҳуқуқии фаъолияти соҳибқоррии субъектҳои хоҷагии хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Пулотов А. С.), тахти роҳбарии профессор Раҳимов М.З ба итмом расонида ба ҳимоя пешниҳод намуданд.

Марказ дар соли сипаришуда бо мақсади таҳким ва рушди муносибатҳои байналмилалӣ ҳамқорихоии худро бо Институти қонунгузорӣ ва ҳуқуқшиносии муқоисавии назди Ҳуқумати Федератсияи Русия, бо Маркази миллии қонунгузорӣ ва тадқиқотҳои ҳуқуқии маъмурияти Президенти Ҷумҳурии Беларус, Институти илмию тадқиқотии ҳуқуқии хусусии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Ҷумҳурии Қазоқистон, Институти давлат ва ҳуқуқии Академияи илмҳои Федератсияи Русия, Институти давлат ва ҳуқуқии назди

Президенти Ҷумҳурии Туркменистон, Раёсати Комиссари Олии Созмони Миллалӣ Муттаҳид оид бо қор бо гурузагон(UNDP), Ҷамъияти Олмони ҳамқоррии байналмилалӣ (GIZ), лоиҳаи «Дастгирии ислохоти ҳуқуқӣ ва судӣ дар Тоҷикистон», Филиали Ассотсиацияи Шведсарӣ оид ба ҳамқорихоии байналмилалӣ дар Тоҷикистон «Хелветас», Қумитаи байналмилалӣ Салиби Сурх ва ғ-хо давом дода истодааст.

Дар соли қорӣ бо мақсади таҳким ва рушди ҳамқорихоии тарафайн ва дар ин қода ривоҷ додани муносибатҳои байналмилалӣ Директори Маркази миллии қонунгузорӣ бо Институти давлат ва ҳуқуқии назди Президенти Туркменистон Ёддошти тафохум ба имзо расонидаанд. Дар Санади ба имзорасида масъалаҳои таҳлил ва тақмили қонунгузории миллии Тарафҳо, гузаронидани тадқиқотҳои муқоисавии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Туркменистон, тадқиқотҳои илмӣ дар соҳаи ҳуқуқ ва инқишофи илми ҳуқуқ, дастрасии иттиллоти ҳуқуқӣ ба ҳамдигар, тайёр намудани кадрҳои илмӣ дар соҳаи ҳуқуқшиносӣ, мусоидат ба қопи мақолаҳои қормандон дар маҷаллаҳои тарафҳо, амалӣ намудани лоиҳаҳои муштаракӣ илмӣ-тадқиқотӣ дар соҳаи иттилоотонӣ ва иттилооти технологӣ дар ҳуқуқ ва дигар масъалаҳои қорои тарафҳо муҳим арзёбӣ шуданд.

СЕМИНАРИ ИЛМӢ-АМАЛӢ ДАР МАВЗӢИ «ТАЪМИНОТИ ҲУҚУҚИИ АМНИЯТИ ОЗУҚАВОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН»

Имрӯзо яке аз ҳадафҳои стратегие, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари расидан ба истиқлолияти энергетикӣ, раҳой аз бунбасти коммуникатсионӣ пайғирӣ мешавад, таъмини амнӣти озуқаворӣи кишвар мебошад. Боназардошти он, ки Тоҷикистон 10 декабри соли 2012 ба Созмони Умумиҷаҳонӣи Савдо аъзо гардид, дар меҳвари амнӣти озуқаворӣи масъалаҳои ба вучуд меоянд, ки мунтазам ҳалли ҳуқуқи худро тақозо менамоянд.

Бо мақсади баррасии ҳамаҷонибаи ин масъала санаи 26 декабри соли 2013 дар Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати таҳлили вазъи рӯзмарраи амнӣти озуқаворӣи семинари илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Таъминоти ҳуқуқи амнӣти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» баргузор гардид. Дар қори он намоёндагони мақомоти давлатӣ, ки фаъолиятшон бевосита ба таъмини амнӣти озуқаворӣи дахл дорад, аз ҷумла, Шӯрои амнӣти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қумитаи давлатӣи амнӣти миллии Ҷумҳурии

Тоҷикистон, вазоратҳои кишоварзӣ, адлия, қорҳои дохилӣ, қорҳои қоричӣ, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣи аҳоли, рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Агентии стандартизатсия, метрология, сертификатсия ва нозироти савдои назди Ҳуқумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳадамотҳои назорати давлатӣи байторӣ, назорати давлатӣи фитосанитарӣ ва карантини растанӣ, назорати давлатӣи санитарӣи эпидемиологӣ ва Маркази миллии таҳлили байторӣи фаъолони иштирок ва баромад намуданд. Дар қори ин семинар ҳамҷунин намоёндагони ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла, Ассотсиатсияи байторони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва васоити ахбори омма ширкат варзиданд.

Қори семинар бо сухани ифтитоҳӣи директори Марказ, д.и.х., профессор М. Раҳимов оғоз гардида, номбурда қайд намуд, ки инсоният дар асри XXI натавон ба хатарҳои ҷаҳонӣи маҳв шудан дар натиҷаи ифротгароӣ, терроризм ё дигар унсурҳои ҷиноӣ, балки

бухронҳо, аз ҷумла, бухрони норасоии ғизо, ки ба қавли коршиносони СММ дар назар аст то соли 2020 фаро расад, ру ба ру аст. Қайд гардид, ки дар чунин шароит стратегияи давлатҳо, аз ҷумла, Тоҷикистон ба он нигаронида мешавад, ки аз ин хатарҳо ҳамаҷониба эмин нигоҳ дошта шавад. Маҳз, бо назардошти расидан ба ҳадафи ниҳоӣ, таъмини амнияти озуқаворӣ ҳамчун як унсури муҳими сиёсати давлатӣ, ҷузъи таркибии Истиқлолият ва умуман таъмини амният дар ҷомеа эътироф гардидааст. Аз ин рӯ, бо таваҷҷуҳ ба ҳамин масъала Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёмҳои ҳамасолаи худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид менамоянд, ки «таъмини истиқлолияти энергетикӣ, амнияти озуқаворӣ ва баровардани мамлакат аз бунбасти коммуникатсионӣ, ҳамзамон бо ин, инкишофи босуръати соҳаҳои бунёдӣ дар заминаи рушди бахши хусусӣ, ки дар давраи гузариш рушди устувори иқтисодӣ моро таъмин менамояд», зарур аст.

Сипас, дар семинар вобаста ба мавзӯҳои «Принсипҳои таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Раҳматов А.С., н.и.и., директори иҷроияи ТҶ «Ассотсиатсияи химояи биологии Тоҷикистон»), «Баъзе масъалаҳои ҳуқуқӣ-байналмилалӣ таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Маҳмадшоев Ф.А., н.и.х., сардори шӯъбаи ҳуқуқи байналмилалӣ Марказ), «Мавқеи

ҳадамоти байторӣ дар таъмини беҳатарии ҳӯроқа дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Вазиров Ш., н.и.б., дотсент, сардори шӯъбаи назорати давлатии байторию беҳдошти Ҳадамоти назорати давлатии байторӣ) ва «Нақши шартномаи иҷораи замин дар таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ» (Фарҳудинов Ҷ. И. сармутахассиси шӯъбаи қонунгузорӣ оид ба масъалаҳои аграрӣ ва ҳифзи муҳити зисти Марказ) маърузаҳо шунда шуданд.

Баромадкунандагон дар маърузаҳои ба муҳтавои қонунгузори дохилӣ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ дахл намуда, масъалаҳои назариявӣ-амалии таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар ҳамбастагӣ ба ҷараёнҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ баррасӣ намуданд. Иброз гардид, ки алҳол таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ дар масири ҷаҳонишавӣ иқтисодӣ қарор дошта, қонунгузори дохилоро зарур аст, ки бо назардошти комплексӣ будани он таваҷҷуҳ ба танзими ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ бо назардошти таҳаввулоте, ки дар самти коркарди стандартҳои байналмилалӣ ба вучуд меоянд, равона созад. Маълум гардид, ки моҳиятан мафҳуми «амнияти озуқаворӣ», ки аз моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амнияти озуқаворӣ» аз 29 декабри соли 2010 бармеояд, ҷавобгӯ ба талаботи стандартҳои байналмилалӣ аст. Ҳамзамон, зарур аст, ки механизми татбиқи қонунгузорӣ дар самти таъмини амнияти озуқаворӣ бояд

мунтазам суфта гардониди шавад. Ба аҳли нишаст роҳҳои танзими ҳуқуқӣ, ташҳиси амалии як қатор маводи ғизоӣ, аз ҷумла, гӯшт, шир, тухм ва тартиби гузаронидани он аз ҷониби ташҳисгоҳҳои байтории ҷумҳурӣ, мушаххасан фаҳмонида дода шуд.

Таъкид гардид, ки тибқи маълумотҳои СММ дар ҷаҳон қариб 1 млрд. нафар аз норасоии ғизо азият мекашанд, ки дар байни онҳо занону кӯдакон (ба як ҳисоб ин рақам ба 300 млн. нафар мерасад) кам нестанд. Ғайр аз ин, вазъи бозорҳои озуқа батадрич ба эътидол омада, аз рӯи маълумоти Ташкилоти Байналмилалии Озуқаворӣ СММ дар соли 2013 дар фарқият аз солҳои ахир ҳамагӣ боиси 3% паст рафтани воридоти маҳсулоти ғизоӣ, аз ҷумла, ғалладонагӣ, шакар, рағғани растанӣ ва нӯшокиҳои тропикӣ гардидааст, ки баробар ба 1,15 трлн. доллари ШМА аст. Бо мақсади расидан ба ҳадафҳои Рушди ҳазорсола, ҳанӯз 22 декабри соли 2008 Қатъномаи Ассамблеяи Генералии СММ, №А/63/L.64 оид ба рушди хоҷагии қишлоқ ва амнияти озуқаворӣ қабул гардид, ки яке аз мақсадҳои ниҳии он то соли 2015 ду маротиба коҳиш додани шумораи

нафаронест, ки дар кураи замин камтар аз як доллар дар як рӯз даромад мегиранд ва ё аз гуруснагӣ азият мекашанд.

Аз таваҷҷуҳи аҳли нишаст дар семинар ва саволу ҷавобҳо оид ба масъалаи таъминоти ҳуқуқии амнияти озуқаворӣ маълум гардид, ки воқеият тақозо менамояд, ки маърифати ҳуқуқии истеъмолкунандагон ва истеҳсолкунандагони маҳсулоти ғизоӣ баланд бардошта шавад.

Дар ҷамъбасти кори семинар пешниҳод гардид, ки ба масъалаи баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии аҳли ҷомеа диққат дода шуда, корҳои фаҳмондадиҳии моҳияти қонунгузорӣ дар самти амнияти озуқаворӣ аз ҷониби мақомоти дахлдор ҷоннок карда шавад. Бо ин мақсад пешниҳод гардид, ки тафсири як қатор қонунҳо, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амнияти озуқаворӣ» аз 29 декабри соли 2010 дар ҳамкорӣ бо мутахассисони соҳа ва кормандони Маркази омода ва пешниҳод карда шавад. Дар охир ба аҳли нишаст бо истифода аз фурсат ва имкониятҳои васеи технологияи муосир филми мустанади «Саволи вақт. Ғизои оянда» намоиш дода шуд.

Маҳмадшоев Ф.А.,
сардори шӯъбаи ҳуқуқи байналмилалии
Маркази миллии қонунгузорииназди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

**КИТОБҲОЕ, КИ АЗ ҶОНИБИ МАРКАЗИ МИЛЛИИ ҚОНУНГУЗОРИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ИНТИШОР ГАРДИДААНД:**

ТАФСИРИ КОДЕКСИ ОБИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дар моҳи декабри соли 2013 аз ҷониби ҳайати муаллифон Бобоев Ҷ.Қ., номзади илмҳои ҳуқуқ; Нематов А.Р., номзади илмҳои ҳуқуқ; Ҷабборов Ф.Н., Ғуломҳайдаров Ҷ.М., Курбонова М.Н. **Тафсири Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон** зери роҳбари доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Раҳимов М.З., ки 292 саҳифаро дарбар мегирад, ба нашр расид.

Тафсири мазкур яке аз аввалин тафсирҳои махсус меёбад, ки дар он ба таври алоҳида меъёрҳои Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор дода шудаанд.

Дар он роҷеъ ба масъалаҳои мақсад ва вазифаҳои Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиб ва шартҳои ба истифода додани объектҳои об, ҳуқуқи уҳдадорӣҳои истифодабарандагони об ва ташкилотҳои хоҷагии об, истифодаи объектҳои об бо мақсадҳои гуногун ва ғайра сухан меравад.

Тафсири мазкур барои кормандони мақомоти соҳавӣ, адвокатҳо, ҳуқуқшиносон, донишҷӯёни мактабҳои олӣ ва шахсоне, ки ба масъалаҳои об тавачҷӯхдоранд, тавсия қарда мешавад.

Масъули чоп
Ответственный за выпуск

Табаров Фаридун

Маҷалла дар Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тарҳрезӣ шуда, дар матбааи «VizaPrint» бо тарзи рақамӣ ба таъб расидааст.

Ба матбаа 26.02.2014 супорида шуд. Ба чопаш 06.03.2014 иҷозат дода шуд. Қоғаз офсетии №1. Андозаи 60x84 1/8. Ҳуруфи Times New Roman Tj. Қузъи чопии шартӣ 10,0. Адади нашр 250 нусха. Супориши №3П005М.

Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

*734025. ш. Душанбе, кӯчаи А.Адҳамов, 13
телефон/факс 227-47-71
Индекси обуна 77710*

Журнал подготавливается для печати в Национальном центре законодательства при Президенте Республики Таджикистан. Напечатан цифровым способом в типографии «VizaPrint».

Сдан в печать 26.02.2014г. Разрешен к печати 06.03.2014г. Бумага офсетная №1. Формат 60x84 1/8. Шрифт Times New Roman Tj. Условный печатный лист 10,0. Тираж 250 экз. Заказ №3П005М .

Национальный центр законодательства при Президенте Республики Таджикистан

*734025. г. Душанбе, улица А.Адхамова, 13
телефон/факс 227-47-71
Подписной индекс 77710*

Viza Print
центр цифровой печати

г. Душанбе, к. Техрон 21, тел.: 221 42 01, 221 52 01.